

VIATA ROMINEASCA

9

1 9 6 1
SEPTEMBRIE
ANUL XIV

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P.R.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
POEZII NOȘTRI	
MARIA BANUȘ : Moment și durată în poezie	3
Ochii copilului (versuri inedite)	5
★	
REMUS LUCA : Poveste de dragoste (I) roman	14
★	
V. PORUMBAGU : Atât de aproape	63
ION CRINGULEANU : Marile perspective	94
★	
17 ANI DE LA ELIBERAREA R. P. BULGARIA	
ELISABETA BAGREANA : Soare (în rom. de Nichita Stănescu)	95
VESELIN HANCEV : Nu, nu pot să dorm (în rom. de Cezar Baltag)	95
HRISTO RADEVSKI : În trunchiul pădurii (în rom. de Nichita Stănescu)	96
VLADIMIR BAȘEV : Adunare de partid (în rom. de Tașcu Gheorghiu)	97
★	
FLORENȚA ALBU : Oameni și priveliști la Dor Mărunt (reportaj)	98
★	
80 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI BACOVIA	
ION HOREA : Bacovia	104
G. BACOVIA : Versuri inedite	105
★	
SCRITORII ȘI CURENTE	
PAUL CORNEA : Contribuții la definirea profilului ideologic și artistic al lui Eliade Rădulescu (II)	109
★	
CRONICA LITERARĂ	
OV. S. GROHMĂLNICEANU : „Prozatori contemporani“ (studii critice) de Ion Vițner	125
★	
TEORIE ȘI CRITICA	
M. NŌVICOV : Programul P.C.U.S. și unele aspecte ale creației literare contemporane	132

5.14.247

AL. OPREA : Stiluri în proza tinerilor și exigențele realismului socialist 139

* * * : LUCIA STURZA BULANDRA 154

* * * : CLAUDIA MILLIAN-MINULESCU 154

CRONICA IDEILOR

HORIA BRATU : Filozofia vest-germană, instrument al „războiului rece” 155

CARNET SOVIETIC

DUMITRU HINCU : Atmosfera dinaintea Congresului 161

CRONICA RIMATA

TUDOR MAINESCU : Țara vinurilor 165

MISCELLANEA

„Țăranii ! Țăranii !” : Ilustrația la poezie ; Mussolini și-a lăsat urmași ;
În memoriam : René Jouglet 168

CĂRȚI NOI

AL. SANDULESCU : Nina Cassian : „Sărbătorile zilnice” 173

DEMOSTENE BOTEZ : Tudor Mănescu : „Muzica ușoară” 175

D. B. : Otilia Cazimir : „Partidului de ziua lui” 176

R. F. : Mihail Bubenov : „Stepa vulturilor” 178

REVISTA REVISTELOR

— din țară —

„Teatrul” nr. 6—7/961 ; Poezia din „Luceafărul” nr. 14,15/961 181

— de peste hotare —

„Sibirskie Ogni”, nr. 6/961 ; „Septemvri”, nr. 6/961 ; „Temps Modernes”
iunie 1961 ; „Le Figaro litteraire”, nr. 790/961 182

Fotografii : FLORIN DRAGU

Ilustrația de pe copertă : IOSIF TELLMAN : Vom apăra cuceririle noastre !
(gravură).

Director MIHAIL RALEA

Colegiul redacțional: Acad. TUDOR ARGHEZI, AUREL BARANGA,
Acad. MIHAI BENIUC, Acad. GEO BOGZA, DEMOSTENE BOTEZ,
Ov. S. CROHMĂLNICEANU, LUCIA DEMETRIUS, Acad. IORGU IORDAN,
Acad. ATHANASIE JOJA, REMUS LUCA, AUREL MIHALE, AL. PHILIPPIDE,
membru corespondent al Academiei R.P.R., MARIN PREDĂ, Acad.
MIHAIL SADOVEANU, Acad. ZAHARIA STANCU, D. I. SUCHIANU,
VICTOR TULBURE, Acad. TUDOR VIANU

Redacția : Bd. Ana Ipătescu nr. 15, telefon 11.88.85 — Raion I. V. Stalin,
București

Administrația : Șos. Kiselev nr. 10, telefon 18.63.99 — Raion I. V. Stalin,
București

MARIA BANUȘ

MOMENT ȘI DURATĂ ÎN POEZIE

Sînt peste 3 ani de cînd, tot aici, în paginile „*Vieții Romînești*“, am înscris cîteva momente autobiografice și cîteva gînduri despre poezie, sub titlul „*Mitul lui Odiseu*“.

N-aș vrea să mă repet.

Dar poate că această temere nici n-ar trebui să existe.

Poate că timpul, în curgerea lui, în schimbările pe care le-duce în realitate și în conștiință, ar trebui să ridice pe primul plan al preocupărilor noastre teoretice și practice mereu alte probleme sau aceleași probleme ale timpului nostru văzute din alt punct, redate sub alte raporturi. Și cred că așa se și întîmplă.

Mai ales acești ani, acești ani *extraordinari*, care ne-au arătat *extraordinara* dezvoltare și înflorire a economiei, a științei, a culturii, în U.R.S.S. și în toate țările socialiste, ani în care lupta pentru libertate a popoarelor dominate de imperiaștii a căpătat o *extraordinară* amploare și actualitate, ani în care am văzut zborul omului în cosmos, sînt meniși să provoace în universul nostru poetic fecunde bombardamente nucleare, creatoare de reacții în lanț.

Nu cred într-o naivă și mecanică influență directă a progresului tehnic asupra timpului poeziei. Știu cît de subtile și complicate sînt firele care leagă realitatea imediată de reflectarea ei artistică, mai ales cînd ne mișcăm în gingașul domeniu al liricii.

Dar nici nu pot crede că — la un poet contemporan — contemporan în adevăratul înțeles al cuvîntului — conștiința uriașei traicetorii parcurse în scurtul răsîmp al unei vieți omenești, de la feudalitate la comunism, de la sclavia modernă a colonialismului, statornicită pe mai bine de-o jumătate din globul pămîntesc, la împetuoasa rupere a lanțurilor coloniale căreia îi sîntem martori, de la deja anaeronicul „aeroplan“ la avioanele supersonice și la rachete, să nu provoace profunde reacții în lăuntru universului poetic, pornind chiar de la bază, de la coordonatele spațiu și timp.

Cred că punctul în care ne aflăm — obiectiv și subiectiv — pe traseul dezvoltării istorice și al progresului, perspectiva din care privim trecutul și viitorul joacă un rol esențial în tonalitatea poetică și-n structura imaginii.

Nu numai trandafirul pe care-l privea Horațiu e altul decît cel pe care-l privea Rimbaud și acesta altul decît cel privit de Esenin.

Nu numai trandafirii tinereții noastre sînt alții decît cei pe care-i privim cu ochii noștri de acum, dar chiar la un interval de ani sau de luni sau de zile (generația noastră a apucat zile cu dimensiuni lăuntrice seculare) ecranul sufletului nostru, pe care s-au

proiectat într-un fantastic și inedit montaj pământul văzut în nimb albastrui de ochii primului cosmonaut sovietic și țărmurile Cubei străbătută de timeri ostași bărboși decizi să moară sau să apere libertatea patriei lor, va proiecta *altfel* chiar eternul arandafir.

În contextul acestui montaj, petalele lui vor căpăta alte nuanțe, picăturile de rouă care strălucesc pe buza lor, vor arunca reflexele unei fabuloase aurore cosmice, sau roșul aprins, dureros, al singelui proaspăt vărsat.

Sentimente eterne? Da! Dragoste, sete de dreptate, de adevăr, ură față de ceea ce umilește și înjosește omul, sentimentul trecerii timpului, al ireversibilității vîrstelor, bucuria zămislită de frumusețe, de-nfelepciune, de cunoaștere, de armonie...

Da, cu cele 12 note, de la do la do, vom cînta mai departe.

Dar noile relații dintre poet și o realitate schimbată vor naște alte acorduri, altă armonie, alt contrapunet.

Nu e indiferent, pentru poezie, în ce etapă a traseului mă aflu, nici în ce privește traseul cel mare al istoriei omenirii, nici în ce privește mica istorie individuală. Nu e indiferent nici cum și unde se întîlnesc cele două trasee

Toate acestea vreau să le găsesc în poezie: istoria unui suflet, în creșterea lui, în etapele dramatice pe care le străbate, în căutarea răspunsurilor pe care viața i le cere, istorie împletită strîns cu istoria lumii, cu sarcinile și răspunsurile pe care ea le impune omenirii.

Vorbeam de spațiu și timp, de cele două categorii, pe care de a suferi o întimă transformare în conștiința noastră.

Mă gîndesc în primul rînd la sentimentul vastității pe care ni-l dă spațiul nou pe care de-a fi explorat și „umanizat“, în unitate dialectică, de nedesfăcut, cu sentimentul restrîngerii, micșorării spațiului vechi, cunoscut.

Nu avem oare impresia tulburătoare că globul nostru pămîntesc a devenit mai mic, asemenea casei părintești atunci cînd noi am crescut, ne-am dezvoltat, nu numai ca dimensiuni fizice ci și sufletești, cînd am ieșit din vechiul microcosm infantil, cu aspirațiile, cu problemele noastre care nu mai încap între cele patru ziduri binecunoscute?

Și timpul, nu curge el mai repede? Nu simțim că fluxul lui impetuos, forța lui trebuie mai bine folosită și strunită pentru ca fiecareunui să-i revină partea de lumină, de forță, de bucurie, hărăzită unei vieți omenești?

Un sentiment analog, la proporții mai modeste, vor fi avut, de bună seamă, oamenii Renașterii, proiectați în afara micului lor univers static și celular, de descoperirea lumii noi, de cuciririle astronomiei.

Anacronic, sălbatic, absurd, pueril apare războiul în universul nostru transformat.

În mica noastră casă conflictele nu se pot rezolva cu o-nărcătură de exploziv. Căminul nostru se află-ntr-un port, pe un promontoriu cu o destul de bună vizibilitate. În fața noastră e un vast ocean. El așteaptă să fie explorat. Mă gîndesc nu doar la distanțele materiale, la adîncul oceanului cosmic, la mirificele insule ale planetelor. Mă gîndesc în primul rînd la cosmosul nostru uman; la tot ceea ce omenirea, eliberată prin comunism de mizerie, ignoranță, brutalitate, violență, egoism sălbatic, va descoperi în sine și în jurul ei, în relațiile dintre oameni, dintre om și natură, dintre natură și artă.

Din acest punct al spațiului și timpului poezie — extern și lăuntric — trăim, rețrăim, anticipăm vișînd, realitatea.

Scăldați în noile și vastele dimensiuni, cu nările pline de briza marină a viitorului, simțim cu o deosebită acuitate toate vechile, rîncedele mișmase ale trecutului, cuibărite prin ungherele întunecoase ale casei noastre terestre.

Să deschizi larg ferestrele și ușile, să alungi miazmele și nălucile, să le descoperi tinerilor generații în toată hida lor existență de altădată, mi se pare o necesitate și o datorie.

Căci una din sarcinile poetilor de azi e aceea de a-și ajuta contemporanii să capete o conștiință mai limpede a sensului istoriei, a sensului vieții lor, să se vadă mai clar pe sine și măreția destinului lor de pionieri, de exploratori ai lumii noi și ai legilor ei.

Mi se pare că îndreptînd farul nostru în toate direcțiile, înainte și în urmă, pe linia viziunii și a visului anticipator sau pe linia evocării și a retrăirii unor momente de intensitate lirică-dramatică, a unor puncte nodale ale trecutului, putem lumina mai bine traseul parcurs și direcția lui.

În calitatea noastră de pictori ai prezentului, trebuie să știm să-i punem în valoare tonalitățile, contrapunîndu-le unui fundal întunecat sau albastru, vibrînd de lumină.

Numai astfel, imaginea prezentului se va contura mai pregnant, izolată de fluxul devenirii și plasticizată prin el.

În acest sens trecutul își are locul lui și funcția lui de cunoaștere în poezie.

Cielul „Ochii copilului“ e desprins dintr-un volum de versuri în pregătire, „Magnet“.

Sub uriașa forță magnetică, sub uriașa forță de atracție a comunismului s-a desfășurat viața noastră.

În revoluția comunistă s-au concentrat toate valorile contemporane.

Prin ea și în raport cu ea se definește și frumusețea și binele și dragostea și datoria.

Prin ea și în raport cu ea se definește locul nostru în lume, gradul nostru de participare la valorile majore ale epocii.

Celelalte motive, cât de subtile, cât de dramatice, sînt secundare, minore, atinse ușor de praful indiferenței și al caducității. Suflul revoluției pătrunde chiar prin cele mai întortochiate și neașteptate căi — prin gangurile cele mai înguste — în toate ungherele vieții noastre, în cele mai ascunse, în cele mai retrase. El pătrunde în lumea copilăriei, în atmosfera mic-burgeză apăsătoare, închisă, fără orizont pe care suita aceasta de poezii încearcă s-o evoce.

Simțurile copilului sînt foarte vii, intuiția lui înregistrează, ca un aparat sensibil, gradul de opacitate, tembelism, meschinărie, brutalitate, egoism și pasivitate al lumii pe care o descoperă în jurul lui. O sete obscură de frumos, de adevăr, de dreptate, neridicată încă la gradul conștiinței, îl chinuie, cu atît mai puternic cu cît adolescența e mai aproape.

Procedeu folosit pentru a reinvia lumea copilăriei e echivoc și nici nu poate fi altfel. Pe deoparte te transpui în focarul arzător care e sufletul copilului de altădată, pe de altă parte păstrezi cu riguroasă luciditate distanța pe care ți-o dau vîrsta, conștiința, perspectiva înaintatului punct în care te afli, pe traseul parcurs.

Pentru sufletul copilului, ca pentru toate sufletele curate, se dă lupta surdă dar tenace între forțele răului, ale vechiului, ale inerției și forțele purificatoare ale revoluției, osatură și nerv al oricărei drame contemporane.

Răul suprem, turpitudinea cea mai adîncă îi apar micului erou liric întruchipate în „nenea Jean, fabricantul“, care stă în drum, care blochează viața ca un idol gigantic, malefic.

El trebuie sfărîmat pentru ca drumul spre valori să fie deschis, pentru ca viața să fie salvată...

Cum, copilul nu știe.

Lumea muncitorilor, cu sarcina ei istorică de eliberare a omenirii se profilează vag în arierplan, deabia intuită de el, pentru ca în ultima poezie, „Istorie“, copilul aflat pe pragul adolescenței să audă tot mai aproape și mai clar glasul ei. Aceasta cheamă toate conștiințele chinuite de-o revoltă difuză și tulbure spre limpezire, spre acțiune, spre luptă organizată.

Integrarea într-o nouă etapă, nelipsită de frămîntări și de-o problematică specifică tinărului intelectual progresist, de acum două-trei decenii, va fi motivul central al unui alt ciclu de poezii, menit să-l întregască pe cel de față și să fie inclus, ca și acesta, în volumul „Magnet“.

M. B.

OCHII COPILULUI SPRE TÎRG

Nici o talangă nu sună.
Iarba-i puțină și cenușie
în prima mea amintire.
Un tîrg — Taica Lazăr —
haine vechi, nădușite,
ghete diforme,
o hală de pește,
un turn, Bărăția.
Umbre enorme...
Totuși, totuși,
un fir de lumină
trece
și sună

verde
un fluier.
Vin cu mieluții
de Paște,
în brațe,
pe umăr —
negri și albi,
cu funde la gît,
în ochi o mirare.
Pe jos sînt noroaie,
urme de pași fără număr,
și toate, toate,
ca girla-n puhoai,
toate se duc înspre tîrg...

MONȘTRI

Ce mare-i bufetul, cu burtă și labe,
Și-ntunecat.
Și poartă coroană de lemn zimțuită,
Ca Negru-mpărat.
În față, sofa, cu sul și șpetează,
E soața lui Negru-mpărat,
Și are și ea o coroană mai mică,
Peste plușul mîncat.

Dinadins m-au lăsat în odaie, pe seară,
Și-au încuiat.
„Tata o bate pe mama“, îmi mormăi
Un cîntec ciudat.
Dealături vin vorbe cu spume murdare
Și-un plîns înfundat.
Și monștri pe labe se uită la mine.
Și s-a-noptat

„TIMPURI NORMALE“

Ce le place lor
mai mult și mai mult.
cînd sînt la masă
cu musafirii.
e să vorbească
despre „Timpuri normale“.
Înting bucăți de pîine în sos,
zîmbesc amîntirii.
și repetă mereu :
Pe timpuri normale.
cu jimble normale.

și prețuri normale.
și dansuri normale....

Eu, cu șervetul de git.
la masa cea mică.
moțai
și văd niște ouă de struț.
albe, ovale.
niște „Timpuri normale“
clocite-ntr-un nisip mișcător,
de șirul de păsări imense.
groțești, ireale.

LA FOC

Mama stă cu fața la foc.
Lemnul umed de fag troznește.
Prin flăcări trec amazoane
cu joben și cu trenă-nfoiată.
Palizi viconți le sărută
vîrful de ceară al degetelor.

Desigur că ea, cea mai suavă,
putea fi ușor remarcată
chiar de Regele Mării Britanii.

Dar uite, trec anii.
Au apărut și firele albe.
Sub tavanu-afumat
miroase a ceapă prăjită.
Numai prin flăcări
mai trec amazoane.
zburînd,
prin frunzișul roșcat,
pe aleea-n vîrtej, înfinită.

LUCIFER

Eu dorm cu mama-ntr-un pat.
E-ntuneric și încă n-am adormit.
Pe fereastră intră lumină difuză.
O pată mare și albă —
Camizolul ei de pichet.
Părul negru,
despletit pe fața de pernă.

— Să-i spun?

Să-i spun c-am aflat?

Șoptesc încet
să n-o sperii :

— Mamă, copiii se fac în burtă.

— Cine ți-a spus? Minte. Prostii.

Barza aduce copiii.

Barza?

Simt cum încet

o gheară de foc

se apropie,

îmi strânge gitlejul.

Mă smucesc.

Mă ridic în cămașa de noapte
lungă și albă
și o privesc.

— În burtă se fac copiii, în burtă.

— Culcă-te. Mîine vorbim. E tîrziu.

— Acum.

— Ai uitat ce drăguț îi aduce în cioc,
în ciocul ei lung și portocaliu?

— Minți. Minți. Toți mă mințiți.

Acum știi.

Și simt cum o aripă mare de foc
mă ridică în sus, într-un vârtej.

O apuc de camizolul ei alb,
o lovesc cu pumnii în piept,
o scutur și strig :

— În burtă, în burtă, în burtă!

Și simt cum mă ține sus, în văzduh,

un înger drept și cumplit,

și simt cum trece prin mine

sălbatic, șuierător,

suflul aprins, luciferic,

al adevărului.

SORCOVA

— **A**cum ești orfană, zice.

Gratis nu capeși nimic.

Lumea-i o junglă,

plină de hoși.

Tu să fii dulce cu toți.

Nenea Jean, fabricantul,

poate mult.

dacă vrea.

Să te uiți la el

ca la o stea.

Uite sorcova.

Vezi să n-o rupi.

Stai drept,

îl sorcovești,

și la urmă îl pupi.

Să nu uiti să zîmbești.

Nenea Jean e plecat.

Nu-i nici la fabrică, nici acasă.

E cu popa și comisarul

la băcănie,

la o gustare.

Hai, intră!

Nu-i lucru mare!

Îl sorcovești,

îl săruți,

și gata!

Pe urmă

el o să strige: Plata!

o să sune niște bănuși,

și-o să mă ia de mîină

căci nenea Jean este bun,

și-o să ieșim împreună

afară-n ninsoare,

unde zboară fulgi moi,

și-i lumină și alb sub felinare,

și-i Moș Ajun.

Apăs pe clanță și intru.

Chefalii de aur,

măslinile negre,

butoaie, butoaie,

mîzga, talajul,

șorțul cu sînge,

șprițul șiroaie,
cei trei la o masă,
uger, momițe.
— Hop, Lola, hop!
Căteaua borțoasă
scheaună, plînge;
vai și ce grasă,
ce caraghioasă,
sare în aer,
după ghiuden.
Hop! — Și nimica —
Sus, furculița!
Haide, fetița!
Hop, Lola, hop!
— Toarnă-n pahare,
măi comisare,
altfel te rup!
— Barba, părinte,
dă-o-nainte,
dă să ți-o pup!
— Și-avea un capot,
avea un capot,
cu decolteu — heliotrop —
și-n puful ei blond,
trei negre-alunițe...

— Un uger,
în sînge,
și trei momițe...
— Vine, vine!
— Hop, Lola, hop!
— Tu, aia mică,
hai, sorcoveștel
pe epitrop,
că don'Jenică
e cel mai ferchês
și galanton epitrop.

Galbenă, roșie, sorcova tipă:
Să-nflorești ca un măr, ca un păr...
Ard florile-n palmă, se mistuie-n clipă.
Cenușă, sub rug, adevăr...

Cu ochii de linx adormit m-așîntește,
Sarcastici, chihlimbarii:
— Vino, hai, vino, cîine-cînește.
Eu sînt Puterea; tu știi!

Scîrbit fascinată privesc înspre fiară
Și-o forță mă ține pe loc.
Și alta mă smulge. Și-alerg. Și-s afară,
Cu sorcova-n mînă, de foc.

SCRÎNCIOBUL

Gravităm, gravităm planetar,
În mijloc stă scrînciobul-soare.
Titi-al lui Jean este zeul solar.
Din scrînciobul lui radiază.
Al cui rînd e să urce.
Al cui rînd să coboare —
El lasă sorții să cază.

Dă vînt ucenicul la scrînciob, dă vînt.
Se-upleacă și leagănul suie.
— Acu, domnu Titi, vin eu, sînt la rînd.
Dar zeul ne strigă: — Mai tare!
Văd pîmnul lui Voicu pe stinghe-apăsate
Și fața pătată, gălbuie,
Întoarsă în sus, către soare.

— Aşa, domnu Titi, mă chemi și mă minți!
Tot tu, și tot tu, și: „mai tare!“
Na „tare“, na „vîntul“, na „leagăn“, să simți!
Și tălpile lui, pe pămînt rășchirate,
Se-nfig, parcă prin rădăcini.
Pistruii-s mai negri. Și ochii, spre soare
Aruncă mîinii dezgropate.

Și scrînciobul suie, troznește și-i vînt.
Și pumnul pe lemn se-nclăștează,
Iar Titi, cu fața în jos, spre pămînt.
I-un soare ce cade, un soare,
Un zeu de cenușă, topit în văzduh.
O pată albită de groază.
Și scrînciobul țipă: Mai tare!

LA POARTA FABRICII

În curtea fabricii se-ntîmplă ceva.
Pe stradă se-ntîmplă ceva.
Albanezu păzește poarta.
Nenea Jean a ieșit din birou.
Învîrte pe deget lanțul cu chei
și așteaptă.
Se aude motorul cum zumzăie.
Drugii de fier cînd cad pe țiment
huruie, țipă.
Cheile scot un clinchet mic, nichelat.
Pe stradă copitele cailor sună,
Și se apropie.
Caldarîmul e negru și ud.
Și dricul e negru și roșu și cenușiu
Și oamenii tot cenușii.
Albanezu zice: „Vin de la sindicat“.
Nenea Jean își linge buzele groase
Cu limba lui groasă și roză.
Ochii îi rîd, chihlimbarii:
„Grozav s-o fi-mpuțit,
de cînd îl tot țin, să-l arate la proști“.

În fabrică se-ntîmplă ceva.
Motoru-a tăcut.
Fiarele nu mai scrișnesc.
E o penumbră-a tăcerii
și-un vîntișor de sfîrșit de lume
care-nfioară.

Din forje ies lucrătorii :

— Descuie, Kadri.

Albanezu nu mișcă

Ochii lui nenea Jean,

*ochii lui de linx somnoros, gălbui, strălucitori,
plini de batjocură :*

— Descuie, Kadri.

Cheia mare de fier scîrție-n broască.

Ies lucrătorii în stradă.

Intră-n convoiul lung, cenușiu,

după dricul negru, roșu și cenușiu,

pe caldarîmul negru și ud,

printre casele vechi, jupuite,

și-i ca o gîrlă mare-n puhoaic,

merg cu toții-mpreună,

dincolo de cotitura străzii plină de taine,

dincolo de pînza de ploaie,

dincolo de ziduri înalte și roase de case,

dincolo de tîrg și de piața cea mare,

dincolo de tot ce știi eu.

Mă uit la Kadri, la nenea Jean.

Nimeni nu spune nimic.

Cade un fier zăngănind.

Huruie un cărucior.

Parcă vîntul acela de spaimă,

penumbra — au fost și-au trecut.

Linxul stă neclintit.

Mijește ochii chihlimbarii

pe urma convoiului

ca dintr-o bună ascunzătoare,

ca din desis.

Parcă s-a liniștit.

Parcă-i gata s-adoarmă.

Prin dîrele-nguste, gălbui, de lumină,

lucrătorii se văd

tot mai departe, tot mai mărunți,

de parcă moartea l-ar ocoli

iar el va rămîne mereu, așa,

la poarta fabricii lui,

înfășurat în veșnicie.

Și, astăzi, după decenii,
când convoiul demult s-a făcut torent
și la smuls și la dus,
când împărăția lui a căzut,
când trupul lui veșted și ochiul lui crud
demult s-au făcut una cu moartea,

pentru mine, el stă,
nemișcat, adormit, pînditor,
în poarta fabricii lui,
ca un idol malefic,
cu ochii galbeni, de chihlimbar,
mijiți în urma convoiului.

CRIZA

Ne-am mutat la mansardă.
În odăile bune, de jos.
cu tapet vinețiu,
cu sofaua de pluș
și bufetul mare și greu,
au intrat chiriașii.
Mama blestemă, plînge mereu,
întrebă destinul: de ce? de ce?
Uită să-și dea pe păr cu hennă.
Printre șuvițele roșii, vopsite,
apar zone moarte, verzui,
și rădăcini ca de scrum.
— Putrezi-i-ar oasele,
să-i putrezească.
Tanti Flora tremură blind
din gușa pudrată și flască,
încuviințind:
— Putrezi-i-ar oasele
să-i putrezească.

E vorba de Jean,
de nenea Jean.
El ne-a mîncat banii,
banii, banii orfanei,
și puțin îi pasă,
petrece cu tîrfele la șantan,
le cumpără broșe, inele,
îi dă mîna să fie cu ele
galant și levant,
și-i doar la un pas,
— m-auzi? — doar la un pas
de faliment.

Sub tavanul cel scund
lingă godin
i-o căldură înecăcioasă
și miroase-a ouă de cocs.
Tanti Flora taie pachetul de cărți
ciupite, soioase,
și le-ntinde pe masă.

Și-apeacă gușa ei moale
peste destin
și craii de tobă,
craii de verde
zvelți, aerieni
se grăbesc pe drumuri de seară,
prin praful portocaliu, scăpărător,
al amurgului,
și pică întocmai ca niște snopi aurii
secerați de destin,
pică la așternut.

Mama și-a uitat în poală
mosorul și foarfeca
și ascultă tăcută.
Privirea ei ștearsă
rătăcește, pierdută.
Cînd se trezește
chipul ei gingașe iarăși schimonosit:
Putrezi-i-ar oasele, să-i putrezească!
Și gura ei i-un tăiș de cuțit.

Craii s-au dus.
Sau retras în amurgul fosforescent.
Deasupra noastră
și dedesubt,
printre nori zdrențuiți
se cascadează un gol:
Faliment!
Falimentul e o genune,
un hău spăimîntător,
cu pereți verticali, lunecoși,
ca de marmură neagră,
cu fațade de bănci crenelate
cu porți dantelate de fier,
casierii și ghișee.
Și bărbați disperați cu barbișon se
agață de porți,
își trag un glonte în cap,
se clatină

cad în fundul prăpastiei ;
doamne bătrîne, sărace,
cu poșete vechi, de mărgele,
scapă geanta din mînă
și geanta se duce,
și cad, după geantă, și ele,
în fundul prăpastiei.

Ciudad
cum putem să trăim
lîngă hăul acesta.
Ciudad cum el,
nenea Jean,
e acum la șantan
și cheamă cățeaua :
— Hop, Lola, hop!

Și-o cucoană-n capot
heliotrop,
își joacă cerceii lungi, sub turban,
nepăsător :
— Hop, Lola, hop!
Ciudad cum mama așteaptă
cu ochi pironiți
pe fața de masă
vișinie și roasă,
să se-nfiripe
eroii de ghindă, de tobă, de verde.
Ciudad cum ei își duc mai departe
fantomatica viață,
și silueta lor de valeți, în armură,
se iscă prin pulberi de raze
și iarăși se pierde,
pe drumuri de seară.

STRIGĂT

Eram printre ei, ca o stafie mică — Minte și bate, minte și bate,
și transparentă. țipătul mut cobora.
Privirea lor prin mine trecea. Vînt de cenușă, bărci de hîrtie,
Eram ochiul copilului, rana, oglinda, apa-n havuz se-ncrețea.
curgerea lentă. Vîntul, ecoul :
Și totul la fund se lăsa. — Nu bate, nu bate!

— Minte și bate, minte și bate,
mama și lumea și tot.
Se fac că mîngîie, se fac că sărută.
Duc mielul la piață,
mielul cu fundă,
și lupul l-așteaptă,
se-ntoarce și ride,
cu sînge pe piept și pe bot.

de sus, din Doftana, sufla,
sufla pe sub ușă,
sufla pe sub case.
Copilul nu-l auzea.

De-abia se mai vede ulița, casa,
totul se duce, prin fum.
Doar țipătul vechi, ca o stafie mică
Rătăcește cu mine, pe drum.

ISTORIE

Noapte, copilărie...
Un tren fumăriu aleargă cu noi, cu mine.
Unde? Spre ce?
Compartimentu-i îngust, sufocant.
Cîteva chipuri goale, triste, străine.
Afară, o noapte ce fuge, cu arborii-n urmă,
la geam cu șiroaie strîmbe de ploaie.

Roșile-adînc, dedesubt :
Vino cu mine, vino cu mine!

— *Unde mergem, mamă?*

Ce ciudat, nimeni nu știe.

Parcă trenul aleargă singur, în gol, blestemat.
Parcă toți i-au uitat pe cei de la foc.

— *De ce stăm? De ce am plecat?*

Roșile-adînc, dedesubt :
Vino cu mine, vino cu mine!

— *Unde?*
Sînt mică și-nfricoșată.
Am un suflet rănit.

— *Uite, crești, devii adolescentă.*
Ai să-nțelegi. Am să-ți explic
Adevărul e forță
și e balsam.

Vino cu mine.
Lasă-i. Nu-i mai privi.
Lipește-ți fața de geam.
Chiar dacă-i noapte,
nu-ți fie teamă.
Uite, scînteile zboară...
Eu sînt mecanicul,
eu sînt fochistul,
sînt focul,
sînt adevărul.
Lasă-mi sufletul tău,
micul și tristul,
am să ți-l schimb,
am să-l trec prin lumină,
am să-l fac să scînteie.
Vino cu mine,
vino cu mine,
vino cu mine.

POVESTE DE DRAGOSTE

— roman —

REMUS LUCA

Într-o dimineață de decembrie, Gheorghe Vidrăsan sta în odaia dinspre stradă și privea prin geam la crengile goale, zgribulite ale salcîmului din fața casei. În odaie era cald și parcă-i părea bine c-afară-i pîclă și umezeală. Era prima lui zi de concediu din acest an. Rămăsese în pijama și nici nu se mai bărbierise. Știa că azi o să cam piardă vremea, ca de obicei în prima zi de concediu; simțea în tot trupul lui o dorință molcuță să lenevească și se bucură aproape copilărește că și-o îngăduie.

Starea asta însă nu ținu mult. Era un șiretlic bătrînesc, să-și înșele plic-tiseala. Nu-i plăcea să steie singur. Prietenii săi erau toți la lucru. Lina era plecată după cumpărături, Andrei la școală. Stînd așa și fumînd, se întreba dacă n-ar fi mai bine să iasă la malul Mureșului cu lanseta, poate păcă-lește o știucă flămîndă și-i mai trece din timp, pînă se întorc de la fabrică vecinii, cînd zări oprindu-se la porțiță doi tineri și îndemnîndu-se să intre.

Erau o fată și un bărbat. Ea, de vreo optsprezece ani, destul de elegantă în paltonul ei larg cu guler lat, ascunzîndu-i urechile și bărbia, lăsînd la vedere nasul subțire, puțin cîrn și ochii încruntați, intră în curte pășind mărunt, legănîndu-se ușor, cu grație. Bărbatul intră în urma ei, voinic și greoi.

Vidrăsan o recunoscuse pe fată, deși nu-i văzuse decît nasul cîrn și ochii încruntați. Era leită Esthera, nevasta lui Mănișor, lăcătușul de la depou. așa cum arătase ea acum vreo patruzeci și ceva de ani. Pe bărbat însă nu-l știa, nu-l mai văzuse.

Auzi bătaia în ușă, moale, reținută. Bătea fata pe semne.

Vidrăsan își luă repede paltonul din cui, îmbrăcîndu-l peste pijama; le deschise și-i pofți să șadă, rugîndu-i să-l aștepte o clipă, pînă se schimbă în odaia vecină.

În timp ce-și îmbrăca hainele lui de oraș, îi auzea vorbind ceva; mai mult fata vorbea, repede, insistent, iar bărbatul îi răspundea cu cîte un mormăit.

Cînd se întoarse în odaia dinspre stradă, tinerii tăcură. Fata părea foarte supărată, bărbatul mai mult plictisit.

— Ei, spuneți! Sînt la dispoziția voastră...

Timerii se codeau. Părea să fie ceva încurcat la mijloc. Fata se uita aproape indignată la tinăr, iar acesta se foia pe scaun frământându-și mâinile mari, muncite, și privind în pământ.

— Spune-i, tovarășe Măruț!

— Păi, tovarășe Vidrăsan, am avea nevoie de dumneavoastră. Avem o problemă.

— Ei, problemă! Gata, la tine toate-s probleme, interveni fata. E un caz. Atîta tot!

— Bine, fie și caz, încuviință Măruț. S-a întîmplat un lucru, cum să zic... neplăcut. Și ne-am gîndit că dumneavoastră, ca vechi activist cu experiență bogată în muncă, o să ne ajutați să rezolvăm problema asta...

— Oh, Genule, tu numai una știi... problemă! Știți tovarășe Vidrăsan — și începu să vorbească din ce în ce mai repede — aveam un colectiv minunat, un cor; și luat și premiu la concurs și era o atmosferă frumoasă, adevărat tovarășească; făceam reuniuni, și dădeam concerte și mergeam în excursii împreună; și cerc de învățătură, și toate, toate le discutam în colectiv. Era minunat. Și-acum...

— Și-acum ce-i?

— S-a stricat... Mica Păunescu a stricat tot. Și cu filfizonul ăla de Gergely!

— Nu-i filfizon. E cel mai bun strungar din secție. Și inovator!

— De ce-l aperi, tovarășe Măruț? Nu-i principal să-l aperi! E filfizon, tovarășe Vidrăsan. Se-mbracă boulevardist și frizură Cicero și pion și toate prostiile și face curte la toate fetele, le-mbată de cap cu vorbele și le cîntă cu mandolina și-apoi le părăsește.

— Da, este o problemă cu el, încuviință Măruț, întunecat la față și oftă. Făcu o pauză, apoi continuă. Are o concepție — nu știu cum să vă spun — de fluture... că dragostea-i numai așa, ca un joc... Vine și se duce.

— Ei, drace! — mormăi Vidrăsan. Chiar așa părere are el despre dragoste?

Tinărul tresări, înroșindu-se la față, parcă tonul lui Vidrăsan — ce i se păruse amenințător — l-ar fi palmuit. Schiță chiar un gest, ca de apărare, îngăimînd fisticit:

— Așa crede el... — și continuă, nesigur, poticnindu-se, pus în încurcătură fie de prezența fetei care-l privea țintă, fără să-și ascundă su-părarea, fie jenat de cuvintele ce era obligat să le rostească și care-i produceau o silă de loc ascunsă: așa și vorbește... zice... să mă distrez cît sînt tinăr... așa zice... să mă distrez... Adăugă repede mai decis, parcă vrînd să scape de povara aceasta neplăcută: — Spune vorbe foarte urite despre fete. N-are nici o stimă pentru ele. Mi-i și rușine cînd îl aud ce spune despre... prietenia cu fetele. Da. E o problemă cu el!

— Și mai sînt și alții cu astfel de concepții de fluture în căpățîna lor? — întrebă Vidrăsan, morocănos.

— N-aș putea spune că sînt. Eu chiar așa cred că nu sînt. Poate vre-o doi-trei, care-l imită, așa, să se grozăvească; din prostie. Dacă-i analizezi însă, vezi că nu se poartă așa cum vorbesc, imitîndu-l pe Zoli. Se poartă cuviincios cu fetele. Problema-i mai mult cu el, are succes la fete și crede că asta-i totul în viață.

— Are succes... îl îngînă fata cu ironic puțin cam forțată. N-are succes!

— Are, spuse el decis. Ți-a plăcut și ție.

— Vezi cum ești, Genule? Doar știi că eu...

Era în atitudinea ei un amestec de indignare și rugăminte feminină, ce-l înduioșă pe Vidrăsan. Îi zări ochii sclipind de lacrimile reținute, și de-odată se simți încurcat. Fără palton, fata era subțire ca un fir de pai; șezînd acolo, pe scaun, părea o fetișcană bosumflată; purta o rochie roză, abia ajungîndu-i sub genunchi, ce se vedeau mărunți, delicați sub cutele stofei. Și semăna și mai mult cu Esthera cea de acum patruzeci și mai bine de ani. Încurcat arăta și băiatul care ședea grămădit pe un colț de scaun, frămîntîndu-și degetele groase, crăpate, înnegrite de ulciuri și pilitură de metal și părea și mai greoi, deși își îmbrăcase hainele de sărbătoare, croite fără cusur și bine călcate, și își legase cravata la gît.

Ca să curme tăcerea și să risipească stinghereala ce se furișase între ei, Vidrăsan întrebă ce doresc ei la urma urmei și mai ales, cine sînt, că nu-i cunoaște.

— Măruț Eugen, strungar la „Mureșul“. Secretar UTM! — spuse tînărul cu glas oficial. Apoi schimbînd aproape imperceptibil tonul: — Dînsa-i Elisabeta Mănișor, bobinatoare și membră în Comitetul UTM, cu educația politică, și privi lung la ea, cu duioșie și cu părere de rău, ce nici nu și le ascundea.

„Aici is mai multe probleme!“ — gîndi Vidrăsan. Zise:

— Acum să-mi spuneți de ce aveți nevoie de mine în toată povestea asta, cu pezevenghiul ăsta de Gergely, care-i strungar bun și inovator și are apucături boierești?

Măruț începu să explice, încurcîndu-se, privind mereu la Elisabeta, așteptînd parcă un ajutor de la ea, — că Mica Păunescu a venit de vreun an la ei, cî la școala profesională, că-i o bună bobinatoare și are talent la cîntat, e solista corului, doar că-i, așa, cam ușuratică. A tot schimbat băieții... și fetele s-au burzuluiit, c-așa-i într-un colectiv, se leagă prietenii între băieții și fete... unii s-au și căsătorit; dar Mica a început să încerce lucrurile, că nu s-a fixat, și-au ieșit la iveală unele rivalități între băieții, și supărări — și tulburări în colectiv... A avut destulă bătaie de cap comitetul cu zărghita aia și cu *filfizionul* (acum îi spunea și el filfizion, poate o timidă ironie la adresa Elisabetei, care se încăpățîna să tacă și nu voia să-i dea o mîină de ajutor, deși vedea cît de greu se exprimă el)... Acum vreo jumătate de an, continuă el, au crezut că Mica s-a fixat. Ea și Gergely Zoli erau mereu împreună și toți au zis că-i dragoste mare și nimeni au s-a mai amestecat, și colectivul s-a liniștit, și-acum iarăși e-o problemă, că s-au despărțit...

Măruț tăcu brusc și se înroși tot. Aprinse repede o țigară, apoi cu gesturi nervoase își șterse sudoarea ce-i năpădisese fruntea.

Fata nu se mai stăpîni:

— De ce nu spui că Mica așteaptă copil și Zoli se poartă ca un porc ordinar?!...

Se lăsă tăcere în odaie. Erau tustrei stînjeniți și parcă mai mult Vidrăsan. Lui, toată problema asta, cum îi spuneau cei doi tineri, i se părea ciudată, aproape de neînțeles.

Întrebă:

— De ce n-o ia de nevastă?

— Nu crede că copilul-i de la el!

— De ce nu crede?

— Păi, cum să vă spun?... El spune că Mica și cu alții...

— Și-i adevărat?

— Da! E-adevărat! N-are rost s-ascundem asta. Adică vorbind de ce a fost înainte.

Fu iarăși tăcere câteva minute.

— Greu — spuse într-un târziu Vidrăsan. Aici n-am nici un sfat de dat. Pe nimeni n-ai dreptul să-l obligi la o căsătorie, dacă n-are încredere în celălalt.

— Așa am spus și eu, zise Măruț, grav. Să te însori azi, ca să te despartă mâine, nu-i nici o brînză! Și se strîmbă cu dispreț. Dar nici nu asta-i problema. Colectivul s-a tulburat din nou. Că sint băieți care au iubit-o de-adevărat pe Mica și-acum is supărați și nici nu vor să-l vadă în ochi pe Gergely; mă tem chiar să nu se întîmple vreo bătaie, că sint printre ei și unii mai aprinși și-apoi sint și unele dintre fete la care le pare bine de situația lui Mica și mereu le umblă gura; mahalagisme! Și chiar de aceea, pentru colectiv... să veniți la noi și să vorbiți colectivului despre morala proletară.

— Credeți că o conferință ajunge în treaba asta?

— Dumneavoastră sînteți un activist cu experiență. Conferința poate că nici nu contează. Experiența dumneavoastră... cum să zic... prestigiul...

Vidrăsan nu răspunse. Povestea era încălțită și prima lui pornire fu să refuze. Era însă ceva în atitudinea acestor tineri, care se purtau atît de liber în fața lui, cel intimidat. Nu arătau deloc a oameni dezorientați, care așteaptă un sfat salvator. Și-i veni deodată ideea că undeva ei au și luat o hotărîre și că-l obligă pe el, bătrîmul activist să i se supună; e-o hotărîre a unui colectiv față de care el n-are o îndatorire scrisă în statut și totuși are o răspundere care există prin legătura ce nimează și nimic n-o poate rupe, a generațiilor.

Și acceptă.

După plecarea tinerilor, a rămas un timp, îngîndurat, în mijlocul odăii, în picioare, fumînd. S-a întors apoi la fereastra de către stradă și-un ceas și mai bine a urmărit cum se desface picla și-atîrnă, zdrențuindu-se, subțiată, destrămîndu-se; cum s-aleg în lumina încă tulbure, amănuntele atît de familiare ale cartierului, casa cea nouă de peste drum a lui Aurel, feciorul lui Ion Cîndea, cu gardul albastru de curînd vopsit, mărul bătrîn, noduros, cu aerul lui obosit, nucul din fundul grădinii, trist și dezgolit de frunze, și-acoperișurile caselor din celelalte străzi pînă la calea ferată, roșii, negre, și departe, un salcîm înalt cu crengi descărnate și cerul orașului, năpădit de nori murdari printre care mijește soarele, palid ca o bucată de tinichea veche.

— „Am să ies totuși, vre-un ceas, pe malul Mureșului“. Gîndul îi venise de la soarele chinuit dintre nori și n-avea nici o legătură cu preocuparea lui din acel ceas. Era încă vesel și i se năzăreau gînduri vesele pe care știa că n-are să le urmeze.

Preocuparea lui din acel ceas însă nu era tocmai veselă.

Încerca să-și explice povestea aceasta, pe care el n-o înțelegea în totul, în care multe fire le bănuia numai sau le deducea; încerca să-și reconstituie istoria care nu putea să se reducă la idila puțin onorabilă a doi tineri ușuratici; ci se complica prin existența acestui colectiv în mijlocul căruia cei doi au trăit, și care — cum spunea Măruț — s-a tulburat. Lucrurile în-

totdeauna se leagă prin mii de fire și nu-s ușor de descilcit. Fie însă că tinerii n-au fost destul de limpezi în cele ce-au spus, fie că Vidrăsan nu se afla într-o dispoziție de seriozitate deplină, gândurile lui începură să se amestece și de la un timp îl năpădiră amintirile proprii lui tinereti.

Și aveau parcă, peisajul se schimbă în fața ochilor lui. Era tot curtea casei sale, dar n-o privea de-aici de la fereastră, ci din spatele grădinii, printre șipci. Pe-atunci străzile din spatele casei nu fuseseră clădite încă și el a așteptat în zăvoiul de pe malul Mureșului vre-o trei sau patru ceasuri, pînă s-a convins că nu-i nici o primejdie, apoi s-a furișat pînă la gardul grădinii, s-a ascuns în lițion și privea de-acolo. Părul în umbra căruia acum ședea el vara pe-o bancă de scindură, atunci era abia sădit și poate că nici nu rodise încă. Și în curte, Lina se certa cu Gherasim, băiatul său mai mare. Lina era tîmără și Gherasim abia de vre-o nouă ani și se întorsese atunci de la joacă unde-și sfișiasse un crac de la pantaloni. Vidrăsan sta pitit în tufele de lițion și privea. Era spre seară și lucrurile nu se zăreau deslușit și-l dureau ochii de efortul pe care-l făcea să-i vadă. A venit pe urmă și Ion, băiatul cel mic. Ținea o minge de cîrpă în mînă și striga cît îl ținea gura: „I-am bătut! Doisprezece la zero! I-am desființat!“. Avea două petece mari la genunchii pantalonilor și-un petec la cot, pe mîneca hainei. Și era vesel, de parc-ar fi cîștigat o țară. Vidrăsan a așteptat pînă au intrat în casă. A mai ascultat apoi un timp cum se bat lingurile de farfurii. S-a întrebat, oftînd: „Oare cum se descurcă biata de ea?“ apoi a plecat pe Mureș la deal. Avea de mers vre-o cincisprezece kilometri pînă la halta Singiorz, de unde să ia trenul spre Bradu; îl așteptau acolo tovarășii, cu instrucțiuni din partea regionalei pentru greva ce se pregătea. Asta s-a întîmplat în toamna anului 1928.

Amintirea se șterse și rămase numai tristețea din ea, și parcă desprinsă de-acolo, ca o pasăre de pe o creangă, plutea prin odaie punînd un fel de ceață pe lucruri.

Vidrăsan începu să se plimbe prin odaie, mișcîndu-și cu greu trupul mare și chinuit de reumatism. Ar fi vrut, cumva, să nu se mai gîndească la lucruri trecute și aproape uitate. Amintirile sînt bune, povestite la un pahar de vin; atunci parcă primesc o altă lumină, și chiar și tristețea vine cu o romanță de demult și-i parcă mai dulce.

Plimbîndu-se așa, observă că fata își uitase fularul pe scaunul pe care șezuse. Il ridică și-l privi mîngîindu-l. Era de mătase azurie, și luciul ei juca, aruncînd reflexe argintii. „Are să se întoarcă să și-l ia“ — gîndi el și surîse. Și parcă o și vedea venind repede, cu pași mărunți, ca ai porumbeilor cînd s-apropie de apă. Era numai o închipuire. Nici pe stradă, nici în curte nu se mișca nimeni. Ci numai în mîntea lui, în miezul unui gînd, se trezise o întîmplare ce-a stat amar de ani uitată, încît parcă nici nu s-ar fi petrecut.

Era un vlăjgan de vre-o douăzeci de ani, vesel și mîndru că lucrează pe o locomotivă. Tocmai își încheiase tura și predase mașina. Se întorcea spre casă, fluierînd și întorcea capul după toate fetele care treceau, glumind cu ele. Se simțea important și bărbat grozav în hainele lui negre, licioase de scrum și ulei, așa negru cum era din fire și mai negru de scrumul și petele de ulei de care-i erau pline fața și mîinile.

Atunci a văzut-o pe Esthera, la fereastră, în casa din colțul străzii Fabricii, unde locuiește și azi cu Mănișor al ei. Sta la fereastră, rezemată în coate și surîdea așa în neștire, cum surîd uneori fetele cine știe cărui

gînd, sau poate numai vîntului care le agită delicat șuvița de pe frunte; cum surîdea din cînd în cînd și copila asta a ei.

Pe urmă nu s-a mai întîmplat nimic. Esthëra era în vorbă cu Mănișor de mai multă vreme; iar Vidrăsan ca prieten cu el, n-avea nici un rost să se amestece.

A fost numai ca o pîlpîire, care s-a stins repede. A întîlnit-o pe Lina și a înțeles curînd că fata asta tăcută e soarta lui. Abia își mai aduce aminte cum arăta ea atunci, doar că era tăcută, că privirea ei, zîmbetele ei rușinoase și puținele vorbe pe care le spunea, cu un glas moale de om fricos, gesturile ei reținute, toate arătau o mare bunătate.

Auzi porțița scîrțîind. O văzu pe Lina intrînd, cu sacoșa în mîna. Era uscată și gîrbovită. O sleiseră viața și durerile.

O auzi mișcîndu-se prin bucătărie și-auzi zgomot de vase și-o și văzu parcă așa girbovă și uscată și fără odihnă.

Vidrăsan își mai aprinse o țigară și s-așeză pe marginea patului. „Uite cum mi s-au amestecat toate gîndurile!“ Se simțea obosit, fără să fi făcut nimic. Își simți, de-odată, violent, reumatismul strîngîndu-i ca un clește încheietura genunchilor. Și se gîndi, privind pe geam: „afurisita asta de vreme umedă!“

Cînd ajunsese în dreptul fabricii „Mureșul“, Gheorghe Vidrăsan se simțea tulburat. Nu intră îndată. Mai avea un răgaz de vreo jumătate de ceas și se gîndi să-l folosească plîmbîndu-se, la întîmplare, prin cartierul ce se adunase, aproape pe nesimțite, în ultimii doi ani, în jurul fabricii, ca niște bucăți de fier atrase și ținute de un magnet. Socotea că astfel are să se mai liniștească.

Fabrica fusese construită de curînd pe un maidan întins la poalele „Colinei de piatră“. Locul pe care se întindea cartierul cel nou, însă nu fusese nici înainte vreme cu totul nelocuit. Vidrăsan își mai aducea bine aminte de cele trei ulițe, ca trei colți ai unei furculițe, ce coborau pe coasta dealului, presărate cu case rare de pămînt acoperite cu carton gudronat, înconjurate cu garduri de sîrmă sau chiar lipsite de gard; într-una din aceste căsuțe se născuse și copilărise pe acele întinderi noroioase. Numai află însă nici ulițele dintre care una se chemase a „Zidariilor“ și nici una din vechile căsuțe. Era un cartier cu totul nou, cu străzi trase exasperant de regulat, cu case de zid semănînd între ele ca surorile, deosebindu-se numai după culoarea zugrăvelii și după perdelele de la ferestre. Erau și două blocuri, în apropierea fabricii și un cinematograf. Nici dintre oamenii pe care îi întîlnise, nu mai recunoscuse pe nimeni. Erau aproape toți, cu mult mai tineri decît el; unii îl salutară, el le răspunse, dar nu-i cunoștea. „Oameni noi! — gîndi el — peste tot, oameni noi!“ (se gîndea anume la acest cartier al copilăriei lui, care nu mai era același; și nu simțea tristețe, nici regret, îl încerca doar un sentiment de stînjeneală ca atunci cînd sosești după o îndelungată așteptare într-un loc și nu găsești pe nimeni să-i spui: am venit! Era un sentiment de bătrînețe și chiar își spuse: „Ai cam îmbătrînit Vidrăsenă“).

Ajuns din nou în fața fabricii se opri și privi un timp corpurile de clădire înalte, masive, cu multe ferestre, încît pereții păreau că-s numai de sticlă; și cum era spre seară, geamurile luminate se desenau pe orizon-

tul întunecat, cu un efect straniu de solemnitate; în dosul lor însă se simțea o mișcare continuă, al cărei ritm îl simte numai omul obișnuit cu atmosfera aceasta de lucru. Vidrăsan desluși clar, în vuietul uniform, neîntrerupt, bătaia seacă a preselor, căderea înfundată a ciocanelor pneumatice, zumzăitul cadențat al strungurilor, și fabrica redeveni o realitate apropiată, caldă, ca prezența unui tovarăș în singurătate.

Plimbarea nu-l liniștise cu totul și chiar simțea nevoia s-asculte un astfel de zgomot de mașini în mișcare; regăsea ritmuri familiare, care oarecând îl obsedaseră și-n vis și trase aerul cu lăcomie în piept, adulmecând cu nările acel miros cunoscut de praf fin și zgură, de fum, de uleiuri minerale arse, consumate, atât de obișnuit locurilor unde se lucrează metalele. Era și un fel de satisfacție al celui care a fost mereu ținut departe de lucrurile pe care le-a iubit și între care s-ar fi simțit bine.

Totuși, când pătrunse pe poarta fabricii, pipăindu-și îngrijorat hărțile din buzunarul hainei, tulburarea lui mai dura ca o stare difuză, mai curînd neplăcută decît neliniștitoare. În acel moment încă, ar fi avut poftă să facă ori ce altceva, decît să țină o conferință. Mai bucuros ar fi stat de vorbă la un pahar de vin cu prietenul său Cîdea; l-ar fi întrebat necăjindu-l, fără răutate: „Spune-mi, Ioane, cum înțelegi tu morala de clasă, că tu ai cap de filozof?” Cîdea i-ar răspunde poate, cam plictisit, presimțind gluma și-atunci l-ar întreba: „Și-acum să-mi spui cum ai aplicat teoria, filozofule!” și ar rîde bine de enervarea prietenului său. pe urmă l-ar bate pe umăr și ar mai ciocni un păhărel.

Starea aceasta amestecată cu scurte reverii și momente melancolice, cu sclipiri de veselie și tot felul de gînduri întimplătoare, nu-i plăcea, fiindcă era greu de stăpînit; și-o cunoștea și știa că ar putea să-l încurce pe undeva, în toiul conferinței. Tresări, cînd portarul, fără să se mai uite la legitimația ce i-o întinsese, spuse: Pofțiți, tovarășe Vidrăsan! Sinteți așteptat...

În biroul clubului îi află pe Măruț Eugen și Elisabeta Mănișor, iarăși împreună și pe neașteptate tulburarea lui se topi. Se simți senin și stăpîn pe toate gîndurile sale; parcă s-ar fi întors acasă, ostenit de drum sau de griji și acolo, toate erau la locul lor. „Uite ce frumos zimbăște drăcoai!” își spuse și rîzînd ușor îi întrebă de noutăți. Cei doi tineri se priviră, cam încurcați, fiindcă nu înțelegeau la ce fel de noutăți se gîndește, și el începu să rîdă de-a binelea, presupunînd că a glicit cauza încurcării lor. Îi amenință în glumă cu degetul, cu un aer părintesc în atitudinea lui și zise: „Numai să nu se ivească vre-o problemă!”. Acum rîseră tinerii, și-așa, veseli, fără ca motivul veseliei lor să fi fost lămurit, intrară în sala de festivități a clubului, de-a dreptul pe scenă.

Cortina era ridicată și Vidrăsan pășea cam stingherit de lumina prea multă; fusese om voinic cîndva, acum însă era ușor gîrbovit și se mișca greoi, ca toți bătrînii; oboseala vîrstei însă nu se vedea în gesturile lui măsurate și egale, ci mai mult în clipirea deasă, nervoasă a ochilor care sufereau greu lumina prea aspră.

Înainte de a privi în sală, văzu pe masă, lingă obișnuita cană cu apă, o vază de sticlă înaltă și subțire cu cîteva fire de garoafe și-l încălzi o undă de bucurie gîndindu-se că poate le-a pus acolo chiar fata Estherei. Era ca un răspuns tîrziu la un vis vechi și uitat.

Pe urmă zări chipurile din sală, multe, aproape contopindu-se, ca într-o apă cu valuri mărunte, în care joacă toate culorile țărîmului și ale

cerului. Măruț Eugen anunțase cu o solemnitate ce nu i se potrivea de loc: „În mijlocul nostru se află tovarășul Vidrăsan, membru al comitetului regional de partid și vechi activist, care va sta de vorbă cu noi în problema despre care știți“ și acum tinerii aplaudau cu însuflețire.

Vidrăsan, rămas singur pe scenă, se simți iarăși tulburat. Se rezemă de masă, cu mâinile amândouă, abia stăpînindu-și pornirea de-a mîngîia garoafele din vaza subțire și înaltă. Nu înțelegea de ce-i chiar așa convins că garoafele le-a pus acolo Elisabeta, copila Estherei. „Și chiar de-ar fi așa, e-o simplă întîmplare“ — își spuse.

Se făcuse liniște. Și liniștea aceasta în care oamenii își țin răsufierea, așteptînd, îl trezi pe Vidrăsan din gîndurile sale. Uită deodată ori ce altceva, preocupat numai de ceea ce se pregătise să spună și amintindu-și, oftă fără voia lui, greu, încît se auzi pînă în sală. Se simți atunci aproape material încordarea atenției mulțimii. Vidrăsan își spuse: „N-are să fie prea ușor!“ și începu, cu glasul lui gros, acum puțin muiat de emoție:

— Dragi tovarăși, mă bucur că mă întîlnesc aici cu voi, în sala asta frumoasă. Cum să nu mă bucur? Doar voi o să realizați ce-am visat noi, aștia mai bătrîni, într-o vreme cînd unele visuri se mai plăteau cu sînge. Da... Vremea aceea a fost și nici nu-i așa de îndepărtată, cînd cele mai simple visuri: să ai de lucru, o piine cum se spunea pe-atunci, să-ți îmbraci copiii, să-i cumperi fetei dragi un șirag de mărgele de sticlă. să citești o carte, erau subversive, amenințau siguranța statului...

Vidrăsan începu să rîdă ușurel, adăugînd:

— Acum, la drept vorbind, chiar o amenințau siguranța statului acela...

Văzu clar surîsurile celor din primele rînduri. Mulțumirea lui dură doar o clipă. Se gîndi, cam alarmat: „M-am și abătut de la subiect!“ Tăcu un moment, redevenind iarăși grav. Spuse:

— Mă bucur, desigur, că ne-ntîlnim. Numai că, așa se vede, nu întotdeauna bucuriile sînt întregi. Ocazia asta să ne întîlnim, mai bine n-ar fi fost.

Glasul lui sunase aspru și chipurile ce le vedea Vidrăsan mai aproape de el, deveniră de-odată impersonale, ca de piatră (sau numai i se părea lui?)

— Ar fi putut să fie cu totul altă ocazie. Un bal bunăoară... Am fi închinat un pahar de vin și m-aș fi uitat cum dansați, v-aș fi spus glume, că știu destule... Ori să mă fi chemat să vă vorbesc despre trecut, despre trecutul nostru, că nu strică să știți cit mai amănunțit cum au trăit părinții voștri.

Se opri din nou. Observă pe fețele tinerilor acea posomoreală care poate fi un semn că sînt impresionăți, ori începutul plictiselii. „Iar am luat-o razna!“ — gîndi el și spuse:

— Dar s-a întîmplat cum s-a întîmplat. Să luăm lucrurile așa cum sînt. S-a ivit în colectivul vostru o situație cam... neplăcută. Așa ai caracterizat-o tovarășe Măruț. Nu?

Tînărul, care se afla în marginea primului rînd de scaune, înclină capul de mai multe ori în semn de încuviințare. Dar nimeni din sală nu privi într-acolo. Erau toți cu ochii la Vidrăsan, și el simți din nou, aproape material, încordarea acestor oameni tineri. „Nu se vor plictisi! — își spuse. Îi preocupă problema asta!“

Alături de Măruț, ședea Elisabeta Mănișor, fetișcana aceea subțire ce seamănă atât de mult cu maică-sa, Esthera; era încruntată și dădea din cap și ea, odată cu vecinul ei; Vidrăsan văzu că-l ține de mână:

— Sau cum spune tovarășa Mănișor — s-a întâmplat o porcărie. Au amândoi dreptate! Și voi aveți dreptate că m-ați pus să vorbesc despre morală noastră, despre purtarea ce trebuie s-o aibă un tânăr muncitor...

Vidrăsan făcu din nou o pauză. Își privi ceasul: „Am pierdut zece minute și n-am spus mai nimic. Mai am numai cincizeci“. În clipa aceea n-ar fi crezut, în ruptul capului că avea să vorbească încă mai bine de trei ceasuri, abătându-se cu totul de la subiect, ceea ce nu i se mai întâmplase niciodată în lunga lui carieră de agitator.

Primele fraze învățate pe din afară, le spuse curgător, fără grabă, definind, pe baza unor citate din Marx, Lenin și Kalinin, noțiunea de morală a clasei muncitoare. Oamenii ascultau, dar fără încordare. „E un lucru cunoscut!“ gândi el, și continuă:

— Morala proletară nu-i de-acum. Ea s-a ivit o dată cu muncitorimea și s-a format cu ea o dată, din viața ei. Morala proletară nu se învață; ea-i în firea noastră. Sînteți muncitori, cei mai mulți dintre voi, fii de muncitori, ați crescut cu această morală în sângele vostru; ori ce gând al vostru se leagă de această situație a voastră, că sînteți muncitori. Ar trebui să vă schimbați firea, să vă declassați, ca să vă înstrăinați de morală clasei care v-a născut. Și nimic nu-i mai scîrbos, mai jalnic de privit și de gândit, mai josnic, decît un muncitor declassat.

M-am tot gândit și la cazul ăsta de la voi. De unde or fi răsărit astfel de apucături boierești? Nu știu! Nu-mi dau seama. Trebuie analizat temeinic. Undeva trebuie să fie o spărtură pe unde s-a prelins ca un venin, morală burgheză...

Vidrăsan făcu iarăși pauză. Simțea nevoia unei țigări, dar trebuia să rabde. Privi lung prin sală; ochii i se obișnuiseră cu lumina și-acum putea distinge chipurile pînă aproape de ultimele rînduri de scaune. Erau numai oameni tineri, mulți aproape băiețandri, fetișcane; Vidrăsan recunoscu pe fețele lor acea amprentă de seriozitate pe care o lasă munca, preocuparea pentru muncă și pentru problemele vieții pe fețele oamenilor tineri, care sînt la începutul vieții „serioase“; candoare și gravitate, naivitate și seriozitate, tendințe de joc și visuri mari; acel amestec fierbinte și profund de pasiuni care abia încep și în al cărui foc se cristalizează viitoarele caractere.

Și i se întâmplă tocmai lucrul de care se temuse. Își aminti fulgerător de-o altă sală, în care vorbise acum vre-o patruzeci și mai bine de ani, altor tineri, altfel îmbrăcați — în hainele lor de lucru — peticite și pătate de uleiuri sau de var sau de vopsele — cu alte fețe, slabe, supte, palide, murdare, dar avînd întipărită pe ele aceeași amprentă a muncii, a preocupărilor pentru muncă și viață. Dar cei de-atunci mai aveau și încruntarea de veșnică minie a omului asuprit și nedreptățit, care-i făcea să semene atât de mult împreună. Și fără să mai stea pe gânduri, începu să povestească:

„Era în timpul unei greve, prin nouă sute nouă ori nouă sute zece, nu-mi aduc aminte chiar precis, fiindcă-n anii aceia grevele s-au ținut lanț. Aveam vreo douăzeci de ani. Eram de doi ani fochist pe locomotivă și

agitator. Se întâmplase un caz. Doi nenecroțiți au pus mâna pe lopată și au încărcat cărbuni, iar alți doi s-au suit pe locomotivă și i-au dat drumul. Să spargi o grevă, să omori pe maică-ta, cam tot aia-i.

Cazul avea să se discute la clubul de pe strada Cării, care era și sediul sindicatului. Închiriaserăm un local de la un circiumar care dăduse faliment. Era o casă obișnuită, cu trei încăperi, în care am înghesuit tot ce-aveam, o masă de scris, vre-o trei mese de șah, un dulap cu cărți și un dulap în care țineam actele. Pe un perete erau portretele lui Marx și Engels și deasupra, scris de mână: „Proletari din toate țările, uniți-vă!“ Mai era și un tablou, pictat de careva dintre noi, înfățișând Comuna din Paris. Adunările le țineam în fosta popicărie, un șopron de scinduri, lung, îngust, întunecat, cu pământ bătut pe jos; trecea vîntul fluierînd prin pereți; iarna înghețam de frig, vara ne topeam de cald.

Acolo ne petreceam noi timpul liber; jucam șah, și domino, citeam cărți, aveam și cor și orchestră și trupă de teatru. Era mare îngrămădeală, un neîncetat dute-vino și o larmă ca la tîrg; într-o încăpere exersa corul, într-alta orchestra, iar actorii repetau pe unde puteau, strînși într-un colț.

Se întîmplau uneori și lucruri de haz.

Așa, într-o seară, cînd repetițiile orchestrei erau în toi, se deschide ușa de la stradă și intră un individ cu pălăria de paie dată pe ceafă, cu papionul de la gît cam într-o parte, rezemîndu-se într-un baston de bambus. Ușa avusese clopoțel înainte, ca la ori ce cîrciumă, noi însă îl demontaserăm. Stă individul în ușă, clipește, se uită la noi, se uită la locul unde fusese clopoțelul, se uită la orchestră, își scoate pălăria și ne salută:

— Am onoarea!

Noi tăceam și ne uitam cam aspru la el. Credeam că-i vre-un sticlete. El se așează la o masă la care de obicei se juca șah, își pune pălăria în baston, rezemîndu-l apoi de masă și strigă:

— Un kil de vin și două sifoane, urgent!

Noi am început să rîdem, c-am înțeles ce-i cu el.

Incepe și el să rîdă. Scoate o hîrtie de zece coroane și s-apropie de dirijorul orchestrei, care cu vioara în mîină și cam negricios putea fi confundat cu un lăutar, i-o lipește pe frunte și apucîndu-l de-un nasture îi spune:

— Băiete, să mi-o cînti aia cu „Tristă duminică, ce tristă ziiii...“... Urgent!

— Domnule, aici nu-i cîrciumă, zise dirijorul supărat, dîndu-i banii înapoi.

— Da' ce-i?

— Sindicat!

— Ce anume?

— Sindicatul unit al muncitorilor feroviari și fierari.

— Și aia... „La Vițelul însetat“ și „Pișta grasul“?

— Nu mai sint. A dat faliment.

— Și aia? Arată spre orchestră.

— Orchestra noastră...

— Cîntă?

— Cîntă.

— Atunci să cînte „Tristă duminică, ce tristă ziiii...“ Urgent! Plătesc!
Sint trist și vreau să plîng! Urgent!

— Noi nu cîntăm pentru bani și nu cîntăm pentru domni...

— Ce? Cum?

— Așa...

Se uita la noi nedumerit și se clătina. Iar noi rîdeam. De-odată se sperie, sughiță :

— Ce? Sindicat! A! Socialiști. A!

Și împleticindu-se mai mult de spaimă decît de beție, se repede la ușă și piere, vorba lui, „urgent!”

În sală s-auzică risete răzlețe și apoi îndată sîsîituri nervoase.

Vidrăsan vedea chipuri surizătoare în fața lui și se gîndi „Le place. O să învețe ei ceva din întîmplările astea. Nu se poate să nu înțeleagă”. Și continuă :

„Cînd ne-am adunat, cum vă spun, să discutăm cazul spărgătorilor de grevă, numai de rîs nu ne ardea. Eram mînioși. Dacă cei patru nenorociți ar fi fost acolo, nu știu ce s-ar fi întîmplat cu ei. Pentru ei nici nu s-au cheltuit multe vorbe. Prea eram scîrbiți. I-am exclus din sindicat și-am trecut la punctul doi: măsuri pentru continuarea grevei pînă la victorie. Aceasta era mai important în acea împrejurare. Cînd își vîrau codița spărgătorii de grevă, se întîmpleau două lucruri printre greviști: unii se mîniau și erau în stare să se ia la bătaie cu lumea întreagă, alții începeau să se moaie și să șovăie. Și-amîndouă erau periculoase; mînia putea duce la acte necugetate, șovăiala la capitulare.

Vorbiseră doar vre-o doi trei tovarăși, cînd oamenii de pază au dat alarma: „Vine poliția!”

Era o regulă la noi. Cînd venea poliția, întîi puneam la adăpost sigur actele mai importante și-i ascundeam pe cei din comitetul de grevă; apoi continuam ședința. Un tovarăș pregătit din timp, ținea o conferință cu subiect cultural. Viclesugul ăsta însă nu prindea întotdeauna. Au intrat polițiștii cu bastoanele de cauciuc în mînă, iar comisarul ne-a strigat să evacuăm sala. Noi nici nu ne-am clintit. Conferențiarul continua să vorbească despre originea omului. Era unul din subiectele cele mai dezbătute în vremea aceea.

— Evacuați sala! a strigat iarăși comisarul. Și tu, ăla de-acolo, oprește morișca!

Noi iarăși ne-am prefăcut că n-auzim. Era tactica noastră. Dacă feșeam unul cite unul, prin cordoane, ne luau ca din oală, pe cei căutați; la învîlmășeală însă, ne dibuiau mai greu. Asta o știau însă și ei.

Comisarul ne-a mai somat o dată, și văzînd că nu-l luăm în seamă, a pornit să-și facă drum prin mulțime, către masa prezidiului. Cineva, ca din întîmplare, i-a pus o piedică. Polițiștii și-au pierdut răbdarea și s-au năpustit peste noi, lovindu-ne cu bastoanele de cauciuc. S-a făcut un ghem încîlcit de trupuri, în apropierea ușii, că noi căutam să-i ținem în loc pe polițiști ca să-i putem face scăpați pe conducătorii grevei și pe tovarășii despre care se știa că sînt urmăriți. Ca membru în conducerea tineretului socialist, trebuia să mă retrag și eu pe nesimțite, printr-o ieșire mascată, ce da în pivnița fostei circumi, iar de-acolo într-o curte vecină, cu poarta pe-o stradă lăturalnică.

În ultima clipă însă am văzut cum îl băteau doi găligani pe un prieten al meu, mai pipiriu, și m-am repezit să-l apăr. Recunosc, am și dat cîțiva pumni. Pînă la urmă însă n-am avut încotro, că venise un batalion întreg de polițiști și jandarmi. Am fost arestați vre-o douăzeci de inși.

Eram la prima mea arestare. Și mi-era frică. Frică așa cum îi frica. Adică tremuram. Parc-aș fi trecut printr-o ceață deasă. Simțeam că mi-s mâinile reci, că-mi tremură mușchii pe oase. Aveam un singur gând în cap: să fug. Ca un lup încolțit, îi pindeam pe jandarmii care ne escortau și mă tot trăgeam spre margini.

Cînd am ajuns la colțul străzii, de unde din doi-trei pași aș fi ajuns printre vagoanele trase la rampa de descărcare și-aș fi putut să m-ascund acolo, prin magazii, unde s-aflau destui oameni de-ai noștri, m-am încordat tot: „Acum!”

Atunci prietenul acela al meu mi-a pus ușurel mîna pe umăr și mi-a șoptit, de-am auzit numai eu: Fii cuminte!

Parcă ar fi turnat cineva o găleată de apă rece peste mine. M-am desmeticit. Frica nu mi-a trecut, dar acum era altfel. Puteam să mă gîndesc la situația mea și să mă pregătesc pentru ceea ce avea să urneze.

Ne-au vîrit într-o celulă mare, la subsol, murdară și fără nici un fel de mobilă. Nici măcar lavițe nu erau. Era un bec atîrnat din tavan, dar era stins. Pe un gemuleț de pivniță, printre gratii se prelingea un pic de lumină de-afară, dar și lumina părea murdară.

Stam acolo, grămadă, și ne priveam în tăcere. Eram cel mai tînăr și ceilalți se uitau la mine cu un soi de îngrijorare. M-am gîndit că li-milă de mine și m-am retras supărat într-un colț. S-a apropiat de mine un tovarăș mai în vîrstă, m-a luat de braț și mi-a spus, pe șoptite, să n-audă polițistul ce sta de gardă la ușă:

— Lasă, Gheorghe, că nu-i chiar așa de greu. Numai ți se pare.

— O să ne bată? — l-am întreat eu.

— Bine-nțeleș. O să ieșim de-aici umflați ca după un meci de box. (Tovarășul acesta fusese în tinerete boxer, iar în vremea aceea îi antrena pe cei din echipa muncitorească).

M-am uitat la el, prin lumina aceea cenușie din beci; mă miram cît de liniștit spunea că o să fim bătuți. Era voinic, bine făcut. Nu puteam să cred că un astfel de om poate să se lase bătut și l-am întreat:

— Și-o să ne lăsăm bătuți așa, pe degeaba?

— Navem încotro. Să zicem că dăm și noi și scoatem cîțiva dinți. Cu ce ne-am alege? Întii ne-ar znopi, că-s mai mulți și pe noi ne iau unul cite unul la interogatoriu. Pe urmă, ne-ar da în judecată ca pe niște borfași, ne-ar condamna pentru bătaie; ultraj în exercițiul funcțiunii. Le-ar conveni. Nu punni trebuie să ai aici. Cap îți trebuie și prezentă de spirit. Să știi ce să spui și să știi ce să faci. Și încă una, tovarășe: să nu-i crezi mai deștepți decit sînt, și nici tu să nu te crezi mai deștept decit ești.

Pe urmă m-a lăsat singur cu gîndurile mele, acolo în colț și s-a dus între ceilalți. Frica îmi trecuse, dar mă simțeam neliniștit; poate că eram numai nervos; îmi tremurau picioarele de oboseală, dar nu mă puteam așeza jos, îmi era scîrbă de podeaua aceea, dată cîndva cu păcură și nemăturată de cine știe cită vreme. Stam rezemat de perete și-mi țineam cît puteam respirația ca să nu simt mirosul împutit de latrină ce venea de pe coridor, prin ferestruica deschisă a ușii. Pe-atunci poliția nu folosea încă metodele rafinate, ce-aveau să le cunoască mai tîrziu la siguranță; atîta însă știau, că așteptarea în nesiguranță, în condițiile acestea, macină nervii omului.

Am stat mai mult timp rezemat acolo de perete în colț, pînă am înțepenit de tot. Ceilalți tovarăși se sfătuiau pe șoptite, eu însă nu știu ce-au vorbit. Căzusem într-un fel de nepăsare din cauza oboselii și simțeam numai nevoia de somn. Țigările mi le isprăvisem. Mereu îmi venea să mă întind pe jos, mă oprea numai scriba de podeaua aceea murdară.

Tîrziu, seara, au mai fost vîriți acolo peste noi, vre-o cinci indivizi, care strigau răgușit, cîntau cîntece deșuchiate și se tot înjurau. Atunci iar s-a apropiat tovarășul acela în vîrstă de mine și mi-a spus, la ureche :

— Gheorghe, frate, să fii atent. Măcar doi dinăștia is oamenii poliției.

Amorțeaua mi-a trecut ca luată cu mîna. Mă durea tot trupul de oboseală, dar mintea mi se făcuse limpede ca spirtul. Am început să mă plimb încoace și încolo prin celulă, gîndindu-mă la un singur lucru : cum să mă port ca să nu-i fac de rușine pe tovarășii mei. Eram tinerel și voinicos, aproape mă bucuram că mă aflu într-o situație ca aceea, ca să dovedesc prietenilor și tovarășilor mei ce fel de om sînt eu. La grevă mă gîndeam mai puțin ; mă gîndeam numai cum să mă port ca să merit un cuvînt de laudă din partea oamenilor noștri. Aveam să înțeleg însă chiar de-a doua zi că mîndria care mă riciia a fost o prostie copilărească și că nu hotăra mare lucru, dacă rămîneau numai cu ea.

În încăperea aceea întunecată — becul din tavan tot nu se mai aprinsese și de cîte ori am mai nimerit eu pe-acolo, nu l-am văzut niciodată arzînd — nu se mai auzeau decît mișcările vagabonzilor și certurile lor. Tovarășii mei parcă amuțiseră. Stăteau într-o margine toți grămadă. Pînă la urmă m-am dus și eu acolo și am ceruț o țigară. Mi-a dat prietenul meu pentru care mă vîrsem în încăierarea de la club și mi-a șoptit la ureche :

— Vidrăsane, tu nu știi absolut nimic. Ai ascultat o conferință, atîta tot. S-ar putea să-ți dea drumul, că ei nu te știu încă. Ai să te duci la Szabo Kálmán și ai să-i spui să organizeze o demonstrație de protest, dacă nu s-or fi gîndit pînă acum la așa ceva. Să vorbească și cu cei de la Asociația Lemnarilor și de la a Zidarilor, să vină și ei la demonstrație. Să pună problema grevei și-acolo.

Am înțeles imediat că prietenul meu nu vorbește de la sine. Ceilalți se așezaseră așa în jurul nostru, încît nici unul dintre vagabonzi să nu se poată apropia de noi ; și ca să nu fim auziți, începuseră se cîntece unul din cîntecele noastre muncitorești.

Iar eu m-am simțit deodată om important. Mi-a trecut și ciuda și oboseala. Nu știam că ei luaseră și alte măsuri, încă înainte de a fi fost arestați, pentru ca greva să continue ori ce s-ar fi întîmplat. Eu credeam că soarta grevei, acum, depindea numai de dibăcia mea.

Povestînd, Vidrăsan simțea o schimbare în sală. După ultimele lui cuvinte, observă cum răsare surîsul pe fețele tinerilor. Priveau la el și surîdeau. Mai frumos, mai deschis i se păru surîsul Elisabetei Mănișor ; acum îi vedea iarăși ochii albaștri, mari și genele întunecate, care semănau așa de mult cu ochii și cu genele maică-si, Esthera. Și i se păru că ghidește în lumina acestor ochi îngăduință și înțelegere, cum le au de obicei oamenii maturi pentru năzbitiile nevinovate ale tinereții, și i se păru că pricepe asta și din surîsul celorlalți tineri. „Adică voi mă iertați !“, gîndi el amuzat. „Merită să le povestesc tot“ — și continuă.

„N-am dormit de loc în noaptea aceea. Am stat mai mult rezemat de perete; cînd osteneam, mă chirceam pe vine, cu umărul rezemat de perete, apoi iar mă ridicam; și mă gîndeam, la tot felul de lucruri; cum am să dau ochi cu anchetatorul, pe care mi-l imaginam mai mult sub înfățișarea comisarului care a condus arestarea noastră; era un om negru și urit, cu ochii bulbucați și buzele groase, vinete; nu era înalt, dar era voinic ca un taur, și-avea un glas răgușit, plin de răutate; mă gîndeam cum aveam să-l infrunt, cum am să-l duc de nas cu răspunsurile mele; cum apoi să le povestesc, făcînd haz de prostia comisarului; și prietenii mei au să mă admire și să mă invidieze pentru aventura mea. M-am gîndit și cum am să mă întîlnesc cu o fată care-mi era dragă și-am să-i povestesc prin ce-am trecut. Și chiar îmi închipuiam cum are ea să mă compătimizească și să-mi mîngiee mîna, oftînd: „Lasă, Gheorghe, bine c-ai scăpat“. Poate are să mă îndeamne să mă astîmpăr, să nu mă mai amestec în astfel de treburi, iar eu am să-i explic ei de ce-i nevoie să mă amestec și ea avea să înțeleagă și avea să meargă alături de mine, în primele rînduri. Un adevărat roman s-a perindat prin mîntea mea în noaptea aceea. Lucrurile însă nu s-au întîmplat așa cum îmi imaginam eu. Spre ziuă obosisem tare de tot. Trupul îmi înțepenise, mă dureau picioarele și șalele. Eram buimac, de parcă aș fi chefuit cîteva nopți la rînd. M-au scos la interogatoriu printre primii. M-au dus îmbrîncindu-mă pe niște scări de lemn, tocite, sus la etajul întîi, într-un birou care mi s-a părut luxos; parchetul lustruit străluccea, covorul persan întins pe jos încălzea odaia, de parcă te-ai fi aflat undeva într-o locuință și nu într-un birou de poliție; mai era acolo un birou mare cu fața tapetată cu postav verde — ca mesele de biliard — și un dulap cu ușă de sticlă, plin de cărți legate în piele cu aurituri pe cotoare, iar pe perete, chipul împăratului Franz-Joseph. În dosul biroului ședea un domn îmbrăcat în haine civile. Nu avea mai mult de treizeci de ani și era frumușel, curat, cu gheroc negru, cum era moda pe- atunci; avea cămașa cu piepții albi, întăriți și cu guler tare, înalt, un pic îndoit la colțuri și cravată neagră de mătăasă, fluture cum i se spunea. Avea niște mîini mici și subțiri de domnișoară; le ținea încrucișate pe masă.

Era acolo și comisarul care ne arestase, dar sta de-o parte, într-o poziție plină de respect. Mai era la o măsuță mică, o domnișoară vopsită toată, cu mașina de scris în față. Era plictisită și fuma cu un țigaret lung cam de vre-o zece țoli. Domnul cel elegant s-a uitat cu bunăvoință la mine și m-a întrebat:

— Ei, băiete, cum te cheamă?

Eu am ris un pic și-am răspuns:

— Vidrăsan Gheorghe, domnule...

— Spune-mi Înălțimea Voastră, sînt procuror de Curte.

— Bine. Așa am să vă spun, am zis eu.

Înălțimea sa a început să rîdă subțire, ca o femeie, mîngîindu-și obrajii cu palmele lui mici:

— Ha-ha-ha, e de-acord să-mi spună Înălțimea Voastră!

Au început să rîdă și ceilalți, cu respect, iar domnișoara aceea vopsită a zîmbit numai un pic, pe la colțurile gurii.

— Ce meserie ai tu?

— Sînt fochist pe locomotivă, Înălțimea voastră...

— Frumoasă meserie.

— Frumoasă...

El a ris iarăși, așa, subțire ca o femeie.

— Cîți ani ai?

— Douăzeci, Înălțimea voastră.

— Și ce căutai tu acolo, ieri, la circiuma aia imputită?

Am și simțit cum mă încordez tot, ca atunci cînd îți dai cineva o palmă și ești gata să i-o dai înapoi. Mi se pusese un nod în gît și de-abia am gemut, printre dinți:

— Nu-i circiumă, Înălțimea Voastră. E sindicatul nostru.

O fi văzut el ceva în ochii mei și-o fi ghicit ceva, că nu mai rîdea, numai se uita țintă la mine:

— Ce vorbești? Sindicat?! Nostim! Și ce făceați acolo?

— Ascultam o conferință.

— Ce fel de conferință?

— Despre maimuțe.

Domnul procuror s-a cam încruntat.

— Despre ce fel de maimuțe?

— Despre maimuțe și cum s-au făcut din ele oameni.

— Aha!

— Cum îi și pruncul în pîntecele mamei, că-nții seamănă cu un șoricel, apoi cu un cățel, apoi cu o maimuță, și numai după aia-i om, ca mine și ca dumneavoastră.

Și iar îl aud că rîde femeiește, mîngîindu-și obrazii.

— Îi fi și tu darwinist...

— Nu. Eu nu-s aia ce-ați spus. Îs fochist.

Trebuia să fac pe prostul, ca să-mi deie drumul mai repede. Domnul procuror însă nu s-a lăsat păcălit. Am aflat pe urmă că era om vestit, cu toată tinerețea lui. Îl chema Tothfaluși Brodi Eduard, era grof de familie mare și-n 1920 a ajuns procuror regal și-a trimis la spînzurătoare sute de tovarăși care au luptat pentru Comuna din Budapesta.

S-a uitat la mine, zîmbind subțire, și-am înțeles din zîmbetul lui că-i un om rău și că mă pot aștepta la ori ce din partea lui. Am simțit din toată purtarea lui, din acel moment încolo, ura lui pentru cei ca mine și-am știut, chiar atunci, că-l urăse și eu, că l-am urit chiar înainte să-l fi cunoscut.

— Va să zică așa... Nu ești darwinist. Ești fochist. Îți arde de glume proaste.

S-a ridicat de la masă și-am văzut că-i mic și subțirel. S-a apropiat de mine, m-a măsurat de sus pînă jos, apoi s-a așezat pe colțul mesei. Avea nădragi strîmți, suri cu dungi negre, și în picioare pantofi cu vîrfuri ascuțite și cu tocuri înalte, de vre-o patru degete. Mi se părea ciudat că poate sta în picioare.

— Nici socialist nu ești? Ai?

— Ce-nseamnă aia?

Îmi dădeam seama că jocul meu nu s-a prins, trebuia însă să-l continui.

— Ascultă, mă băiatule. Eu îți vreau binele. Fii cuminte, și-are să fie bine de tine. Dar să nu-mi faci mie pe prostul. Cu mine nu-ți merge. Spune-mi: ești socialist?

— Nu știu ce-i aia, mă rog frumos.

— E-te-te! Chiar nu știi? Interessant...

S-a apropiat de mine și m-a prins delicat de ureche; întâi am simțit o gîdilătură, apoi o înțepătură ca de ac și de-odată, m-a junghiat de parcă ar fi înfipt un cuțit. Am strigat:

— Vai, domnule... Și am dat să mă feresc de el, dar mă ținea în brațe comisarul. Înălțimea Sa m-a pleznit brusc peste ochi, cu latul palmei. Orbit și asurzit mă clătinam pe picioare. Dumnealui s-a așezat iar pe colțul mesei, legîndu-și piciorul. Se uita la mine foarte atent, ca un medic la un om bolnav, fără nici un fel de sentiment, numai cu un fel de curiozitate.

— Deci nu ești socialist!

— Nu.

— Și nu știi ce-i aia!

— Nu.

Iar a venit și m-a pleznit peste ochi cu latul palmei. Gîndeam c-am să leșin, așa durere am simțit.

— Cine-i președintele comitetului de grevă?

— Nu știu.

Iarăși m-a plesnit peste ochi și tot așa încă de vre-o șase ori. Parcă nici nu mai aveam ochi ci niște pietre, puse acolo, așa simțeam. Pe urmă i-a spus comisarului:

— Ia-l Bertzi. Fă-i puțină educație.

Comisarul m-a dus, iarăși la subsol, însă nu în celula în care fusesem. ci într-una mai strîmtă și fără nici un geam, cu țiment pe jos și luminată de un bec mare. Acolo, m-au luat în primire doi găligani și m-au bătut poate un ceas de vreme. Apoi m-au dus iar la procuror. Pe scări m-am întîlnit cu prietenul meu. I-am văzut ochii umflați, vineți și mi-a trecut toată durerea. M-a văzut și el, dar n-am spus nimic, niciunul.

Domnul conte Tothfaluși n-a crezut că sînt prost. Ca să poți face cum se cade pe prostul, trebuie să fii mult mai deștept decît sînt oamenii deștepți obișnuiți. Eu n-am fost. Prietenul acela al meu a fost. El s-a ales atunci numai cu bătaia. Pe mine m-au condamnat la două săptămîni de pușcărie pentru atitudine ireverențioasă față de autorități“.

Vidrăsan simți încordarea în sală. Văzu pe Elisabeta Mănișor privindul țintă. Avea lacrimi în ochi și nu și le ștergea. „Nu trebuie, tu copilă! asta s-a întîmplat tare de mult. Eram mai tînăr atunci decît băiatul ăsta, ce stă lingă tine și-ți mîngîie mîna pe furis“. Vorbele acestea au rămas numai în gîndul lui, învelite frumos ca-n vată, într-un sentiment cald și duios de părinte care se uită cu drag la copiii săi. „Ar trebui să le povestesc și ceva mai vesel, că prea se întristează“, își spuse pe urmă.

„Cînd am ieșit eu din pușcărie, greva se terminase. Fuseseră și demonstrații și-mi părea rău că eu n-am fost acolo. Greva reușise. Contract colectiv, cîțiva creștari mai mult pe zi, dar mai important era că încrederea muncitorilor în sindicat crescuse. Eu și încă vre-o cîțiva tovarăși, care fuseserăm condamnați, n-am fost primiți înapoi la lucru decît peste vre-o trei săptămîni, după ce Sindicatul a pus din nou problema grevei. Eram tare amărît. Nimic nu-i mai greu de purtat, decît să fii tînăr, sănătos, în putere și să n-ai de lucru. Eram și eu în vorbă cu o fată, m-am și ănsurat pe urmă cu ea, dar în zilele acelea eram așa de necăjit, încît nici

nu m-am mai dus s-o văd; n-aveam din ce-i cumpăra măcar o floare. Și era o fată tare bună. N-ar fi meritat să mă port așa cu ea. Mi-am dat eu seama mai târziu și mi-a părut rău.

Dar astea nu sînt lucruri așa de importante și poate nu vă interesează, cum m-am întilnit eu cu Lina și-am întemeiat o familie“.

S-auzică strigăte din sală.

— Ba ne interesează!

— Povesteți-ne!

— Povesteți-ne, tovarășe Vidrăsan!

Lui Vidrăsan i se păru că mai mult fetele insistă, strigînd subțire. „Ia te uită! — își spuse — Poate numai pentru că ele-s mai expansive“. Sala însă ieșise din încordarea ei mută; mulțimea simțea poate nevoia s-audă și alte lucruri, mai vesele, sau măcar mai plăcute la ascultat. Din glumele pregătite de-acasă, Vidrăsan nu-și mai amintea nici una și nici nu s-ar fi potrivit. Se decise să-și povestească singura lui întîmplare de dragoste din viață. La vîrsta lui nu-i ceva de rușine să-ți amintești c-ai iubit o femeie cînd ai fost tînăr, c-ai iubit-o pentru toată viața și-ai cunoscut dragostea și toate bucuriile și suferințele ei printr-o singură femeie.

Îi trecu prin minte un gînd, furișindu-se aproape neobservat, ca o pală subțire de vînt, prin frunzișul grădinii: „Las'că nu e rău să afle și ei cum au fost dragostele noastre“. Gîndul trecu și se stinse și rămase în urma lui numai o ușoară jenă, a omului neobișnuit să-și dezvăluie această latură a vieții sale.

Vorbi la început mai încurcat, intimidat de amintiri și de această situație neașteptată; să vorbești despre dragoste unei săli pline de tineri, să spui lucruri pe care nu le-ai mai spus niciodată și nici nu te-ai gîndit să le spui vreodată.

„Măi, copii, măi! Voi vreți să știți cum au fost dragostele pe-atunci. Poate-au fost ca și acum. Poate lucrurile s-au mai schimbat. Nu-mi dau seama. Am să vă spun cum a fost cu mine.

Aveam și eu douăzeci de ani și eram singur cuc. Cum îi mai rău. Prietenii aveam, dar simțeam și eu nevoia să merg la plimbare cu o fată, să-i aud glasul moale rostindu-mi numele cu gingășie, s-o țin de mînă, și să-i spun ce se spune în astfel de prilejuri. Numai că eu nu mă pricepeam la acest fel de prietenie cu fetele. Eram eu, altfel, îndrăzneț și cu gură mare. Intram repede în vorbă cu oricine. Dar curajul meu nu ținea. Cînd rămîneam singur cu vreo fată și trebuia să-i spun și eu o vorbă mai plăcută, mă cam pierdeam cu firea. N-aveam succes la femei. Nici frumos nu eram, nici n-aveam voce să cînt, nici complimente nu știam să fac și nici cine știe ce îmbrăcat nu eram. Mai glumeam eu cu una, cu alta, dar nu se lega nimic. Și-mi era ciudă pe mine însumi că-s așa de neajutorat în această privință.

Una nu știam atunci și-am aflat-o pe urmă. Încă nu-mi întilnisem eu soarta mea. De-aceea eram așa stingher și fără tragere de inimă. M-am lecuit fără veste, cînd mă așteptam mai puțin. Asta s-a întîmplat așa.

Veneam de la o ședință și-am intrat la un debit să-mi cumpăr țigări, și cum am dat eu buzna, m-am izbit de o fată care tocmai ieșea. Ținea în brațe o grămadă de pachete de țigări și le-a scăpat toate pe jos. M-am aplecat repede să le adun, s-a aplecat și ea și ne-am lovit capetele, deoaltă. Am început să-mi cer iertare, bîlbîindu-mă. Dar ea nu era supărată.

Se uita la mine și i-am văzut ochii mari, frumoși, negri ca smoala; și-avea o privire bună care m-a făcut să-mi pierd capul. I-am deschis ușa, am lăsat-o să iasă și-am pornit după ea. Ea se grăbea, dar tot a întors capul de vre-o două ori. A intrat într-o cofetărie și cînd n-am mai văzut-o, nu știu cum, m-am simțit deodată trist. M-am întors să-mi cumpăr țigări, m-am uitat pe jos să văd, n-a rămas vre-un pachet, să i-l duc eu și s-o întreb cum o cheamă. Dar pe jos nu era nimic.

Am pornit către casă. N-aveam poftă de nimic. Mă simțeam așa, de parcă mi-am pierdut deodată toate gîndurile. Numai ochii ei negri îi tot vedeam înaintea mea. Mi-a venit pe urmă un gînd. M-am îmbrăcat în hainele de sărbătoare și m-am întors în oraș. M-am tot plimbat prin fața cofetăriei pînă la zece noaptea. Trebuia să fie vînzătoare acolo, că o văzusem îmbrăcată într-un halat albastru. Cam pe la zece a ieșit să tragă obloanele la vitrină; l-a coborît și pe cel de la intrare pînă aproape jos și a intrat înapoi aplecîndu-se. Credeam că nu m-a văzut și-mi părea rău. Cineva, poate ea a tras și oblonul de la intrare pînă la pămînt; am auzit limpede clinchetul de chei. „Te pomenești că locuiește aici, în clădire — am gîndit — și-atunci s-a dus naibii totul“. Stam acolo, în fața obloanelor trase, prostit, de se uitau trecătorii, destul de rari la ora aceea, lung la mine. Și-a apărut deodată dintr-un gang, s-a uitat la mine și a zîmbit. Iar eu incremenisem. Am îngăimat:

— Bună seara...

Ea mi-a răspuns:

— Bună seara...

Și a pornit repede. Mă uitam cum merge. Înaltă, subțirică, se legăna ușor în mers. Gîndeam: n-am mai văzut femeie să aibă așa statură frumoasă! N-aș putea spune că se grăbea. Am pornit după ea și am ajuns-o repede. Am întrebat-o:

— Te superi dacă te însoțesc?

— Nu mă supăr, mi-a răspuns. Avea un glas moale, chiar așa cum mi-am închipuit eu.

— Mă numesc Gheorghe Vidrăsan, i-am spus și i-am întins mîna.

— Lina Fekete, mi-a spus ea și mi-a dat mîna.

Nu știu ce-am vorbit noi atunci, în seara aceea. Ne-am mai întîlnit după aceea de multe ori. Era destul de greu. Ea lucra acolo și duminică, n-avea decît o după amiază liberă pe săptămînă; iar eu nimeream destul de rar după amiaza aceea, fiindcă lucram în ture. O așteptam, mai ales seara, cînd mă aflam pe acasă. Era vară și cînd era timp frumos, ne plimbam mai mult. Cînd prindeam cite o după amiază, ieșeam din oraș și ne plimbam pe cîmp pe malul Murășului. Acolo parcă ne schimbam în copii; culegeam flori, ne jucam de-a prinsa; era tare sprintenă, de-abia o ajungeam. Cînd osteneam, ne așezam pe iarbă, la umbra vre-unei sălcii și ne uitam cum curge Murășul la vale. Cînd ploua, mă poftea în casă. Locuia în partea de sus a orașului, cu părinții și cu frații ei, într-o căsuță cu chirie. Erau frați mulți, ea era cea mai mare. Poate de-aceea devenise ea așa de blîndă, fiindcă-i crescuse ea pe cei mici. Familia nu vedea chiar cu ochi buni dragostea noastră. Înțelegeau ei că nu-i o joacă și nu se amestecau, dar nu le convenea. Dacă ea se mărita, lea ea în nu mai venea în casă. Înțelegeam și eu situația și mă cam sfiam să merg pe-acolo. Ei nu ziceau nimic, se purtau prietenește cu mine; erau doar și ei muncitori, iar eu eram unul de-ai lor, dar în toată purtarea lor eu ghiceam un gînd

care-i dorea : „cu tine n-avem nimic. Ne placi. Dar mai așteaptă să crească și ăștia mai mărunței. Ce ne facem fără câștigul Linei? Doar n-are decât șaptesprezece ani“. Aveam însă și eu gândurile mele și i-am spus într-o seară fetei :

— Ce zici Lina, tu cum te gîndești? Poate vrei să te măriți cu mine.

Ea a zîmbit de-odată așa, cum știa numai ea. S-a rezemat de pieptul meu și mi s-a uitat lung în ochi.

— Eu am știut de la început că tu nu glumești. Mi-a părut bine de tine.

— Înseamnă că vrei?

— Vreau, Gheorghe, dar...

A oftat și m-a strîns mai tare în brațe.

— Dar ce? Nu vreau ai tăi?

— Vreau și ei, Gheorghe, dar îi greu... Nici eu n-am nimic, nici tu n-ai nimic...

— Păi o să muncim și-o să ne mai facem...

— Ce copil ești tu! Crezi că așa de ușor se fac?

Eu m-am supărat. Poate nu mă iubește cu adevărat, are alte planuri și încearcă să scape de mine cu astfel de terțipuri femeiești. Asta mi-a trecut înții prin cap. I-am spus :

— Îmi pare rău că nu vrei să te măriți cu mine.

— Ești un prost! mi-a spus ea, și s-a depărtat un pic de mine. Dar și supărarea ei era moale și blîndă. Pe urmă iar m-a strîns în brațe și mi-a șoptit, lipindu-și obrazul de pieptul meu :

— Dac-ai ști, tu Gheorghe, cît de tare vreau... Mi-i și frică de ce-i în sufletul meu.

Am văzut lacrimi în ochii ei. Și nu era tristă. Avea pe fața ei albă și netedă, de copil, o lumină caldă și bună și-am înțeles atunci că mă iubește. Și m-a prins așa, ca o amețală, de-o vedeam pe ea ca prin ceață, iar eu parcă pluteam.

Lina era o fată tăcută și reținută. Folosea vorbe puține și gesturi puține. Oamenii de felul ei trebuie să-i crezi dintr-o vorbă. A doua oară n-o mai spun. Pe-atunci nu eram priceput la oameni ca mai tîrziu, dar asta am înțeles-o. Nici eu nu eram dintr-aceia care-și vîntură gîndurile și sentimentele, ca pe-o alungătoare de muște, care numai foșnește, dar nici n-o simți cînd te-atinge“.

Atmosfera sălii era neobișnuită. Vidrăsan distingea zîmbete și auzea ușoare oftaturi. Tinerii ascultau atenți o poveste cunoscută oarecum, care însă le plăcea s-o mai asculte în diferitele ei forme în care se întîmplă de nenumărate ori pe pămînt. Cuprins de apa molcomă a amintirilor, Vidrăsan evoca amănunte pe care nu le mai povestise astfel niciodată pentru că rar își aducea aminte de ele, și se gîndea parcă scuzîndu-se față de el însuși : „Dragostea măi copii, măi, nu-i chiar un lucru așa, nemaipomenit, o aventură extraordinară; nu-i cum scriu poeții în cărți, cu romantisme sclipitoare și vorbe rare, ca giuvaerele. E-așa, un lucru omenesc, cum sînt toate celelalte lucruri omenesti“. Mai demult, pînă nu îmbătrînise și trăise multă vreme despărțit de familie, aceste amintiri îl tulburau, în momentele lui de oboseală. Stînd uneori singur, ascuns și pîndit de primejdii, ostent de încordare, i se întîmpla să uite aproape cu totul de celelalte — dorul de casă și de ai săi îl dorea în tot trupul; acum era la o vîrstă cînd dorurile nu mai provoacă suferință, iar amintirile s-apropie doar ca niște

adieri de melancolie sau alinare; în împrejurările firești ale vârstei lui, aceste amintiri nici nu s-ar fi trezit, ar fi continuat să doarmă în uitare, ca într-un colb; și poate nici nu le-ar mai fi spus, dacă n-ar fi simțit că trebuie; era o nevoie inexplicabilă ce nu venea din ființa lui, ci parca din altă parte de la altcineva, iar el numai se supunea; totuși, în timp ce vorbea, pe nesimțite, nevoia de a povesti deveni și a lui; simțea că oprindu-se s-ar fi rupt nu numai din atmosfera ce se formase în sală, ci și din starea care se așezase în sufletul lui.

„Cînd a început greva, trecuse aproape un an de cînd eram în vorbă cu Lina. Ne-am înțeles să ne căsătorim și am început să strîngem bani, punînd la un loc economiile noastre. Cînd ne întîlneam și ne plimbam, vorbeam mult de asta și ne făceam tot felul de planuri. Cît ne-ar trebui ca să ne putem aranja o odăiță, s-avem căminul nostru unde să stăm noi doi; despre asta visam noi și nici nu ne păsa că avea să fie greu. Cînd se pregătea greva, i-am spus și Linei. Ea mi-a răspuns, întunecîndu-se la față:

— Știu. A pomenit și tata despre asta.

Tatăl ei era zidar și membru în asociația zidarilor care hotărîse să sprijine greva noastră.

Pe urmă a adăugat oftînd:

— Are să-ți fie greu...

— Totdeauna-i greu, cînd e grevă, dar nici altfel nu-i ușor, i-am răspuns eu, explicîndu-i apoi de ce-i nevoie de grevă și de ce atunci era un moment potrivit.

— Da, înțeleg, a spus ea, tot înnegurată. M-a privit drept în ochi și-a adăugat:

— O să fie nevoie de bani.

— Da, i-am răspuns eu. Sindicatu-i sărac. O să fie o colectă.

— Avem trei sute de coroane...

— Nu. Să-i dăm numai pe-ai mei (economiele noastre le ținea ea).

M-a privit iarăși lung în ochi:

— De ce? Ia-i pe toți.

Ne-am așezat apoi pe-o bancă și-am stat așa, fără să vorbim, îmbrășișți.

La multe mă gîndeam în ceasul acela. O luasem cu mine de cîteva ori la reuniunile noastre de la club. Îi plăcea acolo. Dansa rar, pentru că eu nu știam să dansez; mai mult ședea lingă mine și se uita la ceilalți cum dansează. Uneori însă n-avea nici plăcerea asta. Balurile noastre pe-atunci nu erau numai de petrecere. Într-o încăpere se dansa, iar în cealaltă țineam întrunirea și-atunci ea rămînea singură. Sta și mă aștepta, eu răbdare, pînă mă întorceam și niciodată nu-mi făcuse vre-un reproș.

Ședeam acolo în parc, pe bancă, ținînd-o în brațe. Îi simțeam părul mîngîindu-mi obrazul și mă gîndeam ce fată bună-i și ce bine am nimerit-o cu ea.

Ea însă se gîndea la altceva. Într-un tîrziu a spus:

— Gheorghe, o să trebuiască să amînăm...

— N-avem încotro, i-am răspuns. Așa stau lucrurile...

— Doream așa de mult s-avem casa noastră, să fim mereu împreună numai noi doi.

Nu i-am răspuns. Am strâns-o mai tare în brațe și ea m-a sărutat. Pe urmă a venit greva. Lucrurile s-au învălmășit și n-am mai văzut-o vre-o patru săptămîni.

Ea m-a căutat de cîteva ori în vremea asta, dar n-a dat de mine. Apoi am fost arestat și după aceea condamnat. Cînd am ieșit, n-am fost primit imediat la lucru, ca să am ce mîncă, mi-am vîndut hainele de sîrbătoare. Nu m-am mai dus s-o aștept. Mă gîndeam ca omul necăjit, că așa dezbrăcat și fără lucru, nu mai am preț în ochii ei, și-mi venea să turb, că-mi era dor de ea. Eram tînăr și nesocotit. Nu mă gîndeam că și ei poate să-i fie dor de mine, că poate suferă și ea și plînge ascunzîndu-se de ceilalți. Și într-o seară a venit și m-a căutat la club. Eram într-o ședință. A stat și-a așteptat pînă la miezul nopții. Cînd am ieșit și am văzut-o, am înlemnit. M-am apropiat de ea încet. Ea mă aștepta nemișcată și se uita la mine. Lumina unui bec de pe stradă o bătea drept în față. Am înțeles cît îi de supărată și n-am zis nimic. M-am oprit în fața ei și-am luat-o de mîină, ușor, ca pe un copil, dar ea și-a tras mîna și s-a întors cu fața într-o parte, fără să plece. Era încruntată. Simțeam că-i vine să plîngă, că de-abia se stăpînește.

— Lina, am chemat-o eu, cu sfială.

Atunci a început să plîngă și a pornit repede din loc; de-abia mă puteam ține după ea.

— De ce n-ai mai venit? m-a întrebat, după ce am ajuns-o și am potolit-o, cît de cît. I-am explicat, iar ea s-a supărat și mai tare. Ea crezuse că m-am răzgîndit, că n-o mai iubesc, că poate am întîlnit o altă fată; venise la club să vadă dacă nu sînt cu aceea, să se convingă. „Am vrut numai să mă conving“, spunea. Abia am împăcat-o; mai curînd m-ar fi iertat dacă aș fi părăsit-o, decît pentru că n-am avut încredere în ea. Am înțeles atunci că pentru femeie cea mai rea lovitură-i neîncrederea. Ea îți oferă totul, sufletul și trupul ei și visurile și planurile, dorurile ei toate, și tu într-o clipă grea n-ai încredere. Mi-a fost rușine, am rugat-o să mă ierte. Ea mi-a spus: „Asta nu-i un lucru care poate să fie iertat și nici eu nu-s popă“. Era ea blîndă și sfioasă, dar avea mîndria și demnitatea ei și nu știu cum din acel moment parcă mi-a devenit și mai dragă; o vedeam parcă și mai frumoasă. Iarăși ne întîlneam des, ne plimbam și făceam tot felul de planuri, economisind tot ce putea fi economisit. Ne-am căsătorit curînd. Chiar ea mi-a spus:

— De ce să mai stăm așa? Parcă nu-i tot una. Doar nici așa nu putem economisi noi mai mult.

După aceea ne-am făcut o casuță pe un lot luat în rate. Am cumpărat cărămizi, vechi, cu suta de bucăți, de la niște dărîmături, și-am ridicat pereții cu mîinile noastre, eu și ea; eram amîndoi copii de zidari și ne pricepeam întru-cîtva. Locul era chiar în Lunca Murășului; mai erau vre-o două-trei case, ridicate tot de oameni de-ai noștri, încolo, pustiu, un cîmp gol și sterp, ce-l umpluse Mureșul cu pietriș, la revărsări. Ne-au mai ajutat prietenii, venind duminica, așa ca într-o petrecere. Uneori aduceau în coșulețele lor și cîte-o sticlă de vin și spre seară, după lucru, mai petreceam, cum ziceau ei „în mijlocul naturii“, pe sub sălciile de pe țîrm.

Dacă ar fi fost după mine, n-am fi făcut casuța aia. Nu prea-mi venea la îndemînă, că o să devin proprietar. Mă gîndeam și la ce-o să spună tovarășii mei. Am avut unele discuții cu Lina. Zicea — „O s-avem copii

mulți, și-o să găsim greu de închiriat“ — „De unde știi c-o să avem copii mulți?“ — o întrebam — „Cînd soții sînt tineri și se iubesc, vin copii mulți. N-au suflet să-i oprească“. Într-un fel avea dreptate. Se gîndea la casa ei, la familia ce-o întemeiase și-și chibzuia planurile ei de viitoare mamă. — „O s-avem ograda noastră și-o să poată să se zbenguiască în voia lor. N-o să-i certe proprietarul!“ Nu se putea să nu fiu de acord cu ea. — „Și noi o să fim mai liniștiți. Banii de chirie o să-i folosim pentru noi. O să avem și noi un piculeț de tîhnă“. Ea se gîndea la tîhnă, la un trai liniștit, la siguranța ce ți-o dă o casă unde te întorci după muncă; de unde nimeni nu poate să te deie afară; unde să-ți crești copiii, la adăpost de răutatea unuia și-a altuia. Eu însă numai la tîhnă nu mă gîndeam. Aveam eu ideile mele, ce nu mi le-am schimbat. La douăzeci de ani eram membru în partidul social-democrat și aveam o funcție în consiliul secțiunii din T. a Asociației Tineretului Socialist. Nici prin gînd nu-mi trecea să renunț. I-am spus și ei asta și ea a zis: „— Cum crezi tu, Gheorghe“. Nici azi nu cred însă că era liniștită în sufletul ei. Cînd ne-am făcut noi casa, prin nouăsutetrisprezece, eram căsătoriți de doi ani. Ne înțelegeam bine. Nu-mi aduc aminte să ne fi certat vre-odată, nici pînă atunci, nici de-atunci înainte. Asta mai mult meritul ei a fost, decît al meu; avea un fel de-a se purta, care-i destul de rar la femei — era blîndă, fără umilință, ai fi putut crede că-i sfioasă, era numai măsurată și era calmă, chiar în momentele cele mai încordate; am înțeles eu mai tîrziu, că sub purtarea ei potolită, reținută, s-ascundea un caracter tare. Lina-i dintre acei oameni pe care nenorocirile nu-i pot doborî, oricîte și-oricît de grele s-ar aduna. Ea nu putea să nu-și deie seama ce însemna în vremea aceea tulbure, incilcicită, a anilor nouăsutetrisprezece-treisprezece, activitatea revoluționară. Era și ea din familie de muncitori și trăia, din copilăria ei, într-un cartier locuit numai de muncitori. A putut să vadă cu ochii ei, încă din copilărie percheziții și oameni de-ai noștri duși între baionete. Știa la ce se poate aștepta și în privința mea, și i-am spus-o și eu, încă de pe cînd nu ne căsătorisem. N-a încercat niciodată, cu un cuvînt, cu o aluzie, cu un gest, să mă împiedice. Eu cred că nici nu i-a trecut prin minte așa ceva. În sinea ei însă se temea pentru mine și era pregătită pentru ori ce. De obicei, cu cîteva zile înainte de Întîi Mai, în fiecare an Poliția aresta pe conducătorii organizațiilor muncitorești. În nouăsutetrisprezece m-au luat, într-o noapte și pe mine. Cînd să ies din casă, urmat de agenți, Lina mi-a pus în mînă o valioară de carton presat, spunîndu-mi: „— Uite, ai aici cămașa de noapte, săpun, prosop, periuța de dinți, ac și ață și țigări“. Arăta liniștită. Nu se vedea de loc teama care-i tremura în suflet. Numai în ochii ei buni, scăpăra o lumină ce-am înțeles-o doar eu. Apoi m-a sărutat și mi-a șoptit: „Ai grijă de tine“. Pe-atunci, poliția mai îngăduia, pe timpul cît dura prevenția, să ai la tine unele lucruri personale; știind aceasta, și așteptîndu-se în ori ce moment la o arestare, Lina cumpărase încă de mult valioara aceea și o ținea pregătită pentru ori ce eventualitate.

Ne-am făcut noi căsuța aia, odaie și bucătărie, și începusem să ne cumparam, pe rînd cum puteam, lucrurile trebuincioase, la casa omului — o cratiță, un scaun, o pernă, un lighean. Agoniseala asta însă, înecată și destul de căzînită, fiindcă trebuia să socotim fiecare creițar, renunțînd la multe care altfel ne plăceau — o carte, un spectacol, o petrecere — nu era însoțită de bucuria obișnuită, mărunță, casnică, a împlinirii unui plan de viață. Vremea aceea nu era pentru făcut case și întemeiat familii. Se simțea

o neliniște în lume, care pătrundea peste tot, ca duhoarea unui hoit. Ziarele nu scriau decît despre concentrări de trupe și manevre militare, despre conferințe diplomatice, despre înarmări și alianțe, despre arme și invenții distrugătoare.

Se pregătea războiul.

Trebuia să fii orb și surd ca să nu-ți dai seama. Și lumea era neliniștită.

La întrunirile noastre se vorbea mult despre război și despre pace. Eram destul de împărțiți în păreriile noastre. Nu toți credeam în puterea mișcării pacifiste. Eram un grup destul de numeros în secțiunea din T. a partidului social-democrat, care propuneam o schimbare de tactică; adică în loc de proteste și mitinguri cu cuvîntări, greva generală. Conducerea centrală însă era de părere că o grevă e prea riscantă, fiindcă guvernul poate oricînd declara starea de asediu. Motivul adevărat însă era altul și eu, ca și alții ca mine, l-am înțeles mult mai tîrziu. O grevă generală ușor se putea transforma în revoluție, iar domnișorii cățarați la conducere în partid, mai mult se temeau de revoluție decît de război. Și-atunci preferau să țină discursuri pacifiste, care semănau cu lătrăturile unor câini fără colți. Ba unii nu se rușinau să proclame necesitatea apărării patriei; știți voi de ce patrie era vorba.

Discutam despre asta, de multe ori și cu Lina, arătîndu-i ziarele în care erau tipărite aceste discursuri. Ea spunea: „Bine-ar fi!“ și pe urmă adăuga posomorită: „Domnii nu se vor lăsa“. Îi cunoșteam bine ochii și înțelegeam că se teme pentru mine. Eram tinăr, și ușor puteam fi aruncat și eu în foc, de-a valma cu ceilalți.

Războiul a și izbucnit, apoi.

Știrea despre atentatul de la Sarajevo și despre ultimatumul guvernului habsburgic le-am aflat într-o seară, întorcîndu-mă din tură. M-am și grăbit spre clubul nostru. În drum am trecut pe la Lina, care lucra tot acolo, la cofetăria din centrul orașului. Mușterii nu erau. Ne-am așezat amîndoi la o măsuță. I-am arătat ziarul.

— Am auzit! mi-a spus îngîndurată. Tot despre asta s-a vorbit aici toată ziua. — Pe urmă m-a întreat: „Ce-i aia ultimatum“?

I-am explicat.

— Și-acum ce-are să fie?!

— Ce să fie!? Imperiul o să-și trimită trupele peste Serbia, Rusia o să sară în apărarea ei, Germania o să se amestece și ea, iar Franța și Anglia atîta așteaptă. Și-o să se încingă o horă de mai mare dragul!

A rămas un timp tăcută. Mă strîngea numai de mîină, privindu-mă drept în ochi. Pe urmă s-a uitat în stradă. Treceau niște tineri cu un steag desfășurat, beți, cîntînd:

*„Las' numai tu Sirbie-căța!
N-ai să pupi tu Herțegovina!“*

Trecătorii de pe stradă priveau posomorîți la ei; negustorii își închiseseră de vreme dughenile. Orașul era tăcut și aproape pustiu.

Lina m-a strîns iar de mîină și a șoptit:

— O să piară o mulțime de oameni!

Cînd m-am ridicat să plec, m-a întreat:

— Te duci la club?

— Da. Dacă nu viu pe-aici, caută-mă acolo, după ce închizi.

— Ce-o să puteți face voi acum?

— S-ar putea face ceva, dar n-ai cu cine. — Am aruncat ziarul pe jos, cu năduf. — Nu vezi că tac toți milc! Parcă-s iepuri, nu socialiști! Era ziarul nostru de la Buda-Pesta, care publica știrile fără nici un comentariu.

Peste câteva zile, au început să bubuie tunurile. Deputații trimiși de noi în parlament s-au supus intereselor domnilor. Tot așa s-au purtat și în Germania și în Franța“.

Vidrăsan se opri, răsufliind zgomotos; părea obosit, întristat. Se rezemase cu mâinile de masă și înalt, cum era, arăta încovoiat, apăsător, de o povară. În pauza care se întinse, auzi în sală un freamăt, de parcă mulțimea s-ar fi trezit din nemișcarea în care ascultase pînă acum. Se simțea un fel de neastîmpăr, parcă ar fi nemulțumit-o ceva. Vidrăsan se întrebă: „Oare ce nu le-a plăcut?“ Era însă numai foiala trupurilor multe care își căutau o poziție mai comodă, o urmare a curiozității ațîțate; el însă nu putea s-o înțeleagă astfel; adîncindu-se în propriile-i amintiri, se depărtase oarecum de atmosfera sălii și n-o mai simțea ca o stare a lui. Își spuse: „Ei cunosc lucrurile acestea. Să trecem mai repede peste ele“. Mai privi câteva clipe în sală, cu o expresie de întrebare pe față, parcă ar fi așteptat o încuviințare.

„Eu n-am fost trimis pe front. Am fost mobilizat pe locomotivă. Lina se bucura. Nu ne vedeam cu săptămînilor, uneori cu lunile, dar eram ferit de gloanțe. De anărăciune însă, nu eram ferit. Nenorocirile nu dor la fel. Dor mai rău cînd le înțelegi și cu mintea. Colindam țara în lung și-n lat și vedeam ce se întîmplă. Eram oameni puțini la calea-ferată și nu se mai ținea nici o regulă în organizarea turelor. Am fost și la Budapesta, la Bratislava și la Praga, am ajuns și pe la Viena, am trecut prin Fiume și prin Triest și prin Belgrad am trecut, am nimerit și prin Galiciia și prin Tirol. Pot zice că am văzut Europa. Mai mult gările le-am văzut. Eram veșnic obosit de drumuri și nici altfel nu-mi ardea să mă minunez de străzi frumoase și case bătrîne de sute de ani.

Purtam cu mine, pe unde mă duceam, o nemulțumire ce credeam că-i numai a mea. Am văzut pe urmă că era a multora ca mine. Eram într-o stare de mă certam cu toată lumea din ori ce nimic. Am văzut atîtea, încît aș putea scrie un roman numai despre asta. Toate mă ațîțau.

În gară, la Budapesta, am văzut odată cum un ofițer îl palmuia pe un soldat bătrîn. Ofițerul era un ținău, care abia de își răsese de trei-patru ori tuleile, iar soldatul avea tîmplele sure și fața zbîrcită. Sta în fața ofițerului, haptac, și răbda fără o vorbă palmele și injurăturile ofițerului. Se adunase lume și se uita. Obraji triști, ochi triști, dar nici o vorbă. Se uitau cum îl bate și tăceau. Au venit niște jandarmi și-au împărșiat lumea. Ofițerul a plecat ștergîndu-și palmele cu batista. Soldatul a mai stat acolo, împlîntat cu picioarele în peron, în poziție de drepti, nemișcat. Parcă aștepta să vină un alt ofițer să-i deie un alt rînd de palme. Pe urmă l-a chemat careva din ortacii lui, iar el s-a urnit, buimăcit încă, și s-a apropiat de tren, tîrîndu-și obosit picioarele. Îmi venea să-i dau cu ceva în cap, lui, pentru că s-a lăsat. Mă gîndeam: „Aveți arma în mîna voastră, și nu știți ce să faceți cu ea“.

Nici eu însă nu înțelegeam bine starea acestor oameni. Nemulțumirea care mă stăpînea nu mă lăsa să cuget. Eram și tînăr și-mi închipuiam că suferința și obida sînt de-ajuns să-i împingă pe oameni la revoluție și eram supărat că nu se întîmpla așa. Gîndeam: „Ei mor și se schilodesc pe front, nevestele și mamele lor flămînzesc și suferă de frig acasă și nu le dă prin cap să ridice pușca și să tragă în domni“.

De multe ori am văzut prin gări cum ofițerii palmuiau pe soldați și de fiecare dată mă infuriam; iar azi mă mir, cum mînia mea era numai împotriva celor bătuți. Pe ei îmi era ciudă că se lasă, că se supun și rabdă fără să crînească. Gîndeam: „Țărani proști! Minți întunecate. Suflete inerte!“ Nu-i cunoșteam pe țărani și nu știam că revolta sufletului are mai multe fețe. Gîndeam că întotdeauna e însoțită de răcnete și de priviri răzbunătoare.

La Triest era o gară în oraș și o gară chiar în port. Vedeam marea din locomotivă. Era toamna tîrziu, din mare se tîra spre oraș o ceață sfîșiată de vînt, iar marea se zvîrcolea și-avea o culoare ca plumbul vechi.

În port erau multe circiumi, care toate semănau între ele. Aproape toate erau la subsol, aveau săli strîmte și ferestre rotunde, ca la vapoare și stîlpi în mijloc și-n două capete și ancore pictate pe pereți. Erau mese mici și scaune mici rotunde, prinse în podea, ca să nu se poată bate cu ele. Și veșnic erau pline și înghesuite. Mai mult matrozi și soldați veneau acolo și prostituate.

Eu m-am dus odată, într-una din aceste circiumi, să mînc ceva. Am citit pe firmă „Făgădău unguresc — Floarea din pustă — gulaș, paprikaș, palincă și vin de Badacsony“. Am zis în mine că o să mă înțeleg mai ușor cu circiumarul. Și chiar unghur era. Am intrat în vorbă cu el și m-a întrebă ce mai e prin țară. I-am spus că nu-i mare bucurie.

Era destul de tîrziu. Pe la miezul nopții, trebuia să pornesc garnitura cu raniți. M-am gîndit că mai stau, poate intră vre-un soldat de prin părțile noastre sau din Ungaria și aș putea schimba o vorbă cu el.

Și-au intrat aproape de miezul nopții un grup de domni și de doamne, beți toți. Erau îmbrăcați elegant, doamnele aveau blănuri pe ele și cercei ce sticleau, și la gît perle. Erau vopsite și țipau și rideau și vorbeau numai mîscări. Iar domnii nu mai spun cum se purtau cu ele. Și unul dintre ei, gras, cu ochelari și tot chel în cap, de părea că atunci și l-a ras cu briciul, a scos din buzunar un maldăr de hîrtii de cite o mie de coroane și l-a aruncat în aer și s-au azvîrlit toți domnii ceilalți și doamnele să culeagă banenotele. Atunci, domnul cel gras și chel a strigat:

— Nein!

Și-a mai spus ceva pe nemțește. N-am înțeles decît cuvîntul „Fackel“ — făclie. Și i-am văzut cum răsucesc bancnotele și le-aprind și se plimbă în cerc în jurul celui gras, cîntînd ca la mort. Iar acela ridea înecîndu-se și tușînd.

Am și plecat. Nu mai puteam să mă uit la ei. M-aș fi repezit la ăla gras și chel, care ridea, înecîndu-se și l-aș fi sugrumat, dacă aș mai fi stat.

Cînd am ieșit, la vre-o zece pași, în fața unei brutării am dat de o coadă. Cit era strada de lungă stăteau înșirați tremurînd de frig și umezeală, bătrîni și babe și copii și așteptau să se facă ora șapte să se deschidă brutăria.

M-am oprit în loc și m-am uitat la ei năucit. Parcă era un vis de groază. O băbuță adormise, rezemată de zid, și-alunecase jos pe trotuar.

O fetiță ca de șase ani tot încerca s-o trezească. Și bătrina îngăima prin vis ceva pe italianește despre fereastră. Un bătrînel, ce tremura din tot trupul lui slab și cocărit, tot încerca să se furișeze mai în fața și-ailalți îl tot împingeau înapoi, iar el protesta plîngînd.

Am plecat repede. Nu mai puteam îndura.

Am ajuns la tren. Auzeam vaietele raniților îngrămădiți în vagoane de vite și înjurăturile brancardierilor.

Nu mai știu cum am pornit locomotiva. Nici nu-mi mai aduc aminte ce gîndeam. — Știu numai că simțeam ceva ca un ghem în piept și poftă să izbesc cu ceva în dreapta și-n stînga, să sparg, să sfîrm și să urlu. Poate nici nu gîndeam nimic, chiar în clipele acelea. Poate în capul meu nici nu era altceva, atunci, în noaptea aceea, decît sentimentul acela sălbatic de distrugere.

Treceam cu trenul peste cîmpuri întinse, de nu le vedeam capătul. Și era pustiu întreg cîmpul, numai în jurul satelor se vedea urma miriștilor și-a cucuruzelor culese. N-avea cine să lucreze cîmpurile.

Și toate cite le vedeam se tot adunau în mine și tot fierbeau în gîndurile mele și simțeam o atîtare neagră și ură pentru tot; mă înfuriam cînd vedeam un om rîzînd.

M-am trezit oarecum din starea aceasta cînd m-am întîlnit cu un prieten de-al meu, și tovarăș, Veres Geza, un zidar.

Eram la Seghedin. Aveam o după-amiază liberă. M-am dus pe malul Tisei, să caut un birt ieftin să mînc o ciorbă de pește și să beau un pahar de vin. Era lîngă un pod o cîrciumă în care intrai coborînd cinci trepte. ca într-o pivniță, două încăperi scunde, cite două trei mese lungi cu lavițe de-o parte și de alta și pereții pictați toți: pescari cu năvoade și bărci, păstori cu pălării rotunde cu boruri largi, cu izmene largi ca fustele femeilor, stînd pe lîngă foc, stăvari călărînd în mijlocul hergheliei, fete cu părul împletit în jurul capului, cu rochii lungi, înfoiate și cu pieptărașe roșii, înflorite, dansînd cu flăcăi mustăcioși. Cum s-ar zice: scene din viața poporului. Era fum și gălăgie în cîrciumă și-o lume pestriță; țărani, cătane, orașeni, dar se vedea că toți sînt oameni simpli, muncitori. Acolo l-am întîlnit pe Geza. Îmbrăcat militar; fusese rănit, se vindecase și tocmai se întorse din permisie. Era încadrat într-un eșalon gata de plecare spre front. Ne-am îmbrățișat și ne-am întrebat de sănătate, apoi mi-a povestit despre front. Cum i-a murit în brațe un prieten bun. „Ciudați sînt oamenii cînd mor, — îmi spunea Geza. — Amorțise cu totul. De-abia mai vorbea, horcăînd. Sta cu ochii închiși, cu capul pe genunchii mei. Și-odată aud că spune: „Am căpătat o mușcată de la Margit. Am uitat s-o ud și s-a uscat. Cum de-am uitat?! Are să se supere Margit“. Mi-a povestit apoi despre ofițeri. Cum is de sălbatici, mai toți. Aveau ei unul, mai de treabă, rezervist. Țsta injura pe împărat și pe miniștri și pe generali, își împărțea pîinea și țigările cu soldații, se purta omenește cu ei, și-apoi cînd porneau la atac, striga ca un nebun: „Înainte, pentru Împărat și pentru patrie. Înainte!“

Îl ascultam cum vorbește. Parcă mi-ar fi povestit despre un bal, nu despre moarte. Glasul îi suna nepăsător, uneori făcea glume de mă înfioram și parcă nu-i păsa de nimic.

N-am mai putut răbda. L-am întrebat:

— Și tu te întorci acolo?

— Ce vrei să fac?

— Și-ai să tragi iarăși în ăia de dincolo? ăia nu-s tot muncitori și țărani ca și voi?

S-a posomorit de-odată și s-a uitat cu răutate la mine.

— N-am tras și n-am să trag în niciunul de dincolo — mi-a spus. Am tras și-oi trage numa'n stele.

Și-a ris, făcându-mi cu ochiul.

— Poate-l nimerese pe bunul Dumnezeu!

— Degeaba rizi, Geza — i-am spus. — Degeaba glumești. Tu te duci acolo cu ei, poate chiar nu tragi decît în aer, dar îi lași pe ceilalți să tragă.

— Ce-aș putea să fac?

— Ce-ai putea să faci? Tu mă întrebi?

— Da. Eu te întreb!

Geza era furios. A trîntit cu pumnul în masă și-a început să strige la mine:

— Tie ți-i ușor. Stai pe locomotivă și tragi de manete. Tiuuu, tiuuu... Și cari cătanele după tine acolo. Da' eu stau de-un an în tranșeu, apă și noroi pînă la genunchi, și păduchi și nesomn, și foame...

Apoi s-a molcomit de-odată. A continuat încet, cu un glas deznădăjduit:

— Stau veșnic cu moartea-n ceafă. Uite-așa îmi mîngîie ceafa și-mi suflă pe după urechi: fluuuu, fluuuu.

Credeam că a înnebunit. I-am turnat un pahar de vin. L-a băut dintr-o suflare. I-am mai turnat unul, l-a băut și pe-aceia. Am vrut să-i mai torn. M-a oprit. M-a prins de braț, și mi-a spus:

— Tu Gheorghe, nu te supăra. Nu mai sînt stăpîn pe nervii mei. Așa sîntem toți acolo. De făcut, mai facem cîte ceva, cîți sîntem acolo; mare lucru nu-i, dar poate să fie. Nimănui nu-i place să tragă cu pușca în ceilalți. Da-i ca un blestem! Nu trag ai noștri, trag ceilalți. Vorbești cu unul, vorbești cu altul, păzindu-te, ținindu-te veșnic la pîndă, de frica trădării: crezi c-ai convins un batalion, și cînd se dă alarma, și începe atacul, îi vezi năpustindu-se înainte, orbește, urlînd și ucigînd.

A tăcut un timp și-a mai băut un pahar de vin. Apoi a continuat:

— Dar voi? Voi ce faceți aici în spatele frontului?

Și m-a privit cu niște ochi răi, de parcă i-aș fi fost dușman.

Pe urmă s-a mai îmblînzit.

— Vorbesc și eu ca și tine. Dacă nu ne-ar fi trădat ăia...

Înainte de-a ne despărți, mi-a mai spus:

— Gheorghe! Mai mișcați-vă și voi, cei rămași acasă. Altfel nu se poate face mare lucru nici pe front. Condiții există. Mișcați-vă!

Peste vre-un an de zile, am citit în ziare că Veres Geza împreună cu încă cinci soldați, au fost judecați și spînzurați pentru „înalță trădare“.

La puțin timp după întîlnirea mea cu Veres Geza, am avut drum la Budapesta. Mi-am făcut timp și l-am căutat pe unul Bihari Iózsef, membru în consiliul partidului social democrat. Îl cunoșteam din T. unde fusese de mai multe ori trimis de centru, în diverse ocazii. Era un omuleț rebeget, altfel bine îmbrăcat, cu ochelari și lavalieră. Avea și-un pic de barbă și-o voce moale, ca de copil bolnav. L-am și găsit și i-am povestit de întîlnirea mea cu Geza. M-a ascultat, dînd mereu din cap și murmurînd: Da, da, da... Da, da, da... Apoi mi-a spus:

— Dragă tovarășe Vidrăsan, te înțeleg și pe dumneata și-l înțeleg și pe tovarășul Veres. Sinteți tineri de treabă și entuziaști și e firesc să judecați pripit. Situația e foarte grea. Noi ne sfătuim și zi și noapte. Deocamdată însă nu se poate face nimic. Poliția-i cu ochii pe noi. Sîntem imobilizați.

Eu n-am zis nimic. Mi-am luat pălăria și am plecat. Eram într-o stare ciudată; furia parcă-mi trecuse. Eram ca amorțit. Mă gîndeam la Veres și la alții ca el, mă gîndeam la mine și la alții ca mine, la toată lumea asta care suferă și mi se lăsa un fel de ceață pe minte. Mă gîndeam la domnul Bihari, care era deputat în parlament, trimis acolo de noi și simțeam cum mă înecă greața. O greață adevărată, o simțeam în gură și-n stomac, de parcă m-aș fi ghiftuit cu mîncări prea grase. „Eu am terminat cu partidul ăsta“. Numai gîndul ăsta mi se învîrtea prin cap; parc-aș fi uitat orice altceva. Nu mă mai întrebam ce are să fie în viitor, ce-ar putea să fie. Mă gîndeam numai că am terminat cu partidul ăsta. Atunci nici nu m-am gîndit să mai caut și pe altcineva din conducere. Mai tîrziu, poate peste un an sau peste doi, mi-a venit în gînd că n-or fi chiar toți ca acel Bihari.

În vara lui nouăsprezece m-am întors la T. după ce lipsisem vre-o trei luni de zile. Lina a plîns cînd m-a văzut și de emoție nici n-a venit la mine să mă sărute. Numai se uita la mine și-i curgeau lacrimile pe obraji. Am luat-o în brațe și-am simțit cit de mult slăbise.

M-am îmbăiat. Mi-a dat să mîncîc o ciorbă de cartofi și-apoi cartofi prăjiți. N-avea altceva. Carnea nu se găsea decît rar de tot și era foarte scumpă. Și-n toată vremea asta n-am vorbit mai nimic. Numai ne uitam unul la celălalt. Pare-am fi vrut să ne convingem că într-adevăr sîntem iarăși împreună, că nu visăm cumva.

Pe urmă am întreat-o de noutăți. Mi-a spus că s-a închis cofetăria și că nu mai are de lucru, că din cînd în cînd găsește de spălat pe la domni, că toate-s din zi în zi mai scumpe și se găsesc tot mai greu, că și piinea-i tot mai rară și chiar și mălaiul se dă numai pe cartelă, și altele de acest fel, pe care le știam bine de pe unde umblasem cu locomotiva mea. Am întreat-o de tovarăși.

— Clubul s-a închis — mi-a spus. Sindicatele-s ca și desființate. Kerekes a fost trimis pe front. Aproape toți bărbații-s pe front. De pe strada noastră n-au mai rămas decît Cîdea, care-i ca tine, mai mult pe drum și Szekeres, i-au găsit nu știu ce boală la ochi.

— Și ei ce fac?

— Nimic. Se tot ceartă. Cîdea a ieșit din partidul „soț-dem“. Szekeres spune că n-a făcut bine, că dacă toți pleacă, rămîn acolo numai domni și n-are cine să-i conducă pe muncitori. Nici nu știu bine ce-i cu ei; numai ce mai aflu de la Maria.

Cu Ion Cîdea nu m-am putut întîlni.

Nici cu Szekeres n-am putut vorbi pe îndelete. Era și el scîrbit și obosit. Mi-a spus ceea ce știam și eu:

— La noi, la social-democrați îi multă lașitate. Nu înțeleg de unde vine. Sînt oameni buni de luptă destui. Dar undeva, cineva, mereu pune piedică. Trebuie schimbat tot, de jos pînă sus.

Drumurile mele cu locomotiva, care erau tot mai lungi, au continuat și în șaisprezece și șaptesprezece. Vedeam tot ce văzusem; era chiar mai greu, din zi în zi mai greu, dar în loc de tristețe și furie, simțeam altceva.

O stare de așteptare. Simțeam cum se înăsprește încordarea în lume și așteptam nerăbdător, dar fără să-mi mai ies din fire, să bată ceasul. Găsisem oameni ca mine, care nu stăteau cu mâinile în sân, care se pregăteau, pregătindu-i și pe alții, pentru o răfuială, ce lumea de mult o dorea. Îmi făcusem unele legături. Duceam unele scrisori și unele cărți. Se încheaga o mișcare, încă nu destul de limpede, era ca un vînt, care bătea tot mai aspru, dar care înprospăta aerul îmbicsit și îl răsufлам cu lăcomie. Eram la Budapesta cînd s-a auzit de Revoluția din Octombrie. A fost o manifestație, pe care n-au organizat-o „liderii“. S-a pornit de la sine, din cartierele de margine, și nimeni n-a putut-o opri, fiindcă n-o prevăzuse nimeni. Mă pierdusem prin noianul acela de bărbați și de femei — erau și soldați printre noi. Au scos soldații să ne oprească. Soldații însă n-au vrut să tragă.

Nu peste multă vreme apoi, a izbucnit revoluția și în Ungaria. Nu ne-am bucurat însă prea multă vreme de ea. Din patru părți s-au năpustit domnii peste noi. N-aveam la ce să stau pe gînduri. I-am scris o scrisoare Linei, apoi m-am dus și m-am înrolat în Armata Roșie. S-au apărut dumnezeiește muncitorii și țărani din Ungaria. Se formase și un batalion românesc. Români au mai fost și în alte unități, și nu numai ardeleni. În acest batalion am fost și eu. Și-am luptat cu toții bine.

Dar...“

Ultimele fraze, Vidrăsan le rostise repede, sacadat, aproape gîfîind, ca după un efort peste puterile lui. Apoi, amuți, făcînd un gest larg cu mîna. Buzele îi tremurau, parc-ar fi vrut să mai spună și nu mai avea glas. Se văzu pînă-n ultimele rînduri de scaune ale sălii, cum se încordează tot, cum i se umflă pieptul și i se auzi răsufлarea grea și plină. Se făcuse liniște în sală, de se auzea și foșnetul feței de masă, pe care Vidrăsan o frămînta cu mîna. Își turnă cu mișcări încete, atente, un pahar de apă și-l bău tot. Apoi adăugă :

— Dar voi cunoașteți lucrurile astea. La ce să vi le mai povestesc? Atunci s-auzîră strigăte din sală, multe, învălmășindu-se :

— Povestiți!

— Povestiți-ne cum ați luptat!

— Povestiți-ne tot!

Era mînie și ațîțare în strigătele lor.

— Mă copii, măi, spuse Vidrăsan. A trecut aproape un ceas de cînd vă tot povestesc, și timpul trece și...

— Nu-i nimic.

— Povestiți!

Vidrăsan ascultă cîteva clipe aceste strigăte, privind în sală. (Erau mai mult glasuri bărbătești, care strigau). Nu-i plăcea să povestească despre această perioadă a vieții sale. Îl întrista amintirea ei și se mînia, și-i da o stare nesuferită de duioșie zadarnică, fiindcă toate trecuseră și nu mai avea rost să-ți pară rău de ceva care și-așa nu mai avea cum să se schimbe.

Mulțimea însă fremăta, așteptînd. Era un drept al ei, să nu fie refuzată.

Vidrăsan ridică mîna, spunînd :

— Bine, măi copii. Am să vă povestesc. Să nu v-așteptați la lucruri vesele. Nu-i ușor să-ți aduci aminte c-ai luptat într-o revoluție care-a

fost înfrântă. Chiar dacă de-atunci au trecut mulți ani... și pînă la urmă tot noi am învins...

Tăcu iar, să-și adune gândurile; le pierduse șirul și nu știa cum să-l lege la loc.

Era din nou tulburat. Liniștea din sală i se păru ca un loc gol și se simți singur.

Îl năpădeau amintirile și el nu le putea opri. Veneau ca niște tablouri vii, mișcîndu-se ca la cinematograf. Așa le vedea mereu, limpezindu-se și tulburîndu-se, amestecîndu-se...

La Budapesta în nouă sute șaptesprezece, într-o zi de noiembrie. S-a răspîndit știrea evenimentelor de la Petrograd și el a pornit în oraș să caute-un ziar. Lume multă pe străzi, femei, bărbați, soldați, lucrători. Chipuri cenușii, slăbite de foame, palide. Un fel de înfrigurare stăpînește mulțimea asta de oameni. Observă că grupurile mari și tot mai dese țin o anumită direcție, contopindu-se și sporînd. Prăvăliile-s cu obloanele trase. Tramvaiele s-au oprit. Stau goale; părăsite, prin stații sau între stații.

Întră și el în mulțime, urmînd marșul acesta lent, implacabil.

La un moment dat se trezește pe-un bulevard lung, fără sfîrșit și larg. De-o parte și de alta se-nșiră copaci înalți, dezgoliți de frunze, și case boierești cu parcuri, cu grilajuri de fier; geamurile toate-s cu stoururile trase, de parcă aceste case elegante și-ar fi închis ochii să nu vadă ce se întîmplă afară. „Ei nu se bucură!“ gîndește, și-abia atunci își dă seama că-n toată mulțimea asta de oameni care merge tăcută într-o anumită direcție, nu se vede nici un domn; numai lucrători, numai femei de lucrători, și soldați — poate lucrători și ei, ori poate țărani. Fețe cenușii, palide, înăsprite, parcă arse de-un vînt vechi, nepotolit. Mîini mari, negre, trupuri greoaie, haine ponosite care poartă în ele semnul meseriei stăpînului lor, serum și uleiuri minerale, var și vopsele, arsurile acizilor, urmele făinei din brutării, pete de sînge și grăsimi din măcelării; și mîinile lor poartă aceste semne și fețele lor, și în aerul plin de fum al orașului se simt acum mirosurile aspre ale acestor meserii.

Nimeni nu strigă. Nimeni nu vorbește cu glas tare. S-aude numai un zgomot egal, nedeslușit de pași pe caldarîm și murmurul miilor de oameni vorbind înfundat. Și în mișcarea aceasta și-n murmurul înfundat al mulțimii, în chipurile oamenilor pe care nu-i cunoaște și care seamănă uimitor între ei, în gesturile lor încordate, stăpînite, el simte o bucurie; e-o bucurie ciudată — care-l încearcă și pe el — fără zîmbete, fără chiote, — aspră, amenințătoare.

Vede un steag roșu și-apoi încă unul, și iarăși unul... poate zece, poate și mai multe. Steagurile înaintează mai repede decît mulțimea. Înțelege că-s date din mîină în mîină, de la om la om, ca s-ajungă undeva în frunte.

Ajunge urmînd mulțimea, dus, împins de mulțime, într-o piață imensă, parcă fără margini. O recunoaște după statuile înalte, ridicate într-un capăt, pe pedestale așezate în semicerc. E marea piață a Mileniului. De la depărtarea la care se află, statuile eroice i se par mici, înspăimîntate; gesturile războinice ale cavalerilor călări, cu sabia scoasă au un aer prostesc, de nepuțință.

În văzduhul cenușiu plutește o piclă rară de toamnă, amestecată cu fumul subțiat dar persistent, veșnicul fum al Budapestei, care s-așează

lent pe zidul clădirilor, dîndu-le acea patină sură de lucruri străvechi. Cerul e întunecat, încruntat, parcă s-ar fi speriat și el. Clădirile sure de pe margini, par și ele mărunte, închiruite de frică. O reclamă uriașă, de tinichea, o femeie frumoasă, blondă, surîde, arătîndu-și dinții de zmalț; dedesupt scrie : îngrijiți-vă dinții cu apa de gură : Odol. Parcă și în surîsul acestei femei s-a prelins teama.

Steaguri roșii filfii în aer, pe placarde scrise în grabă, cu stîngăcie, se poate citi : „Jos războiul“, „Pace și pîine“.

Cineva vorbește, ridicat pe-un pedestal de statuie. Pînă la Vidrăsan nu s-aud vorbele : răzbate numai glasul : „Jos războiul!“ „Trăiască revoluția rusă!“ și nu se mai aude altceva, decît vuietul întărit al mulțimii.

De-odată se face brusc liniște. O clipă de tăcere incremenită, în care irumpe un strigăt de femeie, ascuțit, prelung : „Vine armata!“ Și iarăși, încînd acel țipăt ascuțit, sfîșiat, vuietul întărit al mulțimii.

Vidrăsan așteaptă și el acolo, ațîțat, încordat, strigînd la un loc cu ceilalți, fără să-și audă glasul. Și iarăși împingînd, înghiontîndu-se, căutînd un loc mai bun, să vadă. Vuietul se domolește de-odată, și-un glas de bărbat răcnește :

— Frați soldați, nu trageți! Nu trageți în frații voștri!

Și peste noua incremenire a mulțimii, izbucnesc din partea aceea urale, care se întind ca valurile în toată piața.

Vidrăsan nu știe ce s-a întimplat. Nimeni nu știe. Toți întrebă și nimeni nu răspunde.

Așteaptă încordați și strigă ura, și cînd obolesc se întrebă : Ce e ?

Vidrăsan aude foarte aproape, în spatele lui vorbe românești. Un soldat mustăcios, trecut bine de tinerețe, chip de mocan cu nasul mare și cu sprîncelele dese, îi spune unui alt soldat, mai tînăr :

— Eh! A da dumnezeu și s-a găta și războiul și-om mere acasă și i-om întreba pe domni de sănătate...

Vidrăsan vrea să se apropie de ei, dă din coate, își face loc, se înghesuie îmbrîncind în dreapta și în stînga, dar pînă la urmă îi pierde din vedere și nu-i mai găsește...

Imaginea se tulbură și se șterge. Vidrăsan se întrebă : — Oare de ce mi-au venit în minte mocanii ăia ?! Cîteva vorbe românești, în inima unei demonstrații, la Budapesta, în nouă sute șaptesprezece ! N-avea nici o legătura cu ceea ce voia să spună despre evenimentele acelea, despre care zia-rele scriau doar două-trei șire sub un titlu sărăcăcios : Tulburări la Budapesta.

Amintirea însăși a demonstrației pieri și Vidrăsan o uită, fiindcă altceva se ivi în fața ochilor lui...

Nouă sute nouăsprezece. Ianuarie. La Viena e grevă. Trenurile stau nemîșcate în gări. Chiar și trenurile militare, minate de soldați (mecanici îmbrăcați în uniformă) se opresc, înțepenind prin gări (mecanicii dezertează, supunîndu-se grevei).

Vidrăsan locuiește de două săptămîni în căminul feroviarilor. O clădire lungă și îngustă ca o cazarmă, cu pereții suri, cu ferestrele înghețate, arătînd ca niște ochi pe care a crescut albeață. Coridoare lungi și întunecate, de-a lungul cărora fluieră vîntul, scări de lemn, roase, negre.

În odaia în care stă Vidrăsan sînt șase paturi de fier, suprapuse două cîte două; matrașuri cu paie ce n-au mai fost schimbate de multă vreme, încît de apăsarea atîtor trupuri grele, s-au subțiat și se simt scîndurile prin ele; cearceafuri nu-s și matrașurile-s negre și colcăie ploșnițele prin ele. Mai e cîte-o pătură pe fiecare pat, roasă și rărită. Altă mobilă nu se mai află. Pereții suri, coșcoviți, plini de funingine, podelele sure, murdare, ne mai spălate de la începutul războiului. Oricît ar fi dereticat ei, încăperea tot seamănă mai curînd a celulă de închisoare, decît a cămin.

Mai e cu el un ceh, Podlacek, om mărunț, bondoc, veșnic mînios, care tot timpul îl înjură pe împărat, numindu-l „Laus“ și „Schaflaus“ — adică păduche și căpușă. Și un austriac înalt și vesel, care le aduce de mîncare și-i salută cu: „Freundschaft“ cînd intră și iese.

Se plictisesc de moarte, nefăcînd nimica. Odaia murdară, frigul îi întristează. Abia se pot înțelege, într-o nemțească stilcită. Müller, austriacul, le-a adus un șah, dar s-au plictisit și de acela. În oraș, nu merg să nu se rătăcească și mai ales să nu fie înhățați de patrulare.

E seară; ferestrele s-au întunecat. Becul nu arde. E grevă și la Centrala Electrică. Își luminează odaia cu un felinar de feroviar. Vidrăsan zgîrie în gheața depusă pe geam, numele Linei. Și-o închipuie cum șade pe un scaun în bucătărioară, singură, tristă. Poate n-a făcut foc, să economisească lemnele, poate nici n-are lemne. Tremură acolo, pe scaun, învelită în șalul ei de lînă cafenie, așteptîndu-l, după obiceiul ei, pînă seara tîrziu. Ori de cîte ori a nimerit seara tîrziu acasă, a găsit-o acolo, în bucătărie, șezînd pe scaun, așteptîndu-l.

Podlacek stă întins pe burtă pe pat, chiar în dreptul felinarului și se tot uită la niște fotografii. Are patru băieți, unul cel mai mare-i student, ceilalți calfe și ucenici. Sînt toți scunzi și bondoci și toți seamănă cu tatăl lor și frizura și-o piaptănă la fel, cu cărare în stînga, și-uitătura li-i la fel, un pic morocănoasă. Cehul se uită la fotografii și vorbește cu ele.

Ușa se deschide, dată de perete. Intră Müller. Se întoarce din oraș. E într-o stare neobișnuită. La început, li se pare că-i beat. Vorbește așa de încîlcit, încît nu se mai înțelege chiar nimic. Pomeneste mereu de „Soldaten“, „Offizieren“, clipește din ochi și ride bătîndu-și palmele de-olaltă ca un copil. Pe urmă se mai liniștește și le povestește că trei regimente de infanterie s-au răscolat, refuzînd să mai plece pe front. I-au arestat pe ofițeri. Au trimis o delegație la Cancelaria imperiului, cerînd încheierea păcii și demobilizarea. Delegații au fost arestați și împușcați fără nici un fel de judecată. Atunci soldații i-au împușcat pe ofițerii arestați și s-au baricadat în cazărmi. Au început luptele.

„Să mergem și noi“ spuse Vidrăsan. — „Să-i chemăm pe muncitori. — Aufstand! Insurecție! Petrograd“. Cehul încuviințează „Ja! Aufstand! Revolution! Gehen da!“ Müller se împotrivește. Spune că cei de la conducerea partidului social-democrat sînt împotriva dezordinilor. „Ohne Unordnungen!“ Podlacek înjură, strigîndu-i: „Verrätern!“ Müller caută să-l potolească, se vede însă că-i și el amărît. Nu mai ride, ci numai repetă posomorît: „Kein Unordnung!“

Cînd cearta-i în toi, intră un soldat fără pușcă, numai cu un pistol mare la șold și cu o banderolă roșie, pe mînă. Întrebă răstit dacă este vre-un ungur pe-acolo. Vidrăsan se ridică repede și răspunde că el îi ardelean, dar nu-i ungur, că-i român. „Nu-i nimic, tovarășe, răspunde soldatul. Libertatea-i pentru toate națiunile. Vino cu noi!“

Vidrăsan se pregătește de plecare. Pe soldat îl cheamă Ferenci, e cazangiu din Csepel. Unul din regimentele răsculatei unguresc. Auzind că și în Ungaria sînt mișcări și că mai multe regimente de-acolo s-au răsculat, soldații au hotărît să se întoarcă acasă. Au ocupat un tren, dar n-au mecanic. Auzind despre ce-i vorba, se pregătește și Podlcek de plecare. Ferenci îl bate pe umeri și-i spune: „Lesz majd foradalom, nálatok is“ — apoi îi traduce în nemțește. Podlcek ride ieșind, îi trage cu tifla lui Müller. Vidrăsan, înainte de a pleca, îl îmbrățișează pe Müller. Acesta privește cu regret, cum ei pleacă și murmură pierdut: „aufwiederschen!“

Vidrăsan se simți de-odată intimidat. Îi da tîrcoale un gînd primejdios. „Nu mai știu ce să spun!“ Un fior perfid, abia simțit îl încerca. dîndu-i o stare ca de amețală. „Ce rost au în toată povestea asta Müller și Podlcek? I-am și uitat de-atunci și-acum îmi vin în minte. Să le spun că scriam cu unghia numele Linei pe geamul înghețat? Ar ride de mine!“ Să le spună cum au mers cu trenul aproape trei săptămîni, trebuind să cucerească gară cu gară, cum se opreau prin păduri, să taie lemne, fiindcă isprăviseră cărbunii, cum a tras și el cu pușca, de pe locomotivă, apărînd trenul, pînă cînd geniștii reparau linia? Ar ține prea mult și ceea ce a fost mai important s-a întîmplat abia după ce-au ajuns la Budapesta...

Budapesta, șantierul naval „Ganz“. O îngrămădire vastă de clădiri, de tot felul, înalte și scunde, hale lungi, schele, poduri rulante, alei asfaltate, toate lovite, ciuntite, unele dărîmate pe jumătate, mușcate de flăcări.

Stă cu o pușcă în mînă, întins pe burtă pe un acoperiș rămas întreg. Aici sînt pozițiile apărute de batalionul românesc împreună cu un detașament de matrozi.

Stă și ascultă.

La răsărit, zgomotul luptei a încetat. Nu se mai aud gemetele bufnite ale tunurilor, exploziile obuzelor. Fumul s-a risipit, zarea se vede curată, ca după ploaie. La sud, numai în cîteva locuri, s-aud mitraliere lătrînd în tăritate și-acel urlet des și scurt al mortierelor de cîmp. Se-nalță trîmbe groase de la incendii și sună sirenele fabricilor. Și în apus se mai bat încă. Periferiile rezistă, se apără.

În sectorul lor e liniște.

E-o vară moale. Cireșii de prin curți își leagănă crengile cu rodul necules, uscat printre frunze. Dinspre Dunăre se furișează adieri racoroase și-aduc miros de iarbă și de sălcii. Soarele e cald, pașnic, nu arde, mîngîie. Aerul e plin de fum și lumina se cerne ca printr-o sită fină.

În fața lui e-o stradă cu straturi de pămînt lăsate în marginea trotuarului pentru flori: acum, straturile sînt pline de iarbă; dincolo de gardul din față, au fost case și curți, dar au fost dărîmate de exploziile obuzelor, iarba a răsărit demult și acolo printre dărîmături, în curțile neumblate, în grădini, acum e deasă și uneori, spre amurg, cînd lumina soarelui se subțiază, iarba bate-n vînat. Îți vine poftă să te tăvălești prin ea.

Mai departe, e-o străduță, unde-au fost numai case mici, pentru cîte-o familie. Una singură a rămas întregă. În curtea ei, pe o frînghie, stau întinse niște cămăși la uscat. Stau acolo de vre-o săptămîna, în bătaia soa-

reului. Nimeni nu le-adună. Poate au fugit toți ai casei. Poate au murit. Cămășile lor se leagănă în vânt, curate, albe, nepăsătoare.

El stă întins pe burtă, pe-acoperiș, pîndindu-i pe *ăia*. Stau și ei adăpostiți, undeva în pivniți, pe după dărîmături sau pe-acoperișuri. Sînt oboșiți și ei și își tem viața lor netrebnică. Trebuie să vie ofițerii să-i înjure și să strige la ei, ca să se urnească din loc.

Țiglele sînt calde. E plăcut să le pipăi, să le simți căldura. Parcă te-ar mîngîia ele. E toropit de căldură, și i-i somn. Poate ar și adormi, dacă nu i-ar fi sete. În gura cleioasă, își simte limba mare, umflată în gură, și — ciudat — gitlejul și-l simte uscat. „Parcă-i hîrtie!“ gîndește. E uscat tot trupul, pielea parcă-i de scoarță; și pe dinăuntru se simte uscat, parcă nu i-ar curge sînge prin vine. Numai gura i-i cleioasă.

N-au mîncat de cîteva zile, decît pesmeți. Molfăie și acum unul, poate de-un ceas de cînd și-l tot plimbă prin gură, atent și migălos, să nu-l lovească de gingii și de cerul gurii, care-l dor.

Aproape că ar dori să înceapă un atac. Cînd îi vezi venind, tîrîndu-se pe brînci și sărînd ca lăcustele, îți pierе setea, nu-ți mai simți gingiile înșingerate usturîndu-te, nici trupul uscat ca pergamentul. Nu simți nimic. Tîntești cu grijă, un ins în uniformă kaki, lungit pe jos, așteptînd să se ridice și să facă doi-trei pași; atunci chiar în clipa cînd s-a ridicat și-a pornit ghemuit, apeși pe trăgaci și-l vezi pe *ăia* tresărînd, poticnîndu-se și prăbușîndu-se și iarba se înroșește sub el; apoi îți cauți un altul.

Sau cînd trag ei cu tunul și țiuie prin aer zborul înfiorător al obuzului, și s-aude năruire de ziduri, și-mproașcă sfărîmături de cărămidă și zăngăne geamuri sparte și aerul se umple de fum și de colb înecăcios și de miros ars, iarăși nu simți nimic, numai nevoia de a te ascunde, de-a te ghemui undeva jos, lipîndu-te de ceva solid care să te apere și nu poți să pleci din locul în care te afli, pentru că știi că îndată după canonadă, iese infanteria la atac și tu trebuie să-ți alegi iarăși insul pe care să-l împuști.

Uneori însă vin mulți și-ajung pînă aproape, încît le poți deosebi chipurile și-atunci trebuie s-arunci cu grenada. Și-i vezi fugînd și te bucuri, fiindcă-i mai ușor de țintit și încordarea ține doar o clipă: ochești și tragi.

De-o săptămînă se întîmplă tot așa. De-o săptămînă rezistă ei aici, împușcîndu-se în fiecare zi.

Și cît timp stai așa, întins pe-acoperiș, sau jos lingă gard, sau la vreo fereastră, nici nu te gîndești la altceva, decît la *ăia* care atacă și cum să-ți alegi insul dintre ei și cum să-l nimeresti fără să-ți risipești muniția.

Și întotdeauna după aceea, cînd te schimbă un tovarăș și te duci într-o pivniță să dormi pe paie, simți un gol în stomac și greață și ți-s picioarele grele și mîinile grele, abia le mai porți. Te trîntești pe paie și adormi îndată. Și dormi ceasuri în șir, pînă cînd te trezește cineva și te trimite să-ți reiei locul.

Și iarăși nu te mai poți gîndi la nimic altceva, fiindcă *ăia* atacă din nou.

Cînd se întîmplă însă o liniște ca acum, de cîteva ceasuri, de-o jumătate de zi uneori, atunci îți vin gîndurile. Și înțelegi că nu-i nici o plăcere să tragi cu pușca-n oameni; undeva te doare și pe tine, nu atunci cînd tragi, ci după aceea, cînd te gîndești. Și n-ai ce să faci. Înțelegi că ceea ce se întîmplă nu poate să se întîmple altfel. Te-ai gîndit la revoluție toată tine-rețea ta, și revoluția a venit. Și niște domni de undeva au trimis soldații, ăștia în uniforme kaki, să tragă în tine care ai făcut revoluția. Înțelegi că trebuie să tragi în ei. E ca un medicament amar, care îți întoarce sto-

macul pe dos. Dar altul nu există, trebuie să tragi în ei și să-i omori. Ei poate nici nu știu ce fac aici, și mor fără să știe pentru ce și pentru cine.

Alături de Vidrăsan stă întins Pop Vasile, cioban din Ponoare, de prin părțile Reghinului, iar dincolo de el, stă Vászárhelyi Domi, un matroz, care umblînd mult pe Dunăre în jos, a învățat să vorbească romînește. În stînga lui stă Nagy Karoly, un săcui din Corund, care pricepe și el cît de cît romînește. Secuiul și ciobanul poartă uniforme de infanterie, iar marinarul obișnuiții pantaloni bleu-marin și bluza albă cu dungi azurii, însă în loc de beretă, are o șapcă; numai Vidrăsan e „civil“, poartă adică hainele lui de lucru, salopetă lucie de doc și-o tichie, rest dintr-o pălărie de la care borurile s-au desprins de mult și s-au pierdut. Sînt tineri toți, nici unul trecut de douăzeci și cinci de ani. Sînt și ei puțin toropiți de liniște și de căldura soarelui și poate se gîndesc și ei la alte lucruri, decît la război.

De-odată Pop Vasile mormăie ceva nedeslușit.

— Ce-i Vasile? îl întreabă Vidrăsan.

— Mari proști ăi *ăia*! De ce nevoia lor mor?

Vászárhelyi, matrozul, bărbat frumos, cu trupul subțire și mușchiulos, cam mîndru din fire, ca toți matrozii, s-apeacă la urechea lui să-i explice. Pomenește de capitalul internațional, de uneltele lui cumpărate sau înconștiente, de tragedia unui popor ținut în întuneric și prostit de burghezie.

Pop Vasile însă, placid și adîncit în sine, nu-l ascultă, urmîndu-și propriile gînduri:

— Eu măcar știu! spune el iarăși tare și se încruntă. Pe chipul lui bălan, lat, încruntătura nici nu se potrivește și pare mai mult o bosumflare de copil.

Matrozul îi mai explică ceva, dar ciobanul nici acum nu-l ascultă. Ci de-odată, amenință cu pumnul spre dușmanii nevăzuți și geme:

— Îți vine să-i bați peste c..., nu să-i omori. Mama lor de proști!

Nagy Karoly, secuiul ascultă încordat chinuindu-se să înțeleagă. Chiar după ce Pop Vasile termină înjurînd, mai stă un timp îngîndurat, adîncit în sine; e firav, subțire, privit din spate pare un copil, și cum stă lungit alături de ciobanul înalt și voinic, pare și mai scurt; și fața i-i mică, de copil, cu numai cîteva fire de păr în bărbie și de-asupra buzelor, nerase de cîteva zile: pe urmă, chipul i se destinde: grav, chinuindu-se cu vorbele romînești:

— Nu batut trebe! Omorit. Ei dușman de la revoluția, sluga de la grof! Trebe omorit! Dacă nu, se perdem revoluția și murim tot popor și rob iare și temnița.

Vidrăsan își dă seama că undeva gîndurile lui se întîlnesc cu ale lor.

S-aude mișcare în spate. Le vine schimbul. Coboară pe niște scări des-perechiate, dărîmate, abia ținîndu-se în rămășițele zidului spart. În trecere lovește iarăși cu cotul aceeași plăcuță ce-atîrnă într-un singur cui: „Păstrați curățenia“. Plăcuța se leagănă, un timp și ei trec mai departe. Ajung în pivnița întunecoasă și răcoroasă, luminată de lămpi cu petrol. E plin de fum, de miros greu, înăcrit de sudoare. Sînt mulți, mișcîndu-se înghesuit și nimeni nu vorbește tare. Cum ajung se trîntesc pe paie și adorm. Îi trezește însă comisarul. Comisarul e același Ferenci, de care Vidrăsan nu s-a mai despărțit. Și Ferenci e frînt de oboseală, galben la față, cu cearcane în jurul ochilor și cu barba nerasă de cîteva zile. Le spune calm, că trebuie organizată evacuarea. Se pregătesc plute, se cîrlesc și se ung bărcile

cu smoolă, se montează capre pentru mitraliere, se repară motoarele celor două șalupe și-a unui remorcher. Se apucă și ei de lucru, după ce beau câte o vadră de apă tulbure, luată din Dunăre. Vorbe mai că nu se aud. Numai bocănitul ciocanelor și mușcătura seacă a teslelor în scînduri, o înfrigurare reținută îi stăpînește; chipurile sînt grave, încruntate, dar nimeni nu-i trist. Cei care nu se pricep la ciocănit, își curăță armele. Sînt toți preocupați și oboseala trupurilor se vede numai în ochii lor, tulburi, fără nici o expresie în priviri.

Vidrăsan îl întreabă pe Ferenci :

— Tovarășe comisar, fugim ?

— Ne retragem.

— Înseamnă că cedăm orașul. Li-l lăsăm lor.

— Deocamdată ! O să ne întoarcem ! Acum însă trebuie să ne retragem. Ei sînt mai mulți și mai bine înarmați și ne-a atacat Antanta și din spate.

— Și cei din Buda ?

— Se retrag și ei. Odată cu noi. Pe Dunăre. Urcăm spre nord, la munți. Ne oprim la Miskolc, în refacere. Om mai vedea. Vorbește cu băieții. Să nu se demoralizeze. Retragerea cere mai mult curaj decît atacul, în condițiile noastre.

Vidrăsan înțelege greu situația. Nu-i intră în cap. Ceva din firea lui îndărătnică îl împiedică să înțeleagă. De ce să lași ? Mai bine să mori. Dar nu mai spune nimic. Se apucă și el de lucru și bate cu ciocanul furios, pornit.

Lucrul e-aproape gata. O să mai fie o pauză scurtă, pentru odihnă și somn. S-aud bătăi puternice în capacul de la canal. Alarmă ! Capacul este ridicat încetișor, cu precauție. Apare un cap ciufulit de copil. Ies pe rînd vreo doisprezece ; aduc mîncare și muniții. Sînt veseli și mîndri. Povestesc viori că sînt de două zile pe drum și că n-au putut altfel decît prin canal. Că-i plin de șobolani, dar că lor nu le-a fost frică. Au toți câte un pistol sau câte două și vor să lupte pentru revoluție.

Cînd să fie pus capacul la loc, răsare o fetiță. N-are mai mult de nouă ani. E blondă ca spicul de seară, cîrnă, plină de pistrui și desculță. Ține în mînă o legăturică :

Întreabă :

— Unde-i tata ? Îl cheamă Lörinczi Jozsef.

Nu-i răspunde nimeni. E-un nume necunoscut pentru ei.

Ea insistă :

— A plecat la revoluție. Nu-l găsesc nicăieri. Am fost la toate revoluțiile și nu l-am găsit. Unde să-l mai caut ?

Vidrăsan simți întăritarea, cum îl strînge, ca un ghem pe dinăuntru. Aceeași întăritare veche, de-atunci. Amănunte uitate se îngămădesc, năpădindu-l. Fetița aceea o fi crescut mare și-o fi început să îmbătrînească, o fi avînd poate nepoți acum. Au trecut aproape patruzeci de ani de-atunci. El însă o vedea tot așa, măruntică, pistruiată, cîrnă, cu cosițele împletite, legate cunună în jurul capului ; îi vedea picioarele mici, subțiri, murdare ; și simțea cum îl îneacă același nod în gîtlej.

Asta să le-o spună tinerilor ? Ei așteaptă fapte de vitejie, iar el să înceapă cu retragerea ? El nici nu-și mai aducea aminte ce s-a mai întîmplat

apoi cu fetița și ceilalți copii. Nu mai știe. A adormit, iar când s-a trezit, de-au pornit la drum, copiii nu mai erau. Nici n-a mai întrebat pe nimeni de ei. Îi uitase chiar de-atunci, și abia acum îi veneau în minte.

Nu s-a mai trecut la Miskolc care între timp căzuse. L-au lăsat în stînga; s-au strecurat luptînd printre dealuri și pîlcuri de pădure. Din batalionul românesc au rămas vre-o treizeci, din matrozi nici atîția. Sînt tot mai puțini. S-au alăturat resturilor armatei care apăraseră vestul Ungariei și care se retrăgeau de asemenea spre nord.

Au ajuns în apropiere de Tisza-Szereda. Nu pot trece pe-acolo. Acolo se află o divizie din armata regală romînă. Trebuie să treacă pe undeva pe la nord de oraș. Nu-i chiar un oraș, anai mult un sat întins, cu cîteva clădiri înalte în mijloc, în jurul bisericii cu turn gotic, înalt, ascuțit, solemn, care se vede pînă departe.

Au cantonat într-un cîtun cu cinci sau șase case sărăcicioase, mărunțele, pitite între salcîmi. Nici n-are nume. „Cîtunul lui Benedek“. Cine-i Benedek? Localnicii dau din umeri. Nu-i nici un Benedek pe-aici. Moșia-i a bisericii catolice, iar ei nu cunosc nici un Benedek, să fi stăpînit aici. Așa-i spune cîtunului. Cine știe cum de i-a rămas numele ăsta?

Țăranii cîți au rămas pe lingă case, vre-o trei bătrîni, vre-o zece copii, cinci sau șase femei, cinci sau șase fete, s-au adunat grămadă și privesc la ei. În ochii lor se citește mila și o părere de rău neascunsă. Le-au dat tot ce-au avut, pîine și slănină și un porc și-acum se uită la ei cum mînîncă.

O bătrîna de vre-o șazeci-șazeci și cinci de ani, îmbrăcată toată-n negru, cu un trup subțire și cocîrjat (cîndva a fost femeie înaltă și poate frumoasă, acum e toată zbîrcită, neagră și uscată la obraz; n-are un dinte în gură și buzele i s-au infundat) întrebă de Ferenci, comisarul:

— Plecați!?

— Ne retragem, măicuță.

— Eh! Bătrîna face un gest obosit de zădărnice cu mîna ei uscată. Plecați! Și cu pămîntul cum rămîne?

Ferenci nu răspunde. Privește în pămînt și cu vîrfurile bocancului tot scurmă, pînă rupe o rădăcină de salcîm ieșită din țărîna.

Nici bătrîna nu așteaptă răspuns. Aducă singură:

— O să-l ieie mîria-sa episcopul înapoi. Eh! Puțin ne-am bucurat de el!

— O să ne întoarcem, măicuță!

— Eh! Cine știe. Poate o să vă întoarceți, dar eu mor pînă atunci.

Îs ochii uscați și fără expresie, și fața i-i uscată și impersonală. Și glasul i-e uscat și sună foșnind ca hîrtia, abia s-aude.

— Mergeți cu bine, dragii mei! Și să v-ajute Dumnezeu să scăpați cu viață!

Și pleacă tîrșindu-și picioarele, sprijinindu-se într-o cîrjă. O urmăresc toți cu privirea, cum pierе în curtea unui bordei.

Pop Vasile, ciobanul, cu care Vidrăsan s-a împrietenit, îl întrebă ce-a spus bătrîna. Vidrăsan îi explică. E supărat și-i tremură glasul și-și simte lacrimile în ochi. Vasile ascultă înnegurat, apoi oftează:

— Bieții oameni! Rămîn aici, pustiului!

Se înserează. Înserare de pustă. Cerul se întunecă spre răsărit, ușor, cuprins pe-ncetul de-o umbră viorie, iar spre apus e încă alb ca argintul. apoi e roz, ca vinul indoit cu apă, și curînd se înroșește ca arama proaspătă. Zarea se tulbură pîlcurile de salcîmi din depărtare își pierd conturul, parcă s-ar fi lăsat fum peste lume. Cîmpurile nu mai strălucesc verzi, la orizont sînt vinete ca cerneala.

E liniște. S-aud cogașii, sîsiitul lor uscat, neregulat, țîrîitul limpede al greierilor, foșnetul salcîmilor mîngîiați de boarea serii. Nechează cîte un cal, tușește cîte un soldat; murmurul de voci e moale și-ți vine să te întinzi în țărîna caldă încă și să dormi.

În nări îți vine miros de iarbă, de fum de la cazanele de campanie, de cai asudați, de nisip fin purtat de vînt tocmai de pe malurile Tisei și toate se amestecă și nu știi cum, îți plac și-ți dau un dor de tîlnă și de pace.

De-odată, dinspre Tiszaszereda s-aude pîrîit de împușcături. Tresari. te încordezi, ascuți. E iarăși liniște. Înțelegi că nu-i pace și nu-i tîlnă. Îți numeri cartușele și-aștepți să-ți vină rîndul să intri în post, sentinelă.

La miezul nopții, convoiul se urnește. E senin și stele multe și limpezi. Țăranii au indicat un vad cam la vre-o douăzeci de kilometri la nord de oraș. Marșul e tăcut și lent. Au legat copitele cailor în cîrpe, iar ei s-au descălțat. Colbul moale al drumului de cîmp le înăbușă pașii; a prins puțină răcoare și se simte plăcut, lipindu-se de talpa piciorului.

Merg atenți, pîndind împrejurimile. Nu se aude nici o vorbă. Pare-au înțeleș și caili că trebuie să meargă în liniște, își urmează supuși, conductorii, trăgînd după ei tunurile cu roțile înfășurate în paie și mitralierele mici, bondoace, care din cînd în cînd clinecîne ușor, parcă speriate.

Alături de el merge Pop Vasile ciobanul, umbră neagră, mătăhoasă, mișcîndu-se aproape nesimțit, parcă ar pluti.

În două ceasuri ajung la Tisa. I se vede șerpuirea prin șes, după dunga neagră, compactă a sălcîilor de pe maluri.

Convoiul se oprește, la un ordin șoptit din om în om. La un alt ordin se împrăștie domol, în aceeași tăcere în largul cîmpiei. Punctul de întîlnire, în dreptul unui pile de plopi înalți, crescuți mulți laolaltă. Acolo e vadul.

Nu mai e mult. Cînd te oprești s-ascuți, s-aude vuietul apei, stîns ca o părere. Dacă te încordezi, îl auzi limpede, ca un zgomot de vînt mare, îndepărtat, care se apropie.

Răsună împușcături din țărmul Tisei, dintre sălcii. Se vad flacări scurte, scăpărînd în întuneric, apoi s-aud bubuiturile, după ce gloanțele au trecut țîind scurt prin aer.

S-au lungit la pămînt. Așteaptă ordinul. Sînt încordați și furioși. Poate să mai fie un ceas pînă în zori. Ar fi putut trece vadul.

Ordinul sosește șoptit din om în om. Înaintare în salturi scurte. Caili sînt lăsați în urmă. Mitralierele sînt împinse cu mîna. Mai mult se tirase. Nu trag un foc.

Dinspre oraș s-aude sunet de goarnă. S-a dat alarma.

Mai repede. Se grăbesc toți. Graba însă nu se vede în mișcarea lor. Fiecare gest e calculat, fiecare pas, chiar și respirația. Nu se știe ce-i acolo pe mal, iar ei sînt aici, cîteva sute, izolați și nici nu știi unde, la ce distanță se află grosul Armatei Roșii care se retrage luptînd, spre nord. Știi nunnai că în oraș e-armata regală romîna, iar la vad probabil avant-

posturile. Ceea ce poate însemna că nici Armata Roșie nu-i departe. De-aceea se grăbesc, încordați.

Se zărește de zi. Stau culcați prin brazdele unei arături, care n-a mai fost semănată; brazdele s-au uscat și s-au fărâmițat. Sint aspre și reci la pipăit. Și-au săpat măști individuale și așteaptă. În fața lor, un câmp întins, un imaș cu iarba frumoasă, tinără, și la cinci-șase sute de pași, digul în dosul căruia sint *aceaia*. Trag mereu. Au mitraliere. Vadul e închis. Se dă semnalul de retragere, înapoi, tîrîș, fără să fi tras un foc, printre pîlcuri prelungi de salcîmi, printre vii, urmăriți de tragerile artileriei de câmp.

Oamenii sint nemulțumiți. Bombăne. Ar fi vrut să forțeze trecerea. Ferenci trece printre ei și le explică de ce nu trebuia. Dacă *ăia* n-au atacat, înseamnă că se tem, înseamnă că tovarășii sint pe-aproape și *ăia* au crezut că au în față o avangardă.

S-au întors însă în aceeași zi seara. Ferenci avusese dreptate. S-au întâlnit cu patrulele avansate ale Armatei Roșii; împreună aveau să forțeze trecerea...

Așa a început bătălia de la Tizsaszereda, ultima mare bătălie dată atunci la sfîrșitul verii lui nouă sute nouăsprezece, de resturile Armatei Roșii maghiare pe pămînt unguresc. Trei zile și trei nopți, tunurile și mitralierele n-au amuțit. În cea de a treia noapte, după ce grosul armatei trecuse peste Tisa, îndreptîndu-se prin șesul din stînga ei, spre nord, printre satele sărace de pe moșiile grofești, a trecut ariergarda formată din matrozi și mineri din Dorog; printre ei se aflau și Vidrăsan, Vasile Pop și săcuil Nagy Karoly, care primiseră dezlegare să se întoarcă acasă.

Avangarda s-a pierdut departe spre miază noapte, pe drumul ce șerpuiește printre dealuri. Cei trei au rămas în marginea pădurii și privesc în urma ei. Ultimii oameni au pierit la o cotitură. Nu se mai văd. Doar un nor de praf stîrnit de pașii lor mai stăruie în aer. Cei trei mai zăbovesc privind într-acolo, pînă cînd praful se-ășează și nu se mai vede.

Oftează toți trei odată, parcă ar fi oftat un singur om. Se privesc, măsuriîndu-se unul pe altul. Nici secuiul, nici ciobanul nu mai poartă uniformele lor vechi. Au primit de la țărani niște haine vechi, pantaloni largi ca niște fuste, cămăși scurte cu mîneci lungi, înfoiate, și niște lăibărașe peticite, iar în cap pălării de paie țuguiate, uscate și înnegrite de atîta purtat. Nu mai au nici puști. Le-au lăsat la ceilalți. Au păstrat fiecare numai cîte un pistol cu butoiăș.

Intră în pădure și s-ășează la umbră să se odihnească.

E liniște. Își desfac traistele și mîncă în tăcere. Pe urmă iarăși se privesc. Nagy Karoly întrebă:

— Cine ia comanda?

— Vidrăsan! — răspunde Vasile, ciobanul. El știe bine și romînește și ungurește.

Se votează cu seriozitate.

Și Vidrăsan deodată nu se mai simte obosit. Îngîndurat, caută să-și reamintească toate amănuntele drumului ce-i așteaptă așa cum i-au fost indicate de țărani localnici. Sint treizeci-patruzeci de kilometri, pe drum, pînă la Halmeu. Acolo-i România. Peste dealuri prin pădure e mai puțin.

Unde-i granița? Nu se știe. Granița nu este încă. Grăniceri sînt. Pădurea nu ține pînă la Halmeu. Mai sînt sate. Acestea trebuie ocolite. Nu se știe peste ce fel de oameni dai acolo.

Rezemat de-un trunchi de copac, Vidrăsan tot socotește în minte ce ar putea să se întîmple în acest drum al lor în plin necunoscut. O să scape sau o să piară, dar cum? El trebuie să hotărască pentru toți. Ceilalți doi dorm, iar el, rezemat de trunchiul copacului socotește o problemă în care nici o cifră nu-i cunoscută. „Dacă nu știi, nu știi!“ își spune. Se decide: „Vom vedea“.

Îi trezește pe ceilalți și pornesc prin pădure, urmînd un drumeag de căruțe, care duce spre răsărit.

Trec ocolind două sate, pînă se înserează. Cînd se înserează, ajung aproape de al treilea sat. De sus din deal, mai apucă să vadă, dincolo, o culme împădurită. Coboară printre cucuruze și pîndesc drumul. Nu se vede și nu se aude nimic. Îl trec și-atunci se întîmplă neprevăzutul.

Înaintează printre cucuruze, spre pădure, urcînd o coastă lină.

E întuneric deplin. Cucuruzele foșnesc, țărîna dintre ele sună uscat sub pași; merg încet, ferind ușor frunzele cu mîna. Înainte lor sus, se bănuiește prin noapte dunga neagră a pădurii la orizont. Țin într-acolo.

Din sat răzbat pînă la ei chiote și larmă de oameni beți. S-aud împușcături și risete, țipete de femei ațîțate.

— Cătanele regelui petrec, spune Pop Vasile și suduie urît, ciobănește, spunînd ce anume să le facă berbecii lui regelui și cătanelor sale.

Urcă întins, grăbiți. Inseamnă că granița a fost trecută și că Halmeu nu-i departe. Dincolo de Halmeu vor coborî la calea ferată și undeva la vre-o haltă neînsemnată se vor cățara într-un tren.

Dinspre sat s-aud căruțe pornind, zdrăngănind pe drum. Cîntece lungite și încalcite de oameni beți, chiuituri prelungi, strigăte de femei și iarăși împușcături.

Și de-odată, Pop Vasile se clatină. Icnește. Geme:

— M-or pălit, mama lor!

Și se întinde cît îi de lung la pămînt.

Vidrăsan s-apleacă repede și-l întoarce un fața-n sus. Ciobanul ține ochii închiși și buzele strînse. Pe pieptul alb al cămășii apare și se lățește o pată ce se vede neagră, în noapte.

Vidrăsan îl întrebă:

— Frate, ce-i cu tine?

— Gata! Nu mai mînc balmoș. Mi-a fost tare dor de balmoș. Amu, gata?

— Nu vorbi prostii, măi Vasile!

— Las'că știu eu. Duce-ți-mă-n pădure să aud frunza.

Îl ridică anevoie, și-l poartă gîfîind, la deal. În marginea pădurii se opresc. Îl așează cu grijă, pe frunzele rămase din alt an. Îi pun sub cap haina lui Vidrăsan, împăturită și tac. E-o liniște neclintită, și întuneric. Frunzele putrede miroase a reavăn. Și-n mirosul pădurii, un miros mocnit, vechi, se simte mirosul proaspăt, greșos de sînge și de sudoare năclăită în colb.

Ciobanul cel tăcut, începe să vorbească, încet, rar, cu ochii închiși, gemînd din cînd în cînd:

— Săraca Saveta. Ce-o fi făcînd ea acuma? Adoarme copilul. Eu nici nu l-am văzut. L-a născut după ce-am plecat. Cum l-a crește?... Gîndeam că o să fie altminteri... Că acum, gata cu domni... da' că ciobani mai trebe.

Îi prăpădim și-apoi mă-ntorc acasă și văd de oi, iar pe băiet îl dau la școli, ori la meserie... Da' vezi că n-a ieșit așa. Domnii or avut cătane mai multe și otomobile și-airoplane.

Vidrăsan se înfioară. Tremură tot, dinții îi clătănesc în gură. Nici-odată Pop Vasile n-a spus atâtea vorbe într-un șir. Nagy Karoly nu înțelege tot ce spune ciobanul. Îl ascultă cu respect nemișcat.

— Și m-am gândit, acuma, dacă s-a-ntîmplat așa, nu-i bai. Eu mai pot aștepta. Mă duc acasă și-i spun la nevastă: „Tu Saveta, fă-mi un balmoș”. Și-apoi îmi văd de oi și-aștept... că vine el ceasul... Trebe să vie.. și tot îi prăpădim pe domni... Și-uite că iar se întîmplă altfel... și eu n-oi mai mîncea balmoș...

Răsufală greu, din cînd în cînd horcăie. Apoi iarăși vorbește:

— Vidrăsene, tu mi-ai fost prieten... Să nu mă uiți... Să mă pomenești... cînd îi bea un pahar de vin... să verși o picătură pe jos... Așa... S-o cauți pe Saveta mea... O să vezi tu cît îi de faină... Are niște ochi ca cerul... Să-l pupi pe băiat pentru mine... Spune-le cum a fost... Să știe... Spune-i să-ți facă un balmoș... să vezi cît îi de bun...

Se întinde pe spate, drept, parcă s-ar pregăti să doarmă. Își pune mîinile cruciș pe piept. Murmură ceva nedeslușit. Amuțește.

O pală de vînt răzbate printre copaci; e-un freamăt scurt, ca un oftat și-apoi toate se opresc și încremenesc. Cei doi se descoperă. Nu-și văd gestul prin întuneric. Și-l bănuie numai. Vidrăsan simte cum i se umflă pieptul, buzele îi tremură, ca un geamăt lung suie plînsul prin trupul lui, care se scutură în tresăriri scurte. Cu glasul schimonosit de lacrimi, șoptește:

— Adio, tovarășe.

Vidrăsan tresări ca izbit. Iarăși îl usturau ochii de parcă abia acum ar fi intrat acolo, și încă nu i s-au obișnuit cu lumina prea multă, aspră a sălii. Își puse mîna streșină să și-i ferească. În urechi îi mai suna, ca un ecou rămas, stîrnit acum, răsufllarea horcăită a ciobanului; îi simțea în palmă capul greu, cu părul aspru netuns de multă vreme, cum i l-a ținut pînă cînd a murit. L-au îngropat acolo, în marginea pădurii, la rădăcina unui fag, într-o groapă îngustă, săpată cu cuțitele.

Sala aștepta în tăcere și Vidrăsan se înfioră, gîndindu-se că i-a ținut atîta vreme, fără să le spună un cuvînt. „Ce-or fi crezînd ei?”. Era numai o părere. Privindu-și ceasul, înțelese că n-a trecut nici un minut întreg și că tinerii aceștia nu puteau să știe cîte i-au trecut lui prin mînte în acest răstimp scurt. Ei se gîndeau poate că în răgazul acesta, el numai s-a odihnit, căutînd ce anume să aleagă din acel noian de evenimente și de-aceea aveau răbdare și nici nu se cîlneau, așteptînd încrămeniți.

Plimbîndu-și privirile în lungul și latul sălii, cerceta fețele tinerilor cu un fel de stăruință inutilă, căutînd chipuri care să samene cu chipurile din amintirile sale, de parcă n-ar fi trecut atîția ani de-atunci și s-ar mai putea să fie vre-unul din tinerii de-atunci, aici printre aceștia. Se întîmpla ca întotdeauna, cînd trezești amintiri vechi; uiți că tu însuți te-ai schimbat demult și nu poți să ți-i închipui decît așa cum au fost atunci. Și nerecunoscînd pe nimenea, se întreba: „Oare ce-i interesează pe ei aceste amănunte? Ei vor bătălii, atacuri, contraatacuri, lupte de stradă. Ei nu știu că din toate nu rămîne decît amintirea unor astfel de întîmplări”. Încă nehotărît, gîndi să le spună numai despre lupta de la Tiszaszereda. Se în-

șela; cînd își dădea seama că le povestește toate aceste întîmplări personale, tocmai acestea, amestecîndu-le, încilcîndu-le, liniștea în sală deveni parcă mai profundă, parcă se materializase în înțepenirea ei. „Înseamnă că-i interesează și asta“.

Cînd Vidrăsan ajunse la sfîrșitul povestirii luptelor, adăugă :

— Mai încoace de Halmeu la vre-o treizeci de kilometri, ne-am oprit la o gară așezată departe de sat. S-a oprit acolo un tren marfar pe-al cărui mecanic îl cunoșteam de la Cluj. Era un tovarăș. Ne-a luat pe locomotivă și ne-a dus pînă la Cluj. De-acolo apoi am ajuns acasă... S-auzi atunci în sală un oftat larg de oameni care au stat multă vreme încordați, ținîndu-și respirația, și într-o clipă se trezesc toți că au nevoie de aer.

„Am ajuns acasă — continuă Vidrăsan, fără s-audă acest oftat de ușurare din sală, fiindcă și el oftase, de parcă ar fi lepădat din spinare o povară grea — am ajuns acasă seara tîrziu. Putea fi chiar miezul nopții. Lumina în bucătărie ardea. M-am oprit la fereastră și m-am uitat înăuntru pe de-asupra perdelei.“

Lina ședea pe scaun, îngîndurată. Am stat și m-am tot uitat la ea. După ce m-am liniștit un pic, am bătut ușurel cu degetul în geam, ca să n-o sperii. Ea a tresărit, s-a uitat spre fereastră, atentă, parcă atunci trezită din somn sau dintr-un vis, dar nu s-a mișcat. Eu am așteptat s-o văd ce face. Ședea pe scaun și se uita spre fereastră. Îi vedeam fața, obrații slăbiți; părul negru pieptănat frumos cu cărare la mijloc îi ajungea pînă pe umeri; se uita la fereastră și ochii ei negri, mari, parcă nu vedeau nimic. Nu simțeam în privirea lor nimic, parcă erau orbi, iar pe chipul ei nu era decît resemnare; o biată femeie care nu mai are pe nimeni și a pierdut și speranța. Îmbătrînită, slabă, ședea pe scaun cu umerii aduși, cu mîinile în poală, obosită, sfîrșită.

„Oare mă mai așteaptă?“ — m-am întrebat și-am simțit că mi-i frică să mă arăt.

Ea încă se uita la fereastră, dar în ochii ei nu licărea nimic. Pe urmă a făcut un gest, așa, de zădărnice, cu mîna și iar și-a aplecat privirile în podea. Atunci am bătut iar, și ea din nou a tresărit și s-a ridicat în picioare. S-a apropiat de fereastră, a dat perdeaua într-o parte și s-a uitat afară, lipindu-și fruntea de geam. Aș fi vrut să-i sărut fruntea, așa, prin geam. Ea nu m-a văzut. Afară era întuneric. S-a întors înapoi pe scaun, și-a îngropat fața în palme și după cum tremura și tresărea din tot trupul ei firav, am înțeles că plînge.

— Lina! — am chemat-o și am ieșit sub fereastră, de-mi cădea lumina toată pe față. M-a văzut și a strigat :

— Gheorghe!

S-a repezit la ușă, a descuiat-o și a ieșit ca un vînt. Am îmbrățișat-o și-am sărutat-o. Eram amîndoi neîndemînatice și grăbiți de parcă ne-am fi sărutat prima dată în viață.

Ne-am dus apoi în casă. Mi s-a ghemuit în brațe, ca un copil și-mi ținca capul în palme și mi se uita în ochi. Eram neras și prăfuit de drum și nespălat, iar ea își lipea obrazul de al meu și-mi mîngîia ceafa netunsă și mi se juca cu degetele prin păr și nu zicea nimic, numai tremura și mereu mă strîngea parcă-i era frică să nu plec iarăși.

Și într-un tîrziu, cînd emoția s-a mai potolit în noi, a strigat :

— Ai venit, Gheorghe! Ai venit, dragul meu! și a izbucnit în plîns. M-am și mirat puțin; ea niciodată nu și-a spus dragostea așa, cu vorbe

șipate și lacrimi; a fost întotdeauna o femeie stăpinită, care și când eram de ani de zile căsătorită, parcă se rușina de mine, când o vedeam în cămașă, prin casă și seara când ne culcam și trebuia să se dezbrace, îmi spunea: întoarce-te! Iar eu nu mă întorceam, că-mi era dragă și-mi plăcea să mă uit la ea; atunci ea se înroșea toată și venea la mine, mișcându-se stingerită, și mă lovea în glumă cu palma peste obraz, spunându-mi: — „Ești un nerușinat“.

S-a ridicat apoi repede.

— Ah! M-am prostit de tot! Să-ți dau ceva de mâncare și pînă mîncîci îți încălzesc apă să te îmbăiezi.

Atunci mi-am dat seama eu cît sînt de murdar; îmi simțeam trupul năclăit, parc-aș fi purtat, lipită pe pielea mea, o piele străină. Și-n casă era curățenie, podeaua spălată și albă, parcă strălucea și plutea în aer un miros de lucruri curate și îngrijite, care nici nu-l simți de-obicei; trebuie să te întorci de undeva dintr-un loc unde nu te-ai putut spăla ca lumea de luni de zile, să ai pe tine o cămașă năpădită de colb și înscorțoșată de sudoare, și-n picioare obiele care s-au îngroșat de când n-au văzut apă și săpun, de parcă tot timpul ai noroi în bocanci; trebuie să vii așa și intrînd într-o casă să simți mirosul acela de curat, să-ți dai seama de el și numai atunci înțelegi că murdăria poate fi o suferință tot așa de grea ca o boală; că poate să te demoralizeze sau să te facă nepăsător și nesimțitor. De aceea puneam noi atîta importanță în problema asta, mai tîrziu, cînd am stat la închisoare cu tovarășii noștri, și făceam totul ca să ne putem spăla și curăța; săpunul figura veșnic printre revendicările noastre cele mai însemnate, alături de pîine și de cărțile de lectură.

Și mi-am dat seama că am mai mare nevoie de baie decît de mâncare și i-am spus Linei că întîi mă spăl și-am să mîncîc pe urmă.

Ședeam pe scaun, în bucătărie și mă uitam la Lina cum se mișcă prin odaie. Apa se încălzea, începea să aburească, s-auzea pîlpîitul moale al flăcărilor, în cratiță sfîrîia uleiul, răspîndind un miros de ceapă prăjită. Lina umbla sprintenă încoace și încolo și din cînd în cînd se uita la mine surizînd. Nu se mai vedea pe fața ei nici oboseală, nici expresia aceea de îmbătrînire timpurie, ce le zărisem eu pe fereastră, de-afară; parcă nici nu mai era așa de slabă. Era iarăși frumoasă și tînără și trupul ei mlădios era iarăși neastîmpărat și mă ațîța ca mai demult, cînd l-am cunoscut întîi.

Mă uitam la ea și mă uitam la lucrurile din casă, la podelele de brad, netede și curate, la soba veche de tuci, care luca de mult ce-a fost frecată, la mica etajeră cu vase, prinsă de-asupra sobei, în perete; atîrna peste ea o perdea împletită de Lina; mă uitam la oale și la cratițe și la lighianul mare de tablă așezat în mijlocul bucătăriei, la prosopul împăturit pe speteaza scaunului, și simțeam cum trupul mi se moleșește, cum încordarea care m-a ținut atîta amar de vreme se risipește; parcă mă topeam. Era numai o părere a mea, dată de oboseală și de sentimentul acela — care nu se poate spune în cuvinte — că te-ai întors acasă. Încordarea anilor aceea nu s-a șters din firea mea decît multă vreme mai tîrziu, și poate nici atunci cu totul, după ce a venit eliberarea. În anii care au urmat după primul război mondial, încordarea aceea a voinței, să fii mereu treaz și pregătit să se întîmple orice, mi-a folosit și cei mai mulți care n-o cunoșteau dinainte, a trebuit s-o învețe să se deprindă cu ea, fiindcă altfel nu se putea.

Atunci însă în ceasul acesta, am crezut că s-a terminat, că-i liniște și pace și-am să trăiesc tot așa, așezat la casa mea, ducându-mi traiul de om, lângă o nevastă harnică și frumoasă.

Sînt momente în viața omului, care trec, și nu-ți rămîne în minte din ele mai nimic, decît unele fleacuri; uiți, groaza și junghiul dat de-un glonț care ți-a fript umărul, și chiar o bucurie mare — cum a fost regăsirea noastră atunci — care poate să te doară mai viu decît o rană proaspătă; ți se șterg din amintire cu vremea, știi tumai că au fost, dar nu-ți mai aduci aminte cum au fost.

Așa, nu pot să uit cum ședeam în lighianul acela de tablă, în mijlocul bucătăriei și tot scăpam săpunul din mînă; era un săpun de rufe, mare cît o jumătate de cărămidă, cafeniu, aproape negru și aspru la pipăit ca piatra neșlefuită; îl scăpam mereu și-aluneca pe podea, pînă sub sobă, sau sub credenț, și Lina se ducea să mi-l aducă și se prăpădea de ris. Pe urmă, văzînd-o cum rîde, anume mă prefăceam că-l scap. Era ca o joacă și noi parcă eram niște copii. Asta îmi amintesc mai mult din seara aceea, și mai ales cum luneca săpunul pe podea, ca pe ghiată; și-mi plăcea și mie.

Am mîncat, pe urmă și ne-am culcat. Nu ne văzuserăm de-atîta vreme și nu vorbeam nimic. Ne țineam în brațe și țăceam. Eram ostent și nu puteam să adorm. Lina își lipise obrazul de pieptul meu, fi simțeam părul pe față și pe gît; răsuflea ușor, ca să nu-mi tulbure somnul, credea că dorm, și răsufllarea ei mă gîdila pe piept; stăteam nemișcat și răbdam gîdilitura asta, a răsufllării ei ușoare, ca de copil, și-umbla prin trupul meu un fior bun, care mă toropea încetul cu încetul.

Nu mai știi cum și cînd am adormit.

Cînd m-am trezit, tîrziu, a doua zi, ea ședea lângă pat, și se uita la mine. Cînd am deschis ochii, i-am văzut privirea. A suris, mi-a pus mîna pe obraz, și-a zis:

— Bună dimineața, domnule! Cum ați dormit?*

Vidrăsan se opri de-odată, surprins de surîsurile din sală. „Uite ce repede se schimbă dumneelor! — gîndi. Adineori stăteau încruntați și morocănoși, acum rîd!“. Se întrebă: „Oare-i pe-aici fluturașul ăla, să-nțeleagă că dragostea nu-i pentru distracție și nu trece așa ca vîntul pe străzi?“. Îl muiase și pe el amintirea și simțea cum i se prelinge înduioșarea în piept; și fiindcă duioșia nicidecum n-o răbdase bucuros, și nici acum nu se simțea în largul său încercînd-o, își căuta alte preocupări care să-l ajute să scape de ea. Privi lung în sală, căutînd un ins cu părul tuns scurt și frezat cu cîrlionți de statuic, năclăiți de briantină, cu papion la gît, cu umerii sacoului coborînd cu prefăcută și pretimpurie blazare: trebuie să aibă un chip de prostănac sau de mare șmecher și o schimonoseală de dispreț întipărită acolo, poate după lungi și repetate studii în oglindă. Și chiar se întrebă: „Pe unde-o sta fluturașul ăla?“. Nu descoperi însă un astfel de ins. „Poate nici n-a venit — își spuse Vidrăsan. Mai bine așa. M-aș fi supărat poate și laș fi suduit și oamenii ca el în ca blindați contra ocărilor“. Se și bucură oarecum, că nu-l descopere; vedea aceleași chipuri care i-au prins atenția de la început, copilărești și grave, surizătoare și serioase, în care recunoștea tinerețea pe care grijile încă n-au apucat să lase nici un semn; în ochii lor inteligenți și sinceri, cei priveau cu prietenie și curiozitate, mai dăinuia copilăria și gîndurile ei curate.

★

„A doua zi am cam tîndălit. M-am sculat tîrziu din pat. Eram moleșit. Îmi simțeam trupul oboșit și muiat ca după o boală. Tot ieșeam în curte și mă uitam la gard, la cotețul găinilor, la straturile de flori, din fața casei, mă duceam în grădina de legume din spatele casei și mă minunam de tot ce vedeam. Toate le făcusem eu cu mîna mea, și gardul de scînduri și cotețul și gîrduțul de șipci al grădiniței de flori, eu cioplisem parii care țineau trandafirii, acum fără flori și cu frunzele parcă pîrlite de foc. Părul din curte eu îl sădisem și făcusem sub el o laviță pe patru pociumbi înfipti în pămînt, și mă miram că părul nu crescuse și mai nu dădea umbră și banca arsă de soare era sură, cum o lăsasem.

Lina mă chema mereu: „Gheorghe, unde ești?“ Îmi tot spunea ceva, dar nu mă striga să-mi spună ceva anume, ci așa, fiindcă-i făcea plăcere să mă cheme și să m-audă că-i răspund. Venea și mă lua de mînă și mă ducea în casă, iar acolo îmi prindea obrazii în palme și mă săruta. Apoi rămînea așa, ținîndu-mă de umeri și numai mi se uita în ochi. Apoi, cînd își da seama, se înroșea la față și începea să-mi spună ceva de unul sau altul dintre vecini sau dintre cunoscuți, lucruri care poate mi le mai spusese.

Pe urmă iar ședeam în ogradă și mă minunam că văd toate lucrurile, neclintite la locul lor. Mă vedea cîte un vecin și mă striga. M-apropiam de porțiță, dădeam mîna și ne întrebam de sănătate, apoi ne priveam unul pe celălalt și nu mai spuneam nimic. El știa de unde m-am întors și știa ce se întîmplase acolo și-ar fi vrut poate să afle amănunte, dar se sfia să întrebe, iar eu nu eram încă pregătit să povestesc. Și-așa, ne priveam un timp în tăcere. Apoi ziceam amîndoi: „la revedere!“ și ne despărțeam.

Starea asta însă nu m-a ținut mult.

Chiar și înainte de-amiază, cînd încă îmi cădea bine moleșala trupului abia scăpat dintr-o încordare neîncetată de luni și ani de zile, tot mă mai furnica din cînd în cînd un neastîmpăr, ce nu știam de unde vine; mă gîndeam că mi-s nervii oboșiți și se deprind greu cu starea de liniște. Pe urmă mi-am dat seama că nu-i asta.

Din ce-am vorbit peste zi cu Lina, așa sărutîndu-ne și sărînd de la una la alta, am înțeles că lumea tot nu se liniștise, că era îngrijorată și amărîtă. Fuseseră tulburări și răscoale cam peste tot în Ardeal și-n restul țării; soldații întorși de pe fronturi, aduseseră vești despre revoluție, răscolind lumea, care de mult aștepta o răfuială. Răscoale au fost multe, dar nu s-au transformat în revoluție și-au fost pe rînd înăbușite de armată și jandarmerie. Acum părea că s-a făcut liniște, dar nu se făcuse. Se schimbaseră stăpînirea, veneau legi noi, poliție nouă, dar altfel nu se schimbaseră nimic. Era criză, nu se găsea de lucru, oamenii abia-și duceau zilele, erau încă buimăciți și nu pricepeau nimic din ce se întîmplă.

Mic însă nu-mi ajungea să știu asta. Mă așteptasem cumva să fie așa. Și în mîntea mea se alegea, încet, încet, o întrebare, care mă ațîța: „Și ni-meni nu face nimic?“

Îmi aminteam pe rînd de prietenii mei și tovarășii cu care fusesem în partidul social-democrat și în sindicat și mă gîndeam: „Nu se poate să se fi potolit chiar toți!“ Lina însă nu știa nimic; să fi fost vre-o mișcare ceva, tot ar fi aflat ea; și cum o tot întrebam de unul sau despre altul, ea răspundea: „Lucrează tot la Runcu și Sebes“... — sau „N-are de lucru, să-racu!“... Ea ghicise ce mă preocupa pe mine. O dată mi-a și spus, îngîndurată: „Văd eu Gheorghe, că tu n-ai să te astîmperi, cît trăiești!“ Nu era nici o imputare în glasul ei, și nici în privirea ei cercetătoare, ci nu-

mai o ușoară tristețe la constatarea unui lucru care nu poate fi altfel decît este; și chiar dacă nu-i plăcea, știa că-i legat de firea mea și-l accepta.

Cînd a prins să se însereze, n-am mai avut stare. Il văzusem, pe fereastră, pe Ion Cîdea trecînd spre casa.

Era același bărbat înalt și voinic, cu părul blond, ce părea alb la obrajii lui înnegriți de fumul locomotivei. Se întorcea din tură, îmbrăcat în hainele lui de lucru, negre și lucioase, cu o tichie de lînă cu ciucure în cap — și-aceea neagră și lucioasă de parc-ar fi fost tinichea.

Am vrut să-l strig, dar nu știu cum. tresărire mea de bucurie a încremenit așa brusc precum răsărise; a fost ca o scînteie, abia a scăpărat și s-a și stins. Mă uitam cum trece și în loc de bucurie, acum simțeam tristețe și ciudă.

M-a copleșit aceeași amărăciune și mînic, care-mi otrăvise sufletul cu cîteva luni în urmă, cînd m-am despărțit de Ion în „Keleti Pályaudvar” din Budapesta (cum ar veni „Gara de Est” pe romînește).

Eu cu Ion eram prieteni din copilărie; am intrat ucenic la calea ferată numai ca să nu mă despart de el. În sindicat, și pe urmă în partidul social-democrat, am activat împreună. Ne cunoșteam gîndurile de parcă le-am fi gîndit cu mîntea unuia singur, ne împărțeam visurile, cele mai întîme și nimic nu s-a întîmplat în viața unuia, fără să-i fie cunoscut și celuilalt. Eram nedespărțiți chiar și în idealurile noastre și vorbeam împreună, în ceasurile noastre de reverie, despre revoluția mondială ca despre un plan al nostru. El era mai cult și mai cumpănit și chiar un pic cam mîndru de cultura și de maturitatea sa, recunoscute în cercul nostru de prieteni și tovarăși, eu eram mai buiac și mai nestăpînit; dar amîndoi ne completam de minune.

Ne găsiserăm întîmplător în Budapesta, eram amîndoi entuziasmați. El spunea mereu: „Ai să vezi, are să fie cum am spus eu. A început în Rusia, acum e la noi, urmează Austria și Germania și celelalte. Revoluție mondială. S-a isprăvit cu domnia capitalului”. Erau zile de bucurie și nici eu nu vedeam nimic utopic în vorbele lui; le credeam și mă bucuram. Și dintr-o dată Cîdea s-a schimbat. Tăcea mult, încruntat, și din cînd în cînd bombănea. Și-ntr-o zi mi-a spus: „Nu-s de acord”. „Cu ce?” — l-am întrebat. „Cu atîtea execuții. Mereu tribunale revoluționare, mereu condamnări la moarte”. Intervenția străină încă nu începuse, dar în Sudul Ungariei își făceau de cap numeroase bande înarmate contrarevoluționare, care au devenit pe urmă nucleul armatei lui Horthy; jefuiau, siluiau, devastau și incendiau satele și cătunele, asasinau pe comuniști. Guvernul revoluționar trecuse la represii și Ion Cîdea nu înțelegea că execuția saboturilor și asasinilor e un act de legitimă apărare. Oricît am încercat, nu numai eu, ci și alți tovarăși, să-i explicăm situația, el nu-și ieșea din ideea lui fixă: „Nu sînt de acord cu violența”. Era încăpățînat și nu voia să recunoască nici un argument. Și s-a decis să plece.

L-am urmat la gară, încercînd, pînă-n ultima clipă, să-l conving să rămîna. N-am reușit. Acolo, în învîlnășcala de pe peron, ne-am certat pentru prima oară și l-am spus vorbe grele; era însă și dreptul meu să-i cer socoteală, fiindcă eram prieteni.

Nu m-a ascultat și se vede că ciuda asta și mîhnirea mea, nu-mi trecuseră și s-au trezit, cînd l-am văzut pe fereastră, cum trece pe trotuarul de peste drum.

Pășea încet, cu capul în pământ, îngândurat. Părea că nu vede și n-aude, iar chipul lui ce-l cunoșteam așa de bine, avea pecetluit pe el un fel de nepăsare.

Fusese un bărbat frumos, cu fața netedă și cum te uitai la el, înțelegeai că arde ceva în el; frumusețea de bărbat plăcut femeilor îi rămăsese, dar focul acela acum părea că s-a stins; era posac și începuse să se gîrbovească; nu oricine putea să observe asta, numai cine-l cunoștea bine.

Se întîmplase ceva cu el. Nu mai era același om. Ceva în sufletul lui se schimbase. Gîndindu-mă așa, mi-a părut îndată rău că nu l-am oprit să ne salutăm, măcar.

M-am și îmbrăcat imediat cu vechile mele haine bune, păstrate cu grijă de Lina, și m-am dus la el.

Tremura în mine ceva ca o emoție, dar trebuia să mi-o stăpînesc. Mai întîi trebuia să aflu ce-i cu el.

Avea o căsuță la cițiva pași de a mea, în mijlocul unei curți, pe care soția lui, femeie venită de la țară, o umpluse cu straturi de zarzavat. Am intrat în curte și pășind printre verze și ceapă, mă întrebam oare ce-are să spună.

L-am găsit șezînd pe un scaun în bucătărie, jucîndu-se cu cei doi băieți ce-i avea atunci, Aurel și Vasile. Abia se spălase; aștepta să fie gata cina, ce-o pregătea Maria, afară într-un șopron de scînduri, ce se chema bucătărie de vară.

Cînd m-a văzut, i s-au făcut ochii mari. Și-a pus ușurel băieții jos, s-a ridicat încet, s-a apropiat de mine mișcîndu-se greu parcă i-ar fi fost picioarele legate, și m-a strîns de-odată în brațe, tare, de-am crezut că-mi frînge toate oasele.

— Gheorghe! — parc-ar fi gemut, parcă l-ar fi durut ceva. Ai scăpat!... Credeam că... ai murit pe-acolo...

— M-am întors, Ioane — i-am răspuns. Am avut un pic de noroc... Da' norocul asta...

Ne-am așezat și ne-am aprîns cîte o țigară. A venit și Maria, chemată de unul din copii, și cînd m-a văzut, a început să plîngă. Se uita la mine, îmi pipăia mîinile, umerii și zicea mereu: „Săraca Lina, ce bucurie pe ea“ și-apoi: „Vai, ce-ai mai slăbit! Ești numai piele și oase“. Pe urmă a ieșit repede și s-a întors peste puțină vreme cu o sticlă de țuică:

— Să gustați ceva tare, pînă aduc mîncarea.

— Lasă Marie, doar...

— Ce lasă? O chem și pe Lina și cinați cu noi...

Țuica era tulbure și puturoasă și-ți ardea gura așa era de tare; nu mai băusem de mult nici un fel de băutură, și nici poftă n-aveam de ea; abia am gustat-o. Și nici Cîndea n-a prea băut. După ce-a trecut bucuria primei clipe a revederii, am rămas amîndoi tăcuți. Ne priveam numai, gravi amîndoi și un pic stingheriți. Aș fi vrut să-l întreb: „Ce-ai mai făcut, Ioane?“ — dar mă gîndeam că întrebarea asta el are s-o înțeleagă ca o imputare și m-am gîndit că-i mai bine s-aștept, să văd ce-i acum în capul lui.

A venit și Lina. Maria a adus mîncarea, ciorbă de varză și-un fel de chiftele făcute numai din cartofi. Pe urmă ne-a dat cîte un pahar de vin de coacăze, făcut de ea.

După ce-am mîncat, Maria m-a întrebat:

— Cum a fost, Gheorghe? Povestește-ne!

Le-am povestit și ei m-au ascultat, întristându-se. Ion, sta cu privirile-n pământ, ofta din când în când și-și aprindea țigară de la țigară. Maria își ștergea lacrimile, mereu, cu șorțul. Lina se rezemase de mine, ținându-mă de mână și plîngea, fără suspine, și-o simțeam cum tremură.

Cînd am tăcut, gîndindu-mă c-am spus destul, s-a lăsat tăcere în odaie. Din camera cealaltă s-auzeau cum răsufală ușor cei doi copii, care adormiseră demult. Lina mă cuprinsese pe după mijloc, și sta cu capul rezemat de umărul meu. Maria plîngea în lege. Ion tăcea, împietrit, cu capul în palme.

Nici unul nu mai îndrăzneam s-adăugăm o vorbă.

Apoi, după un timp, Ion a spus :

— Gheorghe dragă, dacă aș fi știut că are să se întîmple așa, crede-mă, n-aș fi plecat.

— Te cred, i-am răspuns. S-a întîmplat însă, și ceea ce s-a întîmplat nu poți face să nu se fi întîmplat. Degeaba îți pare ție rău acum...

El n-a răspuns. S-a uitat la mine, cu ochii lui albaștri, în care eu întotdeauna citisem ca în propriile mele gînduri ; acum însă nu mai puteam ghici ce-i trece prin minte. Era încruntat și privirea îi era rea, sau poate numai speriată, nu puteam să-mi dau seama.

Femeile se uitau la noi mirate. Vorbele noastre sunaseră pașnic, așa ca între prieteni ; dar ele ne cunoșteau pe noi de mai demult și simțiseră încordarea ascunsă în glasuri.

Au început — parcă s-ar fi înțeles — să vorbească despre fleacuri de-ale lor. Noi însă porniserăm o discuție, care nu se putea încheia numai așa. Am spus femeilor că ne ducem la Szekeres, care locuia în capătul dinspre Mureș al uliții noastre. Femeile au încercat să ne rețină ; că-i tîrziu și desigur omul doarme demult. „Las'că n-are să se supere el că l-am trezit“ — a zis Ion și am ieșit amîndoi în ogradă și de-acolo în stradă, dar n-am mai ajuns la Szekeres.

Cînd am crezut că femeile nu ne mai pot auzi, l-am întrebat :

— Ce noutăți sint pe-acasă ?

El a înțeles că eu nu mai vreau să vorbim deocamdată despre plecarea lui de la Budapesta, și parcă aceasta l-ar fi supărat mai tare, decît dacă l-aș fi suduit. Îmi răspunsese, morocănos :

— Noutăți sint destule... dar știi și eu?... Ai să vezi.

— Cum să înțeleg asta ?

Mi-a explicat că sint frămîntări, dar că oamenii sint împărțiți, că partidul social-democrat e-n destrămare, muncitorii nici nu-l prea caută ; e compromis în ochii lor, nu mai au încredere în el ; că s-au încheiat cîteva fracțiuni, de tendințe diferite, dar că nu-i cine știe ce de capul lor, pînă la urmă soarta lor are să fie aceeași : au să se topească în careva din partidele naționaliste burgheze ; că este un grup ceva mai încheat, în care-i și Szekeres și cam toți care înainte de război fuseseră socotiți mai de stînga ; la ei lucrurile par mai limpezi, dar și programul lor e utopic, aproape copilăresc...

— Mai lămurit, l-am rugat eu.

— Ei își zic comuniști. Obiectivele lor imediate sint ceva mai clare. Eu însă nu sint de acord cu metodele. Ei vor să facă o organizație forte. După cîte am înțeles, urmează principiile bolșevicilor din Rusia.

Am simțit în ultimele lui vorbe, un fel de ironie a omului care privește de sus. Poate nu era ironie, ci numai neîncredere. M-am înfuriat și-am strigat :

— Atîta ai înțeles tu din Revoluție? Organizație forte? De-ai ai citit atîtea cărți?

Nu mi-a răspuns nimic. Ce gîndea, nu puteam să știu. Era întineric și-abia-i deslușeam fața, numai cînd trăgea din țigară; îl simțisem, cînd ieșiseră din casă că-i și el pus pe harțag, acum însă părea că se potolise. Lovisem poate cu vorbele mele undeva unde-l durea și tăcea ca să-și adune gîndurile.

Am continuat ceva mai liniștit :

— Ei poate vor să facă un adevărat partid al nostru, ca Lenin, și tu spui la asta organizație forte...

— Lasă, Gheorghe — a spus el, întrerupîndu-mă. Treaba asta o s-o mai discutăm noi. Ai să vezi ce și cum și-ai să faci după cum te-a îndemna. inima și cugetul.

— Da' tu, ce-ai să faci?

— Eu? N-am să fac nimic. M-am scîrbit de politică.

— Cum? Ai să stai așa, fără să faci nimic? Da' ce? Ești boier, ori pensionar? Ai să-ți pui de-acum creierul la clocit?

— M-am scîrbit de politică.

— De ce fel de politică?

— De orice fel de politică.

— Ioane. Ce spui tu, e-o porcărie. Politica muncitorească nu-i scîrbește decît pe îmbuibăți. Înseamnă că ești de acord cu politica domnilor, cu exploatarea, cu poliția.

— Nu m-ai înțeles bine, Gheorghe. Glasul lui era trist, aproape resemnat. N-am fost și n-am să fiu niciodată de acord cu exploatarea și cu nimic ce ține de lumea capitalistă. Eu îs muncitor și așa am să mor și ideile mele n-o să mi le scoată nimeni din cap. Cînd o să fie ceva de făcut, am să fac, dar politică, partid, discursuri, nu mai vreau. M-am fript o dată. mi-ajunge.

Ne-am ciorovăit pe tema asta pînă aproape de ziuă. Nici nu mai simțeam răcoarea nopții, așa eram de-aprînși amîndoi; mi se terminaseră țigările și-acum căutam mucurile prin iarba pîrlită de toamnă de pe mal; el îmi explica mereu că a fost înșelat și jignit și că nu poate uita; eu voiam să-l fac să înțeleagă că nu numai el a fost înșelat și jignit, că sînt sute de mii, că la urma urmii, întreaga clasă muncitoare a fost înșelată și-ar însemna acum să ne retragem toți în găoacea noastră și s-așteptăm să vină să ne ceară iertare cei care ne-au jignit. N-am putut să-l scot dintr-ale lui. Cînd am înțeles bine că la mijloc e-amorul lui propriu rănit, că asta-l doare mai mult, că numai atîta înțelege, m-am și supărat și i-am spus :

— Nu ești nici tu mai bun ca ăia.

— Care ăia?

— Păi, domnii social-democrați, care ne-au trădat.

Și de la asta ne-am certat, din nou ajungînd la vorbe tari. I-am spus : „— Ești un laș!“ Iar el mie : — „Și tu un fanatic“. Eu : „— Locul tău e la liberalii burghezi!“ Și el : — „Al tău la anarhiști“. Așa ne-am despărțit în noaptea aceea, și nici n-am mai vorbit aproape un an de zile“.

„Cînd am ajuns acasă, a doua zi în zori, eram încă enervat după discuția cu Ion Cîdea, dar avusesem timp să-mi fac un plan al meu. Lina nu se culcase, mă aștepta. Era îngîndurată și nu se mai vedea pe fața ei bucuria întoarcerii mele.

Mi-a spus, în timp ce mă dezbrăcam să mă culc:

— Gheorghe, ai să-ncepi iar totul de la capăt.

— Da. Bine înțeles!

— Am știut c-așa are să fie. Tu nu te poți liniști.

Am luat-o lingă mine, ținînd-o pe după umeri:

— Lina mea dragă. Cum să-ți explic eu ție că altfel nu se poate?

— Nu trebuie să-mi explici. Eu te cunosc pe tine. Numai spun. Am dreptul ăsta. Ți-s doar nevastă.

— Mi-ai spus chiar tu că lucrurile nu s-au prea schimbat. Atunci eu cum să mă schimb? Chiar tu ai spus că vin alți domni și alte legi — dar că tot domni sînt și tot legi de-ale lor, și noi tot lor o să le muncim, ca și mai înainte. Și-atunci să ne încrucișăm brațele pe piept și să ne lăsăm încălecați?

— Da, știi. Gheorghe. Tu ai dreptate. Dacă ar fi toți ca tine, nici nu m-aș sinchisi. Dar sînt așa de puțini... chiar și Cîdea, uite, s-a potolit. Nu se mai duce nici la adunări. Și doar cum era el de inflăcărât înainte...

— Eh! Cîdea. El a citit prea multe cărți burgheze și-a dat boala scepticismului în el. Nu judeca lucrurile după Cîdea...

Și-am mai discutat noi doi poate vre-un ceas, tot așa. Ea nu mă oprea de la nimic, avea încredere în mine, dar se temea“.

„Dimineța, fără să fi dormit nici un minut măcar, m-am dus la Szekeres. Nu mai aveam liniște. Era în mine un neastîmpăr și o nemulțumire, care mă ațîțau. Nu stăteam să mă întreb ce anume vreau. Mă irita ideea inactivității, a resemnării, care-l stăpînea pe Cîdea; nu puteam primi o astfel de idee și nu puteam crede că nu-i nimic de făcut, că oamenii s-au împăcat cu situația și-așteaptă fără să facă nimic.

Pe Szekeres nu l-am găsit acasă. Lucra într-un sat, nu prea departe de oraș, la Cristur; clădea o casă unui țaran de-acolo. Venea acasă numai sîmbăta.

Am și pornit imediat într-acolo, în lungul liniei ferate. Nu prea aveam chef să mă bucur de frumusețea locurilor. Era sfîrșitul lui august ori începutul lui septembrie și cerul era senin și dealurile îndepărtate erau sure și galbene și roșcate, iar lunca Mureșului, pînă departe se vedea spălăcită de piela ușoară a dimineții de toamnă. Nici pe-aici nu fusese lucrat tot cîmpul; numai petece răzlețe de miriști sau cucuruze pălite arătau că oamenii nu pieriseră cu toții. Simțeam tristețea și neliniștea lumii chiar și în acest peisaj senin de început de toamnă și parcă îmi ațîța neastîmpărul.

Am ajuns la Cristur cam pe la zece. L-am găsit acolo pe Szekeres, mic, subțirel și slab, în hainele lui de lucru toate pătate de var și mortar. Lucra singur, ridicînd zidurile unei case de țară, în marginea satului. Îl ajutau, cîrîndu-i mortarul și cărămizile un țaran tînăr și soția acestuia.

Cînd m-a văzut, a început să ridă.

— Te-ai întors, mă, Gheorghe. Pentru asta merită să bem un pahărel.

Fața-i era roșcată de la praful de cărămidă, ochii-i lăcrimau de la boala lui care tot de la praf i se trăgea. Era însă vesel, cum îl știusem întotdeauna.

L-am lăsat să lucreze, pînă la prinz; i-am mai dat și eu o mînă de ajutor. Ne-am așezat pe urmă la umbra unui nuc bătrîn, pe pămîntul răcoros și un pic jilav. L-am întrebat ce se mai aude:

— Numai cîntec și bucurie! mi-a răspuns.

— Hai, mă Eugene, fii serios.

— E-un fel de dans, la noi aici. Cînd un pas la stînga, cînd un pas la dreapta, cînd o bătaie pe loc.

Spunea vorbe vesele, așa-i era firea, dar i se simțea în glas o nervozitate abia stăpînită.

— Ce face partidul nostru social-democrat?

Szekeres s-a uitat la mine cam dintr-o parte; veselia lui prefăcută s-a stins, dintr-odată. Grav, cu o expresie de ușoară tristețe, care mi s-a părut străină de el, fiindcă nu mă învățasem să i-o cunosc, mi-a spus:

— Partidul de care întrebî tu, este și nu este. Nici nu știu dacă mai este al nostru.

— Și-atunci al cui este?

— Parcă tu nu știi...

Mi-a spus și el cam aceleași lucruri ca și Ion Cîndea, numai că altfel. Era și Szekeres un om neastîmpărat și nemulțumit de situația lumii, lui însă îi păsa mai puțin de amorul lui propriu, decît lui Cîndea și nu-și amesteca sentimentele lui personale acolo unde aceste sentimente n-aveau ce căuta.

— Acum o întrebare este! — mi-a spus el. Ce face clasa muncitoare și ce trebuie să facă? Asta-i! Eu judec pe orice om — și te judec și pe tine — după cum răspunde la întrebarea asta.

Se uita la mine, tot așa dintr-o parte, aproape bănuitor. Eu însă nu mă sinchiseam de bănuiala lui. Mă bucuram că nu s-a schimbat, că a rămas același bărbat lucid și calm. Și mă gîndeam că dacă mai sînt astfel de oameni printre noi, lucrurile se pot îndrepta. El a adăugat:

— Iar partidul social-democrat, mai bine zis, cei care s-au cocoțat sus la conducere, dau un răspuns prost la întrebarea asta sau nu dau nici un fel de răspuns. Pînă și la noi, în secțiunea din T. sau în ceea ce a rămas din ea, lucrurile nu stau mai bine. Sarkanyi Aladar nu vrea să se despartă de dumnezeul maghiarilor și vrea partid social-democrat maghiar; domnul avocat Coriolan Pintican e de părere că acum fiind România, social-democrația trebuie mintenaș să devină romînească. Între ei, stă ca Isus Cristos între cei doi tilhari, prietenul nostru Blumenfeld, își freacă îngrijorat mîinile și propovăduiește unirea social-democrațiilor ardeleni într-un partid de sine stătător, care să aibă relații frățești cu socialiștii regăteni, dar să nu le fie subordonat, fiindcă cică noi am fi mai bine organizați; așa sîntem de bine organizați încît eu nu mai pricep nimic.

Szekeres a tăcut, obosit de cît vorbise. Acum că nu mai rîdea și nu mai glumea, chipul lui mic, ascuțit, se vedea istovit, îmbătrînit. Vedeam cute mărunte și multe în jurul ochilor și gurii, acoperite de praf roșu de cărămidă și de pete de var, brazdate de dîre de sudoare. Numai în ochii lui albaștri mai scăpăra din cînd în cînd o luminiță din vechea lui veselie. M-am tot uitat la el, cum ședea ghemuit, acolo, lîngă șervetul pe care fusese întinsă mîncarea adusă de țarancă și am murmurat:

— Mare încurcătură.

— Mare. A încuviințat el.

— Și-un cap mai limpede — am întrebat — așa, mai lucid, nu s-a găsit printre ai noștri?

Mă gîndeam la ceea ce-mi spusese Cindea.

— Cum ai spus? Un cap mai lucid? Tu crezi că ajunge un cap mai lucid? Nouă ne trebuie un partid cu adevărat muncitoresc. Asta ne trebuie. Adică ceva mai multe capete lucide. Și suflete îndrăznețe trebuie. Și încredere în clasa muncitoare. Asta trebuie.

M-am enervat. Mi se păruse că simt ironie în glasul lui.

— Da. Asta trebuie. — Am strigat. Este?! Grupul comunist este așa ceva?

— Poate să fie.

M-a prins de mîină, să mă liniștească și mi-a spus că el prin aceste grupuri comuniste care există peste tot în țară vede posibilă regenerarea partidului, că muncitorimea dezamăgită de conducătorii social-democrați privește cu speranță aceste grupuri; în aceste grupuri însă mai există frămîntări, unii vor doar să schimbe conducerea partidului social-democrat, să-i imprime o orientare revoluționară, alții vor să părăsească partidul și să înființeze unul nou, unul adevărat, pe principiile Internaționalei a III-a.

— Dar altceva se mai face, decît să se discute despre orientare?

— Se mai face și altceva. Ne străduim să punem din nou pe picioare sindicatele și casele de ajutor reciproc. Mai organizăm cîte o grevă. Ne ocupăm de cultură și de sport. Nu stăm cu brațele încrucișate. Am putea să facem și mai mult. Condiții există. Ah! și ce condiții au mai existat acum vreun an. Era toată cîmpia Ardealului, și nu numai ea, în flăcări. Se răsoulau satele și alungau pe domni. Ah, ce horă a fost! Numai că n-a fost cine să cînte. Am avut și la noi în T. soviet de muncitori și soldați. Ce mai! Erau toate condițiile pentru revoluție. Una lipsea. Cea mai importantă. Capul! Eh... s-a destrămat. — Tăcu un moment, ușor întristat, apoi continuă. — Totuși condiții există și acum. Însă nu sîntem încă organizați. Încă-i prea multă poezie și romantism la noi. Și prea multe discuții. Dar și spirit revoluționar este; și asta-i lucrul cel mai important. Să știi. Lu-crurile or să se lămurească în curînd.

M-am despărțit de Szekeres cu un sentiment ciudat. Îmi venea că m-am liniștit. Totuși continuam să fiu nerăbdător. Ca un bătrîn cal de cavalerie, care simte de departe mirosul de pulbere arsă și fumul bătăliilor și bate din copită ațîtat, așa am simțit eu că adie un vînt nou în tot acest haos de după război. Vechiul meu neastîmpăr, care nici nu apucase să ațîpească, se trezise din nou și n-avea să se mai liniștească. Iar aceea părere a mea, că m-am liniștit, nu putea să fie decît bucuria că mi-am regăsit tovarășii și locul meu printre ei“.

„Pînă atunci, m-am dus să mă angajez iarăși, în meseria mea. La depou am aflat mirat că trebuie să dau examen la condus locomotiva și la limba romînă. Am dat examenul pe-o locomotivă mică, un gîndac negru, teșit, cu un coș în formă de ciupercă; mai există locomotiva aia și azi și mai merge, însă-i folosită numai la manevră. Eram emoționat cînd am început să urc scărița locomotivei, ca un copil, parcă pentru prima oară

aș fi pășit pe platforma îngustă de oțel, albă ca argintul, șlefuită de tălpile sutelor de fochiști și mașiniști care au călcat-o cu picioarele lor. Fochistul m-a salutat scurt, ridicînd un deget la cozorocul șepcii și a continuat s-arunce cărbuni în vatră. Am simțit dogoarea flăcărilor lovind-mă în obraji, dar m-am încălzit mai mult pe dinăuntru, ca atunci cînd bei un rachiu tare. Și mirosul acesta de cenușă și cărbuni încinși, de funingine, și aburii calzi și umezi și scrumul care ți se lipește de nări și de buze și-ți crișcă printre dinți — care toate la un loc sînt aerul locomotivei și al depourilor — m-au făcut să-mi umplu pieptul, respirînd cu lăcomie. Am apucat mînerul sirenei și am apăsat; am auzit sirena sunîndu-și semnalul ei cunoscut, vesel ca un chiot; era bătrînă și sirena și țipa pițigăiat, chinuită, parcă de durere, dar mie mi-a plăcut. Simțeam că rid. Ridea și fochistul la mine, privindu-mă. Membrii comisiei inginerul Banciu, inspectorul Mareș și un alt inginer pe care l-am uitat erau serioși, gravi și se fereau cît puteau să nu se atingă de noi.

Fiind român, examenul de limba romînă, nici n-a mai trebuit să-l dau. Fusese inventat numai pentru unguri. Pe inspectorul Mareș, îl cunoșteam din timpul administrației maghiare. Atunci se numea Marosi, vorbea numai ungurește și nouă ne striga: „Büdös oláh!“ Acum vorbea uimitor de bine romînește, cu accentul acela, puțin caraghios de ardelean de școală veche. El m-a întreat de ce am nevastă unguroaică. M-am mirat de întrebare, fiindcă și el avea soție unguroaică. I-am răspuns că așa s-a întîmplat. M-a întreat, mai departe, cum se vorbește la mine în familie. Cum se nimerește, i-am răspuns, cînd romînește, cînd ungurește. Vorbele acestea l-au supărat pe domnul inspector. S-a uitat pe rînd, la ceilalți doi membri ai comisiei, apoi la mine încruntat. Avea mustați mari ungurești; nu știu cu ce le ungea de-i stăteau așa de țapene. Cînd s-a aplecat peste masă spre mine, parc-ar fi vrut să mă împungă cu ele. Mi-a spus, dojenindu-mă mîhnit, că la mine sentimentul național e cam tocit, că-s român și nu-i frumos să-mi uit nația mea, mai ales acum cînd trăim într-o țară romînească. I-am spus că nația mea n-am uitat-o, nevasta nu mă obligă s-o uit, că nici eu n-o pot obliga pe ea să-și uite nația ei.

— Nu! a zis el și a ridicat degetul spre mine, parc-aș fi fost un școlar, iar el învățator. Datorința dumitale de român este să-i dai o creștere romînească. Că doar dacă o să capeți slujbă, și ea pită romînească o să mince și musai trebe să aibe recunoștința față de România Mare...

Și mi-a tot dăscălit pe struna asta vre-un sfert de ceas, dar eu nu i-am mai răspuns nimic. Pe urmă a schimbat vorba, întorcînd-o spre politică. M-a sfătuit să mă las de „agitațiuni socialiste“; că acestea au avut rost, cîtă vreme romînii au fost asupriți de unguri, dar că acum idealul romînilor s-a împlinit și datorita fiecărui român este să-și iubească țara și regele și să-și vadă de treabă.

— Politica este misiunea personalităților competente, a spus el. Mi-a comunicat apoi că fiindcă-s român și bun meseriaș, comisia a hotărît să fiu angajat și a încheiat cam așa: — Onorate domn, recunoștința te obligă să lucri cu abnegație pentru România Mare și prosperitatea neamului romînesc“.

I-am răspuns:

— Mulțumesc frumos pentru vorbele dumneavoastră frumoase. Am să mă gîndesc la ele.

El s-a înseninat la față, s-a ridicat și-a venit la mine, întinzându-mi mâna și bătându-mă pe umăr.

N-aveam însă la ce să mă gândesc. Venise stăpînire rominească. Se făcuse unirea cu patria-mumă, cum se spunea; mulți sperau că o să se rezolve multe nedreptăți. N-a fost așa. În locul domnilor unguri s-au cocoțat domni romîni, și-atît. În afară de stăpîni nu s-a schimbat nimic. Aceeași marfă, numai alt ambalaj.

Am ajuns iarăși să bat drumurile cu locomotiva, în sus pe Murăș. printre munți, pînă la Ciceu, sau mai departe, și în jos, pe cîmpie, pînă la Războieni. Stam la fereastră, și-mi pierdeam privirile peste hotarele cu semănături. Oamenii necunoscuți, girboviți pe brazdă, se ridicau și salutau trenul, iar eu le răspundeam. Berze grave, pășind tacticos cu picioarele lor lungi, își întorceau ciocul, privind cu nepăsare mașina care scotea fum pe coș, de care nu se mai speriau. Cunoșteam toate cotiturile și chipurile cantonierilor, și chiar și izvoarele de sub coastă și fîntînile de cîmpie cu cumpene înalte și mă bucuram că le văd iarăși. Locomotiva se legăna ușor, pe șine, abia simțit, iar dealurile și cîmpiile pînă departe, se legănau și ele și lunecau ușor, rotindu-se înapoi și-o mîn unde trebuie. Și vuietul ei am iarăși sub mîinile mele mașina și-o mîn unde trebuie. Și vuietul ei masiv, de fierărie, gîfîiturile ei grele și țipătul prelung al sirenei, parca mă îmbătau. Bucuria asta îmi lipsise; abia acum îmi dădeam seama că poți fi nefericit și pentru că nu ești la locul tău, unde te simți tu om întreg. Duceam cu trenurile pietriș și cherestea și var și cărămizi și cărbuni, cereale și vite, și mărfuri de tot felul și mă gîndeam că toate sînt munca mîinilor noastre de care se bucură niște domni pe care nici nu i-am văzut la față. Cînd îmi veneau gînduri ca ăsta, simțeam că tremur pe dinăuntru și mă cam răsteam la fochist. Duceam trenuri de călători, cu vagoane vechi ce se hurducăiau, sunînd a tinichea, priveam forfota din gări a oamenilor încărcăți cu bagaje și graba lor neliniștită mă făcea să rîd.

La cîtăva vreme după ce-am reintrat în serviciu la cefere, în mai, o mie nouă sute douăzeci, mi s-a născut primul băiat, Gherasim. Așteptam de mult să am și eu măcar un copil și m-am bucurat cînd l-am avut. Familia nu-i numai pentru tihnă. Un om fără familie, îi numai pe jumătate om. Iar fără copii, familia e ca o vioară fără strune. Copilul îți înseninează viața. Tu poate ca om, ți-ai greșit soarta. Într-un copil însă viitorul e întreg și neatins ca un copac în găoacea seminței. Este o lege a generațiilor care nu trebuie s-o uităm. Un copil îți stîrnește visuri noi și le împrăștează pe cele vechi, care poate la un moment dat le-ai și văzut irosindu-se în praf. Și mai ales te gîndești, că el, copilul acesta, care nu știe decît să doarmă și să ceară de mîncare, scheunînd ca un cățeluș orb, o să crească bărbat și-o să facă el ceea ce n-ai apucat să faci tu. Mă uitam la băiatul meu, cum se tîrăște de-abușelea, cum se lovește de lucrurile din casă și le contemplă uluit, și mă gîndeam că azi miine am să stau de vorbă cu el, învățîndu-l cite știu. Și mă încercam emoții necunoscute; are să fie și el un muncitor ca și mine. Și-am să-l iau cu mine la adunări și-o să-și găsească și el locul printre luptătorii noștri, și-o să am și eu o parte în ceea ce o să facă el bine, pentru că eu am să-l cresc.

Între timp, luasem legătură cu vechii mei tovarăși. Ne strîngeam la club — așa-i ziceam noi sediului partidului social-democrat. (Cîndva, demult, se numise clubul socialist și se bucurase de faimă și încredere

din partea muncitorilor, acum îi rămăsese numele „club“ — și nici nu era altceva, decît un loc unde se trîncănea cît era ziulica de lungă).

Mie nu-mi plăcea acolo. Se tot dezbăteau și se răsdezbăteau probleme politice și teorii fel de fel, dar nu se organizau acțiuni decît foarte rar, și-atunci mai mult a intrigi semănau și a răfuială între diferitele grupuri din partid. Acțiunile adevărate, adică lupta clasei muncitoare era lăsată pe seama sindicatului. Dr. Sarkanyi Aladar care era atunci secretarul secțiunii din T. și dr. Cariolan Pintican, președintele, se țineau strîns de teza soț-demistă, că partidul e organizație politică, iar sindicatul una profesională și se fereau să amestece lucrurile.

Dacă n-ar fi fost Lazăr Cimpoacă și Szekeres Eugen și bătrînul profesor Șuler și încă vre-o cîțiva, pe care i-am uitat, nici nu m-aș mai fi dus pe la club, și-aș fi procedat și eu ca Ion Cîndea. Aceștia se amestecau în treburile sindicatelor și luau parte la acțiunile lor. Curînd de tot s-a văzut limpede o deosebire mare, între cei din conducerea partidului social-democrat și acest grup, care își spunea, și-i spunea toți, „fracțiunea comunistă“. Prea multă teorie nu se făcea aici, mai curînd acțiuni. Așa a fost greva de la „Runcu și Sebeș“, care noi am condus-o. Teorii nu prea făceam noi; voiam să facem revoluție și ceream schimbarea tacticii. După greva generală din nouă sute douăzeci, Cimpoacă a pus problema ieșirii în bloc din partidul „soț-dem“ și au fost destul de mulți care au fost de acord. A fost atunci, cîteva luni de zile, multă frămîntare printre noi. Voiam să facem o organizație politică nouă — „cu totul nouă“ — ziceam noi, „cu adevărat revoluționară, care să conducă muncitorimea la revoluție“, însă nu prea știam cum s-o facem. Învățam și dezbăteam ideile lui Lenin și-ale partidului bolșevic. Între timp se înființase Internaționala a III-a și problema afilierei devenise cea mai discutată. Pînă la urmă n-a mai fost nevoie de „ieșirea în bloc“ din partid, pentru că majoritatea membrilor au urmat pe comuniști, iar „liderii“ au rămas cam stingheri. S-a văzut asta bine la congresul din nouă sute douăzeci și unu; noi îi aveam delegați acolo pe Szekeres și Cimpoacă, pe care i-am propus noi, grupul comunist, și masa membrilor i-a acceptat, în ciuda „liderilor“. Așa s-a întîmplat și în alte părți. În momentul acela, noi cam știam ce are să se aleagă“.

★

„Pe delegații la Congres, poliția i-a arestat acolo. Pe noi, cîți se știa de noi, ne-a arestat pînă la unul, poliția cea nouă, romînească, din T.

Nu se schimbaseră prea multe acolo. Ne-au vîrit în același beci, neluminat, murdar și igrasios. Se vede că nu se mai făcuse nici un fel de curățenie de cînd mai fusesem acolo prin nouă sute zece sau unsprezece. Și gardienii semănau cu ceilalți, iar comisarul parcă își schimbase numai uniforma. Era unul Dogaru, negru și buzat, voinic și gras, de plesneau nădragii pe el, ca și celălalt, și tot așa răcnea, răgușit și gros, numai pe romînește. Și bătea și el, ca și celălalt.

Atunci, cînd ne-au arestat întii, la vre-o două zile după ce-i arestaseră la București pe delegați, nu ne-au bătut imediat.

Ne-au dus pe toți, eram vre-o nouă sau zece în birou la inspector. Același birou, cu parchetul frumos curățit; și covorul de pe jos era același și masa cu postav verde, ca la biliard; numai pereții fuseseră zugrăviți din nou, și cărțile din dulap schimbate, iar pe perete, în locul lui Franz-Joseph, era Ferdinand al Romîniei, care în loc de favoriți, avea barbă.

Inspectorul, Sebastian Ionescu, era un domn rotunjour, cu fața roșie și părul roșu, cu mustață englezească, îmbrăcat tinerește în haine albe.

Avea o cravată albastră de mătase cu nod mare, cum venise la modă pe-atunci, și-un ac de cravată de argint, înfățișînd o femeie goală. Ședea la masă și se uita la noi și bătea cu degetele în tăblia mesei, parcă ar fi cîntat la pian.

A tușit scurt de cîteva ori, dregîndu-și glasul, apoi a început să vorbească, rar, ceremonios:

— Domnilor, v-am invitat, aici pentru a discuta unele chestiuni, pendinte de, cum să zic, de siguranța statului.

Noi am ris, cînd am auzit că ne-ar fi invitat. Ne sculareră noaptea din pat și ne luaseră pe sus, și ne ținuseră pînă atunci la beci, cu gardian la ușă. Ne-am privit, noi între noi, dar n-am spus nimic.

El nu s-a sinchisit de rîsul nostru. A continuat netulburat:

— După ce visul de secole al romînilor s-a realizat, avem datoria sfîntă să consolidăm acest stat, zidit prin jertfele de sînge ale eroilor noștri. Orice tulburări, inspirate de dușmanii noștri din afară, le vom reprima fără milă. Așa cer interesele statului și ale națiunii, iar noi ne vom conforma. De-aceea v-am invitat, ca să stăm de vorbă și să vă propunem în mod civilizată, deocamdată, să vă abțineți de la orice activitate ce tinde să provoace tulburări în stat.

Atunci careva dintre noi, nu mai țin minte care, poate chiar eu sau poate altul, a spus:

— Domnule inspector, cînd plouă, apa rîului se tulbură, cînd copilul-i flămînd și maică-sa nu-i dă să sugă, plînge și se zbate. De ce-i de vină rîul că se tulbură și copilul că i foame?

Inspectorul nici nu s-a enervat c-a fost întrerupt, nici nu s-a încurcat. A răspuns, tot așa ceremonios:

— Cunosc teoriile dumneavoastră, domnilor. Le-am studiat. V-aș putea convinge, destul de ușor, că sînt completamente nefondate. Dar nu-i nici locul și nici prilejul cel mai adecvat pentru discuții de acest gen. Instrucțiunile care le am, îmi cer să vă avertizez. Și-atît.

Pe urmă ne-a rugat să semnăm niște declarații. Erau gata pregătite. bătute la mașină. Nu erau rău ticluite. Nu conțineau nici un fel de angajament față de poliție. Doar atît că cel care semna nu era de acord cu hotărîrile Congresului și mai ales cu afilierea la Internaționala a III-a. care cîcă ar fi fost „complot împotriva statului“.

N-a semnat nici unul dintre noi.

Inspectorul nici n-a insistat. A mormăit:

— Bine. Am luat act.

A făcut un semn cu mîna și-am fost duși iarăși în beci.

Vreo trei zile la rînd ne luau, unul cîte unul și ne duceau la inspectorul Ionescu. Acesta vroia să ne „convingă“ că poliția romînească nu-i „bestială“ ca cea ungurească, iar pe romîni îi trata cu „compătîmire“.

— Ești romîn, domnule Vidrăsan!? — mi-a spus mie. Glasul lui suna blînd și vedeam că vrea să s-arate milos, dar expresia de milă nu se alegea nici cum pe fața lui roșiatică, grăsuță și-n ochi nu vedeam altceva decît plictiseală și uneori scăpărări iritate.

— Romîn sînt, dar domn nu-s, i-am răspuns.

— „Domnule“ e o formulă de politețe.

— Arestarea noastră tot politețe e?

— E un act de legitimă apărare a intereselor statului, domnule Vidrăsan. Regret din suflet că trebuie să arestez un romîn, dar există

un comandament al datoriei pe care nu-l pot ignora. Ce cauți dumneata printre acești dușmani seculari ai neamului românesc?

— De unde și pînă unde dușmani? Sînt muncitori ca și mine. Unde încape dușmănia?

— Cunosc și-această teorie. Internaționalismul! E și asta nefondată. Dumneata ești un naiv și blajin român și suferi de bunătatea sufletească congenitală a românului. Și crezi că și celelalte națiuni sînt naive și blinde. Te înșeli. Toate națiunile din jur vor să cotopească țara noastră mănoasă și bogată și-i datoriază sfîntă a fiecărui român să-și apere țara.

— Țara o fi mănoasă și bogată, nu-i vorba, dar pînă una alta noi sîntem săraci, și românii de baștină și „cotropitorii“ ăștia cum le spui dumneata.

M-a privit încruntîndu-se ușor, și-am zărit, o clipită, în ochii lui albaștri, cu gene roșcate, o sclipire de cruzime; era aceeași sclipire rece, de animal de pradă, ce-o văzusem și în dosul ochelarilor procurorului conte Tothfalusi Brodi Eduard cu zece ani în urmă, în același birou, și mai aveam s-o văd adesea în ochii altor anchetatori și agenți și gardieni, pe care aveam să-i întilnesc în drumul meu, în anii următori.

N-a mai continuat discuția, mi-a făcut semn să ies, și nu m-a mai chemat. Am intrat pe mîna comisarului Dogaru, care nu se încurca la vorbe; îmi puneam în față foaia de hîrtie pe care se bătuse la mașină declarația și mă lovea cu pumnul în cap — asta era lovitura lui preferată; cînd obosea, chema un sergent, să mă bată cu vîna de bou, și-acesta tot în cap mă lovea și peste șira spinării.

Cam asta i s-a întimplat fiecăruia dintre noi. Hîrtia n-a semnat-o nici unul. Ne-au dat drumul peste vre-o două săptămîni. Începuseră mișcări de protest în țară și amenințări de grevă că peste tot se făcuseră arestări și veniseră și proteste din străinătate, împotriva arestării delegaților la Congres.

Ne-au dat drumul noaptea, să nu ne vadă oamenii pe stradă.

Cînd am ajuns acasă, am văzut lumină în bucătărie. „Lina mea mă așteaptă“ am gîndit; și-am simțit ceva ca un nod în gît, pe care nu-l puteam înghiți. Am mai așteptat un pic, să mă liniștesc, apoi am intrat.

Lina nu era singură. Erau acolo, Maria Cîndea și Ion, Copandi pantofarul și Clara soția lui. Cine știe de cîte ori au venit ei, și alți vecini, așa seara, s-o mîngăie pe Lina și să-i deie curaj!

Nu știu ce vorbeau. Cînd m-au văzut, au tăcut, privindu-mă cu un fel de milă. Poate nici nu era tocmai milă; ei doar se așteptau ca noi acolo să fim bătute. Mai curînd înțelegere, acel simț de solidaritate, care rar se exprimă prin cuvinte.

Nici Lina n-a spus nimic. M-a luat numai de mînă, privindu-mă drept în ochi, surzînd cu lacrimi. Mi-a mîngîiat obrazul, cu un gest repede, de i-am simțit palma numai ca o adiere.

— Să-ți dau ceva să mîncaci! — mi-a spus apoi și s-a și ridicat să pregătească.

Vecinii au plecat curînd. Înainte de a ieși, Ion Cîndea mi-a spus:

— Te-au concediat, să știi. Și pe ceilalți.

— M-așteptam la asta.

— Ne-am hotărît la sindicat, să facem grevă, dacă nu vă reprimesc...

N-am spus nimic. Era ceva aproape firesc.

— Să ne împăcăm, Gheorghe! a adăugat Ion.

— Să ne împăcăm, Ioane, am încuviințat eu.

Ne-am strâns mîinile.

— Vrei să ne întîlnim mîine? m-a întrebat. Am zis liberă.

— Bine!

Aveam să ne întîlnim și a doua zi și mai tîrziu dar multă vreme încă n-aveam să ne înțelegem.

Am rămas singur cu Lina. A dat să mă strîngă în brațe. Poate că cu m-am schimonosit, că mă durea trupul și-atunci ea s-a uitat îngrozită la mine.

— Am uitat, Gheorghe! a șoptit. Iartă-mă.

— Nu-i nimic, tu copilă! Dă-mi apă să mă spăl, și ceva de mîncare dacă ai. Ce face Gherasim?

— Bine. Tot zice ta-ta, ma-ma, și se tot împiedică la mers. Am să ți-l arăt, după ce te speli. Doarme.

M-a spălat Lina. Eu nu puteam. Stam în lighianul mare de tablă, în mijlocul bucătăriei, în picioare, și Lina mă spăla. Palmele îi umblau pe pielea mea învinetită, ca o mîngiere, totuși mă durea și mă ustura. Tot așa m-a șters cu proșopul și din cînd în cînd o auzeam oftînd și suspinînd.

M-a dus apoi la copil, care dormea în pătucul lui, meșterit de mine. Sta cu o mîină aruncată în sus, cu cealaltă în gură. Era buclat și negricios. Semăna cu mine. Și-am zis în gînd: „Îi greu, măi Gherasime! Dar nici tu n-ai să faci altfel, dac-a mai fi nevoie atunci!“ I-am sărutat mîna și m-am întors în bucătărie.

După ce ne-am culcat, Lina mi-a spus:

— Tot așa are să fie, de-acum înainte, Gheorghe dragă?

— Poate să fie și mai rău, Lina. Dar tu să nu te temi.

— Mi-i așa de urît singură.

— Singură n-ai să fii niciodată, că noi sîntem mulți.

— Da, da... Și mi-a șoptit la ureche, măcar că nu ne-auzea nimeni: Gheorghe, să nu te superi pe mine. Să știi c-o să mai avem un copil.

— De ce să mă supăr? Mă bucur... Și înduioșat și eu am adăugat: — Poate al doilea o să fie fată.

Am tăcut apoi amîndoi și-am adormit. Al doilea copil tot băiat a fost. S-a născut în decembrie. I-am pus numele Ion.

Așa s-amestecau atunci lucrurile. Scurtele noastre bucurii omenești păreau furate, parc-am fi fost blestemați să le trăim în taină să nu le vadă nimeni; parc-ar fi fost interzise. Domnii se și mirau cînd noi plîngeam un copil care ne-a murit sau cînd ne bucuram că se mai naște unul lingă patru cinci ce-i mai aveam; parcă noi n-am fi fost oameni, să ne iubim familiile și copiii, parcă dragostea și prietenia și toate sentimentele, le-ar fi fost hărăzite numai lor.

Peste vre-o două săptămîni s-au întors cei doi delegați ai noștri. Erau amîndoi bătuți măr. Cimpoca mai avea o vinătaie, nevindecată cu totul sub ochi și schiopăta de-un picior; rîdea fioros și zicea: „acum arată frumos, pus în ramă, da'acum o săptămîină nu vedeam cu el“. Iar de picior zicea: „Am să-mi iau un baston, și-am să ies la plîmbare pe Corso. cu cățelușul de lanț“. Nici Szekeres nu scăpase nevătămat; îl lipsea un dinte în față: Zicea: „Noroc, că nu mi-au scos măseaua de minte. Ce mă făceau fără ea?“

Erau totuși veseli amîndoi, glumeau și făceau cu ochiul, că adică „începe bine“.

Cum am aflat de sosirea lor, ne-am și adunat cu toți, fără multă zarvă, unii la Szekeres acasă, alții la Cimpoca, unde cum s-a nimerit, să ne povestească despre cele întâmplate la Congres“.

Vidrăsan simți un murmur confuz în sală și-un freamăt al trupurilor care se mișcă abia. S-auziră și sîsîituri ale unora care voiau să-i liniștească pe cei care șopteau sau se mișcau. „Se plitisesc!“ își spuse el, nemulțumit. „Nu mai e vorba despre gloanțe și bătălii, nici despre dragoste, și nu-i mai interesează“, el însă nu putea să înțeleagă ceea ce se întâmplă în sală. Pomenise cîteva nume de oameni, destul de cunoscuți în T., mai ales printre muncitori, și tinerii se întrebau între ei despre acești oameni.

Vidrăsan spuse:

— Iar vă povestec lucruri despre care ați mai auzit și ați învățat la seminar și voi poate vă plictisiți. Dar ce să fac mîi copii? Viața mea-i împletită cu toate lucrurile acestea, ca și a părinților voștri.

Tinerii protestară zgomotos, cerînd să le povestească tot.

— Povestiți tot!

— Tot!

Așa strigau, dar el nu-i crezu. Il zări pe Eugen Măruț ridicat în picioare, cu fața către sală, cum își agită brațele întinse cerînd liniște. Și pe Elisabeta făcînd gesturi exasperate de nerăbdare.

Sala se liniști. Se întinse iarăși tăcerea. Se închegea iarăși încetul cu încetul acea atmosferă încremenită de ascultare, care dă vorbitorului încredere în sine și curaj. Parcă n-ar vorbi cu sute de oameni, ci cu unul singur.

Vidrăsan încă tot nu credea că sala redevenise atentă și interesată, ci numai că tinerii s-au înțeles să respecte bătrînețea lui. „Sînt disciplinați! Asta-i! Sînt un material bun!“

Se decise să relateze cele ce-au urmat pe scurt și să încheie cît mai repede.

Le descrie situația de după primul război mondial, care mai era tulbure, deși se făcuse pace și se încheiau vestitele tratate de la Versailles.

În sufletele oamenilor pacea nu se așezase. Conștient sau instinctiv, oamenii erau în căutare, nemulțumiți de starea lucrurilor. În T. ca și în alte orașe din Ardeal, și în alte orașe din întreaga țară, lumea se amestecase.

Fostul cîrnățar, Bányai, devenise cel mai bogat om din oraș, își construise o fabrică de mezeluri și stăpînea trei din cele mai mari măcelării: își clădise o casă mare cu două etaje în centru, cu magazine la parter, cu depozite în fundul curții; numai venitul lunar al acestei case întrecea venitul pe doi ani al fostei sale cîrnățării. Marele angrosist Rasenbaum, care avusese filiale în aproape toate orașele din Ardeal, dăduse faliment și se angajase ca vînzător în magazinul „Patriotul Român“, al fostului său angajat Copăceanu. Profesorul Krammer-Lsonsky, care fusese membru al Academiei regale din Budapesta, era portar de zi la fabrica „Foresta“, foști funcționari, puteau fi văzuți frămîntînd lutul cu picioarele la fabrica de cărămizi a lui Căpușan care fusese simplu cărămidar și se numise înainte de război Kapás.

Și fiecare voia altceva. Muncitorii care trăiseră revoluția sau o simțiseră din apropiere, visau dărîmarea rînduieilor burgheze; țărani veniți

la oraș economiseau leu cu leu. flămînzind, îmbrăcîndu-se în zdrențe, dormind pe sub poduri sau în gări și visau să-și cumpere pămînt; foștii funcționari superiori, consilierii și inspectorii dați jos de noua stăpînire, visau întoarcerea imperiului care le dăduse pîine. Chiar și printre muncitori s-arătau uneori tendințe de căpătuire, — unii își deschideau ateliere, singuri sau asociindu-se doi, trei, alții se gîndeau să emigreze în Brazilia sau Argentina, unde se căuta mîna de lucru calificată.

Încetul cu încetul însă, Vidrăsan își reluu tonul de dinainte și continuu să povestească lucrurile ca întîmplări ale sale, personale.

„Noi, comuniștii, trebuia să ne descurcăm în acest păienjenis, să lămurim masele și mai ales pe muncitori. Eu, în vremea asta am avut sarcină de partid în sindicatul feroviar din T. Eram membru în comitet încă din nouăscutedouăzeci. Pe urmă am fost ales președinte. Mai tîrziu, cînd au început a se forma uniuni sindicale, am fost ales membru în consiliul de oraș, al sindicatului unit al ceferiștilor, fierarilor și constructorilor.

Această cinste nu mi-a fost dată fiindcă aș fi fost eu cine știe ce om deosebit. Eram un muncitor simplu, ca oricare altul, născut din părinți muncitori, crescut în lumea noastră muncitorească. Eram poate cunoscut din activitatea mea de mai înainte. Se știa că luptasem în Comuna din Budapesta. Și mai era împrejurarea că eram pușini încă, și toți trebuia să facem cam de toate.

Nici firea mea nu cred să se fi deosebit cine știe cît de-a altor muncitori tineri. Poate-n caracter să fi avut eu ceva, dar azi e greu să-mi dau seama. Și nici nu pot să știu cum mă vedeau alții pe mine. Cum să vă spun ce fel de om eram? Îndărătnic și neastîmpărat, nemulțumit și pornit, eram și mîndru și nepotolit și-aveam și gură mare și nu-mi era rușine să-mi spun părerea mea în fața oricui, și nu-mi plăcea lucrul făcut pe jumătate. Dar asta se potrivește la mai toți tovarășii mei mai tineri sau chiar mai puțin tineri de-atunci.

Iar în sufletul meu ce era, chiar nu pot să vă spun cu de-amănuntul. Munca aceasta a mea, cu ședințe nenumărate, cu întruniri unde trebuia să vorbesc oamenilor, cu lămurire de la om la om, cu organizări de demonstrații și manifestații și, nu rareori, de greve, cum să spun — îmi plăcea. Nu ca o petrecere, ci ca un lucru ce nu poți să nu-l faci. Aveam și noi romantismul nostru; așa i se spune acum. Noi încă nu-i descoperiserăm numele. Nici nu ne preocupa așa ceva; propriile noastre sentimente și griji ne dureau la urmă de tot, cînd ale celorlalți ne mai dădeau răgaz. Romantismul acesta însă exista și nu era un lucru rău. Poate că el nu s-a pierdut nici azi; l-ați moștenit voi, dar în împrejurările schimbate de azi, el se manifestă altfel. La noi era așa, ceva intrat de-acum în firea noastră, să legăm tot ce facem și ce gîndim de revoluție. Chiar și cele mai mărunte lucruri ale vieții, nu le puteam vedea decît așa, în legătură cu revoluția. Și chiar o greșală mică de se întîmpla, noi o vedeam mai gravă poate de cît era în realitate, pentru că o priveam ca pe un rău care păgubește revoluția. Aș putea spune că a fost o pasiune a noastră, dacă n-ar fi un cuvînt prea greu, și-un lucru care se împacă mai anevoie cu rațiunea și cu gîndirea. Savanții care știu să analizeze cum și de ce firul de iarbă crește mereu în sus către soare, orice i-ai face, poate ar putea să explice ce înseamnă toate aceste sentimente care laolaltă te împing să gîndești și să acționezi într-un

anumit fel. Eu nu m-am gândit niciodată că așa ceva are nevoie de explicații: de ce-i omul nemulțumit de nedreptate și se zbate după adevăr și dreptate, de ce chiar dacă tu ai mâncare și haine, te înfurii văzându-ți tovarășul flămînd și dezbrăcat.

Și nici timp nu era pentru căutat explicații la lucruri ce ni se păreau așa de firești. Aveam destule treburi de făcut.

Soseam din tură, mă repezeam acasă, unde găseam pe Lina, așteptîndu-mă. Mă spălam, mă schimbam, îmbucam ceva la repezeală, îmi sărutam băieții și alergam la sindicat și-acolo lucrul nu se termina niciodată. Veneam acasă firziu după miezul nopții și Lina mă aștepta. Eram mort de oboseală și-adormeam, fără să-apuc să schimb două-trei vorbe cu ea. Dimineața iarăși la sindicat sau la partid. După amiază, mai puteam rupe o oră-două pentru ai mei în timp ce mă pregăteam de plecare în tura următoare.

Mă jucam cu băieții, care crescuseră. Umblau și se lipeau de mine și-mi cereau să-i salt în aer, gîngurind jumătăți de vorbe, pe care eu nici nu le înțelegeam. Și iar plecam în tură pentru o zi și-o noapte și chiar mai mult.

Tot greul casei, îl purta Lina și nu spunea nimic.

Uneori, la plecare, vedeam că stă să plîngă. O mîngîiam pe creștet și-o întrebam:

— Ce-i, Lina?

— Nimic.

— Ești supărată.

— Nu. Nu-s supărată. Cînd te-ntorci?

— Poimîine.

Ea ofta, mi se uita drept în ochi și surîdea:

— Iar o să-mi fie dor.

Apoi șoptea repede, înroșindu-se:

— Cîteodată nu mai pot. Nu mai știu ce să mă fac. N-avem un ceas pentru noi, să mai vorbim și noi de-ale noastre. Parcă ești un musafir, nu bărbatul meu.

O mîngîiam și-i spuneam că nu se poate altfel. Ea zicea:

— Știu, Gheorghe. Da'mi-i greu. Cui să-i spun că mi-i greu?

— O să treacă și asta, Lina, n-ai grijă.

— N-o să treacă Gheorghe, niciodată. Așa mă tem, Gheorghe, să nu fie și mai rău.

Și nu-și mai putea ține plînsul. Se rezema de pieptul meu și plîngea, fără hohote, numai lacrimile îi curgeau și glasul îi suna gîtuit. Copii se uitau la noi și nu înțelegeau nimic și obrajii lor se schimonoseau a plîns. Mă înduioșam și eram la o vîrstă cînd nu-mi plăcea să mă înduioșez. Credeam că duioșia-i semn de slăbiciune; încă nu știam că-i un sentiment oarecare, firesc, așa cum sînt toate sentimentele bune. Îi sărutam și-i mîngîiam și în gîndul meu le făgăduiam că am să-mi împart așa timpul, încît măcar de două ori pe săptămînă, ori o înainte de-amiază ori o după-amiază s-o petrec numai cu ei; nu știu însă, dacă în cei doi, aproape trei ani, pînă în douăzeci și patru, să fi reușit să stau cu ei mai mult de patru-cinci ori, cum îmi propuneam.

Și-mi pare rău și azi cînd mă gîndesc la asta, că timpul de-atunci îi pierdut și n-are să mai fie și eu n-am să-l mai pot organiza, s-ajungă și pentru ai mei. Nu mă gîndesc la asta ca la o vină ci ca la ceva ce-aș fi

putut să-l fac un pic mai bine. Eram tânăr, neastîmpărat și fără răbdare și voiam ca toate să se facă repede. Încă nu știam, ceea ce aveam să învăț mai târziu : că oricîte treburi ai avea, timpul se poate împărți. Mă înhămam la cîte una, și altceva nici nu mai vedeam.

Iar că familia noastră nu s-a destrămat, trebuie să-i mulțumesc Linei. Ea a știut să-și rabde viața cu înțelepciune, înțelegînd ceea ce trebuia să înțeleagă, dîndu-mi mie dreptate, chiar dacă nu-i venea ușor. Ea trebuia să steie mereu acasă, cu băieții, să-i îngrijească, să-i spele, să-i hrănească, să-i crească; singură trebuia să-și bătă capul cu toate greutățile casei. Lumea ei se întindea cît ținea gardul curții, distracțiile ei erau puținele vorbe schimbate cu vecinele, plimbările ei erau drumul pînă la piață și pînă la băcănie.

Era tînră și era frumoasă și sufletul ei tinjea poate după mîngieri și distracții și-avea rar parte de ele. Avea felul ei discret și stăpînit de a se purta, și niciodată nu și-a cerut dreptul ei de soție, să mă duc cu ea la cinema sau la teatru sau să mergem cu copiii la plimbare, iar cînd se întîmpla destul de rar un astfel de eveniment, se bucura fără vorbe și își arăta recunoștința în felul ei tăcut.

Prietenele ei care vedeau cum trăiește credeau că a devenit nepăsătoare, că a îmbătrînit înainte de vreme și poate că numai eu știam că nu-i adevărat, că Lina-i neschimbată în inima ei.

Vidrăsan se opri o clipă și-avu un gest de ezitare. Își duse mîna la frunte, apoi și-a trecut-o prin părul cărunț, rîrit în creștet. Spuse :

— Uite, cît îmi vin amintirile de învălmășite. Așa era vremea de-atunci. Învălmășită.

Tonul lui suna moale, nehotărît și-n toată atitudinea lui se simțea un fel de jenă. Parcă s-ar fi scuzat pentru ceva. Poate îi părea rău acum, că vorbise așa de mult despre Lina. Era ceva tulburător în toate acestea, și chiar se simțea tulburat. Niciodată n-o lăudase pe Lina în fața altora. O iubise și o iubea încă și azi, la bătrînețe, dar n-o spusese niciodată nimănui. „Poate este o lege în om. Să nu-ți poți tăcea sentimentele chiar de tot. Mai de vreme sau mai târziu trebuie să le afle și ceilalți, așa cum sînt ele“. Se gîndi apoi că tinerii aceștia n-au ce pierde aflînd ce om este Lina. Ar trebui doar să înțeleagă și că Lina n-a avut nici o răsplată pentru toate la cîte a renunțat și că asta are o legătură cu viața lor, a acestor tineri, care nu mai trebuie să renunțe la nimic ce ține de frumusețea vieții. „Poate o să înțeleagă — își spuse. Nu se cuvine să le spun tocmai eu asta. Am să le spun despre viața de-atunci, în general“.

Continuînd, vocea-i era ușor schimbată. Mai moale și-un pic mai liniștită. Nu toți au simțit această schimbare.

„Era traiul anevoios pe-atunci pentru muncitori.

Pot să spun despre mine, care eram socotit, într-un timp, printre norocoși. Aveam o meserie bună și leafă bunicică.

Cînd aduceam chenzina, ne așezam cu Lina, la masă, în bucătărie, și începeam socotelile. Atîta, rata pentru locul unde ne făcuserăm casa, atîta la băcan, atîta micile datorii în dreapta și-n stînga. La sfîrșit, ne uitam unul la altul. Lina mi se uita în ochi neliniștită. Știa că n-am s-o cert, cum se întîmpla în multe case, bărbatul întunecat de griji, vîrsîndu-și focul pe biata soție, care n-avea nici o vină. Era totuși neliniștită; o simțeam din privirile ei, din mișcările ei crispate, din glasul ei sugrumat. Cine știe ce

gindea? Eu însă nu ziceam nimic. Poate oftam și poate mă încrunțam și mă uitam urît. Nu puteam să fiu supărat pe ea; dar ea putea s-o creadă. Atunci eu mă chinuiam să găsec o glumă; odată i-am spus:

— Lina dragă, știi ce mă gîndesc?

Ea a tresărit, că-mi făcusem vocea gravă, aproape solemnă.

— Să vindem caii și cupeul. Numai plictiseli ne fac. Fîn, ovăz, vizitiu, rotar, potcovar, tapițer. Și nici nu mai e la modă. Cumpărăm mai bine un automobil.

Ea a început să rîdă; un rîs nervos, care numai veselie nu însemna, așa, un hohot uscat nefiresc. A venit lîngă mine și m-a luat de păr și-a început să mă scuture. Apoi m-a sărutat și mi s-a ghemuit în brațe, reze-mîndu-și capul de pieptul meu. Îi plăcea ei să steie așa. Și cînd dormea, se strîngea lîngă mine și-și lipea obrazul de pieptul meu. După ce s-a liniștit, mi-a spus:

— Gheorghe, să nu mai vorbești așa. Că nu mai pot să îndur. Oh! nu mai pot.

Și a tăcut. Credeam că plînge. M-am aplecat să-i văd ochii. Nu plîngea. Privea așa într-un colț al odăii și în ochii ei am văzut ceva ca un pustiu, parcă ar fi fost oarbă.

A continuat apoi:

— Eri m-am dus cu Gherasim în oraș. Îmi terminasem lucrul și m-am gîndit să-l scot un pic la plimbare. Să vadă și el orașul, casele din centru și oamenii de-acolo și vitrinele. Pe Ion l-am lăsat la Maria să se joace cu ai ei. Și s-a oprit la vitrina cofetăriei și m-a strîns de mînă. Mi-a zis: — Mamă, uitate ce bomboane, ca păpușile! — Da, dragă, i-am spus. — Nu-mi cumperi una și mie și una lui Ion? — N-am bani, dragul mamei. S-a uitat la mine și era așa trist, c-am gîndit că innebunesc. N-a zis nimic. A înțeles.

Și deodată Lina, a început să strige:

— Tu! Cum se poate? Un copil așa de mic să înțeleagă asta? De ce n-a plîns? De ce n-a urlat?

S-a potolit apoi, și a adăugat:

— A tăcut pînă acasă. Nu m-a mai întrebat nimic, așa ca mai înainte: Ce-i aia? De ce-i așa? A tăcut. Și era îngîndurat. M-am și speriat. Avea niște ochi de om bătrîn...

Nici acum Lina, nu plîngea. Dar eu am simțit, după glasul ei, că plînsul o chinuie pe dinăuntru, și se stăpînește numai, fiindcă așa era firea ei.

Pe urmă a spus:

— Gheorghe, să căutăm de lucru și pentru mine.

— N-ai destul de lucru acasă?

— Lucrul ăsta n-aduce nici un ban

— Și cu copiii ce facem?

— Îi duc ziua la mama.

— Nu i-a ajuns să crească șase ai ci, și-acum patru ai lui bietul Gyula, fratele tău?

— Mama o să înțeleagă.

— Știu, dar trebuie să înțelegem și noi.

Discuția asta se repeta mereu, aproape la fiecare chenzină și n-avea nici un rost: pentru femei, mai ales după ce erau măritate se găsea și mai greu de lucru, decît pentru bărbați. Nici chiar muncitorii tovarășii

noștri, nu priveau toți cu ochi buni un lucru ca ăsta. Se spunea pe atunci: ațiția bărbați cu familie șomeri, și ea ocupă locul unuia din ei, cînd și soțul ei lucrează. Era greșit sau nu să gîndească așa, nu-mi dau seama, dar așa se gîdea. Dar chiar dacă s-ar fi angajat, salariul femeilor era mult mai mic decît al bărbaților. Dacă socoteai bine, nici nu merita să recurgi la o combinație, așa cum o plănua Lina; copiii ținuți, chiar în casa părinților ei, însemna o cheltuială mai mare, decît acasă.

Dar așa se întîmplă. Cînd n-ai, calculezi mai mult decît atunci cînd ai. Ce să mai zic despre alții, care n-aveau nici măcar o leafă ca mine. Szekeres, era zidar. El era angajat de obicei cu săptămîna; cam prin noiembrie lucrul înceta la construcții și reîncepea cam prin aprilie. Tocmai iarnă, cînd trebuie lemne și haine călduroase, și încălțăminte, zidarii șomau. Atunci îi vedeai pe zidari lucrînd ca hamali la gară sau curățînd zăpada pentru cinsprezece—douăzeci de lei pe zi; și-un kil de pîine era opt lei. Iarna, cînd trebuie lemne și haine călduroase, și încălțăminte, zidarii șomau. sechestrele pentru chirii neplătite, bolile purtate fără doctor și fără medicamente. Tatăl meu fusese tot zidar și cît trăise, mereu îmi repetase o vorbă: — „Frumoasă meserie să faci case și palate și coșuri de fabrică, frumos să vezi cum zidul crește sub mîinile tale, și tu te înalți cu ele și-i vezi pe oameni, de-acolo de sus, mărunți și neînsemnați. Dar tu băiete să nu te faci zidar. Zidarul vara-i ars de vînt și de soare, și iarna degeră în casă fără foc“. Nici eu și nici ceilalți patru frați ai mei nu ne-am făcut zidari, măcar că ne plăcuse meseria asta. Nici Szekeres nu l-a dat pe fiul său, pe Iuliu, să învețe zidăria. L-a făcut tîmplar.

Kopandi, pantofarul lucra la patroni mărunți, care țineau cîte doi trei lucrători. Făcea pantofi frumoși. De multe ori își aducea de lucru și-acasă. Altfel seara nu sta niciodată. Pînă tîrziu noaptea îl auzai ciocănind într-un colț al bucătăriei, la lumina lămpii cu gaz. Pingelea și petecea încălțăminte la întregii străzi. Avea pe-atunci vre-o cinci fete, venite una după alta, mărunțele ca el, mîncăcioase și gălăgioase. Niciodată nu l-am văzut bine-ncălțat nici pe el, nici pe nevastă-sa, pe Clara, nici pe copii. Purtau numai vechituri, pe care le mai dregea el. Nici nu-mi pot da seama cum se descurca.

Mai ales duminica se putea vedea cît de greu o duc oamenii. Atunci de-obicei ne adunam la clubul sindicatului. Nimeni nu se îndura să deie banii — în vremea aceea — mergînd la cinema sau la restaurant. Acolo la club, petreceam noi. Jucam șah sau popice. Citeam cărți. Uneori aveam program jucat de trupele noastre de amatori. Și erau mai toți îmbrăcați în hainele lor de lucru; puțini aveau haine de sărbătoare.

Și adunările, de obicei le țineam duminica. Atunci puteau să vină mai mulți.

Nici în zilele de lucru însă nu era pustiu. Cei fără lucru, umblau cît umblau, peste zi, căutînd angajamente, sau ceva muncă ocazională, apoi seara se strîngeau la club; ședeau ceasuri întregi, jucînd șah sau țintar, fumînd chiștoace și întrebîndu-se unul pe altul, dacă n-a auzit vre-o veste bună. Le era greu să se ducă acasă, unde-i așteptau copiii flămînzi și nevasta înnebunită de griji.

Nu știi dacă este măcar un singur muncitor dintre cei mai în vîrstă să nu fi cunoscut șomajul. Chiar printre voi trebuie că-s puțini care să nu-l știe de la părinții lui. L-am cunoscut și eu ca toți ceilalți. Am

cunoscut starea aceea de rușine și minie a omului fără lucru, care pe mulți mai slabi de înger putea să-i îmbolnăvească pentru toată viața.

Pe mine bucuria asta m-a lovit mai târziu.

Cam prin ianuarie, nouăsprezece și trei fusese o grevă la noi la C.F.R. Intraseră în grevă Clujul și noi, pentru anularea unor amenzi și reprimirea în servicii a unui mare număr de muncitori concediați. Greva ținuse destul de mult, dar izbutise. Cam peste trei luni de zile, am fost chemat la direcția depoului și mi s-a spus că sînt concediat. Motivul: absențe de la servicii. Povestea avea un cîntec. Eu cînd eram nevoit să lipsesc din tură, trimeteam întotdeauna înlocuitor, așa că serviciul nu suferise. Eram însă președintele sindicatului și fusesem delegat să tratez cu ei, în timpul grevei. Nu mă uitaseră și-acum mă loveau pieziș.

Ei pîndiseră cu răbdare un moment ca acela. Direcția Generală, cu trei zile în urmă, dăduse o decizie de sporire a salariilor. Sporul acesta de vre-o treizeci de procente, era iluzoriu. Bani de mult nu mai aveau valoare, prețurile crescuseră de două și de trei ori în timp de un an, iar ei sporeau salariile cu treizeci de procente, după ce sporiseră taxele de transport cu două—trei sute la sută. Aceste treizeci de procente însă contau pentru bugetul unui lucrător sărac, mai ales după atîtea luni de foame.

Era un moment neprielnic pentru grevă și pentru orice fel de proteste. Ar fi însemnat un risc fără nici o șansă. Și-apoi nici nu era potrivit să declanșezi o grevă din cauza concedierii unui singur om.

La toate acestea nu m-am gîndit, chiar atunci, în clipa cînd șeful de depou, unul Marinescu, m-a anunțat că sînt concediat. Marinescu era venit de la București în T. Fusese lăcătuș de depou și făcuse particular patru clase de liceu, izbutind să fie avansat. Nu era un om rău, de felul lui și nu se rupsese cu totul de clasa lui. Închisese el ochii de multe ori la absențele mele din tură, dar în cazul ăsta nu mai avea ce face.

Mi-a spus, cam încurcat, cu ochii la hîrtia ce-o avea pe birou.

— Vidrăsene, am să-ți dau o veste proastă.

— Dă-i drumul.

— În urma raportului dat de inspectorul Mareș, direcția regională te-a concediat. Ar fi trebuit să ți-o spun de-o săptămîină. Nu mai pot să țiu hîrtia.

Nu mai înțelegeam ce-mi tot spune. Îl vedeam vorbind, înroșindu-se și îngălbenind. Și parcă era tot mai departe de mine. Chiar eu parcă pluteam. M-am forțat să-mi vin în fire. Am spus:

— Bine, Marinescule. Noroc bun!

Și m-am întors să ies.

— Stai. Ia-ți lichidarea. Treci pe la casierie.

Am luat hîrtia, m-am dus la casierie. Am pus banii în buzunar și am pornit spre casă. Drumul a fost lung. Aș fi vrut să nu mai ajung. Mă uitam la toate lucrurile ce-mi cădeau sub ochi, curios, de parcă nu le-aș mai fi văzut pînă atunci niciodată. Căutam ceva care să mă poată opri, să mai zăbovesc. Mereu mi se părea c-a fost numai o glumă de-a lui Marinescu — și-atunci îmi venea în minte chipul casierului, un roșcovan care numărîndu-mi banii se făcuse și mai roșu la obraz, parcă era opărit și nici nu mi se uita în ochi, parc-ar fi fost el vinovat — și-mi veneau în minte privirile compătimitoare ale celorlalți funcționari.

Cînd am ajuns acasă, nici n-am intrat. M-am dus întîi la Szekeres. Nu l-am găsit. Nevastă-sa m-a privit întîi mirată, apoi mi s-a părut speriată de ceva. M-a întrebat :

— Ce s-a întîmplat, Gheorghe ?

— Nimic deosebit.

— E vre-un bai ? Spune-mi.

— Nu-i nici un bai.

M-am dus apoi pe malul Mureşului şi am stat acolo, lingă apă, privind-o cum curge la vale liniştită, nepăsătoare, stîrnind valuri mărunte, ce mîngîiau ţărmul, clipocind uşor, monoton. Tot privind aşa, mi s-a făcut somn. Am fumat vre-o trei ţigări. Mă gîndeam : ar fi timpul să mă duc acasă. Însă nu mă urneam din loc. Stam întins pe iarbă, sub o salcie, culcat pe-o rîină şi mă jucam cu nişte găteje aduse de apă şi rămase pe mal. Eram într-o stare curioasă ; parc-aş fi făcut o faptă ruşinoasă şi acum nu-mi venea să mă mai arăt în lume.

După vre-un ceas sau două, m-am dus acasă. Am intrat în bucătărie, unde Lina pregătea cina, iar băieţii se jucau. Ea nu s-aştepta să mă vadă. Ar fi trebuit să fiu plecat în tură. Poate a ghicit chiar din primul moment. M-a întrebat :

— Ce s-a întîmplat, Gheorghe ?

Lina avea de felul ei un glas moale de femeie blîndă şi mai mult tăcută ; am simţit în vocea ei un tremur uşor, parcă se temea să nu mă lovească cu vorbele ei. Mi-am dat seama că a ghicit şi i-am spus :

— M-au dat afară !

A tresărit. A privit la copiii, care se jucau pe sub masă, s-a întors apoi cu spatele la mine şi-a început să mestece repede într-o cratiţă. M-am apropiat de ea. M-a prins aşa, pe neaşteptate, o dorinţă să-i văd faţa şi ochii. I-am pus mîna pe umăr, dar ea nu s-a întors către mine. Continua să mestece cu o lingură de lemn în strachină. Focul însă se potolise între timp şi-ar fi trebuit să fie aţîţat, ea însă uitase. Am înge-nunchiat lingă uşiţa sobei, am pus cîteva găteje şi-am început să suflu în foc. I-am simţit mîna, mîngîindu-mă în creştet. M-am ridicat şi-atunci i-am văzut ochii. Era iarăşi aceeaşi privire pustie, de oarbă. Ochii ei erau aţîţîţi spre mine, foarte aproape, dar ştiu bine că nu mă vedea. Am auzit-o întrebîndu-mă, blîndă, prevenitoare :

— Ce-o să facem Gheorghe ?

Am dat din umeri. Poate c-am şi zîmbit, nu ştiu. Doar atîta mi-aduc amînte că încă nu-mi dădeam bine seama ce se întîmplase. Nu cred că Lina să fi văzut gestul şi zîmbetul meu. Era foarte palidă şi ochii ei mari, negri, n-aveau nici o expresie. Parcă nici n-ar fi avut privire.

Au observat şi copiii că se întîmplă ceva nefiresc. S-au oprit din joaca lor şi-au tăcut. S-au apropiat de noi, fără vorbe, clătînîndu-se pe picioarele lor scurte şi-abia învăţate cu mersul. Parcă-i văd şi-acuma. Gherasim trecuse de trei ani, mai era încă bondoc şi greoi şi-avea nişte ochi negri, cercetători, gravi. Ion era doar cu un an mai mic, era subţire, gingaş, ca o fetiţă, vioi, cu mişcări iuţi, zvicnîte, el semăna la chip cu Lina. S-au oprit la un pas de noi şi ne priveau, cu acea curiozitate neiertătoare a copiilor.

În momentul acela am înţeles bine ce se întîmplase. I-am luat în braţe pe amîndoi, sărutîndu-i şi glumind cu ei. S-au bucurat, fiindcă se

întimpla rar să mă joc cu ei. M-au tras după ei, acolo sub masă, la jocul lor cu pietricele, nasturi vechi și cutii de cremă de ghetă aruncate și cioburi de sticlă colorată.

După cină ne-am culcat. N-am putut să dorm toată noaptea. Cred că nici Lina nu dormea. Nu spunea însă nimic. Nici eu nu spuneam nimic. Mă gîndeam. Poate că și ea se gîndea la același lucru.

Intr-un fel, îmi revenisem după lovitură. Acum puteam să-mi stăpînesc gîndurile. Îmi trecuse acea stare de amețală, în care toate lucrurile-s parcă îndepărtate și nici nu calci pe pămînt ci parcă plutești. Acum știam bine ce are să urmeze. Multă vreme n-aveam să găsesc nici un angajament. Astfel de concedieri se făceau cu un anume dichis. Eu, probabil, eram mai demult pe așa numita listă neagră. Chiar și societățile particulare se fereau să angajeze muncitori al căror nume figura pe astfel de liste, alcătuite de obicei de siguranță.

Tăceam amîndoi și nu domeam. În astfel de cazuri, oamenii nu-și prea vorbesc. Înțelegerea nenorocirii îți încordează toți nervii, și orice vorbă neînsemnată poate duce la ceartă. Lina cunoștea aceste momente apăsătoare, din casa părinților ei. Știa și ea că trebuie să aștepti să treacă două—trei zile, pînă cînd lucrurile se mai așează, încordarea se moaie, vine în locul ei o tristețe goală de gînduri, care cuprinde încet, încet, întreaga familie; pînă și pe cei mai mici copii, îi apasă tristețea, nu se mai joacă, nu rîd, nu cîntă, ci cu ochii lor mari, curioși, impresionați și gata să plîngă, îi urmăresc pe cei mari, fără să întrebe nimic. Ei nu știu ce s-a întîmplat, dar simt că nu-i bine.

Așa o tăcere s-a lăsat și peste casa noastră, cîteva zile. Mă duceam dimineața pe la sindicat, treceam pe la biroul de plasare, mă-nvîrteam printre alți bărbați tăcuți, posomorîți, ne salutăm în tăcere. Știam că nu sînt șanse să reintru curînd în muncă, dar trebuia să trec. Apoi ieșeam pe malul Mureșului, la pescuit, bucurîndu-mă cînd agățam un pește mai mărișor. Pescuitul nu mai era acum o distracție pentru mine. Și cînd nu prindeam nimic, mă întristam. Se năștea în mine un sentiment de zădărnicie; știam că trebuie să mă împotrivesc acestui sentiment care-i periculos, fiindcă-l seacă pe om, îi topește orice elan, pofta de viață; toate sentimentele pălesc, se sting. Parcă-i mereu noapte și pustiu în jurul tău. Trupul tău obișnuit cu munca, lincezește, mușchii îți se moaie și începi să-ți urăști trupul, pentru că-i flămînd. Ți-i rușine să dai ochi cu familia ta, ți-i rușine să-ți mîngii nevasta și-apropierea copiilor te umilește. fiindcă vezi că li-i foame și înțelegi din ochii lor că te roagă să le dai de mîncare. Treci brusc, din lincezeală, în stări de furie oarbă, cînd ai fi în stare și să ucizi; și trebuie să te stăpînești, fiindcă și stările de furie sînt periculoase; te fac incapabil să mai raționezi.

Starea aceasta-i chiar mai rea decît foamea, decît frigul și decît celelalte lipsuri. Și foamea-i dureroasă, de la un timp, dacă ține mult, subalimentația-i chiar ca o boală a trupului. Te dor mațele, te doare capul, ai amețeli, îți vijîie urechile, nici nu mai poți gîndi ca un om normal; și frigu-i rău, stai și te strîngi în tine, de umbli cocoșat pe drum și te simți toropit și neputincios, dar mai rău ca toate îi această stare despre care am spus. Asta-i o boală pe suflet. Simți că nu mai ești același om. Și tot ce se întîmplă, înțelegi și simți altfel. Viața toată tinde să se schimbe, să se lățească la pămînt, ca rîma. Nici sentimentele nu-ți mai sînt ca înainte. Se piclesc. Toate-s mai întunecate, mai reci. Sufletul din

tine vrea să se facă nesimțitor și de multe ori te miri, cum de nu mai poți să simți ceea ce simțeau înainte.

Iar schimbarea asta a ta o simt toți ai tăi. Nevasta și copiii se feresc să ți-o spună, cum te ferești să i-o spui unui bolnav, dar îți dai seama că și pe ei îi doare.

Copiii mei erau mici, dar simțeau că se întâmplă ceva nefiresc.

Într-una din zilele-acelea, stam singur în curte, pe-o laviță, cu capul în palme, dus pe gânduri. Poate că nici nu mă mai gândeam.

A venit la mine Gherasim și mi-a pus mâna pe genunchi.

Mi-am ridicat capul și m-am uitat la el.

Mă privea grav, cu ochii lui mari, negri; nu era o gravitate de copil. Era ceea ce-mi spusese Lina. Era o privire de om bătrîn:

— Tată! — mi-a spus. Tu nu te mai duci la lucru?

— Ba da, dragă, mă duc. Acum sînt în concediu.

— Ba eu știu că nu te duci. I-a spus mama la tușa Maria că nu te mai duci.

— N-ai înțeles tu bine. Mai stau o săptămînă și mă duc iar.

— Ba nu. Mama a zis: Nu știu ce-o să ne facem. De ce nu te mai duci la lucru?

— N-ai înțeles bine, Gherasime.

El m-a privit iarăși cu acea privire de om bătrîn, m-a amenințat cu degetul și mi-a spus:

— Să te duci la lucru, că mama-i supărată. Auzi?

Am rămas înlemnit. Mi se părea că am halucinații. Era doar un copil. Nici patru ani împliniți n-avea. Cine știe? Poate de-atunci încă, răsărise în sufletul lui, acel neastîmpăr, care l-a dus și pe el, unde l-a dus mai tîrziu.

Lucrurile acestea dor și lasă urme adînci. Și toată starea aceasta amestecată, și efortul să te stăpînești, te istovesc mai rău decît munca cea mai grea.

Trebuia să mă stăpînesc. Să rezist. Cît puteam, nu vorbeam de acest lucru. Pe stradă, treceam privind în pămînt, să nu văd vitrinele încărcate, să nu-mi vină poftă să le sparg și să iau de-acolo salam și cașcaval pentru copii. Mă feream de cunoscuți, să nu văd în ochii lor compătîmirea.

M-am liniștit cumva. Starea aceasta, ca o boală, care pe unii îi împinge la sinucidere, am trecut-o cumva. M-au ajutat și tovarășii din organizația noastră și prietenii mei. Nu m-au consolată și nu mi-au explicat nimic. Mi-au spus numai: „— Fii cuminte, Vidrăsene. N-ai să pieri“.

Cum pe mine nu voiau să mă angajeze nicăiri, sindicatul i-a găsit Linei, după cîtva timp, un loc de lucru: femeie de servici la biroul unui avocat. Mama Linei a luat copiii la ea. Eu cum mă pricepeam și la mecanică mai căpătăm de lucru cu bucata, din cînd în cînd, de pe la atelierile de lăcătușerie din oraș, tot prin grija tovarășilor mei. Era o peteceală, și dacă n-ar fi venit din partea tovarășilor mei, m-ar fi umilit. Nici așa însă nu eram într-o situație de invidiat. Ajutor trebuie să primească omul neputincios, iar eu eram în plină putere, om de treizeci și șase de ani, zdravăn și cu plăcere pentru muncă. Am învins în cele din urmă această stare sufletească. Nu singur. Ajutat de tovarăși care mi-au dat sarcini în celulă și nu m-au lăsat să tîndălesc“.

Vidrăsan se opri câteva clipe. Îl chinuiau picioarele. Îl ispitea scaunul de după masă și chiar puse mâna pe spătarul lui, dar nu se așeză. Nu-i era la îndemână să vorbească așezat în fața unei mulțimi.

Se simțea și stingherit într-un fel. Voise să dea un exemplu și povestise cu glas tare despre o suferință de-a sa, de demult, pe care n-o mai mărturisise nimănui pînă azi, nici celor care știuseră despre ea, fiindcă trăiseră în apropierea lui și-i fuseseră prieteni. „Poate așa trebuie — gîndi. Să nu se uite nimic din ceea ce s-a întîmplat odată“. Îl străbătu însă îndată un ușor fior de neliniște. „Numai să nu creadă ei altceva; că mă laud și mă plîng pe mine. Doar așa ceva li s-a întîmplat tuturor, nu numai mie“.

Mutîndu-și greutatea trupului de pe un picior pe celălalt, cercetă din nou, câteva clipe, chipurile din sală. Prima lui impresie fu: „Sînt atenți. Îi interesează!“ Impresia aceasta însă nu dură nici cît ține o scînteie. Altceva se întîmpla acolo și Vidrăsan tresări: „Asta-i!“ Era agitator bătrîn și în viața lui vorbise în multe împrejurări în fața mulțimii; știa să-i deo sebească stările.

În aceste momente, atenția sălii nu mai era una obișnuită. În încordarea tinerilor, în tăcerea lor neclintită, aproape gemută, el recunoștea altceva. Era o crispare a tuturor și el știa ce este în această crispare; sute de oameni gîndesc același lucru și simt aceeași pornire înfiorîndu-i; clipește parcă toți deodată, cu ochii ațintiți în același punct și respiră parcă deodată, gîfînd de efortul de-a-și stăpîni propria nestăpînire. Nu putea să fie altceva. Vidrăsan o simțea mai mult din atmosfera sălii, decît o ghicea din ușoara încruntare a chipurilor din fața lui, multe din ele copilărești, încă netede și curate, aproape strălucitoare. În ochii lor însă nu mai era copilăria cea neștiutoare, ci altceva. „Da. Sînt mînioși! — își spuse Vidrăsan. Sînt mînioși acum, pentru cele întîmplate atunci“.

Avu senzația că mai zărise pe undeva toate aceste chipuri și-acum trăsăturile lor i se păreau cunoscute; sau numai expresia lor puțin încruntată îi dădea această impresie de ceva cunoscut. Și jena lui de adineauri se stinse. Îi încerca iarăși sentimentul odihnitor că se află acasă, printre ai lui. Reintrase în atmosfera sălii și totul i se păru firesc.

„Eh! așa a fost viața atunci. Era lumea rău croită și strîmb făcută; trebuia să pleznească pînă la urmă!“

Vidrăsan tăcu iarăși un timp, îngîndurat, fără să-și dea seama că tinerii așteaptă să continue. Căzuse pe gînduri, tot un obicei al bătrîneții sale. Altă dată nu și-ar fi iertat să tacă așa în fața unei mulțimi, într-o sală, nici măcar o fărîmă de secundă. Acum însă se simțea parcă ar fi fost acasă și ar fi avut un răgaz și pentru reflecții personale.

Spuse, abia auzit, murmurînd parcă numai pentru sine:

„Blestemata lume burjuiască! Cum își bătea joc de munca mîinilor noastre! Cum își bătea joc de tot ce era al nostru!... Murdărea tot ce atingea... Și dragostea, și prietenia, și cinstea, și gîndirea... Nimic nu rămînea curat...“

Ehe! Nu numai munca trebuia să ne-o apărăm noi. Trebuia să ne apărăm familia și copiii, și obiceiurile noastre cinstite, și gîndurile noastre muncitorești...“

Și iarăși se intrerupse, rămînînd dus pe gînduri. Și sala tăcea, așteptînd răbdătoare. Toți tineri aceia, de-acolo, părea că au uitat și ei că se adunaseră să asculte o conferință; poate uitaseră chiar și ei subiectul conferinței și întîmplarea care ceruse ținerea ei. Acum priveau și ei la

vorbitor ca la un bătrîn de-al lor care le povestește ceva, întîmplări din altă lume, atît de vechi încît par pe jumătate închipuite. O pauză, o tăcere mai întinsă a vorbitorului nu putea să-i supere. Le dădea și lor prilej de reflecții. Erau însă întîmplări ale lor, fiindcă le trăiseră și părinții lor, și-acum le retrăiau și ei parcă aieveau.

Brusc, Vidrăsan începu, cu voce schimbată să continue povestirea întîmplărilor sale :

„Atunci, în anii de după primul război, în T. au fost mai multe greve. După cum știți și voi, greva-i arma extremă și cea mai puternică a muncitorimii sub capitalism. Bine înțeles, în afară de insurecție. Că au fost multe greve, înseamnă că situația a fost foarte grea și foarte încordată. Nu ne lăsam nici noi, nu se lăsau nici ei. A fost de vreo trei ori grevă la noi, la cefere ; a fost grevă și la constructori ; grevă la „Runcu și Sebeș“, măcar de două—trei ori în fiecare an.

Aș vrea să povestesc despre greva de la „Foresta“. N-a fost o grevă mare — cum s-ar spune — care să țină multe zile sau chiar săptămîni cum s-a întîmplat la alte dăți. A ținut numai cîteva zile, dar s-a întîmplat atunci ceva neașteptat pentru multă lume. Și-a fost un semn important că influența partidului comunist printre muncitori a crescut și era în creștere.

„Foresta“ era o fabrică de cherestea, așezată între calea ferată și Mureș, pe unde-i acum fabrica de mobile. Ținea de o societate vieneză care mai avea întreprinderi pe Valea Mureșului, la Rămureni, la Lunca, la Bradu, și mai avea și în alte părți din țară. La fabrica din T. se prelucra mai ales stejar și fag și chiar și nuc și molid de rezonanță. Era una din cele mai importante întreprinderi ale societății. Lucrau aici vreo șapte—opt sute de muncitori calificați și încă vreo trei—patru sute necalificați, salahori, hamali, căruțași, vagonetari, paznici...

În vara anului nouă sute douăzeci și doi, muncitorii de la Lunca și de la Rămureni au declarat grevă, cerînd sporirea salariului. Domnii din consiliu însă au făcut o manevră. Au dat spor de salariu și plata dublă pentru orele suplimentare la fabrica din T. și au transferat aici toate comenzile. Împușcau doi iepuri dintr-un foc, gîndeau ei ; beneficiul le iese fără știrbituri și ingenunche și sindicatul ; au să pună adică ei condiții de reluarea lucrului la Lunca și Rămureni.

A fost imediat o ședință la comitetul de partid al orașului. Grevă, a fost hotărîrea ; la cefere mai întîi, o grevă parțială. Nu mai transportăm nimic pentru „Foresta“ nici de la fabrica din T. nici din altă parte. Să stea buștenii în depozitele din Lunca și Rămureni și prin parchetele din munți.

Nici domnii însă nu erau proști. Au luat măsuri de prevedere din vreme. Aveau în depozit, la fabrica din T. materie primă pe cel puțin trei săptămîni. În vremea asta, mai ung ei unde trebuie și vine armata să facă transporturile.

S-a ținut atunci o altă ședință. Lazăr Cimpoacă — el era atunci secretar — a spus :

— Facem grevă la fabrica de-aici. E greu, dar trebuie. Tu, Vidrăsen, ești prieten bun cu Kerekes. O fi social-democrat, da-i muncitor. Vorbește-i pe limba noastră. Trebuie să înțeleagă.

Așa gîndeam și eu.

Kerekes Imre era pe-atunci președintele sindicatului lemnarilor. Era tîmplar. Muncise la „Runcu și Sebeș“. Il cunoșteam dinainte de război, de

prin nouă sute opt, cînd ieșise calfă. Veșnic se plîngea de leafa mizerabilă ce o primea pentru munca lui de adevărat artist al lemnului. Era lung cît o prăjină, subțire, palid ca hîrtia; avea o față frumoasă, bălană, ochi albaștri și un nas cîrn și fin ca de fată. Trupul îi era cam disproportionat. Picioarele lungi, mîini lungi și palme mici, cu degete subțiri. Cu mîinile astea de domnișoară, scotea el lucru de artă din lemn.

Avea o fire domoală. Era răbduriu și greu de urnit. Mai mult îi plăcea să se văicărească. În acțiuni mai mari, se ferea să se vîre primul. Era dintre oamenii care n-au curaj decît atunci cînd sînt mai mulți la un loc.

Eram adesea văzuți împreună și de aceea socotiți prieteni. Mi-l socoteam și eu prieten și așa mă considera și el. Eram mai mulți la un loc, tineri ca mine, ca Ion Cîdea, ca Szekeres; gălăgioși, veseli buni de gură și buni de muncă; ne adunase viața ce o trăiam și acțiunile ce le-am dus împreună. Țineam unul la altul, ne ajutam în toate chipurile, cum se ajută tinerii: cu sfaturi ce rare ori sînt bune la ceva, cu consolări care n-aduc alt folos decît că-l mîngîie pe cel întristat și chiar cu cîte o cravată din cînd în cînd. Cam asta era prietenia noastră din tinerețe; o cunoașteți și voi: nu-i un lucru rău.

Cu Imre însă n-am fost prieten așa cum am fost, bună oară, cu Ion Cîdea. Prieten de suflet, pe viață, pe care l-am iubit și atunci cînd a luat-o razna și am suferit din cauza asta și m-am zbatut și-atunci să-l ajut, cînd el nu vroia să fie ajutat.

Cu Kerekes a fost altfel. El mereu venea la mine și mi se plîngea: „Ce mă fac, mă Gheorghe? Nu mai pot!“ Cînd era patronul, cînd era iubita lui (că-i plăceau mult fetele și mereu era îndrăgostit de careva), cînd părinții bolnavi, cînd el cu vreo suferință. Eram, cum s-ar spune, un fel de confident al lui; băiatul un pic mai mare căruia i se spovedea și de la care învăța cum fi viața. Pe mine asta mă măgulca. În tinerețe, mai tot omul suferă de vanități de-acestea.

Cînd l-am întîlnit, după război, la club, Kerekes mi s-a părut — nu știu cum — schimbat. Era tot același om, care mereu se plîngea de ceva, dar avea alt ton. Și înfățișarea lui se schimbasese întru totul. Se mai împlinise și-și făcuse un fel de gravitate bărbătească. Vorbea rar și chiar și prostiile le spunea cu mare importanță.

Mi-a povestit cum a trecut el prin război. Nici măcar nu miroșise aerul tranșelor. Colonelul, comandantul regimentului, căutase un tîmpilar care să-i repare mobile și-l găsisse pe Kerekes. Acolo, la colonel acasă, îl descoperise un șmecher care cîștiga bine cumpărînd și vînzînd tot felul de anti-chități; obținuse — el știe cum — mobilizarea pe loc a lui Kerekes și-l folosise punîndu-l să facă mobilă stil, care avea mare căutare mai ales la proaspeții îmbogățiți de război. Așa că Imre al nostru făcuse războiul lucrînd mobilă cu aspect de vechime, trăise destul de bine, se îngrășase și-și strînsese și ceva bănișori pe care, la sfatul patronului său îi schimbasese pe rînd în franci elvețieni și dolari.

Curînd după ce s-a întors acasă s-a însurat cu fata unui țaran bogat din Mădăraș; apoi și-a deschis atelier împreună cu un alt tîmpilar. Rămăsese în partidul social-democrat și fusese ales președinte al sindicatului lemnașorilor.

Încă în seara aceea m-am dus la el acasă. Mă gîndeam că am să pot vorbi acolo mai în tîlnă cu el. Locuia în strada Eminescu, în casa lui proprie; era o clădire frumoasă, cu trei odăi înalte și largi, cu ograda

plină de flori și o grădină cu pomi. Avea și mobilă frumoasă, lucrată de el, și covoare pe jos, și vase de porțelan în bufet.

Cînd am intrat am văzut-o pe nevastă-sa în capot de mătase și cu mărgelile la gît. Mi-a trecut atunci prin minte: „N-o să fie ușor sa-l întorc la gîndurile lui din tinerețe“. Am uitat însă repede acest gînd; dacă n-aș fi fost convins că am să mă pot înțelege cu el, nu l-aș fi căutat acasă, poate nu l-aș fi căutat de loc și s-ar fi pornit altfel, toată acțiunea.

Imre ședea la masă și citea ziarul. Avea papuci în picioare. Era numai în cămașă. M-am și întreat, așa, în mine: „Oare dacă ea și-a pus mărgelile, el de ce și-a dat jos cravata?“ Era puțină răutate în gîndul meu. Femeia fusese țărăncă și acum se domnise. Zic eu intrînd:

— Noroc bun, Imre! Servus, Kati!

— Noroc! îmi răspunde el.

Iar ea:

— Bună ziua!

(asta însemna: „Simte-te, necioplitul!“).

Am mai schimbat noi cîteva politeturi, ne-am întreat de sănătate, el m-a întreat ce mai face distinsa mea soție, eu i-am răspuns că o duce în general bine, doar cu slujnica are tot soiul de plictiseli, că n-o poate învăța să facă budincă așa cum îmi plase mie, nu știe să-i dea aroma. Kati a rîs acru; a înțeles aluzia mea răutăcioasă; deși nu avea copii și-l avea în grija ei numai pe Imre, își angajase slujnică să aibă cine-i purta corfele cînd se duce la piață. Mi-a răspuns s-o trimit pe Lina la ea să-i recomande o slujnică bună, care se pricepe la toate. I-am răspuns că am s-o trimit negreșit.

Imre nu simțea nimic din duelul meu cu nevastă-sa. Se uita cînd la ea, cînd la mine și tot suridea satisfăcut. Pe urmă am lăsat-o pe Kati în pace și i-am spus lui Imre de ce am venit la el.

S-a uitat la mine mirat.

— Treburile astea nu se tratează acasă — mi-a spus.

— Treburile astea se tratează oriunde, cînd e grabă mare.

— Nu văd o grabă așa de mare.

— Lunca-i de opt zile în grevă. Rămureni de zece. Înseamnă că e grabă.

— Societatea nu vrea să trateze cu ei.

— Tocmai asta-i! S-o silim să trateze.

— Cum s-o silești?

— Făcînd o grevă aici, unde se simte stăpîna pe situație.

Kerekes m-a privit uluit, aproape speriat. Mai să-i cadă țigara din mîna.

— Tu... tu ai înebunit! — a îngăimat el. Cum să faci grevă cînd oamenii abia au început să cîștige bine?

— Mai întii că nu cîștigă bine! Poate cîștigi bine tu, cu atelierul tău. Ei cîștigă numai ceva mai bine ca ieri, alaltăieri. Și mai binele asta-i luat de la gura celor din Lunca și din Rămureni, și nu din punga domnilor.

— Nu... nu... nu se poate! E o victorie a sindicatului nostru, a delegaților noștri social-democrați. Voi comuniștii vreți să ne compromiteți în fața muncitorilor. Politica voastră ultrarevoluționară riscă să dărîme tot ce construim noi cu atîta trudă.

— Numai la voi, la social-democrați, trădarea clasei muncitoare poate trece drept o victorie iar o manevră a societății drept rezultat al trudei voastre. Cînd vor afla de unde vin cei cîțiva lei în plus, o să facă precis grevă și o să se... pe victoria voastră social-democrată.

Am spus un cuvânt cam tare; eram încă tânăr și nu-mi prea chibzuiau toate vorbele, mai ales când eram un pic enervat.

Kerekes și-a pierdut cumpătul. Il luasem repede, iar el nu era obișnuit să se gândească repede.

— Și... și ce vrei tu? Să mă duc la ei și să le spun: „Faceți grevă!?”

— Exact!

— Adică eu să... să... fac politica voastră, a comuniștilor?

— Politica muncitorilor, aia s-o faci.

— Nu se poate.

— Se poate foarte bine.

— Imre! N-ai să faci grevă! — spuse Kati.

Era nervoasă și vorbea repede.

— Nu-i nevoie de nici o grevă. Nu-i nevoie de tulburări. Au fost destule. Toată lumea-i mulțumită.

M-am uitat la ea râzînd. Mi se părea și caraghios să aud din gura unei femei îmbrăcate în capot roșu de mătase și cu mărgelile la gît astfel de vorbe. Era frumușică femeie și avea o înfățișare bătaioasă atunci și mi-a trecut prin cap, așa, un gând: „Trebuie că lui Imre i-e frică de ea!”

I-am răspuns prefăcîndu-mă respectuos:

— Stîmată doamnă Kati, nu se poate spune că toată lumea-i mulțumită. Grevele nu de mulțumire se fac.

— Las' că te știi eu pe dumneata. Mi-a spus Imre ce fel de om ești dumneata. Vrei să faci revoluție ca la Budapesta.

— Să știi c'aș vrea! — am zis eu. Și pînă la urmă chiar om face-o.

— Da! Cum să nu. Tot ce agonisește omul harnic într-o viață să dați la haimanale. Asta vrei!

Vorbele astea m-au cam pișcat. M-am încordat tot, să mă stăpînesc; trebuia să rămîn calm, pentru discuția cu Imre. N-am reușit. I-am răspuns cam tare:

— Doamnă, place-mi de dumneata, că ești frumoasă, și mi-i milă de Imre, că ești proastă. Și te rog frumos nu te amesteca unde nu te pricepi. Dă o fugă pînă la bucatărie, vezi, n-a spart cumva slujnica vreun pahar.

Kati s-a făcut ca hîrtia la față, a mai vrut să spună ceva dar o înecase furia; a ieșit trîntind ușa.

M-am întors către Kerekes și am văzut pe chipul lui uimire și năuceală. Și parcă și-un pic de admirație. („Asta-i!” — m-am gândit. „I-e frică de ea și se miră că cineva are curajul s-o pună la punct”).

— Uite, Imre, îi spun, tu știi ce însemnează aia grevă. Tu știi că aia din Lunca și din Râmureni nu de bine au intrat în grevă. Tu știi ce însemnează să-ți fie călcate în picioare munca și toate drepturile tale de om. Sau ai uitat?

— Nu. N-am uitat.

— Atunci faceți grevă la „Foresta”.

— Nu se poate.

— Se poate. Muncitorii o să înțeleagă. Ei n-o să admită să fie cu toții considerați spărgătorii grevei celor din Râmureni și Lunca.

— Nu se poate. Sărkányi o să se opună.

— N-are decît. El îi doar jurist-consult al societății. Și-ar pierde cozonăcelul dacă nu s-ar opune. Muncitorii nu se vor opune.

— Se vor opune și ei.

— Dacă li se explică situația n-o să se opună...

N-am reușit să-l conving pe Kerekes. Când am plecat peste vreun ceas i-am spus :

— Păcat de tine, Imre. Te-ai declasat. Mi-i și scribă de tine și de traiul tău și de sufletul tău de păduche domnesc. Acum huzurești și n-ai nevoie de prieteni și de tovarăși. Da' are să mai vie ea criza și ai să gemi de unul singur și nici dracului nu i-a fi milă de tine.

M-am dus la Cimpoca și i-am povestit tot. Eram furios și-mi venea să-mi dau cu pumnii în cap că m-am umilit. Mă pripisem. N-am stat să mă gîndesc un pic. Ar fi trebuit să știu din vreme că un astfel de om nu se gîndește decît la sine însuși și nu se sinchisește că undeva sute de oameni, pe care nici nu-i cunoaște, se zbat să-și mai ușureze un pic viața.

Cimpoca m-a domolit. El era un om mai cumpănit. Mi-a spus :

— S-a mînjit și ăsta. Dă-l dracului. Nu merită să-ți faci nervi. Economisește-ți-i. O să avem nevoie în zilele acestea de nervi în stare normală. Cine-i președinte de comitet la „Foresta“ la fabrică?

— Bota Ferenc.

— Ce fel de om ăi?

— Fără partid. Mastru de gater. Cam moale. Da'i om cinstit.

— Îl cunoști bine?

— Să zicem.

— Nu să zicem! Îl cunoști sau nu-l cunoști? Poți să-l convingi să convoace o ședință fulger mîine la încetarea lucrului?

— Încerc.

— Dă-i drumul.

Bota era un bărbat mai în vîrstă ca mine. Putea să aibă pe atunci vreo patruzeci și patru, patruzeci și cinci de ani. Avea o înfățișare de om blind și bun. Mustăți mari, sure, îngălbenite de tutun, obrajii plini de creșuri și chelie mare. Era dintre oamenii cărora li-i cam frică să aibă inițiativă. I-am spus :

— Ferenc baci, convoacă adunarea. Și ce-o hotărî majoritatea!

— Da' ce-o să zică tovarășul Kerekes?

— N-are ce să zică, dacă majoritatea decide una sau alta.

Cuvîntul majoritate îl impresiona mai mult decît orice argument. N-ar fi fost în stare să-și ia răspunderea unei hotărîri, dar era muncitor și simțea solidaritatea. Dacă majoritatea are să hotărească să fie grevă, el n-are să se opună cu nici un cuvînt. Asta cred că era în mîntea lui, cînd s-a decis să convoace adunarea. L-a anunțat însă și pe Kerekes, președintele sindicatului. Acesta a și venit cu vre-un ceas înainte de terminarea lucrului și s-a închis cu oamenii lui într-un birou. În vremea asta eu mă ocupam de agitatorii noștri de-acolo. Adunarea s-a ținut în hala gaterelor. Un hangar mare, deschis în toate părțile, cu acoperiș de scînduri, învelit cu carton gudronat; acolo erau gaterile, mîinate pe dedesupt de mașina de forță; buștenii împinși cu mîna pe niște vagoneti; grămezi de scînduri proaspete ce răspîndeau un miros de pădure; praf mult, rumeguș. Acolo s-au strîns vreo șase—șapte sute de oameni, mai tineri, mai bătrîni, plini de colbul lemnului fierestruit, de gîndea că toți au gene și sprîncene blonde; erau și femei destule, care lucrau la furnire — le lipeau și peteceau spărturile unde-au fost noduri. Mă uitam la ei, zdrențăroși, palizi, cu chipuri obosite ce rîdeau rar. Ședeau pe buștenii de brad și de stejar. pe stivele de scînduri proaspete, iar unii mai tineri cocoțați pe căpriori și tăceau așteptînd.

Dacă mă uitam bine, cunoșteam dintre ei vreo cincisprezece — cîțiva : vreo doi—trei comuniști, ceilalți agitatori, oameni apropiați de noi. Pe aceștia știam și cum îi cheamă și ce lucrează. Pe ceilalți îi vedeam întîia oară în viața mea. Mi se părea însă — nu știu cum — că-i cunosc pe toți. Dacă i-aș fi întîlnit pe stradă, unul cîte unul, poate nici nu i-aș fi băgat în seamă. Acum însă, așa cum erau toți la un loc, îi cunoșteam. N-aveam de fel sentimentul că m-aș afla printre străini. Erau oameni de-ai noștri ; le știam bine chipurile, trase, muncite ; gesturile ce puteau să pară greoaie, dar erau numai măsurate, să nu cheltuie cu ele prea mult efort, necesar muncii ; trupurile ușor diformate, spinările aduse, un umăr mai ridicat decît celălalt, arătau urmele muncii grele și îndelungate, fără odihnă : privirile lor în care învășasem să citesc, acum arătau îngrijorare și un fel de așteptare posomorită. Erau cu toții încruntați, preocupați de gînduri pe care le știam ; agitatorii noștri — încă din zori — cutreieraseră fabrica în lung și în lat.

Îi vedeam cum privesc unii la alții, tăcuți, cum se uită la mașinile lor, lung, parcă le-ar fi milă de ele ; poate chiar se gîndeau unii că miine aceste mașini aveau să stea nemișcate, mute, nu vor mai mușca, țipînd și scrișnind din lemn, iar peste vîietul zilnic al fabricii avea să se aștearnă tăcerea, pustiul ; poate se gîndeau și la copiii lor care aveau să se mire că tata stă acasă, că n-au auzit sirena mugind peste oraș și-au să se sperie de tăcerea ce are să cuprindă pînă și casa lor ; poate se gîndeau la ziua de sîmbătă, cînd aveau să aducă doar ajutorul de la sindicat acasă și nevasta lor avea să ofteze fără să întrebe nimic.

Acestea erau gîndurile omului înainte de grevă. Asta însemna îngrijorarea și încruntarea de pe chipurile lor.

Nu mă temeam de acest soi de gînduri ; nici ei nu se temeau. Erau muncitori. Știau bine ce avea să urmeze și aveau curajul să-și ia răspunderea. Trebuia numai o vorbă ; trebuia găsită acea vorbă care să-i schimbe pe toți într-o masă de oameni mînioși, hotărîți, gata să renunțe la micul lor cîștig numai să-i ajute pe frații lor în luptă. Nu puteam să știu care avea să fie acea vorbă și nici cine avea s-o spună. În astfel de împrejurări, cînd trebuia să acționezi repede, să-ți surprinzi adversarul, nu se putea calcula amănunțit desfășurarea unei adunări ; trebuia să știi cum să te orientezi la fața locului.

Începuse să vorbească Boiko Lajos — unul din agitatorii noștri. Era un circularist tînăr, care mai tîrziu a intrat în partid. El a condus greva de la Grindu, în nouă sute douăzeci și nouă. A murit, săracul, în lagărul de la Miercurea-Ciuc, prin patruzeci și trei. Era un secui voinic, bun lucrător și om inimos. Pe-atunci avea vreo douăzeci și opt—treizeci de ani și se spunea despre el că-i meru pus pe hartă. Avea vreo cinci copii și lucra și nevastă-sa la „Foresta“.

— E-o rușine, fraților, zicea el, lungind vorbele în felul secuilor. E-o rușine să facem noi jocul domnilor și să fim spărgători de grevă. E-o rușine să ne vindem conștiința pe un blid de linte. Să facem grevă ! Să le-arătăm la domni că muncitorii-s uniți ; că nu se lasă prostiți de politica lor murdară. Nu vrem să fim spărgători de grevă.

Lumea adunată acolo murmura. Boiko vorbea mînios și cam fără șir și meru arunca peste ea cuvintele acelea scîrboase : spărgători de grevă. Dacă se lipea de cineva așa un nume, era vai de mama lui ; și copiii scui-pau după el și nu mai avea trai printre muncitori. Boiko se repezise cu

vorba asta și-i da mereu cu ea și asta-i irita pe oameni. Mă gîndeam că ar putea să se strice totul dintr-un fleac de neînțelegere. Boiko nu se gîndea ce simt și ce gîndesc toți cei adunați acolo. El se gîndea numai la ceea ce simțeau și gîndeau el și cei cu care vorbise înainte de adunare.

— Ce ne tot țipi acolo ca o muiere isterică: spărgători de grevă și iar spărgători de grevă? Dacă noi sîntem, și tu ești! — strigase cineva.

— N-am spus că sînteți. Am spus că dacă nu lăsăm lucru, spargem greva ăloră din Rămureni. Și-atunci ce sîntem?

— Aia-i altceva! Vorbește omenește, nu împrăștia vorbele ca circulara ta rumegușul.

Un mecanic mărunțel, plin de pistrui, tot pătat cu ulei pe haine, s-a ridicat și a spus:

— E rușinos, e drept, ce face societatea cu noi. Dar s-apropie toamna și trebuie încălțăminte la copii și cărți la școală. Cu ce le cumpăr dacă facem grevă?

— Da' aia de la Rămureni cu ce le cumpără?

— Cu banii ăloră cumperi tu încălțăminte la copii, deșteptule!

Mecanicul a coborît imediat și s-a pierdut prin mulțime.

S-a ridicat apoi pe o grămadă de scînduri, un tîmplar pe care-l cunoșteam. Era din grupul lui Kerekes. Un fel de lingău. Se bănuia că-i omul patronilor și nu mă sinchiseam de ce are să spună el. Vorbele unor astfel de oameni nu se prindeau de muncitori.

— Fraților, aici nu-i vorba de micul spor ce ni l-a dat societatea. E vorba de muncă. De pîine. Grevă-i lucru mare. Ce mîncîci dacă n-ai de lucru?

— Chiar așa! Aia de la Lunca ce mîncîcă acum? — spusese cineva din mulțime.

— Grevă noastră n-are să le umple lor farfuriile.

— Da' le dă curaj. Cînd muncitorii se unesc, domnii trebuie să se supună.

— Așa-i! Așa-i!

— Să-i ajutăm pe frații noștri.

— Să facem grevă.

— Grevă nu-i bună. Vine toamna.

— Ba-i bună. Îi sperie pe domni.

S-a ridicat apoi Kerekes. Dar nici el n-a putut vorbi cine știe cît. El a pomenit de victoria obținută prin tratative, de avantajele ce s-ar pierde dacă s-ar face grevă; apoi a spus că cei din Lunca și Rămureni au greșit; ar fi trebuit să trateze, nu să facă grevă. Să se descurce sindicatul de-acolo; el a făcut grevă.

— Cum să se descurce? — strigase cineva.

— Treaba lor.

— Ba-i și treaba noastră, că-s frații noștri.

Agitatorii noștri lucrau bine. Din cînd în cînd se stîrnea murmur în mulțime. Era un murmur nedeslușit, din care nu se putea înțelege nici aprobare, nici împotrivire. Doar că mulțimea nu-i nepăsătoare la ceea ce se spunea. Mă uitam la chipurile oamenilor și vedeam aceeași posomoreală. Vorbiseră destul de mulți oameni. Spuseseră cam aceleași lucruri; nu vrem să spargem greva; vine toamna și cu ce cumpărăm haine la copii. O împotrivire hotărîtă la grevă nu se vedea dar nici însuflețire. Rușinea de-a fi spărgător de grevă îi înfiora; teama de a pierde un venit cît de

cît asigurat fi înfiora; ideea că cei din Lunca și Rămureni n-au nici o apărare, nici un sprijin îi durea; repetînd însă mereu numai și numai aceste lucruri, mulțimea nu se clintea din starea ei nehotărîtă de așteptare. Ar fi trebuit un cuvînt nou la care nimeni nu se gîndise încă, apropiat însă de tot cei frămînta în clipele acelea.

La asta mă gîndeam cînd s-a urcat pe o stivă de scînduri, ajutat de Kerekes și de încă cineva domnul avocat dr. Aladar Sárkányi. El era președintele secțiunii din T. a partidului social-democrat.

Era un bărbat aproape de cincizeci de ani, cu înfățișare distinsă. Barbișon, lavalieră, ochelari cu rame aurite, costum gri, nu atît de elegant cît purtat cu eleganță. Avea glas frumos. Vorbea ținîndu-și mîinile încrucișate, privind undeva în tavan, ca un popă din amvon. Cînd a apărut, murmurul mulțimii a încetat. S-a făcut tăcere. Mulți se uitau curioși la el. Nu-l cunoșteau.

— Fraților și tovarăși... — a început el.

„Tovarăș cu unghiile date cu lac!“ — am auzit murmurînd pe cineva în spatele meu. („Aha! m-am gîndit. S-a observat și asta. Nu-i rău!“)

— Agitațiile dumneavoastră sînt cam lipsite de rost.

Era bine pentru noi c-a început așa. Am văzut imediat că oamenilor nu le-a plăcut. „Dumneavoastră“ le suna cam străin în ureche, iar să le spui că frămîntarea lor n-are rost însemna să-i jignești. Sárkányi însă nu era un om prost. Avea el șuruburile lui șmecherești, ceea ce s-a și văzut îndată.

— Firește! Situația muncitorilor sub capitalism este foarte grea. Exemplul tovarășilor noștri din Rămureni o arată. Ei au fost determinați să facă grevă. Și bineînțeles că trebuie să-i ajutăm. În acest sens aveți dreptate. Dar nu prin grevă. De ce grevă?

Și încep să picteze greva în culorile cele mai întunecate. Greva cere sacrificii. Infurie pe patroni. Intră în acțiune poliția. Arestări, schingiuiți. Și după grevă? Întotdeauna urmează concedieri.

— Oricare dintre dumneavoastră poate fi concediat. Nu? Eu propun să urmărim aceeași cale, prin care am obținut aceste mici avantaje aici. Să tratăm cu societatea. Acesta va fi un sprijin real pentru tovarășii noștri aflați în grevă. Să le trimitem și ajutoare în bani și alimente.

„Nu-i prost tilharul!“ — mi-am spus. M-am ridicat pe o grămadă de scînduri și am strigat:

— Am o întrebare, domnule Sárkányi.

— Ce întrebare?

— Cît salariu vă plătește „Foresta“ pe postul dumneavoastră de jurist-consult? Oare numai nouă sute de lei, cît ia Boiko la circulară? Sárkányi s-a învinețit. A strigat:

— Tovarășe, aici n-ai cuvînt!

— Eu nu-s nici un tovarăș cu dumneata. Și am cuvînt aici fiindcă-s delegatul consiliului sindical orașenesc. Și în numele adunării cer să răspunzi la această întrebare.

Sárkányi n-a mai răspuns, dar nici n-a mai vorbit. Se stîrnise larmă. S-auzeau strigăte mînioase și huiduieli:

— Dă-te jos de-acolo, mă, linge-blide!

— Huo!

— Tăceți, nu jigniți omul!

— Ba, c-o să-i pupăm mîna!...

— Jos, paită domnească!

— Afară cu „spitli!“

(Spitli se zice ungurește la spionii patronilor).

I-am văzut pe unii mai tineri ducînd degele la gură și șuierînd. Nici nu se mai auzea nimic.

Sarkányi a coborît de pe stiva de scînduri și și-a luat tîlpășița. Parcă nici n-ar fi fost acolo.

Destul că tactic eu am greșit atunci. Am și fost criticat pentru asta, pe urmă, în ședința de analiză. După ce oamenii s-au mai liniștit, mi-am dat seama că răbufnirea aceasta n-a nimerit unde-ar fi trebuit. Cînd s-a ajuns la vot, am rămas în minoritate. S-au votat propunerile lui Kerekes. Sindicatul să trimită delegați la societate și să se organizeze o colectă pentru ajutorarea greviștilor din Lunca și Rămureni.

Am plecat de-acolo ca fiert. Mai avusesem timp doar să vorbesc cu un tovarăș de-al nostru ce lucra în fabrică și să-i spun să vadă de continuarea muncii de agitație. L-am căutat pe Cimpoa, era plecat în tură. M-am dus atunci la Szekeres și i-am spus că nu mai aștept întrunirea comitetului. Plec la Rămureni și mă întorc cu cîțiva delegați ai greviștilor, să vorbească ei.

Szekeres s-a uitat la mine supărat și mi-a spus:

— Iar te-ai pripit, Gheorghe! Trebuia mai întîi să arăți oamenilor caracterul politic antimuncitoresc al propunerilor lui Sarkanyi și numai după aia să-l arăți cu degetul.

— Aia am vrut și eu, dar uite că nu m-am putut stăpîni.

— Acum are să fie mai greu.

— N-o să ne lăsăm. Mă duc și-aduc delegați de-acolo.

Am și plecat în după amiaza aceea, cu un mărfar. I-am povestit și Linei cele întîmplute. Ea n-a spus decît: „Bieții oameni! Se gîndea la cei din Rămureni și Lunca. Apoi m-a privit îngrijorată și m-a întrebat: „N-o să fie bai că lipsești din tură?“ — „Am trimis înlocuitor“. — „Bine, Gheorghe, du-te! Și ai grijă de tine!“.

Starea mea sufletească era destul de proastă. Mă gîndeam că eu sînt de vină că n-a reușit acțiunea. Eram furios pe mine și pe firea mea repezită. Mă gîndeam: acum tovarășii o să mă discute și o să mă critice. Bine-o să-mi facă! Să mă învâț minte! Și mi-era ciudă pe mersul împiedicat al mărfarului, care se oprea prin gări să facă manevră. Nici nu mai vedeam cîmpul cu secerători și pădurile îndepărtate de pe coamele dealurilor. Mă uitam numai încruntat la mașinistul locomotivei, care-și făcea meseria, liniștit, fără să știe nimic.

La Rămureni m-am dus la niște cunoscuți de-ai mei. Oamenii s-au bucurat că ne gîndim la ei. Delegații au și fost aleși repede. Un gaterist bătrîn, gîrbov, care de-abia se mișca din cauza reumatismului. Mîinile lui mari erau noduroase ca niște rădăcini, cu degete ciungite de mașină. Abia putea să-și sucească țigara cu ele. Și o femeic trecută bine de tinerețe, lucrătoare la presa de rumeguș. Tot tușea, apăsîndu-și colțul năframei pe buze. Era slabă și lungă și i se vedeau oasele împungînd prin haine.

Situația lor era mai grea chiar decît îmi închipuisem. Abia s-au găsit bani pentru biletele de tren. La întoarcere avea să le plătească drumul sindicatul nostru.

Adunarea de-a doua zi n-a ținut decît vreo jumătate de oră. Kerekes și ai lui nu se așteptaseră la ea. Nici n-au dat pe acolo.

— Fraților. Noi nu vă cerem să faceți grevă. Întrebați voi de sufletul vostru și faceți cum vă spune el. Da' să știți că noi de douăsprezece zile simtem în grevă și domnii nu vor să trateze cu delegații noștri. Spun : „cînd o să vă săturați de stat o să vă apucați de lucru. Noi nu ne grăbim“. Ei nu se grăbesc, pentru că ceea ce ar trebui să lucrăm noi, se lucrează aici în orele suplimentare și câștigul domnilor iese. Asta-i tot.

S-a stîrnit murmur în adunare. Același murmur din ajun. Aceleași chipuri de oameni, îngrijorate, încruntate. Parc-ar fi continuat adunarea din ajun, după o scurtă întrerupere și nu s-ar mai fi întîmplat nimic între timp.

Femeia a vorbit mai vehement. Avea un glas ascuțit, spart, care nu suna femeiește. Parcă te durea în urechi cînd o ascultai.

— Dacă mai stăm așa o săptămînă, o să fim la pămînt. S-ar duce unii la direcție cu palaria în mîna și-o să se roage de iertare. Iar direcția o să primească înapoi pe cine vrea ea și cum vrea ea. Și-o să scadă tariful. Să le întoarcem paguba, adică, din câștigul pe care nu l-au avut în vremea asta. Și noi n-om avea încotro. O să ne umilească și-o să-și bată joc de noi și noi n-om avea încotro. O să răbdăm. Și-atunci nici la voi n-o să mai fie ore suplimentare și o să scadă și la voi tarifele.

Murmurul mulțimii s-a stins deodată. S-a făcut tăcere. O tăcere încremenită. Starea aceea de îngrijorare, de neliniște n-o mai simțeam, ci numai încordare. Acum știam că dacă ar fi venit Kerekes cu propunerile lui filantropice, ar fi fost respinse. Oamenii erau mînioși, și asta se vedea pe chipurile lor și-n privirile lor.

Femeia din Rămureni avea lacrimi în ochi și tremura toată. Deodată și-a smuls năframa din cap. Părul ei era albit tot.

— Uite. Am treizeci și cinci de ani. Am trei copii și-s văduvă de război. Părul ăsta nu de bine a albit.

Privea la noi, cu ochi rătăciți, aproape sălbateci, parc-ar fi căutat pe cineva să-l ia de gît. Apoi a coborît clătînnîndu-se de pe scînduri și s-a așezat icnînd în plîns. În tăcerea încremenită a adunării, s-au auzit vorbele ei sugrumate de lacrimi :

— Le-am lăsat un sfert de kil de pită pe toată ziua. Mîine n-o să mai avem nimic. Casa sindicatului îi goală. De unde să ne mai dea ?

Cînd a tăcut ea, nu s-a mai auzit nici măcar răsufierea oamenilor, ci, numai tăcerea ce-ți țiuia în auz. Și undeva, tare departe, zgomotele orașului, parcă învelite în vată.

Au trecut cîteva minute așa. Tăcerea adunării, încremenită, țînîndu-și răsufierea și icnetele de plîns ale femeii.

Deodată a zvîcnit pe o stivă de scînduri Boiko, circularistul. A strigat :

— Tovarăși ! — glasul lui suna gîtuit de emoție. A și făcut o pauză, după acest strigăt ; am simțit cum adunarea tresare. — Tovarăși, a continuat apoi Boiko. Facem grevă ! Cine-i de acord ?

În tăcere, fără o vorbă, oamenii au ridicat mîinile. S-a ales imediat un comitet de grevă și trei delegați care să trateze cu societatea. Condițiile au fost neașteptate pentru ei : reluarea lucrului la Rămureni și Reghin în aceleași condițiuni ca la fabrica din T. După patru zile de tratative, societatea a acceptat condițiunile noastre. N-avea încotro. Începuseră agitații și la alte fabrici de pe valea Mureșului“.

(continuare în numărul viitor)

ATÎT DE APROAPE

VERONICA PORUMBACU

*Atît de înalt erai, Maiakovski,
încît ochii tăi vedeau mai departe,
dincolo de anii de sînge și fum,
dincolo de crestele ninse-ale zării,
dincolo de piscul cel mai înalt
unde visul uman își înfipse o ramură —
primăvara imensă a lumii...*

*O vedeai prin blocadă, o visai și flămînd,
o fluturai pe pămînt ca o flamură.
Pe cit de adînci îți erau rădăcinile
în pămîntul veacului tău, revoltat,
pe atît de înalt erai, Maiakovski,
tu, ce-ajungeai cu creștetu-n stele...
Atît de înalt erai, fără soclu,
și totuși, cu soarele prins ca monoclu,
chiar ochiul tău limpede, nerătăcit,
ochiul tău vizionar și patetic,
uimit ar fi fost, de lumină orbit,
în fața acestui proiect sovietic.*

*Da: comunismu-i atît de aproape!
Nu sînt munți între noi, nu sînt ape,
comunismul
nu e în timp
în gestații.*

*E-al acestei vieți,
al acestei noi generații!*

MARILE PERSPECTIVE

ION CRÎNGULEANU

*Prin această fereastră văd întreaga istorie, —
Răsăritul aleargă întreg către frunți...
Între oameni și soare
Nebănuitele punți
Își arcuiesc chemarea în imnul suprem ;
Prin fereastra aceasta disting viitorul poem
Unde omul trece viștnd,
În țării selenare,
În adâncuri de cărbune și aur,
Cu fruntea rezimată de gânduri și zare.
Rugina istoriei își depune amurgul
La picioarele timpului, —
Construim Comunismul.*

*E-n noi adunată setea pământului
Și visul etern de-a fi liberi sub bolți, —
Oamenii au trecut de la-nceput prin foame și sete
Poate de-aceea marea își urcă respirația norilor
Și ne caută prin ploaie buzele, frunțile ;
Poate de-aceea privirea umană
S-a ridicat din pământ, străbătînd înălțimile...
Fruntea veacului s-a ridicat în lumină
Chemîndu-ne pașii spre treptele largi,
Unde niciodată omenirea — acest poem minunat —
N-a călcat
Mai senină...*

*Urcați-vă palmele și ochii spre bolți, —
Zborul s-a deschis în soare pentru toate privirile...
Pământul cu umerii darnici, involși,
Va purta stema tuturor visătorilor.
Omule cu fruntea viscolită de soare și stele,
Nicăieri zîmbetul tău să nu aibe zăbrele!...
Zîmbetul tău e poemul frumos de nespus,
E zîmbetul veacului comunist pe pământ, —
Pentru tine istoria pe frunte și-a pus
Coroană de cînt.*

17 ANI DELA ELIBERAREA R. P. BULGARIA

SOARE

ELISABETA BAGREANA

Gavril Vicev (R. P. Bulgaria): Muncitori (gravură)

*Ieri a lucit furtuna pe vîrfuri de brazi,
spre noapte ploaia dulce a sunat.
Albastru și neted, emailat
e cerul de azi.*

*Strîng din gene. O secundă-s orbită
de coama soarelui de foc.
Ochii nu-s învățați deloc
cu lumina lui neocolită.*

*În amurgul odăii sihastru,
în pacea desîșului de cărți, trăind,
străine-mi erau, luminînd unduind,
soarele, largul albastru.*

*Pornesc prin cîmpurile înrouate
cu ochii mirați de univers.
Numai într-o zi și-ntr-o noapte de mers
a și crescut seara sub bolți neclătinate*

*Crește-n zilele furtunii
oameni mîndri, clasa în atac.
Tinerețea lor e tinerețea lumii
întrecînd-o într-o zi c-un veac.*

În romînește de Nichita Stănescu

NU, NU POT SĂ DORM

VESELIN HANCEV

*Nu, nu pot să dorm. Am să ies afară sub cerul
unde vîntul crește copacii și stelele toate.
Vreau acolo să-ți spun ceea ce pînă
azi nu reușisem, nu îndrăznisem, sau poate...*

*Lumina mea, dragostea mea, puțin te-am iubit,
ochii tăi adînciți prea de curînd m-au privit.
Aici, lîngă umerii tăi, mă așteaptă. Un drum
în numele multor iubiri mă desparte de tine acum.*

*Dacă-mi va fi dat să cad sub stelele reci,
în iarba sfârșitului meu când o să treci,
întîmpină, cucerită de mine, bucuria deplină
fără durere amară în ziua senină.*

*Ciocani de aramă mi-e inima și tot de aramă făptura;
în sternul meu larg mînia și dragostea sună.
Fasciștilor moarte! Iată, coboară tovarășii.
Iată, lumina îmi bate în piept. Noapte bună!*

In romînește de Cezar Baltag

ÎN TRUNCHIUL PĂDURII

HRISTO RADEVSKI

*În trunchiul pădurii când ploaia bătu
sub haina mea udă și rece, tu
desmierdato, ascuți lin bătaia
de pliscuri pe care le ropotă ploaia
în frunze, în coaja copacilor uzi.
Și noaptea lăsîndu-se-n crengi o auzi
și lenta plutire de ramuri subșiri.*

*E cald și lucire-n priviri,
sub haina unde jocul ploii
tineresc
ne-a adunat pe amîndoi
brațele mele, umerii tăi...*

O, nobilă ploaie, îți mulțumesc.

Maria Parpulova (R.P. Bulgaria):
Țărăncuțe

In romînește de Nichita Stănescu

ADUNARE DE PARTID

VLADIMIR BAŞEV

Vladislav Pascalev. (R. P. Bulgaria):
Hidrocentrala Kărdjali

*F*usese-asemuit
cu fierul și granitul,
și-acum stă față-n față
cu-aceste valoroase-asemuiri.

*In adunarea de partid,
măreța clasă
își desface, furtunos,
aripile incandescente.
In fața înțeleptului ei zbor,
aici, toți sînt egali.
In bucurii și-ndatoriri
stau umăr lîngă umăr,
veteranul, purtînd
o constelație de răni pe piept
și tinărul,
ce-a auzit numai de răni.
Reprezentanți
ai timpului trecut și viitor,
în fața judecării
înfăptuirilor și visurilor lor,
ei uită
de ființa lor,
uită
de titlurile lor obștești
și fiece cuvînt
atîrnă greu
ne-nduplecat, puternic, aspru, sfînt
asemenea bogatului pămînt
pe care noi luptăm
și care-n inima-i ascunde
nebănuitele puteri :*

*granit și fier
pentru toți oamenii.*

In romînește de Tașcu Gheorghiu

OAMENI ȘI PRIVELIȘTI LA DOR MĂRUNT

FLORENȚA ALBU

Agricultură de țărani deștepți“...

Asta a spus-o odată tovarășul Răduță, președintele gospodăriei colective „Viață Nouă“ din Dor Mărunt.

Și tovarășul Răduță e un țăran deștept. O personalitate, în felul său. La începutul și la sfârșitul zilei — adică în zori de tot și seara pînă tîrziu — poate fi găsit la colectivă, fie printre meșterii care construiesc un garaj în curtea sediului, fie în „birou“, o cameră neîncăpătoare, cu ferestre mari (pe prichiciul unei ferestre — o sorcovă rămasă de la Anul Nou).

Nu trebuie să-ți faci iluzii că ai să-l prinzi vreodată mai puțin ocupat, pentru o discuție pe-ndelete.

De obicei e înconjurat de o mulțime de oameni care își spun părerea, așteaptă rezolvarea cine știe cărei probleme — rid, vorbesc, învîrt manivela telefonului — ah, telefoanele astea de tip vechi, care nu mai pot face față! — glumesc, își dau vești de pe cîmp — cum e grîul, cum merge însămînțatul porumbului — e o gălăgie robustă, și-n mijlocul fumului de țigară și discuțiilor — la birou — tovarășul Răduță: mic de stat, gros, moț de Taras Bulba, cărunt, risul — tunet!

Trup de zimbru, ascunzînd un caracter vioi, neastîmpărat. E o inteligență a țăranului de Bărăgan care, undeva, își are rădăcinile în șiretenie. (Era cîndva șiretenia — îndemînare de pâlmaș și de Păcală ascuțit la vorbă — îndemînare cu care smulgea naturii și boierului o bucată de piine. Devenită trăsătură pozitivă de caracter — e acum istețime, prezență de spirit, pătrundere. Toate acestea îl ajută pe țăranul contemporan să conducă munca pe mii de hectare, să organizeze, să învețe tainele și capriciile naturii. Dar tovarășul Răduță e mai plastic și mai lapidar cînd spune: „agricultură de țărani deștepți!...“)

În seara asta, ca de obicei, camera aceasta, la sediu, e plină. Discuții, lume multă.

Și tovarășul Răduță, adîncit în scaun, tună :

— Azi am fost pe cîmp, spre Sighireanu, cu inginerul L. de la G.A.S.. Trebuia să stabilim hotarele cu ei. A văzut grîul nostru. Sta și se minuna : „Primii o să fiți pe raion! — zicea. N-am mai văzut grîu ca al vostru în primăvara asta!“ Ce e drept, a înfrățit frumos, a crescut, de se ascunde ciocîrlia-n el.

— Și-ați terminat hotărnicirea ?

— Am terminat — zice iar președintele. — Am alergat după tovarășul Costea — știți, băiatul ăla subțire, mare sportiv, trimisul ministerului. — Obosisem. Dar inginerul L. — ce să mai zic ? Gifiia ca Boul Apis.

De unde o fi știind nea Răduță de Boul Apis ? Mă pufnește risul. Mi se pare că-i văd alergând de-a lungul hotarelor, pe o căldură de iulie-n april.

— Ei nu seamănă la porumb ?

— Nu seamănă. Spun că e încă frig pentru porumb. — Dar eu l-am dus pe inginer la tarlăua aia a noastră, unde am semănat prima dată. Porumbul a și început să incolțească. Stați că am și adus câteva boabe. Au mlădițe cam de la doi centimetri în sus.

Și boabele de porumb trec din mână în mână, și sînt examinate cu atenție, cîntărite. Au căzut de acord cu toții : bun ! Curînd, o pornește temeinic.

— Asta înseamnă agricultura de țărani deștepți, zice iar președintele, desprinzîndu-și, grav, ochelarii de pe nas. I-am spus inginerului că ne-ncu-metăm să ne întrecem cu ei. Adică noi, colectivă, cu ei, G.A.S., să vedem care pe care !

— Ei au întors ceva griu în primăvara asta — zice unu'.

— Și pentru asta trebuie și știință, dar mai trebuie să cunoști sufletul pămîntului. Pămîntul trebuie luat ca omul. Trebuie inspirație — asta-i ! (Să nu uit : cînd semeni grîul și cînd scrii poezie, trebuie să fii inspirat !...)

Și iar se amestecă vocile și iar sună telefonul. O vreme, adîncit în hirtii și-n gînduri, tovarășul președinte parcă nu-i mai aude pe cei din jur.

Dar, deodată, ciulește urechea. O propunere :

— Eu zic să punem pe vale porumb local. Îl semănăm în ultima tarla. E mai rece și mai umed acolo. Și porumbul de Bărăgan — „dinte de cal“ dă rezultate bune în locuri de-astea. Iar dublul hibrid ICAR îl punem pe coastă.

— Uite o idee bună ! (Nea Răduță a ieșit din hîrtoage cu ochelarii, cu nas, cu frunte, cu tot. E numai ochi și urechi). Diseară să propui în ședința brigadierilor — zice.

Pe urmă, iar stă o vreme, cu un brigadier ; tot socotesc pe un petec de coală, hectarele, tarlalele, loturile experimentale de porumb. (Fiecare brigadă are loturi comparative — cu soiuri diverse, în asolamente diferite).

Intră pe ușă un om scund, vioi — șiret și solemn ca un orator. Se foiește mulțumit, parcă tot vrea să spună ceva, dar președintele are iar treabă. În sfîrșit, l-a văzut.

— Hei, Țapule, raportul ! Nea Răduță se însuflește, ride amuzat.

Celălalt o pornește cu introducerile tacticoase :

— Am fost cu băiatul, cu neamurile... Întîi am tras la femeie, peți-toarea. Am lăsat acolo mașina, echipa de peșit și m-am dus la MAT să-mi cumpăr niște țigări. Acolo, tatăl fetei. El ne-a luat de-a dreptul, ca omul cu chef : „— Ce mă, ați venit să-mi furați fata ? Fetele se fură cu caii mă, așa e obiceiul, nu cu mașina“.

Da' eu — ca un șofer ce sînt — i-am zis că de-acum, parcă stă mai bine să le iei cu mașina. E mai modern ! „— bine, mă, da' de ce nu luați o fată de la voi din sat ?“ — Da, ce, un colhoz ca al nostru n-are dreptul să fure o fată frumoasă dintr-un sat străin ? !

— Așa i-ai zis? — tună de ris nea Răduță.

— Așa!

— S-au plăcut tinerii?

Toți din birou sint ochi și urechi. Curioși, veseli...

— Plăcut!

— De unde știi tu, măi, Țapule?

— Ei, parcă nu i-am văzut eu cum s-au uitat unul la altul!

— Și nunta — cînd?

— De ieri în două săptămîni!

— Așa repede?

— Păi, nu mai au ce hotărî. De plăcut, s-au plăcut, averea — cei al nostru și-al lor, și gata!

— Trebuie să mai facem o nuntă colectivistă, pînă-n seceriș!

— Una frumoasă, hotărăște nea Răduță, că doar noi le sîntem nașii...

Iar sună telefonul.

— Da, eu, eu — Răduță! Hm, moșule! Ce-mi tot spuneți mereu „moșule“?! Am doar 49 de ani și vreau să mai trăiesc pe-atîția!...

(Avea să-mi povestească mai tîrziu că a avut și are mari răspunderi, iar cînd apasă răspunderi pe umerii tăi, ai nopți de gînduri și sfieli. Sfieli, nu spaime! Sfieli care te albesc... Atît mi-a spus nea Răduță despre părul albît prea devreme. Dar eu l-am văzut înconjurat de zeci de oameni care-i cereau părerea, hotărîrea, participarea, l-am văzut scriind așa — butucănos și ferm — cifre și „ordine de zi“ pentru primăvara asta.)

Afară e vremea spre ploaie și adie dinspre merii grădinii o boare acruie, jilavă. Mă gîndesc la sfielile care îl albesc pe om, la țaranul care a fost chemat să conducă!...

Se aprind luminile și, curînd, începe ședința de seară a brigadierilor și șefilor de echipă. Vin din cîmp „șefii“ arși de soare, de vînt. Se așează pe băncile lungi, în sala mare. Din cîte o tașcă de piele, scot carnețelele, căpățile de creion, cîte-o mîna de grîu verde, ca un buchet de flori — fiecare să arate cît a crescut grîul de pe tarlăua dinspre grădină, dinspre islaz...

La cîte asemenea ședințe cu brigadierii am luat parte pînă acum? Uite, nimic solemn. Oamenii vorbesc scurt, dens:

— Brigada a 4-a. Cît?

— 173 ha. de porumb semănat.

— Am terminat prașila la floarea soarelui. După prașilă, gîndacii ăia negri au dispărut din sfeclă...

Și pentru mîine trebuie semănat încă, trebuie să înțelegi oamenii, pămîntul.

(Clipa miroase a pîine și a floare de măr. Are seara asta o frumusețe care trebuie exprimată lapidar, așa cum oamenii raportează cît au semănat azi.

Dar eu sint ochi și gînd dinafară și poate literaturizez, iar aici între oamenii aceștia atît de firesc răsar flori și atît de adînc ard sfielile și răspunderile...).

— Mîine, fiecare brigadă trimite cîte o echipă la defrișat mărăcinii. Să terminăm odată cu ei, că uite aici îmi stau răzoarele astea vechi, țelina asta (nea Răduță arată la gît). Sint focare de infecție pentru lanuri! Buriieni, gînganii dăunătoare — își găsesc adăpost acolo. Trebuie să lucrăm fiecare palmă de pămînt fiindcă, țineți minte, pămîntul, ăsta e! Nu-l mai poți întinde. Cum îl lucrezi, așa îl ai!

(„Agricultură de țărani deștepți...“).

Știu. Dar agrotehnica și estetica, de cînd au ajuns să meargă atît de aproape pe Bărăgan? Pentru că, zice nea Răduță mai departe, trebuie să văruie fîntînile în cîmp. Taiți măracinii și văruie fîntînile! Să bea oamenii osteniți și să-și bucure ochiul! Să fie frumos!

(Și să știți că e frumos! Eu am văzut cîmpul cu grîne verzi, cu pomi înfloriți și fîntîni văruite, acele fîntîni cu cumpene mari, ale Bărăganului. E o încîntare să treci cu șareta într-o zi peste cîmpuri, împreună cu nea Răduță și să-ți arate cu codiriștea bicicului — uite colo e Pelinu, sat nou, gospodărie vestită pe la noi; dincolo Piersica, Bordușelul — sate vechi, de cînd se știu bărăgănenii aici — și peste tot să nălucească pomii înfloriți și acoperișurile roșii, reflectate în grîne parcă, mișcînd pletele amăgi-toarei fata morgana...).

Dar, ședința continuă.

— Utemiștii să fie pregătiți. Sosesc pomii ornamentali pentru parcul tineretului. Chiar mîine, tovarășe Ghiurcu!

Ghiurcu, secretarul organizației UTM a colectivei — un flăcău pe care l-am văzut mai totdeauna rîzînd — răspunde că da, a înțeles: mîine utemiștii vor fi acolo, să ia în primire pomișorii. Dar, nu știu cine îi amintește că utemiștii n-au pus încă nisip pe alei, că duminică au întreceri sportive, vin oaspeți din vreo patru sate și ei — ce fac?

Un „bătrîn“ — de fapt nu mai bătrîn, ci membru de partid — îi sare în ajutor — jumătate ironic, jumătate binevoitor — că, uite, vin ei cu căruțele să le aducă nisipul, voluntar o fac, dar să spună utemiștii cînd sînt dispuși să se apuce de treabă.

(De fapt, să știți că tinerii de aici au realizări frumoase — parcul, activitatea sportivă și artistică, munca patriotică pentru înfrumusețarea satului — dar „bătrînii“ au ajuns exigenți, nu glumă! Uite, l-au cam luat împrejur pe tovarășul Ghiurcu și, deși rîde încă, Ghiurcu s-a făcut roșu ca tricoul sport pe care-l poartă astă seară!...).

Să nu cumva să vină duminica și parcul să nu fie gata! Iarăși și iarăși; să fie frumos!

...E aici o ședință cu brigadierii. Prima dată cînd într-o asemenea ședință aud discutîndu-se despre însămînțări și frumos. Și se discută cu seriozitate, nu așa — să se discute numai!

...Știu, este foarte important de notat că gospodăria colectivă de aici are peste 4000 de hectare, că sînt vreo 1200 de familii, că la sfîrșitul acestui an vor avea — conform angajamentului — 450 de vaci, că vor da — numai bani — 21 de lei la zi-muncă în 1961, că planul de muncă pe anul acesta mai prevede o mulțime de bogății și realizări.

Reporterii s-au obișnuit să noteze și să tot noteze o mie de date ca acestea. Dar sînt niște fapte semnificative, sînt niște amănunte ca semințele de soi bun, cu greutate hectolitrică mare și care de obicei nu sînt notate.

Le poți întîlni la tot pasul, numai să fii atent să le alegi!

Noul nu-ți sare în ochi, nici nu țipă! Îl pipăi undeva la rădăcina faptelor, îl găsești într-o privire care scînteiază altcum. Sînt nuclee abia, dar încep să se vadă cu ochiul liber și, cînd reflectezi asupra lor, îți dai seama că le auzi crescînd la un pas de tine...

La aproape doisprezece ani de la înființarea primelor colective nu mai poți spune doar „s-au schimbat satele“, ci s-a schimbat un sat de oameni!...

Și, uite că într-o adunare generală a gospodăriei, adică o adunare a satului întreg, a fost judecat un leneș!!

Înțelegeți? Satul avea un leneș! Înainte nu-l luau în seamă. Fiecare cu bățătura lui! Și, de o vreme, ochiul a văzut dincolo de bățătură. A văzut mărăcinii în câmp și-a hotărât: trebuie să scoși! Și oamenii unui sat, strinși la un loc la câmp, la întrecerile sportive de duminică, au văzut că unul lipsește. Unul care stă la umbră și cârtește că n-are ce-i trebuie și colectivă e de vină. Și-ntr-o seară l-a judecat satul — colectivă, adică.

— N-avem ce face cu un leneș! Să plece din sat! Ne face de rușine! Casa pe care i-a dat-o gospodăria — că nici casă nu și-a făcut o viață întreagă! — mai bine o dăm unor tineri căsătoriți.

— Unde să mă mai duc? a zis leneșul. Și satul a râs. Rîs sănătos, cumplit, ca o sentință. Rîs — și otravă și leac! Leneșul auzea prima dată rîsul satului.

— Unde să mă mai duc?

Ochiul obișnuit cu frumosul în câmp, în casă și în preajmă — exigent — descoperi uritul cuibărit undeva, într-un om! Leneșul a promis că are să muncească de-acum. Eu nu știu dacă se va ține de cuvânt și asta va fi altă poveste. Important mi s-a părut că într-o adunare generală în care se hotăra electrificarea comunei în întregime, omul acesta — un leneș în sinul colectivei — și-a dat seama că nu-i mai rămîne decît să se apuce de muncă.

Drumul pînă la casa lui Popa Constantin l-am făcut într-o altă seară, după ședința brigadierilor. Ascultîndu-l vorbind — fără să-l cunosc — l-am numit, pentru mine: „țăranul cu idei“.

Mi-am amintit nenumărate asemenea ședințe în care, deobicei, președintele, sau agronomul, sau tehnicianul agronom făceau planul pentru a doua zi, aducînd la cunoștința brigadierilor: tu îți duci brigada colo, tu dincolo... Ei își notau conștiincios și tăceau. Și-acum o altă ședință cu brigadierii, în primăvara asta. Propunerile vin de la ei — și prin ei devin hotărîri.

Se hotărăște unde să se mai dea azotat, unde să se semene porumb dintr-un anumit soi, cînd să se stropească via, ce trebuie făcut împotriva gândacilor negri care au apărut în tarlalele de sfeclă.

Și Popa Constantin așa mi-a apărut în seara aceea. Erau din nou niște amănunte, care vorbeau despre el: poate felul cum se exprima — siguranța, claritatea — poate felul cum judeca fiecare lucru pe care-l spunea, poate chipul — fruntea mare adîncită în părul roșcat, fața spinăteacă, ochii concentrați, profilul de gînditor și mîinile de pâlmaș!

Peste puțin — un sfert de ceas, mă aflam în casa împrejmuată cu meri înfloriți, într-o cameră liniștită, cu scoarțe și fotografii de familie.

Biografia lui Popa Constantin și a nevastei sale e obișnuită biografie a țăranului de Bărăgan.

Pentru un țăran mijlociu, viața era un veșnic efort; trebuia să-ți menții echilibrul. O secetă, o nenorocire, te puteau duce la sărăcie — pe tine și familia. Asta te făcea mai fricos, mai supus, mai mohorit.

— Nu'ș' cum dracu', parcă eram mai proști înainte! Niciodată nu ne ajungeam! Nici îmbrăcați, nici cu curaj. Parcă ne-am întors cu 180 de grade! — zice Popa Constantin. Nevasta îl ascultă, mică, pe scaun, tăcută. Numai oînd vorbește de copii se însufletește. Bărbatul i-a luat-o înainte. Vede mai departe.

În vară, după avans, Popa Constantin are să-și ia motocicletă, să meargă la mare!

Tocmai bine, se termină asfaltarea șoselei naționale București-Constanța, care trece aproape de sat.

Nu-i vorba de obiectul visului, în sine: o motocicletă, ci de curajul de a visa, de a trece peste tine, cel de ieri, sau, cum ar zice Popa Constantin, de a te întoarce cu 180 de grade cu fața spre altă zare! E vorba de aceste discuții care intră în obișnuit, dar numai acum, acum și nu mai târziu, mai poți auzi aerul cum vibrează de emoție, de tulburarea oamenilor care vorbesc, care visează cu voce tare, numai acum mai poți surprinde uimirea, plăcerea, sfiala unor lelițe așezate pe scaune, la ele acasă, în fața televizorului; numai acum mai poți auzi cum se întoarce crugul vremii, cu oameni cu tot — cu acele 180 de grade de care pomenea brigadierul din Dor Mărunt. Miine acestea vor fi obișnuitul, bine înfipt cu picioarele în Bărăgan și nu-ți va mai da emoția de-acum — întâlnirea cu tine, confruntarea altfel de cum te știai.

Din nou mi se pare că aud cum intră frumosul în viața oamenilor.

În seara asta, într-un sat din Bărăgan, un om citește „*Inimă vrăjită*“ de Romain Rolland — am văzut-o pe o masă; „moșul“ Răduță merge spre casă mormăind cu mirare — poftim! — instructorul de partid i-a spus că ar fi bine să-și termine cursul elementar, adică să învețe de-acum înainte algebră, bazele darwinismului și mai știu eu ce? — el, om de 49 de ani, cu copii mari și atâtea griji! Dar, de undeva, răsar din nou sfielile — acele stări ciudate care l-au albit și i-au dat curaj în fața răspunderilor și oamenilor.

Și se mai întâmplă, în seara asta, o mulțime de lucruri, aparent mărunte — bibliotecara face o listă cu noutățile literare și agrotehnice din bibliotecă, listă care va fi miine la panoul de la gospodărie; un secretar UTM întocmește programul întrecerii de duminică: atletism fete, băieți, biciclete, cai, măgăruși, handbal, fotbal...

Trec prin sat, privesc prin ferestrele mari, ascult.

Frumosul intră în case, în oameni, iese în câmp și crește în zările Bărăganului, cu stilpii curentului de înaltă tensiune.

Un pictor amator — moș Alexandru Cristescu, paznic la grădina — și-a pus în gând să picteze căsuța, răsadnițele, fântina cu cumpănă...

În parcul tineretului — alături de nucii bătrâni — au apărut pomișorii ornamentali, iar la școală, o mulțime de oameni, de cele mai diverse vârste, o ascultă pe Yma Sumak, în vreme ce un vânător povestește că încolo, deasupra Bordușelului, a mai văzut șase dropii și-s frumoase, cu penele stropite ca bibilicile și merg sprinten, păzite de dropioi...

Dintr-acolo, dinspre Bordușelu, pare că răsare căruța tămădaienilor, trasă de căluți linoși și adormiți — căruță în care a cutreierat cîndva, prin aceste locuri, Alexandru Odobescu.

Unchiașul Dor Mărunt a rămas numai cu numele, hanul dumisale s-a făcut risipă și-au pierit bălăriile care tremurau pe zare mirajul minaretelor.

Dar încolo, pe drumul Pelinului, mi-am abătut și eu odată pasul spre Bordușelu și mi-a răsărit și mie — mirifică — fata morgana, deasupra lanurilor cu grâu tânăr, deasupra fîntinilor cu cumpănă, văruiete de brigadierii lui nea Răduță.

80 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI G. BACOVIA

BACOVIA

Răsfoiesc volumele lui, anotimpurile, sufletul lui cetos și incandescent, într-un peisaj pe cât de monoton la prima vedere pe atât de divers, în interioare proletare ori burgheze, într-un univers pe cât de straniu pe atât de realist. Știu, și despre Eminescu se spunea că trebuia să sufere, trebuind să ardă în mizerie, fiindcă altfel poezia lui n-ar fi fost ceea ce era. Ecoul unor asemenea păreri nu se stinge de tot, când în țara asta „plină de umor“ apărea ca un corb (simbolul prin Poe și poate Tradem a primit atributele sublimului) „tăind orizontul diametral“, un alt geniu al durerii și al împotrivrării, într-un rău al încă unui secol. Tristețea lui era atât de organică și de total exprimată în poezie încât unora le convenea să o ia ca atare fără să mai răscolească jarul de sub cenușă. Schițez un paradox, inutil de altfel, în fața unei realități poetice unice poate în literatura lumii: dacă sensibilitatea poetică a lui Bacovia, așa cum o cunoaștem obiectivată în opera lui, s-ar fi asociat unei robusteți fizice, care ar fi fost prezența poetului în cultura unei jumătăți de secol? Ceea ce justifică această întrebare este protestul social întâlnit la tot pasul în poezia și proza bacoviană, dincolo de spectrul violet și dincoace de verdele crud al primăverii, dincolo de cubul întunecos în care apare proiectată umbra lui Karl Marx și dincoace de „Serenada“ muncitorului. Ar fi fost poate o manifestare violentă a unui pamfletar, realizat de Eminescu și Arghezi, într-o constelație din care destinul unui om bolnav și umilit o viață întreagă a azvârlit în zorii zilei un nepieritor luccafăr albastru. Regăsești în poezia lui epoca beției și prostituatelor, a cîntecelor barbare, a risului isteric, a bijubieliilor, a poetului „bizar, singuratic, nebun“, a unui lux „bun de emoții bizare pentru alții“, a domnului și doamnei în negru care „spuneau că mine vor pleca pentru totdeauna, și că veacul nostru s-a sfârșit“. Dar și epoca în care poetul notează: „Citeodată aceeași mizerie, aprecierile de mare poet, îmi adaugă încă un gând amar“. Sau: „O țigară, un scriitor își transpune gândurile. Cineva, departe, muncește și pentru noi“. Sau: „Poezia nouă, în aceste împrejurări de schimbări sociale, nu mai poate fi lăsată numai la discuțiunile de cafea de prin oraș; menirea ei este de a fi cunoscută cât mai mult de toate clasele sociale de cititori, de unde, apoi, ar evolua spre acel viitor promis pe care îl așteptăm... Și fiindcă vorbim de educarea maselor populare, credem că ele au ajuns la maturitatea înțelegerii a oricărui fel de artă, fie ea cât de subtilă...“.

Cu alte cuvinte, ceea ce justifică și aceste observații este același protest social, care depășește în tot ce-a scris Bacovia momentele de tristețe, de neliniște, de spaime, tablourile sumbre, ilustrate romantic de poetul solitar cu pierdute acorduri chopiniene.

Și iată-l, postum, protestând împotriva tristeții și aruncând un nou înțeles, biografiei sale. Sărbătorit de acei cărora le prevăzuse un viitor luminos, trezit de o bucurie niciodată tirzie, Bacovia reîngână, elegia eminesciană :

O, mamă,
Blindă, mamă...
Privește-ți fiul!

I. H.

G. BACOVIA

VERSURI INEDITE

SINGURĂTATE, NU TE-AM VOIT

*C*umplit
E golul singurătății!
Sînt ucisul ei...

Singurătatea?
Povara tăcerilor
Sfîșiate
De suspine...

Singurătate,
Ochiul tău
Privește înghețat
In ochiul gândului
Neîmpărtășit...

Singurătate,
Nu te-am voit!
Viața — haină —
M-a dăruit ție.

Tu m-ai cerut
Vieții,
— Prizonierul tău,
Singurătate...

Oamenii,
Cum i-am iubit...
Dar ei
Nu m-au voit.

Din singurătatea
Vieții,
În singurătatea
Morții, și nimeni
Nu înțelege
Acest adînc...

Poeți, evitați
Singurătatea.
Între oameni
E viața...

FULGI...

Fulgii prin copacii
Goi,
Tristele suspine
De omăt
Să troeneze
Doinele în sine...

Singur stau,
Și fulgii,
Prin copacii goi,
Ca să mă distreze
Cu flori
Zburdă peste noi...

OBSESI

Cu gândul mereu
La tine,
Am întâlnit
Aspecte similare,
Părea că ești
Chiar tu...
Doar sufletul tău
Mai rămînea
Să difere.
Și astfel,
Din mersul meu,
Psihologii diverse
Mă îndepărtau,
In marșul greu
Al străzii...

ȘTANȚA MEDIE

*Nu știu dacă
Sint înțelese
Aceste stanțe...
Dar... ele vorbesc
De un suflet
Delicat
In goană...
Și, cînd toate
Vor amuși,
Numai atuncea
Vor fi trăite.
Decît niciodată..*

FESTIVĂ*

*Seară plăcută...
Lumini de candelabre,
Și fotografii mă filmau...*

*O, sala cu flori
Și versurile mele
Bătrîne!...*

*Am văzut bogățiile de aur
Și mătase ale trecutului,
Acum, ale lui AZI...*

*Da! fusei în castelul
Nababilor,
Cu cristale, oglinzi, și marmură...*

*Iată! Am venit ca Hamlet
În hainele mele
Cernite...*

*Bătrîn de 75 de ani
cu flori și decorație,
am devenit un tînăr
de 57 de ani...*

*) Scrisă la 15 dec. 1956, după sărbătorirea poetului la Casa Scriitorilor, cu prilejul împlinirii vârstei de 75 de ani.

*Aici, la piept,
E steaua din Bacău...*

*Am fost o poezie, noaptea
Aceasta!*

*Cum ard luminile
Prin centru,
Mă predispun la poezie...*

*Frumos e oraşul...
E plin de Scînteii Galbene,
Să nu mai plîngi,
Că era trist odată!*

*E noaptea la cruce...
Vino, să te sărut!
Nunta cu garoafe albe
S-a sfîrşit...*

*Salcîmii or povesti!
O, mamă,
Blîndă, mamă...
Priveşte-ţi fiul!*

CONTRIBUȚII LA DEFINIREA PROFILULUI IDEOLOGIC ȘI ARTISTIC AL LUI I. ELIADE RĂDULESCU (II)*

PAUL CORNEA

POETUL

ereacția lirică a lui Eliade se întinde de-a lungul a aproape o jumătate de veac: poezia „Erato“, tradusă din Cris-topulos, e dataată 1819, iar „Poetul murind“, după Lamartine, a fost citită la Ateneu în 1866. Această continuitate de preocupări ilustrează poate o vocație însă în același timp și permanența unei ambiții. Căci scriitorul a compus uneori sub focul inspirației, alteori însă cu recea îndeminare a unui meșter laborios, care construiește versul mai mult după preceptele retorice decât ascultînd de vocea inimii.

Lui Eliade îi plăcea să-și atribuie darul spontaneității, facultatea artistului genial, născut iar nu făcut, la care cîntecul îș-nește fără premeditare, ca trilul privighetorii. Această idee cam naivă despre talentul ce produce capodopere jucîndu-se, mai mult prin instinet decît prin artă, prinsese rădăcini în atmosfera romantică a veacului. Dar tot a veacului era și convingerea că scrisul are o finalitate socială, politică și morală, că prin vers se poate obține edificarea conștiințelor, demonstrarea unor țeluri istoricește necesare.

Pe lângă dorința de a poza în creatorul ce plutește suveran și imaterial peste întinderile gîndului, preocupat de idealuri prea puțin tangibile, Eliade o avea și pe

aceea de a juca rolul poetului național, chemat să arate poporului drumul înainte și să-i înzestreze poezia cu titluri justificative în afirmarea pretențiilor naționale. Căci dacă în primele decenii ale veacului ziarele, teatrul, școlile, de-abia se înfiripau — poezia, în înțelesul modern și major al cuvîntului, era încă în faza silabisirii abecedarului. De-acî intenția patriotică a lui Eliade, în scrisul căruia străbate ceva din mentalitatea lui Enăchiță Văcărescu, care în „Gramatica“ de la 1787 compunea demonstrativ un număr de versuri pentru ilustrarea regulilor de prozodie, sau a lui Petru Maior, care traducea pe „Télémaque“, pentru a dovedi că și romîni au o literatură.

Pe o treaptă superioară, dar în spiritul aceleiași năzuințe, Eliade voia să probeze, cu ostentație chiar, posibilitățile limbii noastre de a îmbrățișa toate elanurile liricii universale și să dovedească, prin propriul său exemplu, că spiritul românesc e deja capabil să susțină dialogul cu Europa. Cu o temeritate ce nu desesepă în fața nici unei dificultăți, el voia să ardă dintr-o dată etapele, să înlocuiască tradiția inexistentă prin elaborarea rapidă de modele în toate genurile, să deschidă inspirației cîmp liber în spre toate punctele cardinale. Înainte de a aprecia ce-a reușit, e necesar să vedem mai de aproape, ce și-a propus să facă.

*) Vezi „Viața romînească, nr. 8/1961.

Prin tematică și orizont de idei, Eliade nu are rival în epocă. În primul rând e remarcabilă la el larga receptivitate. Chiar dacă nu vibra sufletește la toate lungimile de undă poetice, avea în schimb cultul valorilor, pasiunea de a încerca să descifreze taina închegării și a puterii de atracție a capodoperelor. De aceea itinerariul său liric călătorește pe toate drumurile poeziei, poposește la toate răspîntiile, se înclină în fața fiecărei statui. Numele unor Sapho, Dante, Boileau, Tasso, Ariosto, Ossian, Voltaire, Schiller, Lamartine, Byron, Victor Hugo, sînt cele mai sonore dintr-o listă mult mai bogată, ce coboară pînă la autori modești, neomologați de posteritate în catalogul valorilor.

Faptul că scrutează toate direcțiile spațiului literar și este dispus să împrumute de pretutindeni cite ceva, nu însemnează că Eliade e un soi de nomad, gata să-și instaleze cortul sub orice latitudine și să-și facă o patrie spirituală din orice teritoriu îi seduce privirea, îi oferă motive de meditație conștiinței sau pricină de exaltare sentimentului. E o eroare care s-a făcut adesea, de a confunda curiozitatea lui intelectuală, facilitatea adaptării la puncte de vedere diverse, uneori contradictorii, cu lipsa de personalitate. Eliade nu se așează în fața modelelor străine ca statuia lui Condillac în fața realității, primind impresiunile exterioare printr-o depozitare mecanică. Spiritul său e desigur un receptacol pentru influențe multiple, dar concepția despre lume, forța sentimentului, particularitățile morale, tot ceea ce îi e particular și specific, condiționează aceste influențe, le integrează într-o anume constelație, le aduc la numitorul comun al unei mentalități. Putem discuta măsura în care opera eliadistă este mai mult sau mai puțin elaborată și izbutită, dar nu putem face din ea un hibrid, în care, de pildă, se amestecă în doze echivalente clasicismul și romantismul.

Echivocul care stăpînește pe cercetători, cînd e vorba să definească apartenența literară a lui Eliade, nu ni se pare motivat. Într-o asemenea problemă nu poate fi hotărîtor considerentul că scriitorul a tradus

din Boileau și Marmontel, că a cultivat unele forme tipice clasicismului sau că se închina în fața autorității modelelor. Decisiv e să vedem ce reprezintă ca pondere, în totalul operei, momentele sale de adăziune la idealul clasic, să urmărim în ce direcție se conturează realizările sale cele mai de seamă și ce unghi de refracție capătă sub condeiul său diferitele teme abordate, să descoperim care este timbrul caracteristic al scrisului și ce fel de împlinire reclamă principalele valențe intelectuale și afective ale omului. Din acest punct de vedere ni se pare că o cercetare, fie și sumară, dar degajată de superstiția unor interpretări tradiționale, nu poate duce decît la concluzia că Eliade e romantic, un romantic cu trăsături bine marcate și cu o serie de particularități ce-l diferențiază de ceilalți pașoptiști, fixîndu-i un loc propriu în cuprinsul literaturii noastre.

În primul mînd, prin materia liricii, care constituie cel mai vast și mai cutedător repertoriu tematic al literaturii noastre pînă la Eminescu, Eliade se atașează sferei de idei și probleme pe care au îmbrățișat-o cu predilecție romanticii. Versurile lui se ocupă de origina universului, destiul omenirii, relațiile dintre uman și divin, organizarea socială, înălțarea patriei; ele dezbate soarta poetului în lume și frămîntările conștiinței, conflictul dintre bine și rău, suferințele dragostei și geloziei, calamitățile vieții, consecințele scurgerii inexorabile a timpului.

În slujba unei traiectorii lirice ce-și propunea obiective atît de ambițioase, fără pereche în epocă, Eliade a venit cu ideologia lui în permanentă căutare de „zei tutelari“, cu vanitatea lui de a voi să descopere piatra filozofală, cu pasiunea de a înălța peste tot eșafodaje teoretice, în fine, cu resursele unui temperament vulcanic. A rezultat o poezie inegală, cu ciudate salturi de nivel, mai mult interesantă decît frumoasă, cu elanuri superbe și stîngăcii deconcertante, cu suișuri și coborîșuri între prozaism și retorică, între demonstrația frigidă și exaltarea sentimentală. Par a-i fi specifice înclinarea spre reflexivitate și

simbol, fuziunea insuficient de omogenă a elementului rațional cu cel afectiv.

Încă din primele versuri scriitorul aduce o viziune filozofică, deocamdată neclară și incompletă, dar care în anumite date esențiale se va menține de-a lungul întregii sale activități. El intuiește universul ca un sistem de raporturi interdependente. Înapoia fenomenelor lumii sensibile, pe care experiența comună le separă, poetul presimte o unitate transcendentă. În fiecare obiect e implicată seria, iar granița dintre lucruri nu formează o barieră de netrecut. Realitatea apare, cui știe să-i surprindă esența ascunsă, ca o imensă țesătură de legături reciproce, implicând multiplul în unitate și unitatea în multiplu. comunicarea constantă a lumii ideale cu lumea materială. Gândirea e idealistă, colorată de religiozitate, dar cuprinde un sâmbure dialectic prin admiterea conexiunilor în spațiu și timp. De pildă, de oriște ori e vorba de a prezenta un eveniment, Eliade îi caută corespondențele reale sau simbolice printr-un mecanism de asociere a senzorialului cu supra-sensibilul și prin interogarea istoriei, la modul obiectiv sau imaginar, începând cu vremurile cele mai îndepărtate. Scriind „Ođă asupra aniversării de 2 septembrie 1829“, pentru a exprima bucuria românilor la vestea încheierii păcii de la Adrianopole, Eliade fixează victoria armatelor ruse într-o cronologie necesară, instituită de divinitate. În „Mihaida“ acțiunea începe de la facerea lumii spre a se descoperi locul lui Mihai în planul creației. Amestecând istoria cu fabula, poetul ne arată rînd pe rînd cum s-a creat universul, apoi omul, cum a apărut în lume Christ, consolatorul săracilor, care a pus „anatema pe jug și pe sclavie“, cum, ca o consecință a degradării creștinătății, s-a ridicat puterea otomană, cum în fine a apărut Mihai, instrumentul providenței, menit a „ruppe jugul Romînului ce geme“.

Interpretarea lucrurilor sub semnul conceptului de totalitate, a ideii că planurile diverse ale realului comunică între ele și au înțelesuri simbolice, se vedește în însăși structura arhitecturală pe care Eliade a voit s-o dea întregii sale opere. La

1836 el anunța că: „M-aș ținea fericit să urmez și să desăvîrșesc poemile ce mi-am propus și care își au o legătură între sine, ca să facă un tot“. Mai târziu, în „Biblice“, printr-o operație de sistematizare retrospectivă, el va situa tot ce produsese pînă atunci (1858) înăuntrul unui fel de tablou al lui Mendeleev poetic, care conservă însă locuri goale pentru ceea ce urma de-abia să creze și implică un principiu unitar de organizare a materiei. Planul consta în elaborarea a patru volume: Volumul I — „Biblice“, din care numește „Căderea dracilor“; Volumul II — „Evanghelic“, — exemplificat cu poezia „Curtremurul“; volumul III — „Patria sau Omul social“, din care citează „Ruinele Tîrgoviștei“, „Zburătorul“, „Mihaida“, „Mircea“, „Duelul Buzetilor cu hanul Tătarilor“; în fine, volumul IV — „Omul individual“, trebuia să conțină, între altele „Serafinul și Heruvimul“ și „Visul“. Indiferent dacă acest plan a fost conceput în toate articulațiile lui la 1836 sau a fost improvizat posterior, e izbitoare și caracteristică tendința scriitorului de a-și considera operele drept piese detașate ale unei construcții vaste, legate între ele și luminându-se prin raportare la unitatea ansamblului.

Poate că una din cele mai revelatoare trăsături ale lui Eliade reiese din stabilirea locului pe care-l ocupă și a funcției pe care o joacă rațiunea în lăuntru universului său poetic. E fără îndoială că scriitorul aparținea acelei familii de spirite care resimte nevoia să raporteze cazurile particulare la principii și să justifice concretul prin idei generale. Sub haina mai mult sau mai puțin pitorească a evocării, poezia lui ascunde totdeauna prezența directoare a unei idei filozofice sau politice. Pe de altă parte, în toate ocaziile, scriitorul invocă argumente pentru a convinge, apelează la bunul simț și la logică, deși nu exclude din procesul posedării adevărului calea intuiției și a revelației. Totuși, cu toate alunecările de după 1848, în spiritul lui Eliade este ancorată puternic încrederea în rațiune, pe care numai orbiri și crize trecătoare, niciodată un scepti-

cism sistematic, nu o ştirbese din rolul ei major. Nu e întâmplător că la capătul experienţelor sale, într-un moment în care părea că setea de sublim, de infinit şi de transcendent îl dominau cu putere, el definea încă opera de artă drept „o emanaţie a raţiunii însoţite de o mare doză de filocalie“.

Prezenţa unei tendinţe raţionaliste în gândirea lui Eliade nu e incompatibilă cu romantismul sau mai de grabă nu e incompatibilă cu varianta românească a romantismului. Spre deosebire de ceea ce s-a petrecut în Franţa, la noi mişcarea romantică nu a apărut după revoluţia burgheză, ca o reacţie la spiritul luminilor şi nici nu a reprezentat, ca în Germania, echivalentul ideologic al unei profunde crize economice, sociale şi morale, pe care o traversa statul despotismului luminat. Reformele preconizate de Aufklärung au fost aplicate în Ţările Române în mod incomplet, cu multă timiditate şi deci n-au putut să-şi probeze ineficienţa, iar condiţiile concrete ale luptei naţionale şi sociale au împiedicat manifestarea tendinţelor centrifugale ale intelectualităţii. Dimpotrivă, împrejurările obiective vor împinge majoritatea oamenilor cu ştiinţă de carte, atât de puţini încă în primele decenii ale veacului, să-şi caute fericirea individuală pe terenul realizării fericirii obşteşti, îi vor lega de lumea reală şi de problemele ei.

Romantismul românesc este expresia deşteptării conştiinţei naţionale şi a unei dezvoltări social-economice impetuoase, în sens antifeudal. Prin aceasta el se leagă de luminism, fără ruptură de continuitate. De aceea constatăm în literatură, de la primii Văcăreşti la Dinicu Golescu şi de la acesta la paşoptiştii, în pofida a o serie de diferenţe de mentalitate şi opinie, prezenţa aceloraşi directive fundamentale: lupta pentru emanciparea de sub tutela grecismului în cultură, eforturile de a înfiinţa ziare, teatre, şcoli, preocuparea pentru limba naţională, interesul faţă de soarta politică a ţării, treptat şi faţă de ameliorarea condiţiilor sociale ale clasei ţărăneşti. Expri-mind vederile unei pături subţiri de boieri şi boieruşi înaintaţi, mai târziu ale unei

burghezii slabe, luminismul românesc n-a îmbrăcat forme radicale, n-a făcut din critică o armă tăioasă, negînd violent şi în ansamblu ordinea feudală şi nu a propovăduit un umanism precis conturat în sens burghez. Rezemat pe o filozofie materialistă. Romantismul, care îi va prelungi pe tărîm literar opera, va oculi şi el, din pricina aceleiaşi structuri sociale insuficient de cristalizate, poziţiile extreme. În această situaţie se înţelege de ce raţiunea, instrument al luminilor, nu va fi abandonată de romantici. Nici muntenii Alexandrescu şi Bălcescu, cu atât mai puţin moldovenii Alecsandri, Russo, Negruzzi, nu vor cădea în misticism şi nu vor acţiona în spiritul acelei „mentalităţi a miracolului“, în care un cercetător recent, H. Brunshwig, vedea trăsătura de bază a romantismului.

În politică, în cultură, în artă, paşoptiştii se vor conduce în acord cu nevoile istorice obiective; ei nu vor căuta soluţii extraordinare şi individuale, nu vor înclina spre emoţiile tari care bicuiesc nervii, nu vor cere religiei să îmblînzească hazardul, nu vor urmări să se diferenţieze de popor, ci dimpotrivă vor căuta să se apropie şi să se lege de el, nu vor resimţi nici plictisul sătuilor, nici nevoia de a evada într-o lume imaginară. Ce exemplu mai caracteristic pentru romantismul nostru decît un Bălcescu, spirit pătruns de feroare, care însă, pentru a găsi răspuns la problemele prezentului, anchetează după cele mai riguroase metode ştiinţifice trecutul, care uneşte pasiunii, judecata cea mai lucidă asupra societăţii şi oamenilor!

Eliade este omul acestei epoci, iluminist în punctul de plecare, ca toţi oamenii înaintaţi ai momentului, ideolog, încrezător în perspectivele ce se deschid poporului român, pătruns de răspunderea cetăţenească, militant pe poziţiile unei arte educative şi mobilizatoare. Angajat într-o gigantică operă de înălţare a edificiului culturii, atât pe planul gândirii, cît şi pe planul acţiunii, el se sprijină pe raţiune, fără a-i suspecta metodele şi fără a-i pune în discuţie limitele. Să nu uităm că învăţase agri-mensura cu Lazăr şi predase matematicile la Sava, că era într-un fel inginer şi dacă

nu putuse ajunge specialist real într-un domeniu al științelor, le respecta pe toate, cu o deplină încredere în capacitatea lor de a spori cunoașterea și a afla adevărul.

Răzuinea își afirmă, așadar, drepturile în cuprinsul romantismului românesc, care e activ, militant, stenic, optimist, eliberându-se prin umor de tentația exceselor și prin legătura cu poporul, de pericolul conflictului dintre idei și sentimente. Dar dacă în frontal în general unitar al pașoptiștilor e cineva care, împărțășind cu ați tovarășii săi de arme și destin crezul momentului, se simte totuși chemat spre alte zări, dacă e cineva care, jurînd pe rațiune și crezînd cinstit în ceea ce rostește cu voce tare, e totuși transfug în fundul sufletului, acest om e toemai Eliade. Pe el îl va caracteriza o tendință din ce în ce mai pronunțată de a naviga spre un romantism tumultuos și vizionar. Simburele rațional va dăinui mereu numai că, pe măsura trecerii timpului se va înfășura atît de mult în faldurile unei verbozități necontrolate încît nu odată vom avea impresia că a pierit. La suprafață vom constata doar că claritatea liniilor de forță poetică se destramă, sensibilitatea începe să danseze iar gîndirea alunecă spre zone din ce în ce mai nebuloase. Concretul va rămîne un stadiu inițial sau un pretext, însă repede părăsit. Poetul se va instala pe un soclu: îl vom vedea gesticulînd prolix, absorbit de caracterul dilematic al problemelor, combinînd luxuriant imaginile, vorbînd ca un iluminat căruia adevărurile i le dictează duhlul sfînt. Lirica va căpăta o tîmără frenetică, despletită, adesea sibilică, prin dorința de a simboliza cu orice preț.

La un moment dat scriitorul va ajunge să se îndepărteze în așa măsură de realitate, încît a numi un lucru va deveni identic pentru el cu a-i lua în posesie substanța, cu a-l crea. Iar undeva, în „Curs întreg de poezie generală“ va face teoria hazardului în creație pledînd pentru irraționalitatea actului poetic. Prin analogie cu modul vechilor sacerdoți ai Iudeii — va explica Eliade — care dă-

deau oracole, aruncînd terafimii (adică niște figuri emblematice, corespunzînd cu literele alfabetului) pe o tăblișă de aur despărțită în 12 patrate, — de oricîte ori el trebuia să compună la repezeală un catren, se refugia în domeniul asociațiilor fortuite și al combinațiilor întîmplătoare. „Alergai la terafimi, să spui așa cum vor cădea ei, ce fraze ar scoate hazardul, să nu fii solidar nici de rele, nici de bune cu ce voi scrie; și iați că de unde nu aveam nici o idee, nici o vorbă, de unde nu știam nici cum să încep, nici cum să termin, 7 cărți sau terafimi îmi dau sujetul sau materia la 7 versuri și așa m-am mîntuit de multe ori, crezînd că am o mulțime de idei, cînd eu nu aveam niciuna“. (Ortografia modernizată).

Atît timp cît încercarea de a descoperi semnificația realității concret-istorice sau de a explora domeniul vieții sufletești nu vor fi falsificate de o atitudine ideologică reacționară, cîtă vreme Eliade se va menține pe terenul observației reale și a unei raționalități de viziune, care, fără să excludă freamătul sensibilității și zborurile fanteziei, nu va degenera însă în subiectivism și mitologie, el va obține, fragmentar sau în ansamblu, realizări memorabile. Acestora le aparține desigur „Zburătorul“ capodoperă nu numai a liricii sale dar și a literaturii momentului.

Poezia, apărută în 1843, se distinge prin atmosfera ei unitară, de tensiune dramatică și tulburător lirism în zugrăvirea proceselor de conștiință și a modificărilor de ordin fiziologic. Față de Bolliac, Stamatii și Alecsandri, care au tratat același motiv, Eliade aduce o intuiție psihologică superioară și o capacitate remarcabilă de a obține încordarea sensibilității pînă la incandescență. El dispune și de o tehnică a „suspensului“ emoțional realizată prin fragmentarea propoziției, comunicarea voit misterioasă și obscură a gîndului, alternarea dintre frămîntarea neliniștită și chinuitoare din prima și ultima parte a poeziei și calmul împăcat al părții mediane.

Înregistrând confesiunea fetei surprinsă în plină criză puberală, Eliade pune în lumină, cu finețe, caracterul inexorabil și fatal al tulburărilor ei. De-aci modul contradictoriu și specific feminin de a le suporta: „Mă speriu dar îmi place“. Pastelul înserării taie brusc atmosfera de surexcitare nervoasă a părții întâia. Înserarea coboară treptat și agitația bucolică a satului se potolește. O noapte „naltă, naltă“ pune stăpînire pe lume:

„Tăcere este totul și nemișcare plină:
Încîntec sau descîntec pe lume s-a lăsat:
Nici frunza nu se mișcă, nici vîntul nu
 suspînă
Și apele dorm duse, și morile au stat“.

Juxtapunerea halucinației și a neliniștei cu viața țărănească, atât de calmă în ritualul ei patriarhal, amplifică prin însuși procesul confruntării rezonanța sentimentală a fiecăreia din cele două părți. Sosirea Zburătorului, tras ca prin inel, cu părul bălai, dar fără pic de singe în vinele-i slabe, e prezentată în dialogul unor țărânci, cu o notă de umor caracteristică — are un nas „ca vai de el“ — dar și cu o expresie de teamă ancestrală care nu trebuie neglijată.

Căci izvorul adînc al poeziei e tocmai această spaimă a omului primitiv, conservată de-a lungul timpurilor și nestînsă nici prin practicile magice, nici prin cele religioase, în fața fenomenelor necunoscute și teribile ale naturii. Florichii din „Zburătorul“ i-a venit și ei rîndul să treacă prin frămîntările de care nici o murtoare nu poate fi absolută, iar femeile simple din jur constată din nou regularitatea ciclurilor naturale. Marea reușită a lui Eliade e de a fi știut să situeze acest moment al invaziunii erotice pe un complex sufletesc cu rădăcini milenare și de a fi lăsat vorbele, cu un instinct sigur al efectului artistic, neduse pînă la capăt, oprite parcă în marginea unor teritorii tenebroase.

Reușita este și „O noapte pe ruinele Tirgoviștii“ (1836). E o meditație pe ruine în nota lui Cîrlova și Alexandrescu,

cu o evocare a timpurilor de viteză străbună și un pastel de înserare. Influența lui Volney de care s-a făcut caz, e mai mult o înrudire de atmosferă; în orice caz, tema preromantică a ruinelor e aci autohtonizată și izvorul străin, chiar de există, e doar un catalizator ce și-a pierdut rostul după ce a înlesnit reacția poetică. Deși limba are improprietăți și e folosită din plin obișnuita recuzită romantică a oftărilor, a umbrelor trecutului, a zidurilor ciopîrțite de vreme, poezia e salvată prin sinceritatea și adevărul notațiilor. Tensiunea lirică se obține printr-un proces paralel: de introspecție pe de o parte, de zugrăvire a spectacolului exterior, perceput obiectiv, pe de alta. Sentimentul acut al pulsației vitale în cadrul liniștei încremenite a nopții („la locul lor stau toate, ca moartea neclintite“) crează o atmosferă de încordare crescîndă. Partea mijlocie a poeziei, animată de un cald patriotism omagiază pe „eroii României“ (și nu numai ai Valahiei!) în instanțanee repezi, cam deslîpite unul de celălalt și invadate de prea multe abstracții. Finalul ne recheamă iarăși în realitatea concretă: sfîșiat de îndoieli, stăpînit mai mult de melancolia pentru ceea ce timpul a sfărîmat decît de speranța că el va aduce vreo reparație, poetul se trezește în veselia agrestă a dimineții.

Poezia confesiunii e bogat reprezentată la Eliade, ca la toți romanticii. Dar expresia momentelor de frămîntare a conștiinței găsește rar tonul franc și spontan al comunicării de la inimă la inimă. Eroul liric se afișează cu ostentație, pare preocupat în permanență de impresiile care o produce, copleşte prin abundență declamatorie. Cititorul are senzația dezagreabilă că nu e angajat într-un dialog cu poetul, că spovedania lui e rostită în văzul lumii.

Din acest punct de vedere, primele versuri scrise de Eliade sub influența lui Lamartine, pe care-l descoperă pe la 1830 (pentru el, ca și pentru întreaga noastră literatură), sînt mai plauzibile sub raportul intim. E în primul rînd

vorba de „Dragele mele umbre“, elegiacă evocare a părinților răposați și a fiului scriitorului, decedat prematur, poezie incluzând unele lunecări spre motivul preromantic al familiei fericite care se regăsește în cer, cum încercase și Iancu Văcărescu în „La moartea mamei mele“. Aceeași atmosferă de melancolică nostalgie lamartiniană plutește peste „Trecutul“ — unde, pe fundalul timpului care galopează ireversibil, e desfășurată epopeea dragostei de la începuturile ei prenupțiale, prin căsătorie, bucuriile paternității, hărțuilele cazaniere, pînă la bătrînețea sufletește consonantă a celor doi soți. Forma umană de rezistență la eroziunea vremii e iubirea dar, lucru vrednic de semnalat, nu în manifestările ei instinctuale sau în erupțiile pasionale caracteristice romantismului byronian, ci în comportamentele aprobate de biserică și codul moralei curente.

Motivul morții celor dragi l-a preocupat și pe Conachi, iar erotica a constituit, după cum se știe, principalul domeniu de manifestare al Văcăreștilor și una din temele predilecte ale romanticilor. În raport cu predecesorii sau cu contemporanii săi, Eliade aduce două particularități: pe de o parte un sentiment de evlavie creștină care-l limitează chiar și timidul protest împotriva cruzimii divine ce se lăsa auzit în versurile lui Conachi; pe de altă parte, imaginea legăturii conjugale ca expresie a dragostei rezemată pe sanctitatea ideii de familie. Fără a fi un conformism, romantismul lui Eliade nu e nici o rebeliune împotriva ordinii existente. Scriitorul care va traduce insistență din Byron începînd din 1834, va prelua de la marele liric englez gestul răzvrătit nu și ideologia răzvrătirii. Lucrul se vede cu claritate în poeziile „Serafimul și Heruvimul“ și „Visul“ datînd, respectiv, din 1833 și 1836.

Aici momentul auto-biografic tinde să se obiectivizeze așa ca „sujetul să se poată aplica la tot omul, în tot locul și în tot veacul“. Serafimul și Heruvimul par a constitui nu două elemente antitetice ci două ipostaze ale eugetului: de o parte

nevinovăția, împăcarea cu sine, euforia momentelor de calmă înflorire a vieții și, de altă parte, muștrările conștiinței, chinurile sufletului apăsate de povara greșelilor. Prima imagine e asociată cu o natură pastorală și se intrupează într-o ființă angelică, a doua e încorporată într-un arhanghel vindicativ și se însoțește cu deslănțuirea stihurilor, cu erupția vulcanilor și turbarea mării. În întregul ei poezia șchioapătă din cauza neclarității simbolului și a emfazei. Dar pe alocuri declamația capătă amplitudine, ritm și sonorități.

„Visul“ e alcătuit din 20 sonete puse cap la cap, inclusiv cîteva intermediu cu versuri croite pe alt calapod. Intenția e de a înfățișa ciclul vieții omenеști, de la naștere pînă la moarte, cu fixarea în planul simbolului a celor mai caracteristice episoade. Însă resentimentele autorului diminuează din forța tipizării. Aluziile la drama sa familiară, la infidelitatea soției, la cearta cu Alexandrescu, sînt străvezii. Apoi, cînd e vorba să-și judece propriile fapte scriitorul devine, ca de obicei, parțial și prezumțios:

„Voiam să-mi sparg veninul, să uit cele trecute;
Munca îmi era dragă, ca uriaș munceam;
Roduri scotea-nsutite puterile-mi pierdute;
Folosul l-avea alții, eu lipsa dobîndeam“.

În fond, tendința poemului e pesimistă; după o existență care se scurge în hărțuiele, luminată din ce în ce mai rar, pe măsura înaintării în vîrstă, de calmul unor clipe senine, omul își dă seama, însă prea tîrziu, că și-a risipit timpul. Viața e vis, la vida es sueno — cum a spus Calderon — iar deșteptarea, trezirea lucidă din vîltoarea vije-lioasă a existenței are loc la marginea groapei cînd totul e inutil.

În poezia socială, acționată în punctul ei de plecare de tendința laudabilă a flagelării viciilor și a compasiunii pentru umanitatea suferindă, Eliade se abate cel mai mult de la cerințele unei interpretări raționale a realității. Călăuzit de

idci din ce în ce mai străine cerințelor dezvoltării istorice obiective, el va încerca să explice realul prin mijloace alegorice, construind o mitologie care falsifică înțelesul și cauzalitatea veritabilă a lucrurilor. Contra-sensurile restrâng generalitatea potențială a simbolurilor cu care scriitorul operează și anulează adâncimea filozofică a poeziei. Se adaugă la aceasta, în operele posteroare revoluției, improprietatea limbii și pretențiile excesive, care acuză grav discrepanța dintre intenție și posibilități.

Cu „Cutremurul“ Eliade inaugurează direcția liricii umanitariste, un filon productiv în literatura pașoptistă, care va da o vegetație bogată mai ales în opera lui Bolliac. Scrisă sub impresia catastrofei de la 1838, oînd o mare parte a Capitalei a fost dărîmată, poezia transmite o emoție reală, în ciuda lipsei de cizelare a formei, prin sinceritatea sentimentului pentru cei sărmani. Săracul e strivit de stăpîni lacomi și trîndavi, el hrănește, cu sudoarea frunții, ghiftuiala îmbuibașilor dar pînă și biserica rămîne surdă la vaierile lui. Totuși îndemnul e la răbdare și calm :

„Răbdați, n-ardicați brațul, că pacea va domni“.

Justiția se va înfăptui la judecata de apoi: atunci cerurile se vor deschide, exploataorii vor fi sancționați, împărăția fariscilor nimicită, se va instaura domnia „verbului“ echivalent în gîndirea lui Eliade cu „logos“-ul, cu rațiunea divină. Evident că îndărătul frazeologiei biblice se ascunde, de fapt, teama de revoluție.

O condamnare directă a revoluției este rostită în „Căderea dracilor“, scrisă după afirmația autorului la 1838, dar publicată la 1840, oînd N. Filipescu, N. Bălcescu și tovarășii lor luau drumul închisorii. Imprumutînd de la Milton mitul nașterii diavolilor, de care știa și Budai Deleanu, Eliade lovește în „progresiștii nebuni și mai virtos ipocriți și cu rea credință“. Subiectul poeziei e artificios, cu mari licențe, unele de-a dreptul intolerabile.

Dumnezeu își așează fiul căpetenie peste îngerii, dar un arhanghel „al doilea-ntru slavă și-ntîi în săvîrșire“ mușcat de orgoliu, se revoltă. Din capul său dă naștere „printr-o grozavă cefalgie“ — zice G. Călinescu — păcătuirii, geniu malign, dar seducător, căci, vorba lui Eliade :

„Ce mare și grozavă în îngerii ispitire!
Pe cine frumusețea-i nu l-ar fi turburat?
O fiică de Arhanghel, născută din gîndire!
Un duh! și duh-femeec; lipiciu impersonat“.

Mulți îngerii se lasă ademeniți de infernala curtezană și-l secondează pe Lucifer. Urmează, firește, pedeapsa divină, care e năpraznică. Rebelii, hultorii ai cerului, sînt azvîrlîți în genunile spațiilor într-o cădere colosală care durează 9 zile. Îngerii se prefac în diavoli, arhanghelul se transformă în Satana iar Tartarul, unde-și găsesc cu toții sălaș, devine sediul viciilor și al tuturor relelor, locul în care mișună păcatele și, adaugă scriitorul „dospesc“ războaiele civile.

Trei decenii aproape după publicarea „Căderii dracilor“ Eliade îl informează într-o scrisoare pe Bariț că această poezie ar constitui cîntul I dintr-o vastă epopee intitulată „Anatolida“ cuprinzînd 20 cînturi. În vol. II al „Cursului întreg de poezie generală“ (1870) el reproduce „Căderea dracilor“ sub titlul bizar de „Tohu-Bohu“ (denumire ce vine din Biblia ebraică prin intermediul lui Pierre Leroux și înseamnă amestecul haotic care a precedat crearea lumii — D. Popovici). Tot aci sînt publicate cîntul II — Imnul creațiunii, cîntul III — Viața sau androginul, cîntul IV — Arborul științei, cîntul V — Moartea sau frații. Potrivit programului anunțat lui Bariț, lucrarea trebuia să continue desfășurarea cărților Genezei, apelînd însă și la mitologia greacă (X — Saturn și Jupiter, XI — Prometeu și Pandora, etc.) și terminînd cu cîntul XX (Victoria omului asupra zeului Forța). Intenția n-a fost realizată și opera a rămas fragmentară.

„Anatolida“ (poate de la grecesul anatoli, care desemnează Orientul în general) de-

rivă din aceeași sferă de preocupări cu „Biblicele“, lucrare informă, în care se încearcă explicarea Vechiului Testament pornind de la premiza că e vorba de o operă ieroglifică, ale cărei simboluri trebuie descoperite și interpretate. Inspirată de „Paradisul pierdut“ al lui Milton, „Anatolida“ se servește de cărțile Genezei ca să dezvolte o concepție filozofică despre raporturile omului cu divinitatea și sensul destinului uman. Ca și la marele poet englez, personajele au o valoare simbolică. Adam e omul în general, umanitatea; Dumnezeu este Eloim, adică Forța, Puterile (de unde și cel de-al doilea titlu ale epopeii: „Anatolida sau Omul și Forțele“).

Interpretarea mitului biblic, cel puțin judecând după cînturile care ne-au rămas, se îndepărtează însă de Milton. „Paradisul pierdut“, epos al revoluției burgheze, deși în aparență demonstrează teza că nesupunerea înseamnă păcat, proslăvește de fapt în Lucifer pe marele răzvrătit împotriva divinității, pe luptătorul pentru libertate, dușman al autorității oarbe și absolute. Adam însuși, prin păcatul său, deschidea era faptei creatoare, a civilizației și istoriei; abandonînd beatitudinea paradisiacă, stadiu de inerție, de pauză și vid spiritual, omul își începe cariera-i patetică și glorioasă, de domesticire a naturii și instaurare a dominației lui. Compunînd „Anatolida“ într-o stare de spirit contrarevoluționară, înveninat de adversitățile și repulsiile lui antipașoptiste, Eliade se ține aproape de viziunea religioasă asupra lucrurilor. Între „Căderea dracilor“ care-l înfierează pe Lucifer și reprobă răzvrătirea și celelalte cînturi ale poemei e o deplină unitate de sens. Abia dacă poetul îndrăznește, din cînd în cînd, să-și exprime o nedumerire; de pildă, i se pare paradoxală interdicția de a gusta din arborele științei. Totuși în cîntul IV el va demonstra că progresul tehnicii și științelor duce la distrugerea ciclurilor de civilizație omenească.

Utilizînd o arguție confuză, autorul subliniază ideea că redempțiunea va fi dobîndită prin „Dumnezeu-Cuvîntul“ deoarece

divinitatea care l-a izgonit pe om din rai nu e vindicativă, cum pretind „infamii“ ei dreaptă și călăuzită de principiul binelui și armoniei.

„Anatolida“ nu exprimă decît una din veleitățile scriitorului, aceea de poet universal și cetățean al lumii. Ca și Tasso, Ariosto și Camoëns, gloriei ale latinității din sec. XVI, care încetușaseră sentimentele și aspirațiile unei epoci moderne în forma arhaică a eposului, Eliade se simțea însă chemat să creeze și epoea națională romînească. Opera, intitulată „Mihailida“, n-a fost dusă pînă la capăt, doar două cînturi au fost scrise. În centrul ei domină figura lui Mihai Viteazul, personaj cu un destin glorios și patetic, pe care patriotismul ardent al momentului îl onora cu deosebire.

Punctul de privire filozofic e fideist. După o lungă digresiune introductivă, în care se expune o teorie a concilierii liberului arbitru cu predestinarea, intrăm în desfășurarea propriu-zisă a narațiunii, redusă la un fir de subiect săracăcios. Prin arhanghelul Gabriel, Mihai primește o solie divină. Ambasadorul cereș, după ce poposește pe muntele Caraiman, îl vizitează, în somn, și-i ordonă să scuture jugul turcesc. În același sens îl îndeamnă și chiriarchul Eftimie din Tîrgoviște și el pîrcușit, ca și domnitorul.

„A realta poporul ș-a da viitorimii
Exemple de mari fapte și cuget necesariu“.

Mihai are o explozie în contra nobilității: „Boerul e rea fiară“, ș-apoi o discuție lungă cu Eftimie, din care nu aflăm amănunte fiindcă

„...pînă la noi fama nu ne-a adus nimică
Din cîte se vorbiră în doma prințiară
Cu Domnul numai martur“.

Cîntul II al „Mihailidei“ a apărut de-abia în 1859 și acuză puternic schimbările petrecute în concepțiile lui Eliade, după revoluția de la 1848. Poetul e incredințat acum de vocația sa profetică. Într-o notă introductivă o proclamă declamator: „Între spiritul Domnului ce s-a pus peste

nine și mă devoară, între în inimile voastre!" Tendințele retrograde ale operei s-au accentuat; sensul anti-turcesc al primului cânt e aproape total răsturnat; atitudinea față de boieri, ostilă la 1846, devine acum favorabilă. Lămurind cântul II într-un pasagiu din „Echilibrul între anti-teze“ Eliade își precizează clar poziția: „Nația își adoră eroii săi ce se numea boieri, nația conservă suvenirea lor, cîntă dimpreună cu mine faptele lor...“ Afirmația că ar fi renunțat să continue opera deoarece a aflat cu dezamăgire de „legătura lui Mihai“ e dezmințită de faptele înseși.

Scrise de la aceeași altitudine a poetului bard și profet, poeziile „Traducătorul la V. Hugo“ și „Santa cetate“ sînt rodul anilor de exil, cînd scriitorul a venit în contact mai sistematic cu doctrinele socialiştilor utopici și s-a pasionat de Fourier. Interesant e că voind să prezică viitorul societății omenești, Eliade pornea de la o înțelegere raționalistă a conceptului de profet; acesta ar fi un „spuiitor de necunoscut care prin calcul“ trece „ca algebristul“ de la necunoscut la cunoscut. În ciuda vocabularului umanitarist și socializant, „algebristul“ proceda însă în spiritul unei viziuni burgheze. În „Santa cetate“, viitorul lumii apare ca realizarea unui ideal comunitar egalitarist. Poezia, schimonosită de abundența italianismelor, stranie prin penumbra misterioasă în care se scaldă ideile și prin încetușarea versului în tiparul dantesc al endecasilabului și terzei rima, se compune din două părți: în cea dintîi e evocat „Christ-popolul“, năpăstuit de-a lungul istoriei, ultragiāt și martirizat; în cea de-a doua e zugrăvită „santa cetate“, unde domnesc „verul, frumosul, marele și bunul“. Lipssește, ceea ce lipsea și în „Cutremurul“, soluția reală a trecerii de la ordinea veche, nefastă, la ordinea nouă, radioasă și desăvîrșită. În „Santa cetate“ unde

„Uns împărat de ambe Testamente
Verb-Suveran în fine se proclamă“

„tremură regii, stirpea păcătoasă“, soarta e „nivilată“, diferitele popoare trăiesc în

solidaritate, justiția, frăția și virtutea sînt stăpîne. Și totuși, ciudățenie, dar atît de revelatoare pentru concepția politică a autorului, în același timp „propriul e sacru“ și e „risolvat comunul“. Ca și la 1848, Eliade voia „foloase generale în paguba nimănu“. Fondul duplicitar al gândirii sale se întrezărește încă odată sub perdeaua de fum a utopiei.

S-ar părea că fabula și poezia satirică, domenii în care Eliade a produs în răs-timpuri, cu scopul de a lovi în numeroșii săi adversari politici, ies din cadrul preocupărilor de care am vorbit pînă acum. În adevăr, fabula și satira au fost atît de insistent cultivate în sec. XVII și XVIII, încît mulți cred că e vorba de specii literare ale clasicismului. De fapt, tiparele genului pot fi utilizate în mod diferit și Eliade e în această privință un exemplu edificator. La el profunzimea tipologică e sacrificată în folosul caracterizării de esență pamfletară. Resentimentele personale îl copleșesc pe scriitor în așa măsură încît el nu izbutește să-și decanteze veninul și să-l transforme în substanța unei arte echilibrate, ironice, cu simetrii de compoziție, în care critica să capete aspectul obiectivității, al unui punct de vedere general uman. Țintele polemicii lui Eliade sînt transformate în caricaturi. El se năpustește asupra adversarului, ca în „Ingratul“, cu o adevărată explozie de injurii și batjocuri, fără a se preocupa măcar să simuleze imparțialitatea și fără nici o strategie a atacului. Adesea și în fabulă, ca în „Măcieșul și florile“, atmosfera e violent subiectivă. Aceeași predicție pentru vorba de ocară și vocabularul de mahala se regăsește în „Areopagul bestțiilor“ (1856) unde lupii „cilibii“ (boierii conservatori) și vulpile „năciunale“ (liberalii rosettiști) sînt condamnați deopotrivă. Aprecierea lui Bolintineanu: „Nimeni nu reuși ca Eliade în satirele politice de circumstanță“ privește nu atît valoarea de fond, cît ecoul momentan al operelor de acest fel. Totuși Eliade manifesta dispoziții certe pentru gen. Mai

Nu e nălucă-mi spune, mă mîngîie oriunde,
Durerea mi-o adoarme, lacrăma el mi-o
șterge,
Și pe pămînt și-in ceruri nădejdea mi-o
arată“.

Temperament puternic, mistuit de contradicții, capabil de aprinderea entuziasmului și indignarea urii, Eliade caută mereu echilibrul și calmul conștiinței, dar nu-și dezleagă aptitudinile decît acolo unde pasiunea are ocazia să se dezlănțuie în voce, lovind în adversari sau aplicîndu-se asupra mecanismelor secrete ale vieții sufletești. Lirica sa e a extremei, trecînd de la aerul grav și sentențios al meditațiilor, la risul mucalit și crud al fabulelor, de la tonul cald, plin de compasiune pentru mizeria umană al poeziei sociale și filozofice, la improșcarea înveninată a satirelor. Tocmai din această cauză, traducerea din Lamartine, cu toată marea lor însemnătate istorică și în pofida aprecierii înalte pe care i-au dat-o contemporanii, n-au supraviețuit. Ele supără adesea prin lipsa de fluiditate:

„Simțirile-s fiorate, inimile se pătrund,
Și-n aerul care sună de glasul cel

tremurînd
Parcă al morților suflet pînă el s-aude
trecînd“.

(„Războiul“)

sau:

„Fă-mă a cunoaște drumul al sfintelor
tale voi,

Inlesnește a mea lipsă și mă sprijină-n
nevoi,

Inima mea o hrănește cu pîine a sen-tări“
(„Rugăciunea de scară“)

Incapacitatea de comunicare a vapo-roasei armonii lamartiniene, a stării de inefabil și reverie vagă, vine la Eliade din neaderența la substanța sufletească a originalului. Îi lipsea seminătatea cuge-tului, cea judecată de sus asupra lucrurilor care punc o surdină tuturor țipete-lor, care transformă sfîșierea tristeții în melancolie și dramele conștiinței în obiecte ale unei contemplații liniștite. Vocația lui

Eliade se afirmă în pasagiile de bravură, unde se crează tensiuni, unde sensibilita-tea se încordează, iar temperatura crește dincolo de punctul de fierbere. Nenoroci-rea e că nu și-a înțeles singur chemarea. „Zburătorul“ va însoți literatura noastră cît de departe în vremi vor înainta dru-murile sale, cu toate că improprietăți de limbă și stîngăcii de expresie există și aici, tocmăi pentru că autorul și-a arti-culat inspirația pe datele autentice ale resurselor lui: evocarea conflictelor, în ca-zul de față a surexcitării nervoase în-tr-un cadru de înserare rustică, notat cu realism: unde liniștea pietrificată face parcă posibilă starea de halucinație. Pe porțiuni, monologul Florichii e criticabil, dar în ansamblu fervoarea lui se trans-mite zguduitor:

„Ah! inima-mi zvîcnește!... și zboară de
la mine!

Îmi cere... Nu-ș ce-mi cere! și nu știu
ce i-aș da:

Și cald și rece, uite, că-mi furnică prin
vine,

În brațe n-am nimica și parcă am ceva.
Că uite, mă vezi, mamă? așa

se-ncrucîșează
Și nici nu prinz de veste cînd singură

mă strîng,
Și tremur de nesațiu, și ochii-mi văpăiază

Pornese dintr-înșii lacrimi și plîng,
măicuță, plîng

Ia pune mîna, mamă, pe frunte,
ce sudoare!

Obrajii... unul arde, și altul mi-a răcit!
Un nod colea m-apucă, ici coasta rău mă

doare:
În trup o pirotcală de tot m-a stăpînit“.

Eliade e un retoric ca toți romanticii. Dar retorismul lui e energic, dramatic, vizionar, diferit și de sentimentalismul lui Bolintineanu și de lamentația discretă (afară de primele versuri) a lui Alexandrescu și de patetismul teatral al lui Bolliac. O adevărată prăpastie îl separă de limpiditatea, cuvîința și robustețea lui Alecsandri. Retorismul său e mai de grabă al oratorului de tribună, deci mai aproape

de Bălcescu, însă fără a poseda distincția tonului și noblețea sufletească a acestuia. Eliade e poetul îmbrăcat în odăjdii de mag care vrea să conducă mulțimile fără a ști bine unde, presimțind mereu pe undeva lina de aur și constatând mereu că s-a înșelat. Revărsându-și apele, lișismul său inundă semnele de drum, pietrele de hotar ce despart în literatură haosul de arta adevărată, care e organizare și efort lucid de a supune materia ideii. De aceea gafele se înșiră unele după altele și dacă privim bine întreaga traiectorie pe care a descris-o, vom constata că în cea mai mare parte ea e o succesiune de eșecuri.

Umblind pe atâtea căi nebătute, Eliade experimentează tot felul de forme literare. Pentru a reuși „o orchestrație serafică“ în partea întâia a „Căderii dracilor“, unde se zugrăvește empiricul și a obține senzația de rostogolire apocaliptică în haos din partea II, Eliade recurge la un limbaj care evoluează de la încercarea de a transcende materia și a o spiritualiza până la acumularea de erori, de superlative fonice și optice. Imaginea e câteodată grandioasă; zgomotul căderii îngerilor e sugerat printr-o catastrofală dezarticulare a cosmosului:

„Cind toate s-ar esmulge din marea
încentrare
Eșind din a lor axe și nu s-ar mai ținea,
S-ar prăvăli în spațiu spre vecinică
pierzare
Și una peste alta zdrobindu-se-ar cădea...“

Nici „esmulge“, nici „încentrare“ nu sînt singularități. Lexicul e plin de născociri:

„Și duhul mîngîierii burează caldă mană
Mărgăritează vecinic prea sfintele sădini“
etc.

Firește, obiecțiile sînt posibile, dar înariparea inspirației nu e de contestat. Din păcate, frecvent, mult prea frecvent, invențiile lui Eliade sînt imposibile, ele nu contrariază numai o anume ortodoxie a gustului, ci pur și simplu se situează în afara artei. În „Anatolida“ de pildă, efortul de epurare a limbajului pentru

a sugera atmosfera de ingenuitate edenică, de transparență și cruditate a simplității anti-deluviene, reușește rar. Opera e căznică, dedusă parcă dintr-o schemă logică, de-a dreptul ridiculă pe fragmente prin siluirea limbii:

„Și sîn la sîn ferice se-mparadisă mirii
Țiindu-se de mînă în mutuali afecții“.

sau:

„Stăi, bella mea dilectă, întoarce-te, o Evă!
Os nobil, adorabil, din propriile-mi oase“.

sau:

„E om și n-are oamă, ca leul o lionă“.

Cîteodată, totuși, mișcarea penibilă a versului, încrustată pe splendoarea stranie a decorului, pare a învinge gravitația și se înalță într-o plutire ce durează nu mai mult decît flacăra unui chibrit dar în această clipă străpunge întunericul.

În „Mihaida“ efortul de elaborare lingvistică e la fel de nefericit: cititorul nu mai știe dacă textul e în romînește sau în esperanto. Iată de pildă cum se confesează Cuvîntul. „încarnat“ ca să „deiface“ pe „Omul“:

„Și în triumf resaltă, uimește custodia,
Înfericirea rumpe și-n ceruri se realță,
Lăsînd jos fructifere divinele-i semînte,
Pe care le-ncolțește, le crește și le coace
Al verității spirit în secolii, generații“.

La artificialitatea exprimării se adaugă diluarea materiei, incapacitatea de concentrare, discursivitatea. Eliade utilizează rar metafora, înclinarea sa fiind spre o poezie conceptuală, care cultivă ca figură de stil în mod predilect antiteza și definește obiectul prin sinonimii repetate. Lamentabil e mai ales în versul alb. Obligația rimei îi disciplina inspirația și chiar dacă ea divaga, pivotînd confuz în jurul ideii, din timp în timp tot se aduna în cîteva versuri remarcabile. Din „Poetul murînd“ sînt multe strofe de citat:

„A vieții mele cupă se sparse încă plină;
În lungi suspine viața-mi se duce

și declină:

Nici lacrimi, nici regrete n-o pot întîrzia,
În bronzul ce mă plînge în sonuri

precurmate,

A morții mină rece ultima-mi oră bate,
...Să gem oar? sau mai bine să caut
a cînta?"

Scriitorul se simțea la largul său în fabulă și satiră. Chiar cînd motivul e străin, atmosfera e aci autohtonizată. În „Corbul și vulpea” (1830) Eliade îl aduce pe La Fontaine pe malurile Dîmboviței: vulpea e o „jupîneasă” căreia îi place să se plimbe ca oricărei cucoane; ea îl salută pe „jupînul” corb cu „plecăciune”, iar acesta lasă să-i cadă un „chilipir” de caș. În „Un muieroi și o femeie” (1861), portretul „mugieroiului” palavragiu și europeanizat, la modul coanei Chirița, e desenat cu o peniță acidă, neierțătoare:

„Muierușca, nevăstuiacă,
Ochi de linx, bot de curuică,
Nu sta locului nici cum
O lua papuc la drum,
Tot orașul colinda,
Treiera și vîntura,
Loc, căsuță nu lăsa,
Peste tot s-amesteca”.

Preferința pentru expresia verde, cu mirosuri tari, pe care bunul gust o expulzează de obicei din domeniul poetic, e o altă dovadă a forței cu care se impune în arta literară a lui Eliade ceea ce e temperamental. Cît de departe sîntem de protocolul lexical al clasicismului care osîndește tot ce nu e nobil și conform etichetei!

Nenorocirea lui Eliade a fost de a fi crezut că ajunge să-și înstruneze lira ca să scoată oricînd sunete armonioase: din cauza înfatuării excesive, obiecțiile pe care le întîmpina, în loc să-i dea de gîndit, îl exasperau și-i consolidau obsesiile. Numai așa se explică libertatea cu care s-a erijat în reformator al limbii și furia cu care și-a stricat treptat propria-i creație. Versul:

„O lac și voi stînci tăcute, peșteri și
păduri umbroase” din ediția de la 1829
devenea în 1847:

„O lac! și voi stînce mute, spelunci,
selbelor umbroase”. „Tuciul cîmpenesco” din

„Singurătate” se transformă în „rustica
campană” iar „sunete viteje” din „Războiul” (1829) apare în „Rebellul” (1860)
„bellice sonuri”. Italianismul, semn în
definitiv al prezumției bolnăvicioase care
pusese stăpînire pe scriitor, i-a dat lo-
vitura fatală.

Nicăieri nu e mai dăunătoare decît în
cazul lui Eliade, rigida judecată helfe-
rească, întemeiată pe categorisirea metafizică în bine și rău, or pe acea tendință
de a extrage din trecut exclusiv motive
de admirație sau pricini de osîndă. Ade-
sea meritele lui Eliade scripese printre
noroaie și pulberi aduse de toate vîntu-
rile și nu odată cusururile lui sînt mai
instructive și mai vrednice de atenție de-
cît virtuțile altora. S-a spus că el ar fi
fost un mare poet dacă n-ar fi trebuit
să-și slească energia luptînd pentru for-
marea limbii. După noi, datele problemei
sînt mai complexe. În ultima instanță, ne-
reușita lui Eliade e datorată conflictului
dintre ideologia sa din ce în ce mai re-
fractară istoriei și literatura vremii care
printr-un vast efort colectiv, prin desco-
perirea poeziei populare, prin cultivarea
inspirației de caracter național, prin res-
pingerea aberațiilor latiniste, prin ten-
dința spre observarea mediului local, se
făcea într-o măsură tot mai mare ecoul
experienței istorice și-i împlinea dezide-
ratele. Apoi vine și celălalt decalaj, tot
atît de dramatic, acela dintre intenție și
mijloace, dintre aspirațiunile de dimen-
siuni tulburătoare ale spiritului său ne-
astîmpărat și insașiabil și limitele deter-
minate ale constituirii limbii și explorării
resurselor expresivității poetice.

Acest scriitor, pe care totul îl atrăgea
și nimic nu-l putea satisface, care a cău-
tat continuu, fără să găsească vreodată
idealul în stare să împace contrariile în-
tr-o miraculoasă și imposibilă armonie,
care a deschis mereu șantiere, ducînd rare
ori clădirile pînă la acoperiș, a fost, în
ciuda tuturor erorilor lui, un mare poet.
Un mare poet, în sensul zbuciumului lăun-
tric, al capacității de intuiție și viziune,
al imaginației grandioase, învins însă în
bătălia cu materia rebelă a versului, deși

printre sfărâmurile rămase în urma trecerii lui printre oameni s-au păstrat și unele zidiri trainice.

CITEVA CONCLUZII

Rolul lui Eliade Rădulescu în cultura noastră a fost în același timp salutar și dăunător, iar cântarul posterității, apreciindu-i faptele, a variat evaluarea între extreme adesea diametral opuse. Și contemporanii l-au judecat pe Eliade contradictoriu: unii, mai puțini, cu regret și admirație, alții mai numeroși, cu violență și indignare. Toți însă, și în vremea lui și mai târziu, au fost de acord să-i recunoască cel puțin un merit principal: acela de a fi dat un impuls hotărâtor dezvoltării culturii românești, în cel de-al doilea sfert al veacului XIX, printr-un efort titanice, desfășurat aproape în toate ramurile de activitate intelectuală. Ca autor al „Gramaticii“, creator al Filarmonicii, începător al presei românești, patron al scriitorilor debutanți, mediator într-o cultură ce-și căuta modele în capodoperele scrisului universal, Eliade e caracterizat just prin denumirea de „părinte al literaturii române“.

Pornit de la luminism, Eliade a evoluat spre un liberalism retrograd, din ce în ce mai îndepărtat de aspirațiile maselor populare; destinul lui s-a împletit cu destinul clasei căreia i-a aparținut din punct de vedere ideologic. El a ilustrat tendințele acelor pături ale burgheziei române care, în primele decenii ale sec. XIX s-au desfăcut cu prudență de legăturile cu vechea societate, evitând ruptura deplină cu aristocrația funciară și domitoriul regulamentari, luptând pentru reforme, dar pe temeiul conservării relațiilor de clasă existente. Până la 1848 Eliade a fost omul momentului, o personalitate reprezentativă a acestor forțe ale dezvoltării sociale. De-aci imensa popularitate de care s-a bucurat.

E drept că la temelia simpatiei generale ce i se arăta din multe părți stăruia o eroare tragică; un ochi atent ar fi putut distinge în corul ovațiilor motive de prețuire felurite. Cum însă în epocă dom-

nea o stare de confuzie a ideilor și de euforie a bunăvoințelor chemate la opera comună de redeșteptare a spiritului național, echivocul asupra veritabilei sale orientări ideologice s-a putut menține oarecare vreme. Prin însușiri neobișnuite, prin versatilitatea spiritului și facilitatea simulării, prin capacitatea de a intui rapid situațiile și a-și compune circumstanțial o atitudine, ca un actor care pîn-dește cu coada ochiului la efectul replicilor și gesticulației sale, Eliade a izbutit un timp să dea unor oameni diverși iluzia că le e consubstanțial.

A venit însă anul 1848 și mitul omului reprezentativ, situat de-asupra claselor, s-a sfărâmat în țândări. Confrunțarea cu revoluția a despărțit faptele de aparență, realitatea de legendă. Toată energia intelectuală pe care Eliade a cheltuit-o și o va cheltui și de-aci încolo ca să asocieze ceea ce viața reală și istoria separaseră în mod irevocabil, eforturile lui de a împăca pe exploatarea cu exploatații și a obține din idei culese din toate vînturile o unitate a concepției despre lume, își vor dovedi zădărnicia și vidul lăuntric. Se vor îndepărta de el masele, îl vor abandona prietenii și discipolii, îl vor repudia chiar și aceia al căror purtător de cuvînt fusese, în mod nemijlocit, liberalii burghezi.

După 1848, Eliade cade în disgrație. Dar nu pentru că ideile sale ar fi ieșit din sfera intereselor burgheze, ci pentru că devenise incomod ca om, își atrăsese prea multe inimizități, inspira suspiciuni prin ambițiile și vanitatea lui exagerată, era prea conștient de meritele sale și vocifera nestăpinit contestînd orice merit al altora. Părăsit de cei pe care, împotriva aparanelor, îi servise și-i servea încă, el nu se va mai putea redresa niciodată. Trăia drama izolării: își pierduse legăturile cu poporul iar burghezia îl tolera ca pe o rudă săracă.

În slujba idealului său de clasă, Eliade a adus însușiri contradictorii, mari calități și mari cusururi: o rară curiozitate intelectuală și o remarcabilă putere de asimilare unite cu o extremă suficiență,

o imaginație tenebroasă, de mare amplitudine și un bun simț de mahalagiu bucureștean; o erudiție prăpăstioasă de auto-didact, fără simțul valorii izvoarelor și o teribilă superficialitate. Mai ales însă îl caracteriza o susceptibilitate bolnăvicioasă, luînd foc la cea mai neînsemnată provocare, reacționînd pătimaș și exagerat, coborînd la invectivă și sarcasm. Avea și o enormă vanitate și o irepresibilă tendință de a simula, de a adopta în fiecare moment poza cea mai convenabilă, de a se admira ca statuie, cu ochii posterității. Suflet ardent, impulsiv, tumultuos, avînd vocația prozelitismului, dornic să fie pedagogul neamului, profetul și justițiarul său, Eliade s-a străduit zadarnic, de-a lungul unei vieți frămîntate, să împace severitatea principiilor cu o tactică fluctuantă, să concilieze patriotismul cu cosmopolitismul, socialismul cu evanghelia și proprietatea, legea naturală cu puterea creatoare a geniului.

Influența exercitată de Eliade ține mai puțin de conținutul operei proprii și mai mult de stilul personalității. Într-o țară în care cei mai mulți literați erau sterili, își sleiau puterile intelectuale înainte de vreme sau se amuzau diletant cu literatura, el s-a devotat scrisului cu o pasiune de benedictin și a fost pînă la moarte într-o neconținută fierbere creatoare. Într-o epocă de silabisire a abecedarului științelor și artelor, el a parcurs cu sete enciclopedică toate domeniile, deschizînd seria genurilor laborioase și polivalente: Eminescu, Hașdeu, Iorga. Într-o cultură ce-și propunea țeluri modeste și se menținea într-un practicisism cuminte, el a inițiat șantiere gigantice și a dezvăluit în toate problemele de care s-a atins un simbul teoretic și o rezonanță filozofică.

Tot atît de exemplare i-au fost lipsurile și eșecurile. Instrăinîndu-se de popor, a suferit un proces de involuție și deingoladă intelectuală și, ca eroul mitologic ce-și înghițea copiii, și-a devorat propria-i descendență spirituală. Inzestrat cu un talent literar ieșit din comun, a dat prea puține opere care să-i supraviețuiască,

deoarece a rivnit totdeauna altceva, mai mult decît putea face și era nevoie. Prin politica echilibrului între antiteze, de conciliere verbală a antagonismelor sociale, a întruchipat imaginea liberalismului fanfaron și laș, pe care Camil Petrescu a avut dreptate să-l figureze în „Un om între oameni“, într-un portret care fiind al lui, amintește totuși de Farfuridi.

Pe Eliade l-a caracterizat cu o excepțională luciditate Mihai Eminescu. Nu însă în poezia trimisă, pe cînd avea 17 ani, „Familiei“ lui Iosif Vulcan, în care se extazia în fața teribilului moșneag („La Heliade“), ci în cunoscutele versuri din „Epigonii“ care figurează în fruntea acestor rînduri și mai ales în articolul publicat în „Curierul de Iași“ din 11 martie 1877: „Eliade se vede a fi fost în tinerețe un om foarte inteligent. Prin gramatica sa eliminează din ortografia română toate semnele prisositoare, prin cărțile sale didactice a dat ființă limbii științifice, din tipografia sa a ieșit la lumină între anii 30 și 50 aproape tot ce s-a tradus mai bine în românește. Cam pe la anul 1845 începe însă în mintea scriitorului bucureștean o suficiență nepomenită și o decădere intelectuală cu atît mai primejdioasă cu cît Eliade era privit în vremea lui ca un fel de oracol. Limba „Curierului de ambe sexe“ se latinizează și se franțuzește, el începe a scrie c-o ortografie imposibilă, nesistematică, un product bastard al lipsei sale de știință filozofică pozitivă și al unei imaginații utopiste. Fără a avea el însuși talent poetic, dă cu toate acestea tonul unei direcții poetice, a cărei merite consistau într-o limbă pocită și în versificarea unor abstracții pe jumătate teologice, pe jumătate sofistice... Intîmplările politice de la 1848 și petrecerea sa în străinătate îi răpiră și restul de bun simț cît îi mai rămăsese. El deveni din ce în ce mai închipuit și mai apocaliptic... Aproape tot ce-a făcut Ioan Eliade, modestul învățător de la Sf. Sava, a fost caricat de Heliade Rădulescu“. Peste aceste cuvinte pătrunzătoare și drepte nu mai e nimic de adăugat.

ION VITNER: „PROZATORI CONTEMPORANI”

OV. S. CROHMĂLNICEANU

eu volumul „*Prozatori contemporani*”, Ion Vitner realizează începuturile fericite ale unei lucrări de un excepțional interes. Printr-un șir de studii, el își propune să reconstituie sistematic și pe cât se poate mai complet harta literaturii noastre actuale și să-i fixeze principalele forme de relief. Aplicată deocamdată asupra prozei, munca sa se concretizează în acest prim rezultat prețios: profilurile a opt autori: Marin Preda, V. Em. Galan, Titus Popovici, Eugen Barbu, Aurel Mihală, Francisc Munteanu, Remus Luca și Petru Vintilă. Grupajul nu e arbitrar, ci decurge din spiritul de sinteză care prezidează lucrarea. E vorba aici de o categorie a prozatorilor care s-au afirmat exclusiv după 23 August 1944 și care n-au deci un trecut literar anterior. Ea urmează a fi completată cu alte două a autorilor care, ca M. Sadoveanu, George Călinescu, Geo Bogza sau Zaharia Stancu erau la eliberare personalități literare notorii și a celor care ca N. Țic, Nicuță Tănase, Th. Mazilu sau Dumitru Radu Popescu, se impun atenției abia în momentul de față. Mișcându-se astfel într-un univers spiritual comun, apreciind lucrurile în funcție de diverse determinări specifice, criticul are posibilitatea să dea o înfățișare mai firească și mai expresivă imaginii finale de ansamblu. Pentru înțelegerea ei, va veni, probabil ulterior și ca niște introduceri lămuritoare.

Cum procedează însă din punct de vedere practic? După câte se pare, el își impune întâi un anume recul pentru a câștiga perspectivă. Autorii și cărțile studiate aparțin prezentului imediat. Ion Vitner analizează „*Șoseaua Nordului*” de Eugen Barbu, „*Îndrăzneala*” de Marin Preda, ultimele nuvele ale lui V. Em. Galan sau Remus Luca. Unde e diferența față de cronica literară propriu-zisă? S-ar zice că nicăieri, și totuși ea există. Criticul e conștient că are de a face cu un peisaj mișcător, că fiecare autor adus în discuție rezervă încă mari surprize și că orice încercare de a-l prinde într-o formulă definitivă sau de a-i judeca opera cu criteriile istoricului literar e hazardată. Remus Luca, de exemplu, dădea impresia acum oțiva ani că se simte acasă doar în mediul sătesc și că e, așa cum spune Ion Vitner „*un ardelean care sadovenizează*”. Iată însă că în ultimele sale nuvele se relevă un excelent cunoscător al lumii muncitorești din orașele transilvănene cu vechi tradiții meșteșugărești și mici industrii locale. Naratorul calm, așezat, e tentat de introspecție și analiză morală. Ce caracter va căpăta literatura lui în viitor? Titus Popovici a scris o carte de răfuială cu miturile intelectualității, polemică, vibrantă, proiectându-și în ea vizibil experiența personală asupra eroilor așa cum făcea Camil Petrescu (mă refer la „*Străinul*”), apoi alta obiectivă, stăpînită, solid construită,

consacrată „dramei pământului“, pe linia lui Rebreanu, „Setea“. Care e filonul adevărat al prozatorului? Critica a recunoscut în „Munca de jos“, cea mai bună nuvelă de pînă acum a lui Eugen Barbu. Dar foarte de curînd a apărut „Canistra“, care rivalizează cu ea. Unde și-a dat autorul „Cropii“ întrecu-gă măsură? Acestea sînt întrebări imediate la care, cum se vede, nu e ușor de răspuns. Ion Vitner înțelege că a adopta într-un asemenea domeniu punctul de vedere strict al istoricului-literar, înseamnă a avea iluzia infailibilității și a risca să greșești grosolan. De aceea își face considerațiile cu prudență, ține mereu seama de eventualitatea dezvoltării viitoare a autorului, lasă aprecierilor o marjă de precizare, pe care urmează să o împlinească vremea. Lucrează deci într-o măsură cu sentimentul cronicarului literar. Totuși, ziceam, își impune o perspectivă mai largă, mai puțin dependentă de fluctuațiile momentului, ținînd să dea niște judecăți bazate de pe acum pe o anumită certitudine istorică. Despre cărți s-a scris de apariția lor, s-au emis felurite opinii. Un bogat material bibliografic, indicat la sfîrșitul volumului, o dovedește din plin. Cercetătorul poate să-și ia astăzi necesara distanță, să confrunte pările și să cîntărească greutatea argumentelor. În plus, el nu se va mulțumi doar să judece anumite cărți, cum fatal a fost nevoit să o facă la timpul respectiv cronicarul, ci va privi o întregă activitate creatoare, îi va căuta sensul și-i va stabili prin comparație ecoul. Acesta e și principalul interes pe care îl prezintă o astfel de lucrare.

Pătruns de rosturile ei, Ion Vitner aduce în studiile întreprinse o scrupulozitate exemplară. Creația celor opt autori e examinată cu migală de la începuturile ei pînă la data cînd criticul își redactează textul. Nimic nu este lăsat de o parte, chiar anumite intervenții în presă ale lui V. Em. Galan, sau Eugen Barbu sînt comentate, dacă lucrul se dovedește necesar. Studiile nu devin însă o înregistrare fastidioasă a tot ceea ce scriitorul a încredințat tiparului. Păstrîndu-și struc-

tura monografică, ele tind către o concentrație definitorie, de care cu rare excepții (V. Em. Galan, Aurel Mihale, Petru Vintilă) se apropie. Senzația e însă de epuizare a materialului. Chiar atunci cînd trece mai rapid peste anumite aspecte, criticul dă impresia că n-a omis nimic important, că o lectură proaspătă și atentă i-a îngăduit să sugă toată măduva textului. N-a rămas personaj memorabil, situație remarcabilă, problemă schițată, care să nu fi fost măcar în trecută menționată, așa că în primul rînd cartea lui e o excelentă lucrare de referire, o mică enciclopedie, căreia, pentru orice privește opera autorilor amintiți, i te poți adresa cu încredere, avînd siguranța că vei găsi ceva despre ceea ce te interesează.

Demnă de laudă e apoi și obiectivitatea riguroasă a aprecierilor. Ion Vitner vorbește cu o neascunsă simpatie despre literatura noastră contemporană, subliniază cu grijă fiecare dintre realizările ei. Criticul manifestă o mare comprehensiune, nu uită să citeze fie și un singur personaj reușit sau o scenă memorabilă dintr-o lucrare slabă, nu coboară însă pentru aceasta exigența, nu inventează valori, acolo unde nu sînt. Operația e mai mult decît salutară, pentru că restabilește proporțiile exacte ale diverselor realizări, deformate adesea de recenziile prea entuziaști și lipsiți de simțul măsurii. Lui Eugen Barbu, de pildă, recunoscîndu-i-se un talent neobișnuit, i se indică exact și cu lux de argumente slăbiciunile de concepție și efectele lor în cărți tulburătoare ca „Groapa“, sau cu incontestabile merite ca „Șoseaua Nordului“. Ion Vitner e un evident admirator al prozei lui V. Em. Galan. Din „Zorii robilor“ reține pagini — după el — antologice. Dar aceasta nu-l împiedică să judece aspru „proiectarea neveridică a problemelor prezentului în epoca 1907“ sau să găsească excesivă șarja fonică îndreptată împotriva unui personaj ca „romancierul“ Zorz Canicula-Purcua. La Francisc Munteanu aplaudă buna cunoaștere a mediilor proletare și semi proletare, observația bogată și susținută de simțul detaliului revelator, expresia laconică sobră și firească străbătută

delicat de suflul tristeții, revoltei sau umorului, dar remarcă și tendința reprobabilă a autorului de a face „decalcuri“ literare după propriile-i lucrări, de a-și împinge personajele către o înmulțire prin sciziparitate. Dacă arta reconstituirii universului fărănesc îl încântă în nuvela lui Remus Luca, „*Ana Nucului*“, nu ezită totuși să arate că bucata e un „strălucit exemplu de idilism“, „de manifestare a defuncției teorii cu privire la nivelarea sau realizarea în surdina a conflictelor vieții sociale“. Criticul plin de amabilitate și atent să nu rănească prin cuvânt nici o susceptibilitate, rămîne, cum îi stă bine, sever în aprecieri. Fără diplomație, dar și fără asprimi inutile, el spune lucrurilor pe nume, oprindu-se pînă la urmă, asupra a ceea ce e într-adevăr durabil. Cumpăna înclină doar uneori. Așa, de pildă, apar tratate cu o indulgență excesivă romanele lui Aurel Mihale „*Ogoare noi*“ și „*Floarea vieții*“. Față de ceea ce se întîmplă aici, procedeul „decalcului“, condamnat la Francisc Munteanu, e adevărată invenție. Cît privește idilismul din „*Ana Nucului*“, acesta are măcar meritul unei stilizări poetice succitatoare prin naivitate, pe cînd în cazul citat nu se poate vorbi de așa ceva. Criticul face eforturi zadarnice pentru a-și apăra niște aprecieri mai vechi, pe care însă timpul le-a infirmat. Dacă vorbind despre o carte a lui Aurel Mihale, într-adevăr bună, „*Nopti infrigurate*“, convinge ușor, chiar fără să insiste, în cazurile ce-lalalte nici invocîndu-l pe Gorki, nici mobilizîndu-l pe Thibaudet și pe Paul Morand, nu reușește să înlătore impresia de părtinire. Citate imprudent, cîteva rînduri dintr-un monolog distrug tot edificiu ridicat cu atîta trudă: „Ce să facă? se întreabă Lazăr. Să intre la tractor? Băieții ăia de la tractoare mai trecuseră pe la el, dar nu-l putuseră zmulge nehotărîrii... că nici fără pămînt nu putea rămîne! Să intre atunce la chiabur! Dar nu-i cunoaște el inima de viperă?... Amarnic îl pîrpăleau acum gîndurile!“ (s.m.) Exagerată mi se pare prețuirea deosebită pe care Ion Vitner o acordă celor două volume interesante de povestiri ale lui V. Em.

Galan, „*Vecinii*“ și „*Mesajul lui U. Iun-Tuo*“, introduse în clasificarea criticului sub o formulă cam pompoasă: „proza ciclului chinezesc“. De asemenea schița „*Marama*“ de Remus Luca e apreciată în niște termeni care pierd măsura lucrurilor. Ea e „o bijuterie“, „o nestemată cu selipiri care nu pot fi uitate“. Schița e bună, cu adevărat, dar după o asemenea caracterizare ce-i mai rămîne criticului să spună despre „*Întîlnirea din Pămînturi*“ sau despre „*Munca de jos*“, fără a-i nedreptăți pe Marin Preda și pe Eugen Barbu? Dar toate acestea sînt scăpări neimportante, datorite unui temperament fugos, pe care criticul se străduiește și izbutește în genere să și-l strunească.

O altă calitate prețioasă a cărții lui Ion Vitner ține de caracterul ei consecvent științific. Criticul consacră principalul spațiu al studiilor sale analizei personajelor fiecărui roman sau nuvele luate în discuție, interesîndu-se de tipologiile social-morale. Acestea îi oferă prilejul, înainte de toate, să judece modul cum un autor a reușit sau nu să reflecte realitatea prin mijloacele specifice ale prozei. S-ar zice că aici nu e nimic în plus față de cerințele obișnuite ale criticii marxiste. Desigur, dar există moduri și moduri de aplicare a unor principii generale. Pentru Ion Vitner analiza personajilor unei cărți e, pînă la urmă, reconstituirea sociologiei lor, în sensul bun al cuvîntului. Criticul nu recurge la niște scheme abstracte prestabilite, cărora să le caute apoi ilustrarea într-o așa zisă întru-chipare tipică. El vede în personajele dintr-un roman sau o nuvelă sinteze ale observației autorului asupra vieții, forme principale de concretizare ale ideii lui artistice. Analiza eroilor devine astfel, practic, deducerea conținutului operii, atîta cît acesta există efectiv, adică a dobîndit o expresie vie, materializată sub raport estetic. Ocupîndu-se de Ilie Moromete, criticul face o demonstrație strălucită a eficacității metodei sale de lucru. Aici, anatomia formelor particulare de autoiluzionare în care eroii trăiește, a „social blindness-ului“ său, după expresia lui Marx, dezvăluie în profunzime sensurile romanului. Firea contem-

plativă a lui Ilie Moromete, mecanica disimulării ei sub un adevărat joc ciudat actoricesc, gustul personajului pentru „gluma subțire“, toate se lămuresc, devin expresii revelatoare pentru un tip de umanitate, rezumă admirabil o întreagă experiență istorică. Analiza literară se organizează în jurul acestor deducții sociologice cu adinci implicații morale. Făcînd să apară în individualitatea ei vie ideea cărții, criticul îi urmărește morfologia prin extinderea discuției asupra restului personajelor, comentate nu în sine, ci funcțional. Caracterizările tind să depisteze o logică interioară a creației, adunîndu-se pînă la urmă într-un tot coerent. Despre „*Moromeșii*“, Ion Vitner reușește astfel să scrie cele mai bune pagini din critica noastră. De asemenea raportări bogate la aria fenomenului social, din care personajele literare iau naștere, se bucură și alte opere. Analiza romanului „*Streinul*“ de Titus Popovici prilejuiește prin Andrei Sabin o largă pătrundere în sfera avatarurilor intelectualității mic-burgheze. Cercetarea „*Gropii*“ lui Eugen Barbu, un excurs în psihologia criminală. Mai puțin fericit condusă e analiza eroilor din romanul „*Bărăgan*“ de V. Em. Galan. Aici caracterizările se alătură fără o înlănțuire prea stringentă și, evoluînd oarecum independent, dau studiului un caracter cam școlăresc.

În general Ion Vitner continuă pe această linie a discutării personajelor unei opere de proză sub raport sociologic, psihologic și estetic, cu ample referiri la realitatea care le-a generat, buna tradiție a criticii științifice „complete“, preconizate de Ibrăileanu.

Orice ideie artistică, prin individualitatea ei, prin ce are particular, propriu, trădează o anumită reprezentare a lucrurilor din jur. Aici concepții eronate asupra lumii pot deforma imaginea adevărată a vieții. Miliînd pentru principiile realismului socialist — adică a realismului celui mai consecvent — Ion Vitner are grijă să combată permanent efectele îndepărtării de la înțelegerea profundă, justă, exactă a universului omenesc, care face obiectul literaturii. Înclinației manifestate de Marin

Preda în primele lui schițe spre stările obsesive, anxioase (*Colina, Calul, Înainte de moarte*) i se relevă substratul ideologic străin. E vorba aici de o sădire artificială a misterului și absurdului în realitate, prin atomizarea datelor care o compun și hipertrofierea lor arbitrară. Primejdia „absorbirii socialului“ de o atmosferă stranie, nedefinită, „faulkneriană“ e semnalată (după mine, fără prea mult temei) și în legătură cu singularitatea situațiilor descrise de V. Em. Galan în puternica lui navelă, „*La Răzești*“. Dar detectarea cea mai susținută a unei concepții greșite, criticul o întreprinde în paginile consacrate romanului, „*Groapa*“ de Eugen Barbu. Viziunea „lumii închise“ e extrapolată cu finețe, indicîndu-i-se sursa naturalistă. Filozofia pesimistă a cărții, tendințele ei de evaziune dintr-un timp istoric în altul instinctual, definit prin „epoca rutuki“, sînt denunțate cu intransigență. Poate că aici pasiunea laudabilă pusă în combaterea unor interpretări necritice ale romanului l-au făcut să neglijeze nuanțele. Ceea ce spune despre „*Groapa*“ Ion Vitner e în esență adevărat, doar unele distincții sînt lăsate de o parte. „Șuții“ și „caramangii“ lui Bozoncea nu sînt niște eroi romantici cum se arată dispus să-i prezinte în cronica sa Dumitru Micu. Dar nici nu se poate conchide că între ei și circiumarul Stere „nu există nici o deosebire sub raportul existenței și funcției sociale“, cum afirmă Ion Vitner. Dovadă că lumea acestuia din urmă i-a scos de sub legile ei și că autoritățile instituite spre a o proteja îi vânează fără milă. Acest lucru îl observă chiar criticul. Atunci măcar o deosebire există. Vitalitatea hoților, modul cum ei sfidează convențiile sociale nu trezesc „o elevație purificatoare“ și oricine are dreptate să respingă asemenea afirmații. Dar nu în „scînteia de umanitate“, ci în disperarea lor homicidă, în înrăirea la care ajung, se citește o critică la adresa lumii burgheze și se ascunde elementul neromantic, original, realist al imaginii date de Eugen Barbu despre universul pegrei. Ion Vitner neglijează faptul că romanul e istoria trecerii de la un stil de hoție la altul, de la

domnia oarecum bonomă a lui Bozonca la cea crudă, fără absolut nici o lege, a lui Paraschiv. „Starostele“ fura numai când avea nevoie. „Ucenicul“ pradă și ucide dintr-un fel de înverșunare antiumană, urmărind plăcerea primejdiei și beția afirmării puterii, aștfund adesea de profitul acțiunilor sale. Se poate ignora că aici e intuit, firește sub o formă voalată de imaginea „universului închis“, un proces real și simptomatic de sălbăticitare a lumii capitaliste, care va ridică odată cu fascismul „filozofia“ lui Paraschiv la rangul rațiunii de stat? Fără să se abată de la principialitate, criticul putea să scoată în evidență această latură deloc neimportantă și nevaloroasă a cărții lui Eugen Barbu. Așa, caracterizarea, în ciuda numeroaselor observații exacte și substanțiale, rămâne totuși unilaterală.

Analizele amănunțite din volumul său, Ion Vitner nu le face numai pentru a stabili valoarea diverselor lucrări de proză tipărite la noi după 23 August 1944, pentru a vedea ce păstrează ele durabil, ci și pentru a reliefa anumite individualități artistice. Accentul cade aici pe descripția unei activități creatoare. Criticul alcătuiește un mic scenariu al cărui erou e scriitorul și-l prezintă pe acesta în luptă cu diverse dificultăți, căutându-se și descoperindu-se de-a lungul cărților sale. Notele definitorii se adună astfel pe drum, fără să constituie neapărat un portret, importantă rămânând înaintea de toate logica interioară a mișcării, puterea ei de a figura o evoluție particulară. În vederea atingerii acestui scop Ion Vitner nu se sfiește să răstoarne succesiunea cronologiei strictă a creației, când e cazul să lumineze mai bine un contrast, o situație revelatoare.

Rezultatele sînt de cele mai multe ori excelente. Eugen Barbu apare, de pildă, străduindu-se să-și limpezează orizontul și să-și valorifice din plin, pe lângă o rară acuitate senzorială, cunoașterea intimă a mediului muncitoresc; Francisc Munteanu, apelînd la o extrem de bogată experiență autobiografică, pe care nu reușește încă să o închidă în construcții epice încheiate; Marin Preda, dezvăluind o gamă neînăuită de reacții ale sufletului țărănesc în fața

vieții; Titus Popovici, ezitînd între problematica intelectuală și reconstituirea pe un plan larg, de frescă, a marilor mișcări sociale; V. Em. Galan punînd o adevărată pasiune în investigarea noului și în demonstrarea faptului că greul istoriei îl suportă „oamenii dintr-o bucată“. Metoda șchioapătă doar atunci cînd evoluția autorului nu oferă prea mult dramatism și criticul n-are posibilitatea să-și scoată din ea scenariul necesar. Un prozator cu o pronunțată personalitate ca Remus Luca rămîne din această cauză palid conturat. Dacă, prinși în mișcare, eroii lui Ion Vitner trăiesc, conturîndu-și prin drumul literar străbătut o individualitate, unele considerații care-i privesc comportă încă amendamente colegiale. Nu cred, de pildă, că tehnica prozei lui Marin Preda e prebalzaciană, adică bazată pe narațiunea cu un singur personaj bine finisat. Întîi că lucrul nu e exact și, acolo unde Ion Vitner însuși vorbește cu îndreptățire de *densitate*, n-au cum să existe goluri. Un corp e dens atunci cînd materia lui e concentrată la maximum. O proză cu umbre sau fantome în locul personajelor secundare nu poate avea această calitate. Apoi se absolutizează aici tipul de roman balzacian. Dostoievski lucrează și el cu un erou central, aceasta nu înseamnă însă că tehnica lui Walter Scott îi e superioară. Una e formula primitivă a romanului-povestire și alta a celui modern, în care sufletul personajului principal rezumă el singur prin adîncimea la care e sondat o întregă lume, ca în „Crimă și pedeapsă“ sau în „Idiotul“. Ion Vitner are dreptate cînd arată în legătură tot cu „Moromeșii“ că disimularea nu e un atribut exclusiv al țăranelui. Dar nu aceasta e problema. Țăranul a fost prezentat la noi de o întreagă literatură semănătoristo-poporanistă ca expresia însăși a candorii și francheței. Aici idilizarea lumii satului se alia cu ideea primitivității sufletului rural, străin de orice complicație și în stare doar de reacții primare. Disimulat, încăodată, nu e numai țăranul, dar prezentarea *disimulării țărănești în literatură* constituie un fapt rar, puțin întîlnit, (la Rebreanu, într-o măsură,

și la Gh. Brăiescu, cum remarcă Lovinescu), un rezultat important al observației realiste, care prin implicații etico-sociale *cu totul inedite față de scriitorii amintiți mai înainte*, conferă o originalitate deosebită prozei lui Marin Preda. Aceasta, fiind problema, considerațiile de varășului Vitner cu privire la natura dublă a sufletului mic-burghez, oricât de inteligente și judicioase ar fi, nu schimbă cu nimic lucrurile.

Rezerve îmi stârnește și afirmația că între literatura lui Titus Popovici și proza ardelenă mai veche, reprezentată în primul rând de Slavici și Rebreanu, n-ar exista înrudiri substanțiale. Criticul ocolește astfel un prilej fericit de a scoate în evidență originalitatea tânărului romancier. Că el datorează enorm epocii de pionierat întreprinsă pe tărîmul literaturii noastre noi de scriitori ca Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu, Zaharia Stancu sau Marin Preda e foarte adevărat. Dar aici e vorba de o experiență globală și de temperamente artistice complect deosebite, care nu constituie o anumită familie de spirite. Problema e de a stabili întii prin înrudire apartenența autorului la un tip de literatură și apoi, în interiorul acesteia, printr-o diferențiere mai exactă, natura lui proprie. Pe Titus Popovici nu-l leagă de Slavici și Rebreanu doar anumite teme, personaje și formule epice, ci un univers specific al prozei ardeleni. Eroii lui poartă pecetea unui stil particular de viață, încetățenit peste munți. Am să iau un singur exemplu, al tradițiilor familiale puritane și al ponderii lor, deosebite în viața individului. Acesta e climatul în care se mișcă Mara, învățătorul Herdelea, eroii lui Agîrbiceanu. Titus Popovici nu e mai puțin sensibil la asemenea situații cînd descrie universul lui Andrei Sabin sau al lui George Teodorescu. Aș spune chiar că ele îl obsedează și, abia fiindcă e conștient cît sînt de înrădăcinate, cheltuiește atîta vervă satirică împotriva lor. Aici iese la iveală și o trăsătură proprie literaturii lui Titus Popovici. Ea aduce pentru întia oară revolta împotriva a ceea ce au apăsător astfel de tradiții, care la alți prozatori ardeleni, chiar atunci cînd

erau văzute cu un ochi critic, apăreau totuși învăluite într-o atmosferă de respectabilitate. Titus Popovici e primul copil teribil de peste munți și proza lui reflectă ecoul ideilor revoluționare în sfera unor preocupări mai vechi ale literaturii noastre. Dar acestea sînt mici complectări. Ele nu schimbă temeinicia observațiilor făcute de Ion Vitner asupra activității lui Marin Preda sau Titus Popovici. Dimpotrivă, vin să ilustreze valoarea lor de stimulent pentru continuarea și adîncirea cercetării.

Studiile lui Ion Vitner sînt scrise într-un stil alert. Rigoarea științifică, grija pentru sistematizare nu stînjenesc mișcarea vioaică a ideilor și eleganța expresiei. Criticul face numeroase digresiuni teoretice (despre „efectul reverberației“, despre „romanul experimental“) are asociația bogată, hrănită de lecturi întinse și variate. De cele mai multe ori invocarea unor autori sau opere din literatura universală lărgesc considerabil perspectiva discuției. În figura lui Suslănescu, e văzută cu bună valoare de sugestie, „o replică sarcastică la desrădăcînarea barresiană sau disponibilitatea gidiană“. La nuvela „*Potopul*“ de V. Em. Galan se aduc cîteva precizări erudite, care restabilesc cu humor adevărata biografie a cardinalului Marcianus Lombardus, a filozofului scolastic Agostino Nifo și a lui Johann Stoeffler, astrologul din Ulm. „*Lenta*“ lui Francisc Munteanu e caracterizată ca „o mică doamnă Bovary, la nivelul satului ardelenesc“. Elemente împrumutate plasticii și muzicii sînt chemate să concretizeze observațiile criticului. Nuvela „*Ana Nucului*“ e alcătuită dintr-o succesiune de tablouri, ca în cunoscutele „*images d'Epinal*“. În „*Setea*“, destinul lui George Teodorescu apare strîns legat de acela al lui Mitru Moș „ca într-o efigie a lui Ianus bifrons“. Ideia artistică a prozatorului e în „*Înrăzneala*“ mai mult de natură simfonică decît epică. „După acel foarte scurt *scherzando* inițial al bucuriei fără limită și fără finalitate, urmează o desfășurare de tonuri grave, dramatice, pline de tragism, de zbucium interior, pînă la revenirea în *finalul de cor*“.

Uneori, însă, aceste asociații au în ele ceva gratuit. Eugen Barbu notează la sfârșitul primului capitol din „Groapa”: „Așa e viața, ca o panoramă“. Criticul reține imediat ideia existenței umane văzute ca spectacol și execută o trimitere rapidă la istoria conceptului „de la Antisthenes, inițiatorul școlii cinicilor și pînă la Schopenhauer“. Lectura romanului „Bărăgan“ îi amintește „Sufletele moarte“ ale lui Gogol. Remarcă însă îndată că Anton Filip nu e un Cicicov, iar în peregrinările sale, el nu dă numai de indivizi ca Nozdriev, Sobakievici sau Pliușchin, ci și de oameni cu

rajoși, demni și hotărîți. Atunci, ce rămîne din comparație? O anumită prețiozitate (se vorbește de „dedalul erosului“ în romanul „Floarea vieții“) pătează ici și colo textul, caracterizat în genere sub raport stilistic prin proprietate, energie și eleganță.

Serioase, probe, substanțiale, studiile lui Ion Vitner, anunță una din cele mai valoroase lucrări de critică literară întreprinse la noi în ultima vreme. Nu-i pot dori autorului decît să o ducă la capăt cu bine.

PROGRAMUL P. C. U. S. ȘI UNELE ASPECTE ALE CREAȚIEI LITERARE CONTEMPORANE

M. NOVICOV

deziunea la principiile realismului socialist presupune oare și acceptarea unui „program artistic”? Cu alte cuvinte: este realismul socialist o mișcare literară programatică? Unii tovarăși, mai puțin fermi în fața atacurilor insinuante ale reprezentanților ideologiei burgheze, par a fi înclinați să evite cu pudicitate o asemenea punere a problemei. Ei au impresia probabil că astfel devin prea „rigizi”. Ceea ce este cu totul nejustificat. Dealtfel din cele mai vechi timpuri, mișcările artistice reprezentative, care au contribuit substanțial la progresul creației au fost programatice. Nu numai clasicismul (care a mers pînă la codificarea programului său), dar și romantismul și realismul critic (chiar dacă ultimul termen a fost descoperit „post factum”, după epoca de înflorire a curentului). Pledoaria lui Belinski pentru „Școala naturală” a fost un adevărat manifest în favoarea unei noi orientări a literaturii. În istoria literaturii noastre curentul pașoptist s-a afirmat de la început ca un curent programatic. Mai târziu, fără să fi fost sintetizate într-un „credo”, numeroase luări de atitudine programatice în favoarea realismului critic, au avut loc în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Dintre ele ar putea fi citat spre exemplificare cunoscutul articol al lui Eminescu despre comedia franceză și comedia rusească. Subliniind meritele celei din urmă, autorul îndemna implicit la o literatură realistă cu conținut social.

Aderarea la un program artistic nu contrazice în nici un fel caracterul individual și spontan al creației artistice. Aproape toți marii creatori au ținut să fixeze pe hîrtie și în chip teoretic ordișțele lor artistice. Ar fi stupid însă să se deducă de aici că ei au scris „după reguli”. Dar nici n-au creat „inconștient”, cum caută să ne convingă estetica burgheză contemporană. „Programul artistic” a exercitat întotdeauna și rolul de „îndreptar” al creației. Fapt de pe urma căruia creația n-a avut decît de oștigat.

În legătură cu aceasta ni se pare util să subliniem ideia formulată de esteticianul sovietic P. Apostolov, într-un articol scris pe marginea proiectului de program al P.C.U.S.¹). Ridicîndu-se împotriva acelor care tind să suprimе „deosebirile dintre ideologia noastră — inclusiv în domeniul artistic — și ceea ce este progresist, înaintat în cultura burgheză contemporană”, — autorul articolului citat conchide pe bună dreptate că „specificul și sarcinile artei socialiste, care se dezvoltă pe baza comunismului științific, pretind o delimitare clară între ele pe de-o parte și fenomenele ideologice limitate, contradictorii, deși progresiste, din viața artistică a apusului, pe de altă parte”. O deosebire vizibilă constă și în faptul că în timp ce literatura însuflețită de ideologia comu-

¹ P. Apostolov : „Comunismul și unele probleme ale artei” — Contemporanul, nr. 37/15 sept. 1961, p. 1—7.

nistă este în mod deliberat programatic, creația progresistă a scriitorilor lumii burgheze dimpotrivă, în cele mai dese cazuri se pretinde a fi liberă de orice „tendență“ declarată. Are loc aici un proces asupra căruia la timpul său atrăgea atenția și Plehanov. În raport cu literatura programatică pusă în slujba scopurilor și intereselor lumii burgheze, creația scriitorilor care s-au ridicat împotriva acestei tutele degradante este de bună seamă o atare poziție este cu totul insuficientă pentru un scriitor care a legat destinul său de artist de lupta clasei muncitoare. Evident nu putem decât să salutăm eliberarea unor scriitori de talent din apus de anumite „obligatii“ față de capitalism, dar nu putem să nu repetăm — și cu acest prilej — că eliberarea aceasta va rămâne subredă, nesigură, supusă tuturor influențelor dăunătoare, dacă nu va fi urmată de adziunea fățișă la marea mișcare de reînnoire a lumii pe drumul socialismului.

După cum s-a mai repetat de multe ori în ultimii ani, realismul socialist nu este un sistem de norme, ci o realitate artistică. Este cea mai amplă realitate artistică a zilelor noastre, este direcția de dezvoltare a literaturii și artei în epoca noastră, epoca „luptei celor două sisteme sociale opuse, epoca revoluțiilor socialiste și a revoluțiilor de eliberare națională, epoca prăbușirii imperialismului, a lichidării sistemului colonial, epoca trecerii pe calea socialismului a noi și noi popoare, epoca triumfului socialismului și comunismului pe scara mondială“²⁾.

Teoria realismului socialist este o sinteză a proceselor ce se impun cu forța necesității în creația literară și artistică. Programul literaturii și artei e determinat de întreaga activitate revoluționară ce se desfășoară pe baza științei marxist-leniniste, inclusiv activitatea de îndrumare a creației. În acest sens realismul socialist este de neconceput fără o orientare programatică — consecință a transformării activității creatoare în: „parte integrantă a cauzei generale a proletariatului“.

Iată de ce pentru progresul creației literare și artistice este foarte importantă lămurirea continuă (în raport cu situațiile noi care se ivesc în dezvoltarea omenirii în general și în dezvoltarea creației artistice în special) a aspectelor programului artistic de care ne căluzim, cât și a variatelor raporturi adeseori destul de complexe dintre acest program și practica nemijlocită a creației. În acest sens proiectul de program al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, care urmează să fie discutat și adoptat la Congresul al XXII-lea al P.C.U.S., constituie și un îndreptar de excepțională însemnătate pentru formularea programului estetic al literaturii socialiste.

La mai puțin de două luni de la publicarea lui, Proiectul de program a fost recunoscut de toți partizanii progresului de pe planeta noastră drept „Manifestul comunist al epocii contemporane“, constituind — în ciuda proorocirilor perfide ale apologetilor capitalismului și ale revizionistilor de diferite nuanțe — o nouă și strălucită dovadă a caracterului creator al marxism-leninismului. Programul P.C.U.S. dă posibilitate activiștilor din toate domeniile să împingă înainte discuția și să descopere noi perspective, printre altele și datorită caracterului său atotcuprinzător. Pentru elaborarea programului concret de construire a comunismului, au fost supuse unei adânci și minuțioase analize toate sectoarele vieții sociale, toate aspectele luptei de clasă, toate legăturile dintre variatele laturi ale activității umane. Ceea ce permite luptătorilor pentru comunism să înțeleagă și mai adânc fiecare sarcină concretă, încadrând-o în complexitatea luptei generale.

În raport cu problemele concrete ale creației literare contemporane, se impune în primul rând constatarea că Programul P.C.U.S. ne permite să ne dăm seama și mai bine

²⁾ Declarația consfăturii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești (Noem. 1960), Ed. politică, 1960, pg. 8—9.

cit de nobilă, dar și cit de plină de răspundere e azi misiunea scriitorilor și artiștilor într-o țară socialistă. Creațiile lor „sînt menite să servească drept izvor de bucurie și inspirație pentru milioane de oameni, să exprime voința, sentimentele și gîndurile lor, să le servească drept mijloc de îmbogățire ideologică și de educare morală“. În acest fel operele de literatură și artă vor putea ajuta nemijlocit la împlinirea celui mai măreț țel al omenirii — construirea societății comuniste.

Astăzi nu se poate discuta despre nici o latură a activității omenești fără să pornim de la perspectivele pe care proiectul de Program al P.C.U.S. le deschide dezvoltării umanității. Datorită Programului, contururile viitoarei societăți comuniste s-au încheșat, avem posibilitatea să cunoaștem modalitățile concrete de rezolvare a diferitelor probleme în lumina celor indicate de proiectul de Program. De la apariția primului „Manifest comunist“ forțele progresiste ale lumii în frunte cu clasa muncitoare au fost în ofensivă continuă în vederea împlinirii sarcinilor istorice, formulate pentru prima dată în acest document epocal. Dar în tot timpul acestei ofensive glorioase, perspectiva instaurării comunismului pe pămînt a fost doar un far luminos, un țel scilpitor care însuflețea milioane de luptători. Contururile viitorului erau vagi — ca ale unei imagini prea îndepărtate. Și iată că astăzi Programul P.C.U.S. ne vestește că datorită luptei seculare imaginea s-a apropiat într-atît (sau mai precis: noi ne-am apropiat într-atît de imagine) încît putem să-i deslușim clar liniile și culorile. Nu de mult încă, oamenii generației mele vorbeau despre comunism ca despre un vis îndepărtat și îndrăzneau să se lanseze doar în presupuneri ipotetice despre felul cum se va înlăptui practic, în viață, principiul „de la fiecare după capacitatea sa, fiecăruia după nevoi“ și iată că astăzi acest „cum“ a devenit un plan concret de măsuri dintre cele mai precise, pornind de la descrierea etapelor în care se înlăptuiește electrificarea totală a întregii Uniunii Sovietice și mergînd pînă la felul în care se va organiza educația copiilor, sau folosirea timpului liber al oamenilor muncii pentru valorificarea tuturor înclinațiilor lor creatoare. Comunismul nu mai este un vis, un țel minunat dar îndepărtat, ci o realitate care se înlăptuiește sub ochii noștri.

Totodată condițiile în care are loc această înlăptuire istorică sînt dintre cele mai complexe; pe aceeași planetă, în afară de țările socialiste, care vor putea ajunge mai mult sau mai puțin concomitent în comunism, există și state imperialiste dominate de puterea marilor monopoluri, există deci în aceste țări o burghezie dominantă, interesată să-și păstreze profiturile și privilegiile, și care tocmai din această cauză privește cu ură orice progres al lumii socialiste pe calea comunismului și este gata să facă ori ce ca să împiedice, să zădărnicească acest progres. Cercurile cele mai reacționare, cele mai agresive, cele mai iresponsabile ale burgheziei imperialiste nu s-ar da în lături să dezlănțuie un nimicitor și sîngeros război mondial pentru a împiedica lumea socialistă să înlăptuiască, sub ochii muncitorilor exploatați din alte țări, visul de aur al omenirii — comunismul. Dar există pe aceeași planetă lagărul socialist care se întărește zi de zi, există U.R.S.S. cu splendorile ei înlăptuiri în domeniul științei și tehnicii, există perspectiva certă a victoriei lagărului socialist în întrecerea lui cu capitalismul, există lupta dîră a popoarelor din colonii care prin activitatea lor revoluționară accelerează procesul descompunerii imperialismului, există lupta crescîndă a oamenilor muncii din țările capitaliste împotriva puterii capitalului, există oțelitul detașament al partidelor comuniste și muncitorești, există vasta mișcare pentru pace a sute de milioane de oameni, există într-un cuvînt o forță de neînving, forța lagărului socialist, în stare să dea o ripostă nimicitoare oricărui agresor.

Și pe această planetă a noastră plină de lupte, contraste, speranțe, pasiuni și certitudini — trăiește undeva un artist, un poet, un prozator, un dramaturg, însetat de domnița de a oglindi cîte ceva din lumea înconjurătoare, de a zugrăvi un tablou, în care să includă sensul dezvoltării epocii sale.

În primul rând el simte că epoca îl obligă la o anumită dimensiune a creației sale. El simte că astăzi creația artistică nu poate să nu capete, într-un anumit sens, și un suflu prometeic. Oamenii au devenit capabili de înfăptuiri grandioase, au devenit capabili să transforme în realitate ceea ce nu de mult era de domeniul visului.

Realismul socialist s-a născut din năzuința firească a clasei muncitoare de a afirma și pe plan estetic idealul ei social-istoric. Tocmai claritatea acestui țel artistic principal a determinat diferite etape, de dezvoltare a realismului socialist, interesul preponderent al creatorilor pentru anumite teme, tipuri, modalități, procedee. În anii războiului civil în Uniunea Sovietică, poezii militanți pentru victoria revoluției socialiste nu prea scriau poezii de dragoste. Era firesc. Lupta îi orienta spre alte teme, le cerea, după o expresie a lui Maiakovski, să descopere în elementul cel mai neînsemnat patosul bătăliilor proletare. S-au scris puține poezii de dragoste și la noi în anii 1944—1949. Unii critici dogmatici au văzut în asta nu știu ce fel de greșală. De fapt era o „lipsă“ vremelnică, necesară, în lupta pentru cucerirea — de către poezi — a unor noi înălțimi. Astăzi în literatura sovietică, de altfel ca și la noi, și în literatura altor țări socialiste, se observă în tratarea diferitelor teme un interes sporit pentru problemele moralei socialiste, pentru fizionomia ideologică și intelectuală a eroilor, și, în consecință, pentru adâncirea proceselor psihologice. După cum o subliniază, de altfel, și Programul P.C.U.S., lupta pentru construirea comunismului presupune perfecționarea continuă, ascendentă, a spiritului moralei comuniste, presupune cultivarea, în cel mai înalt grad, a intransigenței față de ori ce manifestare a moralei și ideologiei burgheze. Dar ofensiva spre comunism trezește în același timp dorința aprinsă de zbor, cât mai sus, către acele culmi pe care omul „rebel“ a lui Gorki le întrezărea, dar care, s-au conturat deodată în deplina lor splendoare în fața noastră.

Noul program al P.C.U.S. ne ajută să înțelegem, ca niciodată pînă acum, caracterul mondial al luptei pentru comunism.

Și tot același Program ne obligă să nu uităm că a lupta pentru comunism, înseamnă a lupta cu intransigență, cu toate armele de care dispunem, împotriva anticomunismului, împotriva oricăror forme de manifestare a acestei concepții obscurantiste. „*Principala armă politico-ideologică a imperialismului*, — se spune textual în Program, — este anticomunismul al cărui conținut principal îl constituie calomnierea orînduirii socialiste, falsificarea politicii și țelurilor partidelor comuniste, a învățăturii marxism-leninismului“. Pe plan artistic arma cea mai eficientă în combaterea și demascarea anticomunismului este reliefarea superiorității categorice a orînduirii socialiste, reliefarea modului în care, abia în socialism, omul capătă posibilitatea să se înalțe necontenit, și să se dezvolte multilateral, să-și valorifice din plin forțele creatoare. În făptuitorul grandioaselor sarcini de construire a societății comuniste, nu poate să nu fie la înălțimea propriilor sale înfăptuiri. Epoca de construire a comunismului este prin natura ei o epocă eroică. Iar o epocă eroică nu poate să nu nască eroi.

Marx și Engels au descoperit că societatea omenească se dezvoltă pe baza unor legi obiective pe care oamenii nu le pot schimba. Marile transformări revoluționare se impun omenirii cu forța unor necesități istorice. Dar istoria o fac totuși oamenii. Pentru ea o necesitate istorică să se transforme într-o realitate istorică, trebuie dezvoltată o imensă activitate creatoare. Pentru ca planul grandios de construire a societății comuniste să devină realitate, vor trebui depuse eforturi uriașe. Cine, dacă nu artiștii sînt chemați să zugrăvească eroi capabili de asemenea eforturi? Pentru că realitatea zilei de mîine (comunismul) trăiește în munca eroică de azi a oamenilor sovietici, — în munca eroică a construcției socialismului din țara noastră și din alte țări ale lagărului socialist, în lupta eroică a muncitorilor de pretutindeni. A lupta pentru comunism, azi, cu mijloace artistice, înseamnă între altele, a lupta în așa fel, încît această prefigurare a viitorului să capete viață, înseamnă să contribui la sporirea neîncetată a

încrederii în forțele capabile să învingă greutățile vremelnice, capabile de încredere în viitorul lor, în capacitatea lor de a statornici comunismul pe pământ.

Astfel problema dimensiunii și a perspectivei eroice se conturează, în lumina noului Program al P.C.U.S. ca una din principalele probleme ideologice ale creației în zilele noastre. Se conturează ca atare și pentru că e problema în legătură cu care se ciocnesc necontenit cele două ideologii ale epocii: cea comunistă și cea burgheză. Aceasta din urmă caută să acrediteze, în fel și chip, ideea profund reacționară a degradării fatale a omului sub înmăsurarea civilizației moderne. Prin ideologii, esteticienii și artiștii ei, burghezia încearcă să arunce în spatele „omului“ în general răspunderea pentru păcatele ei. Burghezia urmărește în acest fel demoralizarea oamenilor simpli, răspîndirea unor atitudini defetiste, fataliste, incompatibile cu spiritul combativ pe care-l propagă în lupta revoluționară a clasei muncitoare. Bătălia ideologică împotriva burgheziei, împotriva anticommunismului, include și demascarea caracterului mincinos al teoriei privitoare la descompunerea organică, ireversibilă a umanității. Lupta clasei muncitoare a scos la iveală acele forțe ale societății omenești care sînt în stare să asigure renașterea umanității într-un ev nou al istoriei sale, — evul comunismului.

A înfățișa zorile acestei victorii — iată una din sarcinile esențiale ale creației realist-socialiste.

Cerința aceasta comportă în cazul literaturii încă un aspect dintre cele mai importante. Spre deosebire de publicistică, literatura, cu deosebire proza, afirmă idealul estetic oferind o reprezentare nemijlocită a vieții, adică înfățișează cum trăiesc, muncesc, se apără, luptă, înving sau pier, oamenii obișnuiți, acei oameni prin ale căror eforturi nevăzute se făurește istoria însăși. Pe umerii fiecăruia din acești oameni apasă astăzi o părțică de răspundere pentru viitorul umanității. A vorbi despre viitor, iată un mod obișnuit de a vorbi al fiecăruia om din patria noastră. Realizările socialismului sînt atît de vizibile, urmările concrete ale acestor realizări în ridicarea nivelului de trai al oamenilor muncii sînt atît de pregnante, încît nici un om nu poate rezista ispitei de a făuri planuri de continuă îmbunătățire a propriei sale existențe. Niciodată n-a fost atît de contagioasă setea de învățătură, dorința omului de a se afirma, de a se depăși în muncă. În țările lagărului socialist oamenii nu se sfîșie să făurească planuri îndrăznețe. Dar planurile lor de viitor sînt ades condiționate de cuvintele: „dacă va fi pace“. Și, de bună seamă, nu fiecare om obișnuit înțelege că înfăptuirea acestui „dacă“ depinde și de efortul său. În „Declarația guvernului sovietic“ privitoare la reluarea experiențelor nucleare se vorbește cu excepțională claritate de răspunderea popoarelor în lupta pentru apărarea păcii. Declarația subliniază că factorul de frinare a tendințelor agresive ale imperialismului îl constituie tăria lagărului socialist, tăria lui economică și politică, forța lui de apărare, dezvoltarea multilaterală a fiecăruia stat socialist. Iar tăria aceasta depinde și de munca fiecăruia dintre noi. Există o legătură între tăria fiecăruia stat socialist și munca unui simplu cetățean; înțelegerea acestei legături exprimă — după părerea mea — o cauzalitate complexă. Există o legătură directă între munca fiecăruia constructor al socialismului în parte și politica statului socialist, între lupta împotriva politicii de reînviere a militarismului german și munca din întreprindere, între măsurile de apărare a securității luate de țările socialiste și strădaniile cetățeanului simplu de a obține o nouă reducere a prețului de cost, între complicatele probleme internaționale și critica severă pe care o facem unui tovarăș care manifestă delăsare în muncă. O asemenea legătură există, iar literatura are nebanuite posibilități de a ajuta oamenii muncii s-o discearnă.

Cele de mai sus ar putea să pară cititorilor ca fiind niște considerații foarte lăturale în raport cu sarcinile centrale ale literaturii. Mă încumet să susțin că nu e așa.

Dacă cercetăm creația noastră literară din ultimul timp observăm că în raport cu tendința spre înfățișarea mai puternică și mai îndrăzneță a dimensiunilor eroice ale rea-

lității socialiste, predomină de fapt preocuparea pentru zugrăvirea cât mai „fidelă“ a realității cotidiene, pentru reliefaarea modului în care moralitatea nouă, socialistă, își afirmă superioritatea, înfruntând răbăfuirile morale burgheze. A lupta pentru comunism înseamnă a contribui cât mai eficient la îndeplinirea concretă a acelor sarcini care marchează drumul către atingerea țelului. În țara noastră aceasta presupune a lupta pentru sporirea continuă a înfăptuirilor socialiste. Raportată la domeniul creației artistice sarcina aceasta presupune reliefaarea cât mai pregnantă, cât mai realizată din punct de vedere artistic, în primul rând, a exemplelor celor mai înaintate și mobilizatoare.

De ce în ciuda succeselor impresionante ale literaturii noi realist-socialiste, ficțiunea literară — luată în ansamblu — e mai palidă decât realitatea însăși? Iată o întrebare care nu poate să nu frământeze pe oricare scriitor, dornic să contribuie cât mai mult prin creația sa la victoria comunismului. Ni se pare că ar putea fi identificate mai multe cauze, dintre care, nu în ultimul loc ar trebui să fie citate, pe de o parte insuficiența cunoaștere a unor aspecte ale vieții noastre, iar pe de altă parte un deficit de combativitate politică. Sintem cu totul impresionați și fascinați de privescerea lumii viitoare, comuniste, așa cum se întrezărește ea prin noul Program al P.C.U.S. Dar entuziasmați, uităm câteodată un aspect esențial al realității contemporane, aspect asupra căruia nu odată atrăgea atenția Lenin: că lumea nouă, cu înfăptuirile și perspectivele ei grandioase, se naște din lumea veche și se construiește de către oamenii, care din anumite puncte de vedere aparțin încă lumii vechi. Este o contradicție inerentă, necesară din punct de vedere istoric. Ea nu poate fi nici ocolită, nici desființată, ci reprezintă un „dat“. Mi se pare că sînt cît se poate de actuale observațiile pe care le făcea Gorki, la începutul celui de-al IV-lea deceniu al veacului nostru, pe marginea unor lucrări ale scriitorilor sovietici apărute în acea perioadă. Maestrul realismului socialist atrăgea atenția autorilor că din punct de vedere artistic „adevărul vieții“ nu este o noțiune fixă, imuabilă. Că există un „adevăr“ al trecutului, aflat iremediabil în descreștere, dar și un adevăr nou, tînăr, viguros, căruia îi aparține viitorul. Scriitorul angajat în lupta pentru victoria comunismului se simte atras să reflecte cu precădere acest adevăr, care este cel mai important din punctul nostru de vedere.

Departa de mine intenția de a subaprecia importanța lucrărilor în care se analizează, adesea cu competență și măiestrie, procesele psihologice complicate care se soldează cu înfrîngerea vechiului. Dar mi se pare totuși demn de semnalat că foarte des procesele acestea sînt descrise în așa fel încît morala și ideologia socialistă nu apar cu destulă limpezime.

Voi continua repetînd îndemnul lui Maiakovski ca fiecare operă literară să redea măcar un crîmpei din patosul luptei comuniste. Mi se va răspunde, poate, că în zilele noastre patosul luptei comuniste se concretizează în realizarea sarcinilor cotidiene. În consecință: literatura care descrie cât mai fidel viața „obișnuită“ de toate zilele este și cea mai cerută în etapa actuală a bătăliei pentru comunism. Este și nu este așa. Sau mai precis: umcăză să cercetăm cît mai temeinic dacă într-adevăr romanele, nuvelele, poemele, piesele de teatru, care aduc pe primul plan evocarea unor aspecte ale realității cotidiene transmit efectiv *patosul* luptei? Oare cele două aspecte sînt contradictorii, reciproc eliminatorii?

Păreră mea este că pentru unii ele par uneori într-adevăr așa. Nu pot încerca evident decît o concluzie provizorie, dar mi se pare că iluzia aceasta se naște din cauza unei insuficiente preocupări, a unor scriitori pentru aspectele politice ale vieții contemporane. Mă voi referi pentru exemplificare la un roman apărut recent și pe care-l consider ca una din cele mai reușite apariții ale anului 1961: „Anii tineri“ de Nicolae Țic. În acest roman sînt înfățișate amplu și convingător aspecte ale bătăliei pentru sporirea și perfecționarea producției, pentru o atitudine nouă, socialistă, în muncă, — dar mai ales aspectele luptei pentru noua morală socialistă. Din acest punct de vedere romanul are o valoare educativă incontestabilă. Dar din păcate e mult mai deficitar în prezentarea problemelor

ideologice și politice. Citind romanul lui Tic un cititor neinițiat se informează amănunțit despre felul cum luptă organizația de partid și în primul rând secretarul ei Strihan pentru împlinirea sarcinilor de producție, pentru un stil corespunzător al muncii, cum îi demască pe excroci, pe indivizii descompuși din punct de vedere moral. Dar cititorul va afla prea puțin despre latura politică a muncii de partid, care rămâne totuși esențială. Organizațiile de partid sînt datoare să se preocupe îndeaproape și de problemele de producție și de comportarea morală a oamenilor, însă sarcina lor principală este educația politică a oamenilor muncii, căci fără educație politică corespunzătoare, nici celelalte sarcini nu pot fi îndeplinite cu succes. Revenind la problema pe care am ridicat-o înainte subliniam că tocmai prin activitatea politică omul simplu este ajutat să realizeze legătura între sarcina lui concretă de muncă și marile obiective ale luptei pe plan mondial pentru apărarea păcii, pentru triumful comunismului. În această perspectivă, sîntem de părere că și lectura unui roman ca „Balul intelectualilor” al lui Ștefan Luca, lasă o anumită senzație ciudată. Foarte interesant ca intenție, cu multe reușite parțiale incontestabile, romanul nu satisface totuși din punctul de vedere al prezenței eroilor în lupta politică, deși acțiunea se centrează toată în jurul ciocnirii dintre forțele democratice și „opozitia reacționară burghezo-moșierească”. Este ciudat, dar deși abundă în referiri la aspectele locale ale acestei lupte, romanul nu evocă nici un eveniment politic mai important din viața internă a țării sau din viața internațională. Lipsa de documentare politică duce — așa mi se pare cel puțin — și la deformarea criteriului de selecționare, la subaprecierea episoadelor și eroilor celor mai reprezentativi pentru ofensiva socialismului. Lupta pentru comunism se duce pe plan mondial, lupta pentru comunism implică lupta pentru pace, pentru demascarea uneltirilor agresive ale imperialismului, pentru combaterea ideologiei burgheze în toate manifestările ei, pentru combaterea necruțătoare a anticomunismului. Creația literară va contribui cu atît mai eficient la succesul acestor bătălii cu cît va aduce pe primul plan figurile eroilor care se manifestă mai activ, mai combativ, în această luptă. Din acest punct de vedere sîntem îndreptății să-i îndemnăm pe scriitorii la o și mai mare combativitate. Oare ar fi justificat să considerăm că numai poezia directă sau numai proza publicistică (pamfletul, reportajul) trebuie să fie pătrunse de ura împotriva imperialismului, sau că numai poezia solemnă poate celebra marile victorii ale lumii socialiste? De bună seamă că aici este o prejudecată la mijloc, o prejudecată ce se cere a fi înlăturată. Literatura cu preferințe pentru înfățișarea episoadelor eroice aluneca uneori în trecut în declarativism, în rigiditate, în convenționalism sterp, nu pentru că materialul de viață înfățișat o cerea, ci pentru că autorii nu cunoșteau temeinic realitatea. Preferințele pentru investigația psihologică, pentru înfățișarea cît mai exactă a realității cotidiene nu sînt deloc incompatibile cu dimensiunea eroică spre care năzuiește creația artistică, pentru a putea reflecta la nivelul cuvenit perspectiva comunismului. Totul depinde de gradul în care scriitorul reușește să pătrundă în substanța însăși a luptei politice contemporane. Fără această identificare, figurile eroilor celor mai înaltați și faptele lor vor rămîne inevitabil reci. Căci izvorul dătător de viață care alimentează faptele eroice ale zilelor noastre este politica partidului. Eroul ofensivei neîntrerupte a socialismului, ofensivă care cheazășuiește și viitoarea ascensiune spre comunism este omul pentru care politica partidului, lupta pentru linia partidului, este viața însăși.

Iată cum ni se pare că poate fi formulată una din concluziile ce se desprind pentru literatură din imensul material al noului Program al P.C.U.S.: îndemnul la o mai accentuată combativitate a literaturii, prin militarea în chip mai direct, mai fățiș, pentru politica partidului, pentru aducerea la îndeplinire a hotărîrilor partidului. Astfel, literatura va croi noi căi pentru înțelegerea legăturii indisolubile dintre sarcinile zilei de azi și marea viitor comunist, pe care-l descifrăm, din ce în ce mai bine conturat la orizont.

STILURI ÎN PROZA TINERILOR ȘI EXIGENȚELE REALISMULUI SOCIALIST

AL. OPREA

4

litimile cărți ale unor tineri prozatori talentați au constituit adevărate focare de incitare a discuțiilor contradictorii în critica literară. Între acestea s-au înscris — cităm răsturnînd cronologia — „Anii tineri“ de Nicolae Țic, „Leșirea din Apocalips“ de Alecu Ivan Ghilia și, ca un exemplu mai vechi dar și mai elocvent, „Bariera“ de Teodor Mazilu. N-au lipsit elogiile ditirambice, după cum s-au manifestat și reticențe sau critici răspicite, dar indiferent de calificativul pe care l-au dat, toți recenzanții au fost de acord că aceste cărți stau sub semnul unor experiențe creatoare.

Faptul este îmbucurător și merită să fie analizat, ilustrînd înaltul nivel atins de literatura noastră nouă și care obligă pe fiecare autor să mediteze neîncetat la îmbunătățirea mijloacelor sale de creație. În domeniul prozei, bunăoară, — pentru că acesta e subiectul nostru — critica a relevat la timpul potrivit puternicile individualități artistice constituite ale căror stiluri exercită o înrîurire benefică-toare în procesul dezvoltării literare. S-a remarcat, astfel, măiestria de analist a lui Marin Preda aplicată la studiul conștiințelor simple ieșite din anonimat și ajunse la o viață istorică conștientă, proza poetică, de un lirism incandescent a lui Zaharia Stancu, ori stilul romanelor lui V. Em. Galan, alcătuite cu minuțio-

zitate în relatarea amănunțelor vieții practice a oamenilor, sau cărțile lui Eugen Barbu, caracterizate prin situații acute, de un dramatism condensat, cu un ușor aer de aventură și, lîngă toate acestea, stilul „clasic“ al lui Titus Popovici, care dezvoltă trăsături ale prozei ardelenesti, etc.

Lista autorilor ar trebui neapărat completată și cu alte nume, după cum caracterizările s-ar cuveni nuanțate sau adîncite, dar nu acesta e scopul nostru. Prin această schiță sumară am dorit numai să amintim, încă odată, adevărul cunoscut, demonstrat de întreaga practică a literaturii noastre, că realismul socialist nu numai că nu se opune utilizării celor mai diverse stiluri privind varietatea unor personalități artistice — cum n-au obosit să clameze ideologii burghezi — ci, dimpotrivă, oferă singura bază trainică adevăratelor căutări creatoare. În întîlnirea de la București a poezilor sovietici cu poezii romîni, una din ideile prețioase discutate, a fost și aceasta, a caracterului profund nonconformist al realismului socialist. Conformismul caracterizează substanța artei burgheze care are owoare de tot ceea ce înseamnă schimbare, depășire a vechiului, fiind pusă în slujba apărării rînduelilor sociale anacronice, condamnate de istorie și dimpotrivă, este net ostil artei revoluționare a veacului nostru, care proslăvește noul, participînd cu mijloacele sale specifice la transformarea revoluționară a

lumii. Numai arta revoluționară legife-rează căutările creatoare, transformând aceste căutări dintr-o ambiție subiectivistă — cum se întâmplă la modernității de toate nuanțele — într-o necesitate obiectivă de a da forma corespunzătoare unui nou conținut. În literatura noastră înseși noile procese de viață, noile tipuri umane obligă pe scriitori să găsească rezolvări artistice noi, profunde.

Desigur însă că descoperirea formelor literare care să exprime cu maximum de pregnanță conținutul vremurilor noastre, nu se petrece de la sine, lin, ci în urma unor eforturi perseverente, uneori chinuitoare și care pot să se soldeze câteodată doar cu reușite parțiale. Dar la unii dintre critici, din dorința de a respinge îngustimea dogmatică, se manifestă câteodată un fel de fetișizare a stilurilor. Ei privesc orice obiecție adusă cutărei sau cutărei maniere artistice cu bănuiala că nu se respectă individualitatea scriitorilor, ideea diversității de stiluri. Dar, în afara faptului că sistemul specific de imagini al unui autor nu constituie un domeniu „sacrosanct”, neputând fi supus analizei critice, chiar stilurile, modalitățile artistice valabile nu se află într-o stare de încremenire, de pietrificare, ci și acestea cunosc schimbarea, perfecționarea, în concordanță cu dezvoltarea literaturii și chiar cu evoluția realității. Această concluzie capătă și mai mult temei în cazul tinerilor. Doar nu se poate crede că un autor se naște cu un stil propriu, gata elaborat, precum Palas Atena din capul lui Zeus. Vom aminti observațiile fine inserate de acad. Tudor Vianu pe marginea evoluției unui scriitor ca Mihail Sadoveanu, care într-adevăr pare că s-a format într-un mod spontan, aidoma forțelor naturii. Cu ocazia împlinirii a patru decenii de la apariția primei opere a lui M. Sadoveanu, criticul depista caracteristicile noi, adăugate artei marelui nostru povestitor în faza sa de maturitate, cum ar fi temperarea lirismului, încorporarea reflexivității — ceea ce aduce cu sine ironia, ca o formă de dominare artistică a faptelor, etc. „*Paleta artistului*

se simplifică, spunea atât de frumos acad. T. Vianu, *natura nu mai vuește cu atîtă vehemență în jurul oamenilor, ca în trecut*”. Bogata orchestrație a mijloacelor artistice ale lui M. Sadoveanu este, așa dar, rezultatul unui proces, în care n-au lipsit nici ezitățile, nici unele experiențe nerodnice. Astfel, în introducerea la primul volum al operelor sale complete, marele scriitor mărturisea că ar fi transformat „*Șoimii*” dintr-o povestire scrisă la persoana I, într-o narațiune impersonală, sub influența de atunci a romanelor „obiective”.

O analiză la obiect, exigență, a modalităților artistice este cerută de însăși sarcina de bază care stă în fața criticii noastre, de a ajuta la ridicarea neîncetată a nivelului ideologico-artistice al literaturii. În raportul la cel de al III-lea Congres al P.M.R., tovarășul Gheorghiu-Dej, cerea scriitorilor de „*a făuri opere la nivelul înaltelor exigențe artistice și ideologice ale partidului și poporului*”.

Este adevărat că problemele de stil, de manieră artistică, prezintă aspecte complexe. Un critic sau altul poate fi ușor sedus de false diagnosticuri. Asemenea probleme pot fi rezolvate cel mai bine printr-un efort colectiv, printr-un larg schimb de păreri în presă. Drept care declar de la început că în analiza stilului celor trei tineri prozatori pe care o voi întreprinde, las loc și pentru părerile altora, și aceasta — mai e nevoie s-o spunem? — deoarece atîta timp cît se exprimă de pe platforma ideologică unică a literaturii noastre, diversitatea de preferințe estetice, de opinii trebuie să existe și în critica literară.

După o harnică activitate publicistică din care au rezultat două merituose volume de schițe și foiletoane satirice „*Insectar de buzunar*” și „*Galeria palavrăgilor*”, prin romanul „*Bariera*” Tudor Mazilu, s-a aflat dintr-odată în mijlocul discuțiilor din presa literară. Schițele publicate în ultima vreme în „*Gazeta literară*” (aici îl găsim semnînd și o navelă, „*Ședința de analiză*”) și „*Viața Romînească*” ne dau

date în plus pentru fixarea profilului său literar.

Interesant e că specializându-se în crearea de portrete satirice în cea mai curată manieră clasică, în roman sau beletristică mai amplă, Mazilu nu e tentat să urmeze normele clasice ale epicii. Preocupându-se de desenul caracterelor, nu e atras să înfățișeze aceste caractere nici în toată varietatea trăsăturilor lor, nici în procesul lor de formare și dezvoltare. De altfel, nici nu dă prea multă atenție intrigii epice sau dramatice, propriu-zise. Spațiul în care trăiesc eroii săi nu e umplut cu minuțioase descrieri ale mediului social și nici cu tablouri de natură. Peișajele aproape că nici nu apar, sau sînt reduse la vagi informații asupra cadrului narațiunii. (Picturalul, în general, e sărac). Toate acestea țin de specificul talentului său. T. Mazilu, după cum s-a mai spus, face parte dintre acei scriitori care văd în creațiile lor simple mijloace pentru dezbaterea unor idei. Ambiția de a se substitui oricărei persoane, oricărui caracter, de a reproduce toate formele vieții în așa fel încît să concureze cu realitatea, nu credem să-l fi încercat.

A descrie realitatea cu scopul mărturisit de a obține efecte poetice sau picturale i se pare o treabă plictisitoare și, în fond, neserioasă. O scenă, un detaliu îl interesează numai în măsura în care îi servește în mod direct la comunicarea unei idei, astfel încît, în unele creații, apar elemente care par anume găsite pentru a ilustra ceea ce vrea să spună autorul.

Ideile preferate, care-i alcătuiesc nucleul creației, sînt de ordin etic. Atît în „Bariera”, cit și în schițe sau nuvele. Mazilu se arată un moralist. Dar un moralist care nu colecționează observații caracterologice cu un calm „clasic”, ci dezvoltă un temperament ardent, pasionat. Scrierile sale sînt concepute totdeauna în spirit polemic. S. Damian a demonstrat convingător că „Bariera” a ieșit din impulsul polemic de a opune filozofia lui Vișu asupra vieții — ca prototip al clasei muncitoare — moralei burgheze și

nic-burgheze. (Vezi în acest sens scenele izbutite de parodiare a moravurilor societății „înalte”). Și în schițele mai recente, Mazilu se află în permanentă luptă cu diverse conduite și moravuri care poartă amprenta moralei vechi. În „Hochei pe gheață”, satirizează un tînăr care a părăsit facultatea și trăiește pe banii „băbacilor”, umplîndu-și existența cu o agitație neroadă pe stadion, unde dă „tonul” galeriei. În „O crimă perfectă”, uneltele satirei sînt și mai tăioase, portretizînd un funcționar hoț (care simulează mustrări de conștiință, ceea ce nu-l împiedică însă să fure pînă la capăt). Personajul din „Brînză cu ceapă” reprezintă de fapt o altă ipostază a „subtilului de pe strada noastră”, — personaj izbutit, prezent într-un volum anterior. Avem de a face cu un „subtil” care se produce cu „spiritele” sale la banchetele date de un farmacist ce învîrte afaceri dubioase, după care se purifică mîncînd brînză cu ceapă și meditănd asupra simplității și armoniei morale a oamenilor simpli. Chiar din înșiruirea făcută s-a putut observa specificul satirei lui Mazilu. Satira sa nu cunoaște humorul potolît, ci ironia rece, tăioasă, batjocoritoare pînă la șarjă.

Ca un exemplu al măiestriei artistice la care ajunge T. Mazilu în schițele sale ne vom opri asupra schiței amintite, „O crimă perfectă”. Se folosește aici cu îndrăzneală procedeul exagerării satirice, personajul fiind descompus în părți care capătă valori autonome. Simțul estetic al lui Cornea Irimescu îl făcea să admire cu dezinteresare de estetic forma perfectă a planului întocmit pentru substituirea unor bunuri din depozit. De la un timp, simte însă difuz o nemulțumire, ca și cum ar fi uitat ceva, încetul cu încetul totul se limpezește; neglijase regretele pe care trebuia să le aibă pentru pagubele pe care le aducea statului. Din acest moment vom asista la o dedublare: un Irimescu care își aruncă invective violente („Fur ca un porc din avutul poporului! oftă din toată inima”) și un alt Irimescu care continuă, nesînchîsîndu-se, pregătirile pentru jaf. Procesul e împins

pînă acolo încît individul ajunge să se considere perfect cinstit din moment ce se mustră atît de necruțator. Cînd dă peste el șeful său de serviciu, „atît de mare era convingerea domnului Irimescu în curăfenia lui sufletească, încît uitase că ține în mînă un geamantan burdușit cu materiale furate“. Finalul, construit ca o poantă, ascute și mai mult satira. Ajuns la închisoare, Irimescu nu vede rostul re-mușcărilor și al părerilor de rău: „Dacă n-ar fi fost prins, ar fi regretat sincer, pînă la adînci bătrîneți, ceea ce făcuse... Dar așa?“ Nu se poate rezuma o bucată satirică, am dorit însă doar să sugerăm ironia savuroasă care-i stă la îndemîna autorului, datorită ingenioasei idei satirice.

Exemplul l-am dat însă și pentru altceva, anume, pentru a sublinia o altă particularitate a stîlului lui Mazilu. Am afirmat că el nu se supune postulatelor prozei clasice, — prin acest termen înțeleg proza așa cum a fost consacrată de realismul critic. În această schiță, bunăoară, nu găsim referințe la biografia lui Cornel Irimescu, ci doar cîteva date fugitive asupra vieții din cadrul instituției unde era funcționar. Autorul vorbește mereu de planul iscusit conceput de Irimescu în vederea furtului. Nicăieri însă nu aflăm care era acel plan. Sau, cum se explică faptul că tocmai în momentul cînd el sustrage lucrurile îi iese în cale șeful de serviciu și-i controlează geamantanul? Ceea ce un prozator obișnuit ar fi explicat, îngrămădind detalii după detalii, Mazilu ignoră sau lasă numai să se subînțeleagă. Îl interesează numai ipostaza generală caracterologică prin care se poate răfui cu micul burghez aflat în postura de hoț.

Aceasta a și făcut să se vorbească despre caracterul clasicist al stîlului lui Mazilu. În articolul „Critica literară și consecvența criteriilor“ S. Damian se plînge că în articolul meu (vezi „Disocieri în problemele artei romanului“, „Viața Romînească“, nr. 6/1960), n-aș fi respectat specificul manierei lui Mazilu cerînd ca în „Bariera“ să apară „personaje

foarte migălos individualizate“, în vreme ce Mazilu urmărește „adevărul esențial“ și nu atît „verosimilitatea fiecărui detaliu“. Dar dacă S. Damian ar fi citit articolul cu atenția care se cuvenea nu și-ar mai fi irosit vremea cu demonstrații inutile. Particularitățile la care se referă Damian le recunoscusem și eu: „De ce — întrebam într-un loc — ne plac scenele cu seratele din casa lui Vițu?... Nu avem aici, cum s-a spus, o „scenă prototip“ în manieră clasică?“ În continuare, răspundeam pozitiv, precizînd că procedeul dă rezultate deoarece autorul comunică observații care individualizează, într-o formă specifică dar individualizează, reacțiile lui Vițu, Tuțuleasa, etc. Și, dimpotrivă, în alte cazuri, situațiile sînt atît de „generale“ încît devin schematice în sensul cel mai obișnuit al cuvîntului. Atitudinea mi-o defineam cum nu se putea mai clar: „un critic ar putea să spună de avem de-a face cu o manieră clasicizantă în care detaliile particulare se estompează (sic!). Dar și stîlul clasic nu încalcă legea elementară a imaginii artistice, unitatea dintre general și individual, numai că folosește mijloace specifice de individualizare“.

Unde ceream, deci „personaje foarte migălos individualizate?“ Problema pe care o ridicam era alta, aceea că și stîlul clasic implică individualizarea dar în forme specifice, polemizînd cu acele concepții estetice din trecut care considerau că arta clasică ar reda numai generalul, datorită viziunii antidialectice a respectivilor critici asupra imaginii artistice. Damian ocolește însă fondul chestiunii. „Din acest unghi — al polemicii lui Mazilu n. n. — personajele lumii burgheze pierd atributele umane, devin specimene anacronice, deci nu mai pot fi individualizate maxim“. Dar problema nu e a maximei individualizări, ci dacă și sub acest unghi, personajele trebuie sau nu să fie individualizate.

Să revenim la schițele analizate. În „O crimă perfectă“, „adevărul esențial“ nu există sub forma abstracțiunii, ci este exprimat concret cu ajutorul ideii artistice, care înscenează dilema domnului Irimescu

Cornel, doritor să săvârșească furtul dar să rămână și om cinstit. Această împrejurare paradoxală sintetizează la extrem trăsăturile caracterologice ale personajului, și tocmai această sintetizare face personajul memorabil. Sau, în „*Hochei pe gheață*“, nu îmițim o colecție de invective, ci autorul surprinde gesturi, reacții care demască ele înșile esența goală, ridicolul agitației plină de suficiență a personajului pe stadion ș.a.m.d. Iar, ca să dăm un exemplu negativ, schița „*Datorie*“, nemulțumește tocmai pentru că autorul a rămas la stadiul „voinței de transmitere a ideilor“. Găsim și aici o intenție prețioasă, aceea a realizării portretului unui tânăr muncitor care trece prin suferințe fizice în fața actelor de ipocrizie, de lașitate, de necinste. Dar superficialitatea schiței face portretul neconvingător. Trăsăturile pomenite sînt înșirate discursiv, eroul fiind pus să facă un șir de declarații: că atunci cînd își amintește de șeful cabinetului de inovații îl apucă greața: „*Greață... Tu nu știi ce e aia greață? Cînd ți se întoarce stomacul pe dos, aia se cheamă greață...*“, sau că, dacă intră în cabinetul tehnic, are senzația „*că aici duhnește îngrozitor*“. Conflictul, dacă ne putem exprima așa, din această schiță, l-ar constitui supărarea și stupoarea lui Matei că prietenul său Demeter a putut, într-o seară, să ia masa împreună cu Cosma, fără să-i vină greață. „*De ce nu s-a cutremurat de scîrbă?... De ce nu i s-a întors stomacul pe dos?*“ În rest nu mai există decît o scenă în care autorul vrea să-l satirizeze pe șeful cabinetului tehnic, dar ajunge la mijloace tot atît de facile, analizîndu-i firele de păr din cap, care „*erau alcătuite parcă din milioanele de gînduri necurate, din milioanele de afaceri dubioase*“, etc.

Iată deci că miraculoasa „idee generală“, se dovedește ineficace, atunci cînd nu există *idei artistice*, cînd autorul nu aduce observații profunde.

Se ridică în fața stilului practicat de T. Mazilu o seamă de sarcini dificile de creație. Arătăm că pe scriitor nu-l interesează descoperirea factorilor care de-

termină cutare sau cutare caracter, nici zugrăvirea acestora în formarea și dezvoltarea lor, preocupat fiind numai de trăsăturile caracterologice generale. Dar se ivește astfel primejdia ca, în unele cazuri, Mazilu să rămînă la maniera moralistilor din secolul al XVII-lea, înfățișînd oamenii numai sub trăsăturile lor general-umane și fără a ține seama de caracterul istoric concret al realismului socialist. De pildă, schița „*Bănuială nedreaptă*“ iese în mod vădit în afara coordonatelor de spațiu și de timp, lăsîndu-ți impresia de ceva vechi, prăfuit. Ne asociem notei publicate în „*Știința*“, în care se arăta că e „*o povestioară aproape absurdă, căutată, cu iz de stătut*“.

Credem că ceea ce trebuie să fie sfătuit Mazilu e să nu-și dezvolte unilateral maniera de creație. Stil pur clasic sau stil pur romantic nu există în practica artistică, ci numai în experimentele de laborator. Fiecare scriitor se străduie să folosească în opera sa toate laturile, toată claviatura talentului — și aceasta cu scopul de a reflecta cît mai bogat fenomenele din realitate. Avem însă impresia că T. Mazilu, cîteodată, ajunge să-și fețișezeze stilul, renunțînd să rezolve mai adînc problemele de creație pe care i le ridică tratarea unora dintre teme.

Pentru demonstrație vom aduce în discuție nuvela „*O ședință de analiză*“. Subiectul cuprinde, de fapt, o dramă: o femeie se desparte de soțul ei în urma comportării pe care a avut-o acesta într-o ședință. Subliniasem la început nota patetică pe care o au creațiile lui Mazilu. Aici se evidențiază din plin acest patetism, luînd chiar o coloratură romantică. Dacă am înțeles bine, ideia nuvelei e aceasta: pentru ca dragostea să rămînă puternică, adevărată, trebuie ca cei care se iubesc să fie în toate momentele vieții lor sinceri, cinstiți, puternici. Într-un loc, autorul formulează (în numele eroinei) aceste apostrofe lirice: „*O, voi aștia care vreți să fiți iubiți, de ce nu vă întrebați, și pentru ce anume să fiți iubiți?*“ Urmează un șir de astfel de înterogații. Eroinei i se pare că prin modul jalnic în

care se comportă în ședință, soțul ei strigă în gura mare că n-o iubește.

Autorul caută să dezbată această idee frumoasă, opunind două caractere: Cucu, bărbatul care sintetizează trăsăturile negative și Larisa, soția sa, exponenta atributelor pozitive. În ceea ce privește primul personaj din năvelă se expun observații caracterologice ascuțite, care dovedesc din nou talentul de moralist al lui Mazilu. Întorcându-se de la ședință și aflând de hotărârea Larisei de a-l părăsi, Cucu nu are puterea să primească curajos, durerea, suferințele firești într-un asemenea moment, ci caută în mod meschin să fugă de acestea, aruncând vina asupra soției, spunându-și că în fond nici n-a fost între ei o dragoste mare. Ba îi atribuie chiar Larisei defecte, păcate imaginare, totul pentru ca despărțirea să nu-l doară prea mult. Căsim aici o discreditare reușită a unor asemenea nărvuri ale micului burghez.

Dar Larisa — personajul pe care se sprijină construcția conflictului din năvelă — apare într-o lumină confuză, dovedind că autorul nu i-a adâncit caracterul, fiind preocupat numai de a ilustra o idee abstractă. Această eroină a trăit cinci ani împreună cu Cucu și între ei a existat — se afirmă categoric în năvelă — o dragoste adevărată. Iată însă că la ședință află că soțul ei, văzînd ex-crocheriile pe care le făcea șeful lui, din teamă, n-a luat nici o atitudine. Dacă este adevărat că mai exista dragostea lor adevărată, la ora cînd începea ședința, atunci trebuie să presupunem că Larisa a suferit groaznic, atît pentru ea, oît și pentru omul pe care încă îl iubea. Dar în năvelă ne întîmpină o femeie care nu e scandalizată atît de conținutul faptei soțului, cit de comportarea sa formală din ședință, de faptul că nu se arată sigur pe sine, „puternic“. „*Mai bine să fi fost capul răutăților, decît să se comporte atît de jalnic*“ își spunea ea. Sau, ceea ce „o supăra cel mai mult pe Larisa“ era că toți care vorbeau despre Cucu „*nu-l socoteau capabil nici de bine, nici de rău*“. Ceea ce reține ea din ședință e că soțul

ei nu va mai avea curajul să-i sărute ochii sau s-o dezbrace decît cu aprobarea șefului său. Cînd Cucu își face o auto-critică lamentabilă, ea comentează „*Așa vorbește un om care m-a strîns pe mine în brațe?*“ Dealtfel tot timpul, în mod ostentativ, Larisa se gîndește numai la persoana ei. Chiar autorul recunoaște că „*se gîndea la ceea ce o frămînta pe ea și numai pe ea*“, sau se plîngea „*pe eu și numai pe ea*“. Durerea ei e că de acum nu va mai putea fi emoționată în fața lui Cucu, după ce acesta s-a „smiorcîit“ în ședință. „*Eu deci să mă emoționez din pricina ta, spune și tu, omenește? De ce să tremur numai cînd te văd?*“ (subl. n.). Principiul ei categoric fiind acesta: „*Pe mine un bărbat care tremură în ședință nu mă mai tulbură ca bărbat...*“ Acesta ar fi motivul pentru care se hotărăște să se despartă de soțul ei. Și, să reținem, totul a fost determinat numai de această ședință — se declară răspicat în năvelă — nu s-a adăugat nici un fapt precedent, deși e de crezut că un caracter ca al lui Cucu se manifestase cumva și mai înainte. Apoi, să nu uităm că între ei existase o dragoste mare. Dar în definitiv pot să existe și asemenea caractere, ceea ce surprinde e voința autorului de a face din Larisa un erou ideal. În final, cînd observă că soțul ei se refuză durerilor despărțirii, are revelația că trebuie să fie cineva care să plîngă după oclipile frumoase ale iubirii lor. „*Asta e soarta noastră a celor puternici. Noi știm să și suferim*“. Dar prin ce este ea puternică? Dacă într-adevăr „știe“ să suferă pentru dragostea lor ce se irosise, asta trebuie s-o vedem în tot cursul năvelei. Poate să fie ceva mai schematic decît situația în care femeia nu dă semne a suferi din pricina despărțirii, dar văzînd că nici celălalt nu suferă, se hotărăște și suferă ea? Drept care se va așeza pe scaun, va începe să-și rememoreze momente din iubirea lor și să plîngă. Impresia de „făcut“, nu trebuie s-o mai argumentăm. De fapt, prin o seamă de trăsături, Larisa dovedește a nu se afla prea departe de trăsăturile mic-burgeze ale soțului, numai că le îmbracă

cu alte vestimente, ale falsului eroism, ale falsului titanism.

Iată unde se ajunge când autorul vrea numai să illustreze o idee, fără a înțelege esența caracterului — chiar dacă, e preocupat să sublinieze numai unele laturi. Obligația literaturii este una și aceeași, indiferent de diversitatea manierelor: să prezinte caractere, rod al unor meditații profunde asupra faptelor din realitate. În plus, dacă într-o schiță procedeul acesta de „demonstrație“ de „ilustrare“ se aplică mai ușor, în creații ca nuvela, romanul, trebuie nuanțată maniera artistică în funcție de complexitatea temei abordate. (Aici observațiile caracterologice culese din realitate trebuiau adunate în viziunea unor caractere obiective). Discuțiile numeroase purtate în jurul „Barierii“, credem, porneau de la asemenea aspecte în care se vădea efortul autorului de a face față unor probleme dificile de creație. Nu vreau să-mi susțin afirmația, întrucât analiza „Barierii“ am făcut-o în articolul citat mai sus. Aș dori să relev numai că, în acest roman, Mazilu dovedea că știe să dea un sens mai complex stilului său de creație — amintiri-vă că, alături de „scenele-prototip“ ale seratelor, întâlnim și descrierea emoționantă a simțămintelor lui Vițu în episodul de dinaintea morții ș.a.

Oricum, socotesc că discuțiile la obiect sînt mai utile autorului decît exercițiile apologetice, care nu fac altceva decît să se minuneze în fața manierei sale, fără a-i dezvălui limitele reale.

*

Alecu Ivan Ghilia este un romantic — afirmația am dovedit-o aiurea. Primul său volum de schițe și povestiri, „Frații Nufulea“, era pătruns de un lirism care transforma unele bucăți în autentice poeme în proză. Dar deabia fusese catalogat între emulii prozei lirice moldovenești, cînd a dat romanul „Cuscii“, construit după toate regulile creației epice obiectivizate. Volumul de reportaje „Scrisori din Bărăgan“, se refuza expresiei poetice directe, mergînd pînă la ariditate în stil.

Dar Ghilia este în permanentă agitație, frumusețea caleidoscopică a realității îl tulbură și îl ațîță, făcîndu-l să-și încerce puterea talentului în diverse forme literare. Cu „Jeșirea din apocalips“, ancorează din nou într-o proză care folosește mijloace romantice.

Ultimul roman al lui Ghilia, a primit aprecieri critice diferite, unele entuziaste, considerîndu-l drept „un succes al prozei noastre actuale“, altele mai reținute, vorbind despre „un pas către maturitate“ și, în sfîrșit, ultimele — am impresia cele mai numeroase — care declară că ar fi o carte slabă. În duritatea unora dintre judecățile critice există, cum s-a remarcat, o anumită doză de neînțelegere a formulei artistice folosite.

Într-adevăr, nu găsim în acest roman al lui Ghilia o diversitate de tipuri, o descriere amănunțită a mediului social, ș. a. Narațiunea nu urmează cursul obișnuit, diurn, al vieții, ci strînge numai momentele culminante, de un dramatism condensat. O bătrînă și noră-sa privesc în lungul drumului cu „o încordare intensă și dureroasă“. În casa lor poposește un străin, care moare subit. Pe front, Gheorghe, unul din fiii bătrînci, merge prin mijlocul exploziilor cu un transport de proiectile și, îngrozit, dezertează. Un comunist aflat în comă datorită torturilor este adus chiar la spitalul unde e director fratele său, un conformist care va fi obligat să elibereze chiar el actele menite să ascundă această crimă a poliției. Emil, alt fiu al bătrînci, se dă singur pe mîna agenților pentru a înlesni fuga tovarășului său, care poartă mașina de tipărit, manifeste etc. etc. Totul este relatat cu febrilitate, în momente epice comprimate. Asupra unor întîmplări e lăsat să plutească misterul sau nesiguranta. Subiectul se desfășoară în așa fel încît să contrapuneze simetric situațiile. Relatarea morții aceluia necunoscut se împletește cu zugrăvirea clipei de coșmar pe care le trăiește Gheorghe pe front. Bătrîna se lovește mereu de cuvîntul „interzis“, același cuvînt provoacă delirul doctorului Vereanu. Cînd Gheorghe este con-

damnat la moarte prin împuşcare, pentru dezertare, Emil, fratele său, e trezit în celulă de mitraliera sutelor de soldați — prizonieri sau dezertori? — din curtea închisorii, etc.

Această tehnică prin care se selectează momentele încordate, de maximă tensiune, servește intenția autorului de a înfățișa ca o stare de apocalips viața de sub dictatura fascistă antonesciană, precum și de a zugrăvi ieșirea din apocalips prin lupta maselor populare, organizată și condusă de Partidul Comunist.

În crearea unei astfel de atmosfere, Ghilia acordă un rol de seamă elementelor de peisaj. Nici natura nu este cea obișnuită. Este o natură mutilată, pângărită sau otrăvită. Cerul strălucește alb ca un oțel dat pe polizor, căsându-se fierbinte și gol ca un ochi uscat, secătuit de lacrimi; sau arde, cu o lumină usturătoare, sau e negru și împrăstie o lumină mocirloasă. În fața crimelor la care e martor, cerul pare întins ca un giulgiu, alteori, totul e învăluit într-o lumină incertă și bolnavă, iar soarele are o culoare violacee de metal încins care se răcește, pentru ca, pe neașteptate, după întâmplări apocaliptice să „înflorească” o dimineată candidă și proaspătă. Dar acel element din decor care acționează ca un personaj al cărții, este drumul. Drumul pe care eroii privesc cu oohii „*lărgiți de așteptare*” și care „*se zvîrcolea ca o ființă strivită*”, sub mașinile militare nemțești, sau își vestea de departe „*prezența neliniștitoare*” prin „*virtușurile sure de colb*”, drumul „*blestemat*”, care amăgea privirile și sufletele cu „*depărtările lui neștiute și tainice*”, cu „*zările de fum și cenușă*”, în sfârșit, drumul care în final este apăsător de o liniște „*grea, prevestitoare ca un început de lume*” îndreptându-se simbolic, către marginea îndepărtată a zării „*de unde trebuie să răsară soarele*”.

Aceste peisaje care receptează și amplifică tragedia oamenilor străbat întreaga carte, ca niște pinze friabile de apă. Și poate că în aceste scurte și zvâcnite tablouri vibrează accentele cele mai pro-

funde ale artei lui Ghilia, denunțându-i natura iremediabil poetică.

Dar stilul prozei poetice provoacă, aș îndrăzni să spun, cele mai înalte exigențe. Ați observat că e de ajuns ca într-o carte să existe digresiuni lirice, simboluri, pentru ca de îndată criticul să devină mai circumspect? Există o explicație: proza solemnă, cu gesturi mari, spectaculoase, este mai totdeauna pîndită de retorică, de tonul de paradă.

Dilema este mult mai veche decît se crede, încă tratatele din antichitate pre-veneau că „*stilul măreț*” se poate transforma în „*stil rece*”. Aristotel vedea patru feluri în care putea apărea „*răceala*” în expresie. În condițiile noastre, problema capătă aspecte particulare datorită evoluției istorice a literaturii. Întîmplări excepționale, dese coincidențe, simboluri, iată caracteristici comune în romantism. Dar cititorii din zilele noastre — care cunosc și stadiile ulterioare din dezvoltarea literaturii, în care au fost lărgite și adîncite noțiunile estetice fundamentale — sînt mai puțin creduli decît cititorii din veacul al XVIII-lea, cu mai mare greutate varsă lacrimi fierbinți pe filele cărților, cerînd ca în cadrul granițelor fiecărei maniere să se respecte cu mai multă rigurozitate legile generale ale ogîndirii realității. Acestea mi se pare că sînt dificultățile pe care trebuie să le învingă stilul romantic, în cadrul creației contemporane.

Intorcîndu-ne la romanul lui Ghilia, atragem atenția că mulți dintre critici s-au lovit de caracterul neconvîngător al unor episoade, că unele scene (care în intenția autorului trebuiau să atingă pateticul) nu i-au impresionat. Asociîndu-ne acestor impresii vom da ca exemplu scena în care Ioana, femeia care îl ascunde pe Gheorghe, scapă din mîna jandarmilor, fugînd în pădure. Eroinei i se pare că stejarii „*nemuritori în împietrirea lor dîrză*”, îi vorbesc: „*Totu-i măreț și de nebiruit!... Viața nu poate fi ucisă. Viața nu moare!... Tot ce-i tare rezistă și se întărește...*” etc. etc. Autorul adaugă: „*Pădurea de stejari era însăși poporul*”

nemuritor care o primea în rîndurile lui și-o întărea cu putere și nemurire". Scena e patetică, dar nu ne convinge pentru că însuși personajul în cauză e neconvinsător. Nu găsim în roman fapte, întâmplări care s-o facă pe Ioana apropiată nouă ca erou, așa ca dialogul ei cu pădurea să ne intereseze și emoționeze.

În asemenea împrejurare, se poate afirma că stilul „măreț” s-a transformat în stil „rece”. Există și alte episoade în „Ieșirea din apocalips”, care ilustrează această „răceală”, cauza fiind aceea că autorul nu caută să obțină efecte poetice prin adîncirea temei, ci prin utilizarea formală a unor procedee tehnice. Bunăoară, neizbutind să sugereze în mod autentic teama animalică pe care ordinea fascistă i-o stîrnea doctorului Vereanu, Ghilia caută să suplunească lipsa repetînd la infinit cuvîntul „Verboten” („Interzis”). „Verboten! pe ziduri, pe case, în aer: Verboten! Verboten! Lumea alergînd și Verboten...”.

Altădată se lasă sedus prea ușor de unele elemente superficiale din recuzita romanticilor. Tot doctorul Vereanu, în timpul unui bombardament, fuge... într-un cîmîtîr. Prilej pentru a se vorbi de cruci, de morminte sfîrtecate, de ciolanele unui schelet asvîrlite prin crengile copacilor. Adevărul e că există momente în romanul lui Ghilia în care se încearcă într-un mod prea silnic să se realizeze atmosfera de „apocalips”. Expresiile sînt aici prea voit încrîncenate, macabru după cum s-a văzut, prea voit căutat. Dar tot ce e prea întins slăbește și citeodată schimbă chiar în contrariul ei o impresie. Ori, în „Ieșirea din apocalips” întîlnim prea multă exagerare în tonul unor episoade, în construcția unor scene. Bătrîna are un vis. Trebuie să ne așteptăm ca acest vis să capete un caracter simbolic. Bătrîna se va vedea mergînd pe un cîmp cu o arătură neagră, care nu se mai isprăvește. Emil — unul din personajele cu o concepție înaintată — îi va insufla curaj. „De-acum nu mai avem mult, iată se ivește soarele”. Primarul nu eliberează actul legal pentru înmormîntarea străinului. Trebuie să ne

așteptăm că soarele „se-ntuneacă deodată” etc. Este un cumul care sfîrșește prin a nu ne mai impresiona. În loc să se intensifice atmosfera, se aplatizează, devine banală. Am afirmat că ambiția de a realiza creații de pură „idei”, creații de „pură” atmosferă ține de experiențele de laborator și nu de practica vie a literaturii. Fiecare autor trebuie să caute ca în formula manierei sale să ajungă la complexitate, nu la schematicism. Credem că dacă Ghilia ar fi acordat mai multă atenție nuanțelor realiste cartea sa ar fi cîștigat în adîncime. Dar, în cazurile pomenite, scriitorul nu domină procedeele tehnice, ci acestea îl domină pe el. Să spunem cînd anume se petrece aceasta? Atunci cînd intervin goluri în cunoașterea realităților. Am considerat astfel neverosimile scenele unde apare doctorul Vereanu cu toate frămîntările lui, sau peripețiile lui Gheorghe dezertînd de pe front. Se simte că autorului nu i-a fost familiară tipologia intelectualului mic-burghez de la orașe, ca și viața de pe front sau din apropierea frontului, și atunci s-a încrezut doar în puterea procedeeului artistic. (De asemenea, reducerea activității comuniștilor numai la tipărirea de manifeste și la înarmarea muncitorilor, trădează tot unele lacune de informație).

Și, dimpotrivă, cînd obiectivul poetic se orientează către zonele bine cunoscute, dintr-odată autorul devine sigur pe el, găsește tonul exact și acele detalii care fac convingătoare imaginile. Amîntesc de figura bătrînei. Din scenele care o arată cum muncește pe cîmp, la secerat, sau cu treburi gospodărești, în fața „harmoniceii”, cum împarte pomeni pentru ca fiii ei să se reîntoarcă sănătoși acasă, sau cum ajută pe tipograful ilegalist venit din partea lui Emil, aducînd, astfel, servicii partidului, se încheagă, nu un caracter complex ca în proza de „creație”, dar un portret viu. Același lucru se poate spune și despre Emil. Prin acest personaj, după cum s-a arătat în unele cronici, Ghilia izbutește să-și lărgească domeniul inspirației, pînă atunci limitat în exclusivitate la lumea rurală, anexîndu-i și mediul

muncitoresc. Încă de copil, Emil fusese adus ca ucenic la atelierele C.F.R. de unchiul său, care va fi împușcat de jandarmi în timpul grevelor. În episoadele în care-l zugrăvește, autorul știe, cu măsură, să-l facă să-și amintească de „moș Costache“, de amănunte din viața atelierelor sau de momente din copilăria sa din casa părintească. Prin aceasta, actele sale capătă o motivare lăuntrică și personajul ne devine apropiat. Este semnificativă în acest sens scena torturării sale la poliție. Eroul se luptă să înfrângă durerile atroce, concentrându-și gândurile și simțămintele în rememorarea unor momente biografice.

„Vorbește! Vorbește!“

...Ce să vorbească? Ce să le spună? Cum a murit părul? Ce-ar înțelege? Ei știu numai să doboare și să zdrobească. Unchiul Costache s-a lovit cu pumnii și cu coatele de pământ... Părul, primăvara, era totul numai o floare... ș.a.m.d. Părul din copilărie revine ca o obsesie. De-aceea, când scapă — ca prin minune — de la moarte fugind de sub escortă în timpul unui bombardament și, întors acasă, caută urmele acestui pom, gestul nu ne apare ca o efuziune necontrolată, sentimentalistă, ci atât de adevărat, că emoția ne copleșește.

Căci stilul romantic are virtuți speciale în a acționa asupra minții și sufletului cititorilor, dar tocmai pentru această se cere ca toate imaginile lui, pline de măreție, de neprevăzut, de avânturi ale imaginației, să aibe, așa zice, acoperirea necesară în aur, altfel produce fenomene de inflație artistică.

*

Nu se poate găsi o manieră mai diferită de cele analizate până acum, decât maniera profesată de Nicolae Țic.

Intr-adevăr, Țic nu are gustul ideilor generale, ca Mazilu, iar în ceea ce privește proza poetică, e un anti-romantic declarat! Afirmația ultimă se poate ușor dovedi. Romanul „Anii tineri“, începe voit sec, monoton ca într-un proces verbal:

„În toamna lui 1953, chiar în ziua în care împlinea optsprezece ani, Pavel Oniga se angajează la schela S. voind să învețe o meserie bună și de viitor care să-i ajungă pe viață“. Limbajul autorului cuprinde expresii obișnuite sau din stilul gazetăresc, fără să-i fie teamă de ariditate sau platitudine. Bunăoară, voind să caracterizeze iarna din acel an, spune că era o iarnă ca „cele de pomină, pe care le învoca (sublinierea noastră) bătrînii“. Și care credeți că este tabloul naturii din acele zile? Iată continuarea citatului: „alb și pustiu, cimpul părea fără de sferșit; drumul de țară, drum îngust și cotit, se ascundea acum sub stratul de zăpadă“. Și atât! Acolo unde oricare altul ar fi căutat efecte de culoare sau ar fi transformat peisajul într-o „stare de suflet“, el se mulțumește să dea detalii informative — și acelea cu multă zgîrcenie. De altfel, în „Anii tineri“, eroii se mișcă, așa spune, într-un spațiu vid. Deși acțiunea se petrece într-o schelă petroliferă, autorul e solicitat prea puțin de detalii de cadru sau de fundal. Într-un singur loc găsim o panoramă a schelei, care e aceasta: „Schela privită de-aici, în noapte, oferea o priveliște odihnitoare. (De la început un epitet abstract n. n.). Buchete de lumini, răspîndite pe deal, ici colo, la sondele în foraj, sutele de lumini din sat; „flăcările veșnice“ înalte de zece, douăzeci de metri, care luminau feerie pădurea. Oniga vru să știe...“ Un tablou extrem de sărac. Și din nou se dovedește indiferența față de expresie. Puținele metafore „bucheți de lumini“, luminare „feerică“, — sînt dintre cele uzate. În rest informații cu caracter tehnic. Autorul nu vrea să strălucească prin stil, cea mai mare teamă a lui fiind aceea de a poetiza.

Am arătat cu alt prilej că Țic a început, totuși, prin a scrie versuri, iar primele sale povestiri cultivau tipurile și împrejurările excepționale. Ceea ce m-a și făcut să emit presupunerea că anti-romantismul din ultimele scrieri constituie „represalii“ la adresa acelor caracteristici lirice ale talentului său expri-

mate prea manifest și abstract în primele creații. Oricum, în romanul de față Țic se ferește de ori ce ar avea atingere cu retorica, cu gesturile grandilovente. Pentru a fi cât mai departe de proza „solemnă“, câmpul inspirației sale se limitează mai ales la aspectele cotidianului. Eroii din „Anii tineri“, după ce ies din schimb, își petrec vremea, la cantină, prin magazine — se omoară după pulovere cu dungă sau pantofi cu elastic — împrumută cărți de la bibliotecă, iar când n-au vreo șodină, se plimbă pe ulița principală. Scara, cei care sînt burlaci sau n-au primit garsonieră în blocurile noi construite, se întorc în dormitoarele comune, unde citesc, sporovăiesc, pun la cale diferite farse, etc. Se observă că la Țic există un fel de cult al viciei obișnuite. Din acest punct de vedere scriitorul se diferențiază și de Mazilu, pentru Țic personajele nu reprezintă ipostaze ideale ale pozitivului sau negativului, ci oameni obișnuiți, buni sau răi, activi, întreprinzători sau năfleși, echilibrați sufletește sau în continuă agitație, etc. Într-un cuvînt, tînărul prozator este animat de ambiția de a prezenta viața așa cum e, fără prejudecăți sau adausuri subiective. Întru aceasta se servește de experiența sa de gazetar. De altfel unele personaje sau unele scene din „Anii tineri“ au fost zugrăvite mai întîi în reportaje. Figura lui Strihan, de pildă, o întîlnisem, sub alt nume, în două bucăți din „Profiluri“, „În aer liber“ și „Încredere“. Ca atare, în ultimul roman al lui Țic, vom da peste oameni sau întîmplări care dovedesc din partea autorului o cunoaștere directă a realității. Înainte de a evidenția aceste aspecte, vrem să ne oprim asupra unei alte chestiuni. Afirmăm că Țic nu are pasiunea ideilor, nu cunoaște tentația ampler generalizări, dar aceasta nu înseamnă că în creațiile sale nu urmărește o problematică specifică. Tema favorită, față de care tînărul prozator se arată totdeauna deosebit de sensibil, s-ar putea reduce la încrederea în oameni, ca un atribut esențial al moralei socialiste. În creațiile

sale Țic denunță rigiditatea sufletească a unor inși, precum și metodele de inducere în eroare, de falsificare, de discreditare a celor din jur, pe care le folosesc elementele necinstite în scopurile lor de parvenire. Și nu întîmplător subiectele cărților sale se desfășoară în mediul industrial, asemenea fenomene negative de ordin etic primind aici, din partea colectivului de muncitori, replica cea mai categorică.

În „Anii tineri“, conflictul este provocat de insuficienta încredere în oameni a directorului schelei, ceea ce-l face să aplece urechea la birfele și minciunile unor indivizi care se dovedesc a fi ostili societății noastre. Împrejurările scot în relief caracterul expresiv redat al secretarului organizației de bază, Strihan, care, sub o comportare dură, lipsită de menajamente cu cei din jur, dezvăluie un adînc umanism, o sinceră stimă și dragoste față de oameni și, ca o consecință necesară, ura împotriva meschinăriei și a nesincerității.

Din păcate, ultimul roman al lui Țic prezintă carențe importante, tocmai în acele aspecte care trebuiau să confere adîncime conflictului și rezonanță problematicii etice abordate. Faptul a fost relevat intempestiv și cu unele exagerări în amănunte de Gheorghe Achiței (în cronică „Luceafărului“) și pe un ton mai moderat, dar cu bune argumente, de Ov. S. Crohmălniceanu (în cronică „Vieții românești“). N-au lipsit, evident, nici apărători ai cărții, dintre care cel mai zelos ni s-a părut Eugen Luca, prin articolul său „Ce este esențial?“ (din „Gazeta literară“). Întrucît, însă, Eugen Luca nu făcea altceva decît să expună conținutul cărții sau intențiile autorului, intervenția sa nu oferă posibilitatea unei discuții în contradictoriu.

Observațiile noastre critice se referă la personajele de care ține însăși evoluția conflictului. Dintre acestea face parte și Oniga.

Primele capitole ale romanului aduc date caracterologice vii. Venit de la țară, în doi ani, Oniga ajunge un bun „podar“.

dar în viața sa personală e lipsit de inițiativă, pasiv, fiind la cheremul soției care își face de cap cu toți tinerii din sat, sau al socrilor care-i iau toți banii pe care-i câștigă. Un complex de întâmplări — nevasta îi cere să renunțe la profesia învățată și să se întoarcă definitiv la țară, chiar în ziua plecării provoacă un accident la sondă, suportă noi jigniri din partea socrilor — și Oniga explodează, cu gesturi energice și radicale. Incuie casa nouă pe care o construise în sat, se desparte de soție și se reîntoarce la schelă. Pe drum își face o aspră autocritică, dând dreptate observațiilor lui Strihan că lui îi lipsește echilibrul existenței. În baracă dă peste un muncitor care merge la școala de maiștri și ambiția îi este lezată. Se hotărăște să se apuce de învățatură, înscriindu-se la ciclul mediu al școalei din localitate, să facă cererea de a fi primit candidat de partid, etc. Dar laturile slabe ale caracterului său, ilustrate în relațiile pe care le avusese cu familia nevestei, reies și în vizita pe care i-o face lui Strihan, când, urmind un fapt biografic însemnat, se laudă că în copilărie s-ar fi răfuit cu reacțiunea — neadevăr de care interlocutorul său își dă seama și pe care îl spune cu tristețe. Cu asemenea puncte de pornire e firesc să așteptăm evoluția acestui caracter cu interes, mai ales că va avea de întâmpinat și suspiciunile directorului Dima, alimentate de informațiile false ale lui Gogoș. Există premiza ca în cadrul muncii din schelă, cu ajutorul colectivului, Oniga să ajungă la profilul moral înaintat al tineretului nostru muncitoresc. Dar în „Anii tineri“, tocmai acest proces e ocolit, autorul mulțumindu-se ca în capitolele următoare să ne înfățișeze un cu totul alt personaj, fără a divulga factorii care au concurat la această subită „schimbare la față“. Oniga va fi autorul unor importante propuneri pentru îmbunătățirea muncii din schelă — cum, a ajuns la ele, nu știm — va deveni erou, preîntâmpinând un primejdios accident, etc. singurele probleme de rezolvat rămânându-i doar pe tărîmul eroticii, în

relațiile cu ingenera Nana Petrescu, care când i se pare euceritoare prin frumusețea gesturilor, cînd vulgară.

(S. Damian în cronică sa din „Gazeta Literară“, găsea ca un merit de căpetenie al cărții această „înseninare“ la care a ajuns eroul, dovedind că aveam dreptate cînd într-un articol din „Luceafărul“ îi atrăgeam atenția că într-o seamă de cazuri sacrificială materialul concret de analiză unor formule psihologice abstracte).

Lacune mai stridente apar în cazul inginerului Dima, directorul schelei. Cronică „Vieții românești“ mă scutește de a intra prea mult în amănunte. Acest personaj pune probleme neclare, de structură. Defectele directorului schelei provin numai dintr-un exces de vigilență care-l face să dea crezare informațiilor oferite de Gogoș, fără a le verifica? În cazul acesta conflictul, fără a avea cine știe ce adîncime, se poate rezolva în modul arătat de Țic: prin cîteva discuții ale secretarului organizației de bază cu Dima. Dar faptele aduse în roman dezvăluie slăbiciuni mai grave, care țin de alcătuirea morală a personajului. După cum s-a spus, Dima, deși are numai vîrsta de treizeci de ani, e prezentat în postura ciudată a unui om devitalizat. N-are nici un fel de prieteni. Petrecerile în comun nu-l tentează, ba chiar îl sperie. Este un izolat, cu o viață interioară goală. S-a căsătorit — pentru care motiv? — cu o femeie pe care n-o iubește. Clipele pe care le petrece în mijlocul familiei îi apar cenușii. Dar astfel se proiectează într-o altă lumină și zelul pe care-l depune în munca sa profesională. Acest zel, nu apare firesc, spontan, ci ca și cum Dima ar îndeplini o datorie concepută abstract. De aici exagerările. Eroul caută să-și petreacă absolut tot timpul la sonde. N-a fost niciodată în concediu (deși are locuință necorespunzătoare, din care cauză i se îmbolnăvește mereu copilul, nu cere să i se repartizeze un apartament în blocurile ce se construiesc în schelă). Acest tînăr pare o ființă obosită, fără nicio poftă de viață. Într-o discuție cu Strihan, mărturisește că „deși avea abia

treizeci de ani, în viața lui sentimentală se simțea îmbătrânit". S-a văzut că îmbătrânirea se vădește într-o sferă mai largă a existenței sale. Ca atare, neîncrederea lui în oameni se datorează unor cauze mai adânci, care se cereau discutate în roman cu toată ascutimea. Dar Țic dă impresia că s-a mulțumit numai să ridice această problemă, fără a se preocupa de rezolvarea ei. Nu întâlnim în „Anii tineri”, situații în care Dima — datorită slăbiciunilor lui — să intre într-un conflict acut cu muncitorii din schelă, care au un alt comportament și o altă structură morală. Dimpotrivă, se manifestă tendința de a se netezi contradicțiile. De pildă, pe baza știrilor primite de la Gogot, Dima hotărăște să dezbate propunerea lui Oniga, fără a-i populariza numele. După ședință, Strihan descoperă falsitatea informațiilor pe care se bazase directorul și hotărăște să organizeze o ședință de partid în care amândoi să-și recunoască vina de a fi nedreptățiți un tânăr muncitor. Ședința îl preocupă pe secretarul organizației de bază care, în ziua fixată, îi reamintește din nou lui Dima, cu asprime că trebuie să vadă în participarea sa o sarcină de partid. E de presupus că acolo directorul a avut ocazia să mediteze și asupra altor defecte ale sale. Dar, fapt inexplicabil, autorul nu ne mai spune nimic despre această ședință, nu știm dacă a avut sau nu loc. Abia către sfârșitul romanului, greșelile lui Dima fac obiectul unei discuții în cadrul organizației de partid și atunci incidental, ordinea de zi fiind alta (problemele legate de mecanizarea sondelor). Strihan încearcă să teoretizeze chiar acest stil de muncă ce nu se întâlnește în practica de partid, spunându-i directorului că n-a vrut să propună nici o sancțiune pentru a nu-i da ocazia să se „diniștească“ (?!). Și după toate acestea se poate crede că s-ar fi putut produce vreo schimbare în structura caracterului lui Dima?

De aici provin cusururile pe care le are subiectul romanului. Din momentul în care problemele abordate capătă rezolvări facile, autorul caută să mențină antrenant firul narațiunii, introducând intrigile —

destul de schematic redate — ale lui Săvulescu, inginerul șef al trustului, prieten de potlogării cu Gogot, sau episodul neașteptat al morții lui Strihan.

Cum se explică aceste slăbiciuni ale romanului „Anii tineri”? Nu sînt ele legate și de maniera folosită de Țic — dacă prin manieră înțelegem atitudinea pe care o are autorul în tratarea materialului oferit de realitate?

Pentru aceasta se cuvine să ne întorcem la particularitățile stilului lui Nicolae Țic. Am spus că tînărul prozator nu e atras de formula frescei. De aceea nu se ambelează în descrieri ale mediului sau în întocmirea unor minuțioase fișe biografice ale eroilor. Nu cultivă nici acel patos al distanței sau acel „atotștiutorism“ cu care se mîndreau prozatorii clasici. Țic, în cărțile sale, relatează întâmplările nu de undeva de sus, ci din chiar mijlocul lor, simulînd că nu ar ști de la început ce se va petrece exact cu cutare sau cutare erou. Ambiția lui e de a da impresia că lasă faptele să se desfășoare de la sine, el asumîndu-și doar rolul de a „filma“ ce i se perindă prin fața obiectivului. O manieră care ne amintește de tehnica neorealismului și care — recunoaștem — mărește sugestia autenticității a unui fapt care așa s-a petrecut în realitate. Totodată se imprimă narațiunii și dinamism. E curios că acest roman, în care conflictul suferă sub raportul adîncimii, reușește să ne menție atenția trează, datorită evitării monotoniei prin rapida schimbare a unghiurilor din care este văzută acțiunea. (Să se reție că Țic nu dă atenție analizei, caracterizîndu-și personajele în special prin comportarea lor).

Dar, ca și în cazurile celorlalte stiluri analizate anterior, și aici absolutizarea procedeelor tehnice duce la transformarea a ceea ce pot fi calități, în defecte. Apreciașem la început autenticitatea pe care o degajă unele scene și personaje din „Anii tineri“. Amintesc scenele din activitatea de la sonde — vezi ritualul în care își execută munca de podar Oniga și expresiile tipice ale lui Strihan — sau alte episoade din viața obișnuită a schelei. Dintre personaje, menționez pe Motronea, cu sfioșenia

sa de fată mare, dar care, candidat de partid, nu pregetă să aibe atitudini hotărîte în problemele de principiu. Sau povestea lui Pintilie, moşterul care strânge bani să-şi facă o casă, dar ironizat mereu de prieteni pentru această ambiţie, deplasată într-un moment, cînd în schelă se construiesc blocuri noi, îşi cumpără cu economiile strînse o motocicletă, spre groaza nevestii. Dintre personaje negative, e redat pitoresc Greecea, un excoec care se dă drept scriitor şi om plin de idei originale, cînd în realitate e sărac cu duhul şi prost ca o cizmă. Acestea sînt însă personaje secundare. Dintre figurile de prim plan, l-am evidenţiat doar pe Strihan. Dar toate aceste personaje au un caracter finit şi nu fac altceva decît să şi-l dezvăluie în cadrul romanului, nu se află în virtejul unor prefaceri şi, cu atît mai puţin, al unor modificări structurale. Singurii din această categorie sînt Dima şi Oniga şi e semnificativ că tocmai la aceste personaje se fac vizibile lipsurile cărţii. Faptul e explicabil: pentru ca aceşti eroi să fie redaţi veridic se cere ca autorul să se ocupe şi de acele zone care nu intră nemijlocit în cîmpul acţiunii, cum ar fi procesele interioare sau incursiunile cu caracter biografic ş.a., care pot explica constituirea tipologiilor.

În cazul lui Dima, bunăoară, ar fi trebuit să se fi dat neapărat explicaţia cauzelor care au făcut ca acest tînăr inginer, format în anii noştri, să ajungă la o asemenea sclerizare sufletească. În roman se citează de cîteva ori părerea personajului (că de vină or fi fost greutăţile pe care le-ar fi întîmpinat prin anii 1945—1947), dar tot din roman aflăm că, în faţa acestor greutăţi, Dima ar fi avut o atitudine activă, de comunist, deci aceste condiţii puteau să-l îmbogăţească sufleteşte şi nu să-l sărăcească. Dacă autorului nu-i este clar cum s-a format acest caracter, el nu poate să-i arate convingător nici schimbarea. Se vedeşte, ca atare, că ar fi fost necesar aici acel „atotştiutorism“ al clasicilor, care nu se apucau să descrie un caracter dac u nu-l cunoşteau pînă în ultimele amănunte.

În cazul lui Oniga, s-a văzut că Ticoleşte tocmai procesul moral în cadrul căruia trăsăturile pozitive se dezvoltă, dînd naşterea unei noi calităţi. Şi, asta, printr-un truc tehnic: zugrăveşte prima fază a caracterului, apoi se ocupă de alte personaje, pentru a se întoarce şi a ne prezenta imaginea unui nou Oniga. Adăugăm că înfăţişarea evoluţiei eroului făcea necesară sublinierea influenţei mediului încurajator, care putea să nu fie amplu descris, dar căruia trebuia să i se simtă prezenţa activă.

Prin cele ce-am spus pînă acum manifestăm irrevenţă faţă de „specificul“ manierii lui Tico? Dar nu se poate ajunge la un tablou general adevărat al realităţii noastre, în condiţiile cînd nu se reflectă veridic transformarea conştiinţelor sub impulsul condiţiilor sociale ale noii societăţi. Ori, Tico se opreşte sau are ezitări tocmai în faţa proceselor contradictorii în cadrul cărora se formează noul, în faţa mişcărilor şi dezvoltării morale, în faţa conexiunilor interioare dintre întîmplări. Oroarea sa faţă de proza didacticistă sau „patetică“ îl împinge să se încredă prea mult în atotputernicia faptelor care „vorbesc de la sine“, lăsînd explicaţiile pe scama cititorului.

Această limită a manierei artistice a lui Tico a favorizat peripecţiile pe care le-a cunoscut creaţia sa, cu ani în urmă, cînd izolînd şi fetişizînd unele aspecte nesemnificative din realitate, plătise tribut unei viziuni naturaliste.

În concluzie l-am dori pe Tico mai puţin superstiţios faţă de comentariul explicativ şi cercetarea zonelor interioare, mai temerar în înfăţişarea contradicţiilor dintre nou şi vechi, din a căror luptă rezultă noile fizionomii morale, mai curios faţă de multitudinea factorilor care înfrîuresc formarea cutărui sau cutărui caracter, pe scurt şi pentru a spune cuvîntul exact, realizînd cu mai multă adîncime principiul generalizării ideologico-artistice. Sîtem siguri că astfel vor fi valorificate la maximum şi calităţile stilului său — sila de literaturism, sobrietatea şi simplitatea mijloacelor de expresie, dinamismul compoziţiei etc. — fiind puşe-

în slujba reflectării cât mai adânci a proceselor umane din societatea noastră: și nu este asta sarcina oricărui prozator, indiferent de felurile maniere artistice —?

Dacă în analizele pe care le-am făcut am îngloba și creațiile unor autori ca: Dumitru Radu Popescu, Ștefan Luca, Vasile Rebreanu, Nicolae Velea, Fănuș Neagu, Radu Cosașu — lista nu e epuizată — ne-am convinge de constituirea unui interesant detașament de tineri prozatori, ca trășătura distinctivă în peisajul literar din ultimii ani.

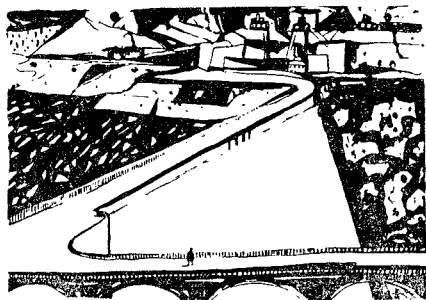
Afirmația nu conține în sine nimic revelator. Este un fapt obișnuit în literatura noastră afirmarea impetuoasă a tinerelor talente, care conlucrează cu scriitorii din alte generații pentru rezolvarea sarcinilor de creație formulate de realitatea actuală. Mai nou ni se pare, în vremea din urmă, caracterul aproape programatic al căutării de formule artistice inedite — de aici și disputele încinse în presă în jurul unor cărți dintre care am menționat pe ale lui Mazilu, Ghilia, Țic.

Ideia pentru care am pledat a fost aceea a îmbogățirii manierelor de creație în așa fel încât să poată reflecta în modul cel mai profund aspectele specifice ale societății noastre. Stilurile în cadrul realismului socialist nu se află împietrite în tipare rigide și definitive, ci sînt obligate de însăși evoluția realității să se înnoiască, să se perfecționeze, influențându-se unele pe altele și întrecîndu-se în vederea ogîndirii cât mai veridice a adevărului veacului nostru. Marii creatori nu s-au temut niciodată să apeleze la formule artistice surprinzător

de diverse, ambiția lor supremă fiind aceea de a reda în toată bogăția sa conținutul vieții. Acesta este de fapt și sensul adevărat și nobil care trebuie dat căutărilor artistice.

Efervescența creatoare în condițiile literaturii noastre este determinată de însăși efervescența vieții care dă în permanență la iveală noi fenomene, noi tipuri umane. În măsura în care cei trei tineri prozatori, de care ne-am ocupat în articolul de față, vor pătrunde mai în adîncul proceselor determinate de desfășurarea revoluției noastre, în aceeași măsură se vor îmbunătăți și stilurile lor de creație, acestea devenind și mai originale și mai inedite pentru că vor fi mai bogate, mai profunde, mai complexe, așa cum la urma urmelor e viața.

Căutările creatoare sînt în fond un semn de tinerețe și vigoare. Exemplele analizate, proiectate pe fundalul creației și a altor autori tineri, ne dau dreptul să afirmăm că tînăra generație e preocupată să contribuie la îmbogățirea mijloacelor de creație ale literaturii noastre, la sporirea descoperirilor ei artistico-ideologice.

EMILIA NOZKO PAPROCKA (R. P. Polonă): Barajul Hidrocentralei V. I. Lenin de la Bicz

LUCIA STURZA BULANDRA

A trecut spre cele veșnice — și poate că niciodată expresia n-a sunat mai potrivit — unul dintre cei mai de seamă ctitori ai teatrului românesc, aceea pe care toți o numeam cu un sentiment de profundă politețe, admirație și respect, D-na Bulandra.

Peste 50 de ani talentul, rivna și dragostea ei de frumos, au slujit un teatru al ideilor înaintate.

Acum 17 ani, la vârsta patriarhilor, când trecutul ei de muncă o îndrituia la o viață tihnită, s-a angajat cu toată puterea unei ființe tinere și uimitor de energice, în serviciul artei socialiste.

Teatrul ce-i poartă astăzi numele, ca o glorioasă recunoștință pentru activitatea ei neobosită, îi datorește exemplul strălucit de devotament, de abnegație, de perseverență și de neconținută aspirație înspre perfecțiune.

Ca profesoară a ridicat generații întregi de învățăcei, pe care i-a obișnuit cu o disciplină riguroasă, ea fiind cea dintâi ce dădea pilda unui temperament exploziv, dar care știa în același timp să se supună unui program de muncă organizată și spornică.

Ca directoare de instituție, împletea într-un chip minunat calități organizatorice cu cele de îndrumare, vădindu-se pînă în ultima clipă a vieții un motor neostenit de inițiative și de entuziasm.

Iar publicului mare i s-a dăruit seară de seară, cu o tinerețe ce n-a cunoscut nici o clipă, oboseala sau blazarea.

A plecat dintre noi Doamna Lucia Sturza-Bulandra, artista cetățeană, căreia nu-i putem cinsti mai bine memoria, decît prin angajamentul solemn de a învăța din exemplul vieții sale iminunate.

CLAUDIA MILLIAN-MINULESCU

Simbătă 23 septembrie 1961 a fost înhumată la Bellu, poeta Claudia Millian-Minulescu.

Inceputurile și prietenii ei literare ne aduc în minte o serie de poeți, călătoriți de mult, deși aparțineau aceleiași generații: Ion Minulescu, Dimitrie Anghel, St. O. Iosif, B. Nemțeanu, Oreste, D. Iacobescu, Mihail Săulescu...

Împreună cu mai toți acești tovarăși de breaslă și cu alții, se vedea, mai zilnic, potrivit tradiției, la Terasa Oteteleşanu ori la Cafeneaua Capșa.

În poeziile Claudiei Millian vibra, adesea, o undă de tinerețe și optimism. Versurile ei se distingeau printr-o feminitate caldă și decorativă, printr-o notă intimistă și sinceră. Scria cu îndemînare grațioasă, colorată frecvent, cu accente de-o candidă voluptate.

Membră a Uniunii Scriitorilor de o jumătate de secol, a scris, după 23 august 1944, într-un cotidian bucureștean, articole și cronici ce vedeau aderarea ei la noua viață pe care se îndrumase țara.

V. R.

TERFELIREA MINERVEI: FILOZOFIA VEST-GERMANĂ, INSTRUMENT AL „RĂZBOIULUI RECE”

HORIA BRATU

„D”umping“-ul de literatură militaristă care caracterizează librăria vest-germană, este într-adevăr impresionant. Nu este nevoie să răsfoiești prea mult cataloagele cărților sosite din R.F.G., pentru ca să-ți dai seama că opinia publică vest-germană este supusă unui adevărat torent de propagandă războinică de toate gradele pomind de la subtilele texte filozofice care — sub forma unor dubioase sofisme istorice — încearcă reabilitarea militarismului german și pînă la nivelul demagogiei de stradă și al propagandei grosolane a presei și revistelor ilustrate cu tiraj de masă, a publicațiilor de toate genurile.

În conformitate cu condițiile istorice noi, ideologia imperialismului vest-german, folosește numai o frazeologie modernizată; după cum observă, pe bună dreptate, Walter Ulbricht, ideologia contemporană din Germania occidentală „a apărut din alambicarea vechii moșteniri imperialiste a nazismului cu clericalismul politic“.

Ideologia vest-germană de astăzi sprijinind în mod activ politica externă și internă a oligarhiei monopoliste din R.F.G. și contribuind la confuzia spirituală care domnește în rîndurile intelectualității vest-

germane urmărește pe primul plan două scopuri: în primul rînd crearea unei platforme care să permită clericalismului politic să obțină utilizarea maximală a haosului filozofic; în al doilea rînd sub aparența unei frazeologii democratice și uneori chiar „critice“ să demobilizeze forțele dornice de libertate în scopul acceptării eventualității unei „noi catastrofe“. În loc de a preconiza încheierea tratatului de pace cu Germania, ideologia dominantă vest-germană stimulează dezvoltarea spiritului revanșard; în loc să militeze pentru o politică independentă a populației vest-germane în raport cu foștii săi ocupanți, se pune în slujba realizării planurilor militaristilor vest-germani, și preconizează integrarea cît mai deplină în sistemul agresiv american. În asemenea condiții existențialismul lui Jaspers a luat proporțiile unei filozofii a bombei atomice; anticomunismul a luat proporțiile pledoariei în favoarea „sinuciderii naționale“; atașamentul suspect față de civilizația occidentală a devenit teoria războiului mondial de dragul apărării statutului de ocupație al Berlinului de vest. Este adevărat că în scrierile citate găsim adeseori pledoarii pentru pace. Dar cei

care spun vorbe mari trebuie să dovedească și prin fapte că sînt de acord cu ele.

Apoloția ideologică a „războiului rece“ a apărut și s-a dezvoltat în filozofia și publicistica lui Jaspers paralel cu traducerea în viață a liniei politice a Bonn-ului. Apoloția războiului atomic a luat naștere însă în filozofia sa cu mult înainte ca cererea de înarmare atomică a Bundeswehrului să fi fost prezentată formal ca o sarcină politică a viitorului apropiat. În anii trecuți, Jaspers a avut la un moment dat o oscilare exprimată într-o serie de conferințe ținute la postul de radio bavarez care păreau să implice o retragere de la punctul de vedere anterior, o recunoaștere mai realistă a pericolului pe care-l reprezintă un război atomic în primul rînd pentru poporul german, a situației de fapt oglindită în existența a două state germane cu orînduiri diferite. Această oscilare nu a durat însă mult, și astăzi atît pe plan politic cît și pe plan filozofic, Jaspers reprezintă una din figurile proeminente care justifică ideologic, după ce a anticipat-o, cererea imperialismului vest-german de a fi înzestrat cu arma atomică, de a perpetua la infinit focarul de război în centrul Europei.

Jaspers refuză să vadă elementele noi care au intervenit în istoria Germaniei în ultimii cincisprezece ani, trece sub tăcere ceea ce a devenit real: adică existența Republicii Democrate Germane, proclamînd sentențios: „există numai un singur stat german, Republica Federală“. Mai mult încă, difuzînd tezele oficiale ale guvernului R.F.G., Jaspers afirmă ritos: „Reunificarea este nu numai irealizabilă dar în sens... politic și filozofic, — ireală... Republica Federală Germană nu este un provizoriu“. Astfel în modul cel mai complet, Jaspers confirmă caracterizarea făcută de Walter Ulbricht ideologiei vest-germane: „Publiciștii și filozofii sînt mobilizați pentru a dovedi că o reunificare a Germaniei în pace, demo-

cratie și libertate, nu este nici necesară, nici dorită“¹).

În deceniul al treilea din secolul nostru, filozofia existențialistă a lui Jaspers încerca să interpreteze criza de conștiință a burgheziei germane, oglindea urmările crizei generale a capitalismului și prima înfrîngere serioasă a militarismului prusac în primul război mondial. Astăzi Jaspers a ajuns filozoful agreat al Bonn-ului, un „Bonner Hofphilosoph“, un apărător al orînduirii politice din Germania occidentală, chiar dacă în ceea ce privește anumite aspecte ale politicii interne, el se declară împotriva guvernării lui Adenauer. Faima lui Jaspers se bazează în esență pe doi factori: pe anticomunismul său incarnat, și pe sprijinul necondiționat pe care îl dă el înarmării atomice a Republicii Federale Germane. „Incalculabilul cucereste cu forța riscului“ — scrie Jaspers în lucrarea sa „Die Atombombe und die Zukunft des Menschen“ și această lozincă politică sintetizează de fapt stadiul actual al aplicării politice al filozofiei existențialiste: respingerea posibilității previziunii științifice, fatalismul ridicat la rangul de filozofie a istoriei, restrîngerea suveranității naționale a Germaniei ca urmare a condițiilor contemporane, critica făcută chiar democrației formale-burghize, etc. Jaspers se declară partizanul libertății politice însă consideră că democrația trebuie completată cu o aristocrație spirituală care, afirmă el, decădută în statul de la Bonn nu există: „...o democrație fără aristocrație înseamnă ochlocrație și se autodistruge“ (pag. 65) „...Restrîngerea suveranității noastre este o condiție a continuității noastre“ (p. 66). Jaspers ar saluta cu multă bucurie desprinderea totală consemnată prin constituție a Germaniei de vest din sta-

¹ Programmatische Erklärung des Vorsitzenden des Staatsrats der Deutschen Demokratischen Republik, Walter Ulbricht — ținută la 4 oct. 1960. Berlin 1960, pag. 12, vezi Georg Mende în Deutsche Zeitschrift für Philosophie, nr. 2/1961.

tal național german și alipirea ei la... comunitatea occidentală. În această privință este semnificativ modul în care Jaspers privește existența R.F.G. ca stat liber... Existența noastră ca stat liber este asigurată numai prin prezența trupelor americane. Dacă se retrag trupele americane, probabil că sîntem pierduți“. De data aceasta în ciuda obiceiului, (se știe doar — că filozofii existențialiști îi este propriu un mod de a se exprima dificil) — Jaspers vorbește în mod excepțional într-un limbaj clar și inteligibil, care nu necesită comentarii suplimentare. Cu ocazia aceasta, descoperim și în ce constă „libertatea“ R.F.G., precum și concepția de bază asupra „solidarității occidentale“: prezența trupelor americane!

Interpretul filozofic al crizei ideologice a burgheziei germane este în același timp și un adversar înverșunat al orînduirii socialiste, văzînd în Berlinul occidental un avantaj al luptei împotriva acestei orînduirii. Tocmai de aceea filozoful se declară astăzi împotriva parolei că „nu se poate risca un război mondial de dragul Berlinului“, tocmai de aceea el elogiază politica externă a lui Adenauer; și tocmai de aceea, asumîndu-și rolul unui provocator, el avertizează pe boss-ii social-democrați că „puritatea Partidului social-democrat este tulburată“ de infiltrarea elementelor comuniste.

A doua trăsătură caracteristică a ideologiei contemporane vest-germane, este ideea „politicii mondiale“ a Germaniei, a misiunii Germaniei în centrul Europei, etc. Această idee este exprimată îndeosebi în organul fascist „Nation Europa“, o revistă influentă a monopolurilor germane. Ideile propagate de către revanșarzii germani (și e vorba nu de cîtiva publiciști periferici, ci de ideologi cu mare suprafață în Germania occidentală, tipăriți în presa de mare tiraj), întrec cu mult planurile inițiale ale imperialismului hitlerist, chiar dacă ei se desolidarizează astăzi de ideologia fascistă, așa cum a fost expusă de Hitler în „Mein Kampf“.

Ideia „misiunii speciale“ a tinerei generații din Germania occidentală, care trebuie să infuzeze bătrînei Europe Occidentale, sînge proaspăt, apare și într-un alt best-seller, în cartea lui Barnick „Atuurile germane“ (Johannes F. Barnick, Die deutschen Trümpe, Stuttgart, 1959), care formulînd ideologia reacțiunii interne și a agresiunii externe, devine biblia spiritului revanșard german de astăzi. Barnick consideră că a sosit timpul ca să se renunțe la fațada pseudo-democratică, la lozinci și la instituții menite să cocheteze cu masele populare, deoarece masele nu se caracterizează decît prin „prostitue“, iar o politică serioasă... nu poate conta pe mase. Barnick mizează totul pe o singură carte, pe cartea totalitarismului. Un regim autoritar este — după Barnick — neapărat necesar pentru a asigura o conducere integralistă în pregătirea unui nou război și pentru a garanta unitatea în strategia unei lovituri atomice masive neașteptate împotriva Uniunii Sovietice. Barnick consideră că poporul vest-german este copt — prin istoric — să asigure nucleul unei asemenea conduceri integraliste. Acestea sînt faimoasele „atu“-uri vest-germane. (În paranteză fie spus, se pare că, de cînd și-a scris Barnick cartea, ideea a rodit mai cu seamă dincoace de Rin, pe culoarele Palatului de pe Champs-Élysées). Un regim democratic (citește un regim în stilul parlamentar-burghez) nu poate rezista — după Barnick — primejdiei din „Răsărit“. Iată că nici monopolul politic al lui Adenauer nu mai reprezintă pentru ideologii revanșei — o garanție suficientă pentru a asigura traducerea în viață a „loviturii masive și surprinzătoare“. Dogma acestor filozofie și iraționalismul are totuși o logică a sa proprie, ajungînd direct la teoriile lui Hitler, care în ceea ce privește jocul riscant pe o singură carte este pentru actualii manageri ai filozofiei atomice un veteran. Se știe însă unde au dus atuurile lui Hitler. Singura deosebire este că astăzi

aceleași atu-uri sînt complectate de apelul de a se declanșa un război atomic.

Filozofia revanșardă este astfel indestructibil legată de vechile mituri ale reacțiunii germane. Și nu este de mirare că ele implică, ca o premiză, renunțarea la ori ce urmă a libertăților burgheze democratice. Politica pe care o proclamă un Schilamm, un Barnick, presupune în mod necesar ideea „elitelor“, a acelei „Herren moral“ de care vorbea Nietzsche. De data aceasta însă „filozofia elitelor“ este o adevărată apologie a războiului. Edificator este astfel un alt best-seller al sociologiei vest-germane, cartea lui Joachim Knoll („Selecția conducătorilor în condițiile liberalismului și democrației“, (Führungsauslese in Liberalismus und Demokratie; Stuttgart, 1957). Paginile cărții demonstrează faptul că justificarea teoretică a inegalității de clasă este astăzi mai necesară burgheziei decît oricînd. Din ce cauză?

Un răspuns parțial la această întrebare îl dă însuși Knoll arătînd că elita a devenit o noțiune necesară mai ales după căderea monarhiei și a „piramidei naturale și organice a statului“. Într-adevăr, înainte sarcina ideologilor claselor exploatatoare se rezolva mai simplu. Izvorul întregii puteri era considerat dumnezeu și ajutorii săi țarii, regii și imperatorii care statuau prin privilegii și favoruri, raportul de forțe în cadrul păturii conducătoare. Revoluția burgheză, noile sarcini ale societății burgheze au pus în mișcare milioane de oameni, au subminat miturile vechii societăți și lucrurile au ajuns pînă acolo încît criteriile de selecție și regimul de privilegii al elitei, au fost din ce în ce mai mult puse la îndoială. Knoll consideră necesar ca sociologia să se ocupe mai direct și mai consecvent de știința elitelor, de criteriile care pot asigura societății burgheze o mai mare stabilitate și capacitate de reacțiune față de „amenințările exterioare“ iar conducătorilor burghezi o forță organizatoare mai eficace. Trecînd în revistă pe cei care-i consideră drept precursori ai „științei elitelor“ (italianul Gaetano Mosca, pe Vilfredo Pareto, Otto

Hamonn, Gustave Lebon, Ortega Y Gasset), Knoll ajunge la concluzia cinică că elita „politică“ nu trebuie să fie selecționată pe baza unor repere intelectuale cu atît mai puțin etice, ci numai pe baza capacității de a „conduce semenii“.

Joachim Knoll consideră că principala problemă a sociologiei contemporane a fost concilierea exigențelor liberalismului cu necesitatea unei stringente selecționări a elitei, stringență care prin sine însăși intra în contradicție cu liberalismul. Knoll demonstrează că toți sociologii burghezi mai cunoscuți au trebuit să ajungă la recunoașterea acestui conflict și să propună într-un mod sau altul, abandonarea liberalismului. În timp ce Gaetano Mosca mai păstra cîteva urme de democratism, Pareto a chemat în mod direct la violența colectivă a minorității care trebuie să pună mîna pe putere, chiar pe mijloace sîngeroase de mîna forte; Otto Hamonn a justificat teoria elitelor pe baza selecției naturale darwiniste, Gustave Lebon a contrapus în mod direct psihologia elitei — instinctelor animalice a maselor, etc. Într-un fel semnificativ, deci, chiar dacă indirect, Knoll dezvăluie odată mai mult tendința fundamentală a sociologiei burgheze în epoca imperialistă și nu e de mirare că el își termină excursul istoric printr-un citat din Mussolini: „Secolul al XIX-lea a fost dominat de cuvîntul „toți“ — strigătul de luptă al democrației. A venit vremea să spunem: Cei puțini și cei aleși!“ Este adevărat că autorul încearcă să se delimiteze de nazism, de tendințele extremiste în teoria elitelor care ar putea-o — vezi bine — compromite — însă este semnificativ modul în care are loc această delimitare. Naziștii — după Knoll — au greșit numai prin aceea că au avut un punct de vedere biologic în problema elitelor: „Pe oameni nu trebuie să-i mîi ca pe caii de povară“ — scrie Knoll. Manualele SS pentru pregătirea elitelor care puneau drept criteriu fundamental puritatea sîngelui, reprezintă, după Knoll, o absurditate inutilă. Operația selecționării trebuie făcută pe criterii științifice moderne pe care el le găsește în tezele unora din membrii con-

jurăției de la 20 iulie 1944 împotriva lui Hitler, etc. pe scurt, în teoria monarhismului modern al fostului primar din Leipzig, Karl Gödeler: Knoll expune un întreg sistem de măsuri pentru reorganizarea statului de la Bonn dat fiind că — supremă ipocrizie! — „soarta democrației depinde de capacitatea ei de a crea o pătură conducătoare care să corespundă esenței ei“.

Apologia directă a monopolștilor germani, n-a atins niciodată culmile de astăzi, scopul principal al „teoriei elitei“ constă tocmai în a dovedi rolul determinant, „constructiv“ al monopolștilor ca „tehnicieni“ de frunte în organizarea „miracolului economic“. Piața cărților din Germania Occidentală este inundată de cantități uriașe de lucrări biografice care preamăresc faptele și spiritul lui Krupp, Tysen, și ai altor reprezentanți de seamă ai capitalului monopolist german. Acești „cavaleri fără de frică și fără de prihană“ sînt văzuți drept conducători posibili ai acestei noi „sfînte alianțe“ pe care a formulat-o pentru prima dată John Foster Dulles ca ideal de sistem politic ideologic, oare să reunească cele mai agresive forțe ale reacțiunii imperialiste în etapa contemporană. Desigur că această ideologie nu se mai poate baza pe principiile monarhismului și, în concordanță cu noile condiții sociale, ea este camuflată sub ideile de „libertate“ de democrație. Dar cît de medievală și de mistică este în fond această ideologie dacă ne gîndim că ideologii proaspetei „sfînte alianțe“ reactualizează vechea opoziție mistică dintre Crist și anticrist, opun „occidentului creștin“ orientul comunist, căutînd prin aceasta o justificare a sistemului agresiv militaro-politic al NATO-ului. Reeditarea lucrărilor vechilor teoreticeni ai elitei, influența covârșitoare pe care o au ultimele formule ale sociologiei americane reacționare, ale așa-numitei „Psihologii a întreprinderii“ („Betriebspsychologie“) se face invocînd autoritatea dogmelor fundamentale ale bisericii și ale vaticanului însuși, iar înțelepciunea atunoi este prezentată ca un rezultat suprem al eticii creștine, corespunzătoare poruncilor lui Dumnezeu. Toate acestea sînt

proclamate de la tribuna academiei catolice din Bavaria, de la anvonul catedralei din Colonia, și nu este împlător faptul că mulți clerici și ideologi de vază (Dibelius, Tilicke ș.a.) s-au declarat pe față partizani ai înarmării atomice ai Bundeswehrului, că în tematica unui recent congres catolic din Germania occidentală au fost asemenea preparate ca: „Fizica nucleară și bomba atomică“, „Arma atomică ca mijloc politic“, „Problematice etică a războiului cu arme atomice“, „Învățătura lui Pius al XII-lea despre războiul modern“, etc. Desigur că fondul acestor concepții nu este cîtuși de puțin nou. Sistemul clericalismului politic și al militarismului urmărește să-și consolideze dominația în calitate de pînghii ale „ordinii“ și ale „autorității statului“; „înnoirea democratică“ devine regimul semi-autocrat al reprezentanților monopolștilor și militarștilor, mesianismul filozofic al supra-omului lui Nietzsche și chiar o „Führer doktrine“ de cea mai suspectă speță. Este adevărat că ele mai pot plămui și promova, într-un popor care este supus continuu unei presiuni ideologice extreme, noi mituri și legende, mai pot substitui în inima unor oameni simpli din Germania occidentală, — adevărului realist al vieții un simulacru jalnic de adevăr, și în locul unor categorii total falimentare să promoveze altele, care să înșele și să creeze iluzii primejdioase, legate de spiritul de revanșă și de războiul rece. Declarația guvernului sovietic publicată la 31 august 1961, atrage atenția asupra acestui lucru. „Cei 16 ani postbelici — se spune în Declarație — reprezintă o perioadă absolut suficientă, pentru a preciza dacă, așa cum s-a întîmplat în R. D. Germană, poporul Germaniei occidentale a tras învățăminte corespunzătoare din trecutul militarist, din înfringerile catastrofale din cele două războaie mondiale — deslănțuite de germani. Din păcate, mult prea multe fapte dovedesc că aceea parte a poporului german care se află în Germania occidentală se lasă din nou influențată de narcoza revanșei și îngăduie noilor fîhremi s-o tirască pe calea războiului

lui". Chestiunea se pune foarte simplu. Cui poate folosi starea aceasta în care poporul german din vest este mereu hrănit cu visuri revanșarde și împins tot mai departe pe drumul către o prăpastie sigură pentru el. Se știe cui poate folosi: acelor care o întrețin, imperialiștilor și militariștilor. Ei își închipuie pe semne că a sosit momentul de a face din Berlinul de vest un fel de Sarajevo al celui de-al treilea război mondial. Viața este însă totdeauna mai tare decât iluziile. Ofensiva ideologică concentrată a forțelor reacționare și agresive din Germania occidentală nu va fi în stare până în cele din urmă să înăbușe gândirea vie a forțelor progresiste din Germania occidentală care fără a fi încă unite, fac totuși să se simtă existența lor, nu va fi capabilă totuși să împiedice căutarea altor căi, democratice, pentru rezolvarea problemelor fundamentale ale istoriei contemporane. Se știe cum s-a ncheiat pri-

mul război mondial: cei care l-au declanșat au suferit o cumplită înfrângere. Și tot așa, dacă nu mai tragic, s-a terminat și al doilea război mondial. Și aceasta este ușor de înțeles. Numai niște recidiviști incorigibili orbiți de furie, n-ar putea să-și dea seama că nu Uniunea Sovietică și țările socialiste sînt acelea pe care le poți speria cu scrișnetele stridente ale militarismului revanșard german și ale susținătorilor lui de dincolo și de dincoace de Atlantic; se știe prea bine că nu poți să faci război la Berlin și să dormi liniștit la New-York. Factorul hotărîtor în istoria contemporană a Germaniei este apariția unei Germanii care pășește pe calca adevăratei democrații și a socialismului, factorul hotărîtor îl reprezintă dezvoltarea și înflorirea Republicii Democratice Germane, care prin însuși faptul existenței ei, exercită o influență mereu crescîndă asupra conștiinței populației din Germania occidentală.

ATMOSFERA DINAINTEA CONGRESULUI

DUMITRU HINCU

end aceste rânduri vor vedea lumina tiparului pînă la începerea lucrărilor celui de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S. vor mai fi rămas puține zile. Întreaga țară sovietică le va număra cu o nerăbdare ce va merge crescînd, cu înfrigurarea firească cu care omul așteaptă întotdeauna împlinirea unui eveniment la care s-a gîndit și pentru care s-a pregătit îndelungă vreme. Căci, la drept vorbind, atmosfera deosebită de dinaintea congresului a început a se vădi în toate aspectele vieții sovietice încă din miezul iernii trecute, îndată după anunțarea convocării Congresului. Foarte curînd s-a putut constata într-adevăr că pregătirea Congresului XXII îmbrăca o amploare fără precedent, că devenea o preocupare personală a fiecărui om sovietic înaintat.

Care erau semnele ce puteau îndreptăți o asemenea încheiere? Multe și captivant de diverse.

Succesele dobîndite de Uniunea Sovietică pe tărîmul economiei, culturii, științei, în dezvoltarea democrației socialiste. mai cu seamă după cel de-al XX-lea Congres al P.C.U.S., dovediseră cu o nouă vigoare că lupta pentru socialism și comunism înscamnă lupta pentru o viață mai bună a omului ce muncește, pentru înflorirea aptitudinilor sale, pentru pace

și fericire pe pămînt. Toate acestea creaseră indubitabil premize pentru o activitate mult sporită a maselor celor mai largi. Și, cu adevărat, animată de vesele convocării „Congresului Comunismului“, pe tot întinsul Uniunii Sovietice s-a născut îndată o vastă întrecere între oamenii muncii, orașe, uzine, sovhozuri, colhozuri cu scopul de a îndeplini mai repede planurile inițiale în producția de metal, combustibil, mașini, produse industriale și alimentare, în construcția de locuințe, în soluționarea problemelor științifice și tehnice.

Fără teamă de exagerare, se poate spune că întreaga masă a celor 62 de milioane de oameni ocupați în economia națională a U.R.S.S. și-au încordat puterile spre a perpetua și dezvolta frumoasa tradiție care constă, așa cum a spus N. S. Hrușciiov, în a întîmpina Congresele P.C.U.S. cu „noi succese, realizări și planuri“. Știința care a aprins marea flacără a întrecerii de anul acesta a fost chemarea tinerilor muncitori de la trei întreprinderi din Moscova: Uzina de carburatoare, fabrica de produse zaharoase „Udarnița“ și Fabrica nr. 4 de elemente prefabricate din beton. În aceste întreprinderi muncitorii, inginerii și tehnicienii au hotărît să consemneze într-o „Carte-raport către Congresul al XXII-lea“ angajamentele lor personale:

ce anume își propun — fiecare în parte — să înfăptuiască pînă la data deschiderii Congresului, cîttimea de producție pe care se îndatorează s-o realizeze, propunerile de raționalizare pe care se gîndesc a le supune judecății obștești, planurile de ridicare a calificării și a nivelului de cultură generală. Evident, în comparație cu întrecerea socialistă dintre uzine și ateliere, aceste angajamente personale mearcă o fază superioară. Ele erau rezultatul unei aprecieri exacte a capacităților și posibilităților fiecăruia și se sprijineau pe progresul tehnic care poate fi observat pretutindeni în Uniunea Sovietică.

Inițiativa tinerilor muncitori moscoviți a cunoscut imediat un puternic răspuns, căci răspundea de fapt la o stare de spirit generală; ea a fost îndată îmbrățișată de leningrădeni și preluată de tinerii din Ținutul pămînturilor destelenite.

Dar era totuși numai un firicel dintr-un mare șuvoi ce avea să se dezlănțuie curînd. În Gruzia, întrecerea a început, de pildă, între inventatori și raționalizatori pentru titlul de „Cea mai bună întreprindere în invenții și raționalizări“. Zece mii de oameni cu o înaltă calificare se angajau astfel într-o bătălie ce nu putea cunoaște învinși, dat fiind că întreaga colectivitate are tot interesul ca mișcarea pentru progres tehnic să se desfășoare pe un front cît mai larg. La un alt capăt al Uniunii Sovietice, în R. S. S. Letonă, 50 de întreprinderi, peste 3.500 de brigăzi, sectoare și ateliere angajau o emulație frățească pentru dobîndirea titlului de colectiv de muncă comunistă. Iar de la Bratsk, în mijlocul Siberiei, brigăzile de muncă comunistă conduse de Vladimir Pavlov și Vladimir Kazimirciuk îi cheamă pe tinerii de pe șantierele de primă însemnătate din U.R.S.S. să pornească o întrecere pentru ca în cinstea Congresului XXII să grăbească intrarea în funcțiune a noilor întreprinderi aflate în construcție.

Se înțelege, am făcut apel la cîteva exemple — dintre multe altele ce ne stăteau la îndemînă, fără să cutezăm a afirma că ar fi cele mai caracteristice.

Căci în fiecare zi ciitorul presei sovietice putea afla de un nou furnal care începe să producă, de trenuri de cărbune extrase peste prevederi, de intrarea în funcțiune a unor linii automate, a unei noi căi ferate, de lansarea unei noi mărci de ceasuri, de terminarea unor noi cvartale de locuințe, școli și case de odihnă. Și același elan era definitoriu și pentru agricultură, unde hotărîrile plenarei din ianuarie a C.C. al P.C.U.S. au imprimat un ritm creator cu vaste și multiple implicații.

Cu aceste prilejuri s-a văzut și mai bine că în Uniunea Sovietică apariția unor oameni cu un puternic simț civic, cu un mare simț de răspundere, gata să-și închine toate puterile lor luptei pentru comunism, reprezintă un fenomen de masă. Acest soi de oameni nu caută de fel să „se aranjeze“ cumva acolo unde le-ar fi mai ușor, unde munca ar fi mai liniștită și mai ușoară, ci doresc din toată puterea sufletului un singur lucru: ca strădania lor să fie cît mai utilă colectivității.

Să medităm o clipă la această biografie cum nu se poate mai obișnuită, mai „tipică“ pentru mii, zeci de mii de oameni sovietici.

Iuri Langada abia împlinise șase ani cînd familia a aflat că tatăl căzuse pe front. Mama lui Iuri, o văduvă tînără a trebuit să crească singură trei copii. Sigur, nu i-a fost de fel ușor, dar statul sovietic a ajutat-o și a izbutit să le dea la cîteși trei copii o bună educație. La un moment dat Iuri, cel mai mare, a părăsit școala medie și s-a făcut strungar. Acum câștiga bine, ar fi putut să trăiască la Moscova, unde îi era familia. Dar nu, împreună cu un grup de tineri entuziaști ai marilor șantiere hidroenergetice, a preferat să plece la Bratsk. La început, aici a trăit greu, a fost nevoit să locuiască în barăci, uneori la temperaturi de minus 40 de grade. N-avea nici teatru, nici piscină, ci numai taigaua deasă, avîndă, care cere mult curaj celor ce vor s-o înfrîngă.

Acum, aceste greutăți sînt de domeniul trecutului. Iuri și-a terminat școala, a devenit o figură cunoscută pe șantier și împreună cu brigada lui muncește pentru a dobîndi titlul de onoare de brigadă de muncă comunistă.

Intr-o bună zi Iuri s-a pomenit față în față cu trimisul unui ziar suedez.

— Cine te-a obligat să vii în Siberia?
— I-a întrebat pieziș ziaristul burghez.

Dar fără să se gîndească o clipă, ci firese și poate puțin mirat că străinul nu înțelegea atîta lucru, Iuri i-a răspuns:

— Conștiința! Știam că aici e nevoie și Iuri mai știa bine că nu era un caz singular, o pasăre rară. Cînd P.C.U.S. a lansat chemarea de a însufleși pămînturi rămase veacuri de-a rîndul sterpe, 350.000 de tineri au plecat într-acolo fără a șovăi o clipă. Cereri făcuseră însă 1.000.000. Mai apoi s-au dus să se așeze pe pămînturile pînă de curînd virgine 15.000 de tineri constructori din Moscova și Leningrad, Rostov și Kiev iar anul acesta s-au îndreptat tot într-acolo 10.000 de tineri absolvenți de școli superioare: agronomi, medici, profesori și specialiști în istoria artei.

Sînt fapte deosebite între ele dar care, prin natura lor, constituie expresia unui unic și același fenomen. E vorba de un proces profund care în preajma Congresului XXII a fost pus în lumină cu și mai mult relief. Nu anume pături, ci mase foarte largi ale populației sovietice se interesează activ, pasionat, de toate sferile vieții sociale. Omul își părăsește, o dată pentru totdeauna, strîmta cochilie a treburilor „personale”, pentru a face ale sale problemele societății, ale construcției comuniste.

Această trăsătură a unui nou mod de a concepe lumea, întemeiat pe o realitate care n-a mai existat nicîcînd înainte și nicăieri altundeva, a îmbrăcat, la rîndu-i, formele cele mai deosebite. A început astfel să se vorbească de uzina în care a fost desființat controlul tehnic, dat fiind că muncitorii au hotărît să dea numai produse de cea mai bună calitate; de

alte uzine în care salariile nu mai sînt plătite de casieri, ci puse, pentru un întreg atelier, pe o masă de pe care fiecare muncitor își ia întocmai cît i se cuvine; de marea mișcare a birourilor de construcție obștești în care oameni entuziaști rezolvă, fără plătă, tot felul de probleme tehnice; de inițiativa muncitorilor de la Serpuhovo care au formulat drept cuvînt de ordine al activității lor deviza: „Normele inovatorilor trebuie să fie ale întregului colectiv”; de fapta celor de la „Elektrostal” (regiunea Moscova) care s-au legat ca în cîțiva ani să-și preschimbe orașul lor într-o cetate comunistă exemplară sub toate raporturile: acela al muncii, al culturii, al ordinii publice.

În sociologia burgheză este astăzi aproape un loc comun afirmația că mașina este vîrjmașa implacabilă a omului modern. Una din mărturiile cele mai elovente ale tineretii istorice a societății sovietice, ale forței și vitalității ei este tocmai împrejurarea că în toate compartimentele de activitate omul sovietic deschide drum larg mașinii. Este o altă fațetă a „fenomenului sovietic”, care-i nedumerește pe mulți observatori occidentali ce nu vor să admită un adevăr totuși evident, și anume că: una e cînd mașinile sînt puse în serviciul unui mînunchi de exploatare și cu totul altceva cînd ele slujesc cauzei poporului. Mai mult, mecanizarea și automatizarea complexă a proceselor de producție este una din principalele arme ale luptei pentru comunism. Ceea ce și explică rapiditatea cu care s-a răspîndit inițiativa muncitorilor din faimosul cartier Viborg din Leningrad, aceea de a termina îndeplinirea planului anual de mecanizare complexă pînă în ziua deschiderii Congresului XXII — în trei uzine și șazecei de ateliere.

În societatea sovietică omul se realizează prin muncă. Iar, cînd vede că roadele muncii sale sînt îmbelșugate, e firese să fie bucuros. Încît în Uniunea Sovietică se poate spune că buna dispoziție, încrederea în sine sînt nu numai caracteristici personale, ci componente definitorii ale întregii colectivități. Orice martor lucid poate constata că acest optimism este real și

propriu întregului popor. În uzine, pe ogoarele de pe care s-a strîns o recoltă abundentă, în mine sau pe şantiere se munceşte cu însufleţire şi acest lucru este cu atât mai vizibil acum, în preajma Congresului XXII merit a trasa căile concrete ale înaintării spre comunism, direcţia, caracterul şi conţinutul activităţii P.C.U.S. în economie şi cultură, în politica externă şi în educaţia comunistă.

Atmosfera de dinaintea congresului, dominată în ultima perioadă de dezbaterea pe scara întregii ţări a proiectului de Program al P.C.U.S. a fost bine caracterizată — într-o scrisoare adresată „*Pravdei*“ — de aceste cuvinte ale lui I. Nasonov, alezor la uzina de automobile „Lihaciov“.

„Partidul — a scris Nasonov — există pentru popor. Raţiunea sa de a fi este slujirea poporului. Am învins multe piedici; părinţii noştri au biruit cele mai grele încercări şi au construit socialismul în împrejurări extrem de complicate. Acum, misiunea noastră este de a construi, pe o temelie solidă, grandiosul edificiu al comunismului. E o misiune pe măsura puterilor noastre“.

Oamenii sovietici întâmpină aşa dar Congresul XXII cu noi izbînzii în muncă şi, în acelaşi timp, acordă o atenţie deosebită trăsăturilor distinctive ale omului nou. Iar încrederea lor în comunism este un puternic izvor de optimism, de însufleţire, de fapte mari.

CRONICA RIMATĂ

TARA VINURILOR

TUDOR MAINESCU

*Poezii, (dacă-mi pot permite ca să mă număr printre ei)
Trăiesc, așa cum le stă bine, mai mult visînd de obicei,
Și-ncredinînd eternității înaripata lor simțire,
Spre zarea lumii viitoare înaltă punți de-nchipuire.
Căci visurile poeziei sînt ca rachetele, pornite
De pe pămînt să taie cale prin spațiile inedite.
În fond, poetul își urmează destinul lui de cronicar:
E cel ce-nseamnă mersul vremii pe foile din calendar,
Văzînd în micul bob de aur belșugul holdelor de pîine,
Și din lăstarul crud de astăzi, cum cresc pădurile de mîine.
Dar dacă nu te ispitește o vreme-atît de-ndepărtată,
Nu cîntă toți pe-aceeași strună și glasul lor nu e la fel.
Iar dacă-ar fi să dau, pe unde, anunțul cronicăi rimate,
Aș zice, simplu: „Variații pe-o temă de-actualitate“.
Un subiect luat din viață nu poate fi nicicînd banal.
N-a zugrăvit în hexametri destinul Romei, Marțial?
Neîntrecut, cum singur spune, în arta grea de-a scrie fleacuri,
E actual în librărie și după optsprezece veacuri.
O, unde-s templele mărețe și fastul lor împărătesc?
Sa prăbușit o-ncreagă lume, iar „fleacurile“ lui trăiesc!
Dar dacă nu te ispitește o vreme-atît de-ndepărtată,
Ca să ascuți, pe latinește, cum sună cronica rimată,
De te încîntă fantezia și iubitor de spirit ești,
Oprește-te și răsfoiește arhiva „Vieții Romînești“.
Atîtea salbe de imagini își mai păstrează strălucirea
Sclipind în „Caleidoscopul“ îngemănatului A. Mirea.
Atîtea rime jucăușe, în ritmul versului agil,
Mai poartă, proaspătă, pe frunte cununa florilor de stil.
Aici făcea, cu intermezzo de serpentine și confeti,
Literatură serioasă, calamburgiul Gh. Ranetti.
Aici a poposit o dată un chiriaș rătăcitor,
Sătul să-și care geamantanul din Dealul Spirii în Obor,
Și nimerind o gazdă bună, n-a mai pornit în pribegie.
Azi „s-a fixat“ și Topîrceanu: rămîne în Antologie!*

În urma lui vin pe cărare și eu, la braț cu muza mea,
 Pe unde ei ciopleau gorunii, să mai culeg câte o surcea.
 Iar dacă n-am îndemânarea și nici atâtea corzi la liră,
 Și mie toamna ruginie îmi dă elan și mă inspiră.
 Privești ce zile minunate, septembrie ne-a dăruit,
 Ce-argint a revărsat pe ape și dealul cum l-a aurit!
 De la livezile cu piersici și pînă-n povirniș, la 'cramă,
 Măiastra toamnă zugrăvește un peisaj de pus în ramă.
 A presărat peste ponoare lumini bățind în ruginiu;
 De tămioasă fu amiaza, amurgul e de porfiriu.
 Coboară carele-ncărcate, purlînd ciorchini cu suc de soare;
 Salut în drum spre teasc alaiul, cu vinurile viitoare!
 Eu, vinului cel nou, un cîntec de preamărire îi închin,
 Căci mustul rodului de astăzi va fi o dată vechiul vin,
 Și-așa, cu mîinile-amîndouă înseamnă clipa, cronicarul,
 Purlînd cu dreapta lui condeiul, cu stînga ridicînd paharul.
 (Cum două mîini mi-a dat natura, cred că e lucru-nțeleptesc,
 Ca și pe una și pe alta, cu rîvnă să le folosesc).
 Privesc cum soarele dispare, punînd un nimb peste podgorii,
 Și trec, din cele-apuse vremuri, prin fața mea toți băutorii:
 Rabelais, sorbind Pineau-ul galeș cu mîngîieri de catifea,
 Uitînd să pună straje gurii și povestirilor perdea;
 Colas Breugnon, cinstind Chablis-ul ca pe minunea opta-a lumii,
 Și cu buteliile-n brațe, biruitor asupra ciumii;
 Omar Khayam, Virgiliu Maro, Victor Hugo, Baudelaire, Shakespeare,
 Și-ai noștri, de la Burebista, pîn-la-nțeleptul Cantemir.
 Iar de-trebași, în care vie mă aflu, vă răspund: În toate!
 (Poetului i-e-ngăduită această ubicuitate).
 Sub cerul limpede-al Dobrogei, cu transparențe de cleștar,
 Mi-a pus-nainte pivnicerul un Chardonnay de Murfatlar,
 Și-n păhărel „de-o mie-unu“, acea licoare minunată,
 De care unul la o mie din băutori, nu se îmbată.
 La Odobești, pe îndelete, ca gustătorul priceput,
 Torn floare de Fetească veche în oală proaspătă de lut,
 Cum beau drumeții de-altădată, cînd se opreau să se desfete.
 La hanul vesel al Ancuții, mînați de dor și arși de sete,
 Și-am zăbovit mai mult de vorbă cu un Furmint de la Gostat,
 Ce poartă-n el medalii de-aur, la propriu și la figurat.
 Sînt la Cotnar, și sorb din Grasa, cu gustul ei de miere dulce,
 Pe care-atit a lăudat-o predecesorul meu, Neculce.
 Cotnarul, vinul între vinuri! Grădini de vise în buchet,
 Rugină nobilă, cum zice Mihai Codreanu în sonet.
 Mă-ndrept cu setea-mprospătată pe valea molcomei Tîrnave,
 Să gust aromele păstrate în hruba vinurilor grave:
 Muscat-ul de la Valea-Lungă, Trămîner-ul de la Jidvei,
 Cu o mireasmă de sulfină și lunecare de ulei.
 Mi-e greu să mă decid, din toate ce fel de viță aș alege,
 Că nu e neam de vin, cu care să nu ajung a mă-nțelege.

E Cabernet de Dealul-Mare? E Crîmposie de Tohani?
E Tămîioasă de Pietroasa? E turburel de Drăgășani?
E din Cotești, din Iași, din Alba? Sint toate soiuri minunate,
Și fac adincă reveranță în fața lor : sint decorate,
La Moscova, la Budapesta, la Ljubljana, la Grenoble,
(Și-au spus pe limba lor franțujii cei pricepuți : — C'est du vin noble!)
E cîntec, soare, bucurie în vinurile fărăi mele,
N-ai ști să spun care-s mai bune, dar știu că nu există rele.
Părerea mea, deși profană, o-mpărtășesc și alți confrăți;
Slăviți lumina din butelii, amici! Dar nu exagerați...
Să nu vă amăgiți a crede că geniul stă în băutură,
Precum avea Samson puterea localizată-n coafură.
Nu prețuia prea mult Horațiu pe scriitorul abstinent,
Dar sint destui care beau apă și totuși, au destul talent.
Experiența seculară ne-a dăruit o zicătoare,
Se potrivește și la versuri : cînd nu e cap, vai de picioare!
De nu păstrezi, deopotrivă, măsura la pahar și vers,
Și tu, și iambii, și troheii, vă-mpiedicați la fel, în mers.
Imbată-te de poezie, dar ține-ți gîndurile treze,
Căci gradele, cînd sint prea multe, se-ntîmplă să te degradeze.

Scuzați, vă rog, aceste vorbe cam înăsprite, despre vin
„In vino veritas“, rostește un înțelept dicton latin.
Oricît ai năzui cu scrisul să explorezi o artă nouă.
Alege-n viață o cărare, poete, nu umbra pe două!

„ȚĂRANII—ȚĂRANII“

e veacuri de-a rîndul țării Franței s-au răscolat pentru drepturile lor. Revoltele lor figurează în toate manualele școlare și în toate dicționarele: sînt faimoasele „jacqueries“. Cu furci și topoare odinioară, cu puști și baricade astăzi, cînd Jacques își lasă ogorul nelucrat și iese la drum cu privirea încruntată; cînd alți mii de Jacques i se alătură, cînd marșul lor cadențat, năvalnic, bătătoarește pămîntul și al Bretoniei, și al Provencei — atunci, ei bine, și vechii feudali, și bonapartiștii dușmani ai Chouanilor știau, cum știu și astăzi partizanii lui de Gaulle, că nu-i de glumit.

Astăzi însă — și acest lucru nu-i pe placul domnului François Mauriac — țării Franței nu mai sînt cetele negre dezorganizate, hăituind nobilii și punînd stăpînire, la lumina torțelor pîlpiinde, pe castelele „bunilor“ regi ai națiunii. Astăzi, țării Franței sînt susținuți, îndrumați și apărați de întreg poporul francez și, din rîndurile acestuia, de cei mai buni fii ai Franței, de comuniști.

Dl. Mauriac socoate că rău face stînga franceză încurajînd răscoalele țărănești. Dl. Mauriac contestă comuniștilor orice drept de a se amesteca în viața și revendicările proletariatului agricol sau ale micului agricultor spoliat de marele capital. Dl. Mauriac are chiar convingerea că „cei de stînga“, spre deosebire de domnia-sa, care totdeauna s-a mîndrit că „este de la țară“, nici nu știu ce-i aia sat, copac, nour; domnia-sa nu și-i poate imagina — citadini înrăiți ce sînt — „tolăniți pe o pajiste în anotimpul ierburilor înalte, contopindu-se în zumzetul verii proaspete“. Se îndoiește, de asemenea, că ei ar putea gusta vreodată senzația sănătoasă și orgolioasă despre care vorbește Barrès undeva în opera sa, lovind „cu călcîiul o brazdă de pămînt pe care plugul a despîcat-o și care a aparținut înaintea noastră acelor țărani din care ne tragem cu toții, devreme ce, în Franța, totul se trage de la plug“.

Dl. Mauriac, mîndru de ascendența sa, se simte chiar îndrituit să arate „celor de stînga“ ce înseamnă, după domnia-sa, dragostea de pămînt. În ea ar intra — în afară de contemplarea arborilor și a nourilor — inițierea în tainele pădurii și recunoașterea anotimpurilor și a mirosurilor lor. În ea ar intra resemnarea definitivă față de calamitățile naturii. „Bineînțeleș — recunoaște Mauriac — pămîntul e supus unor legi obscure și de temut, cum ar fi, de pildă, mana vîci, sau înghețul de primăvară, sau grindina care, într-o clipă, distruge rodul unei imense răbdări“.

Mai recunoaște că în toate provinciile Franței, de la nord la sud, de la vest la est există în mijlocul fiecărui cimitir sătesc stelele funerare pe care se îngrămădesc, se îmbulzesc numele acelor care au fost înghițiți de aceeași tranșee și al caror singe a fost băut de același pământ. Violența naturii, violența războaielor nu le dă, însă, țăranilor, dreptul de a recurge, la rîndul lor, la violență. Aceasta este, în esență, ideea d-lui Mauriac.

... „Mă aflu în Bretania, la Roscoff, cînd au izbucnit primele tulburări. Dar întrucît îi putem aduce vreo vină lui de Gaulle sau oricui altuia din lume, dacă geografia îndepărtează Bretania de marile centre comerciale sau dacă pămîntul este aici îmbucătățit mai mult ca oriunde, sau dacă densitatea muncitorilor agricoli este, la hectar, dublă decît în alte provincii? Nu depinde nici de de Gaulle, nu depinde de nimeni în lume că în fiecare din aceste provincii cultura pămîntului pune probleme spinoase, iar dacă pe scară departamentală nu există nici un remediu, și poate că nici pe scară națională, atunci ce poate face el?”

Știut este — spune dl. Mauriac — că Franța are astăzi de înfruntat nenumărate obstacole. La ce bun atunci, atîta zurbă colectivă pentru o nimica toată, cînd altele sînt problemele care cer o soluție? Țăranul francez — afirmă d-sa — e individualist din naștere și „detestă ca Statul să-i îngrădească puterea absolută pe care pretinde s-o dețină asupra unui pămînt care îi aparține și pe care-l lucrează după pofa inimii“.

Totuși, avem impresia că nu de florile mărilor s-au ridicat țăranii Franței. Trudind din greu, abia izbutind să-și hrănească familia, concurat la singe de prețurile Pieții comune, dînd Statului agoniseala unui an pentru cheltuieli de înarmare și fiii săi pentru războiul din Indochina, din Tunis, Egipt și Algeria, țăranul francez să fie într-adevăr ostil unei reglementări drepte și judicioase a problemei agrare? Să se răstoale, oare, degeaba? Nu ne vine a crede. Să se răstoale numai ca să puie bețe în roate șefului statului? Dl. Mauriac le amintește țăranilor francezi că trebuie să-i fie recunoscători acestuia că nu i-a tratat — cu ocazia ultimelor evenimente — așa cum au fost tratați odinioară străbunii lor de către ducele de Chaulnes, care nu s-a sfiit să-i spînzure. Dl. Mauriac spune țăranilor francezi că de Gaulle continuă să nutrească pentru ei „aceleași tandre sentimente și aceeași blîndețe ca Ludovic al XVI-lea“!

Afirmînd acestea, cu o suplă piruetă stilistică, dl. Mauriac face apel la patriotismul țăranilor, îndemnîndu-i să nu dea crezare „celor de stînga“. Dimpotrivă, ci trebuie să se încoloneze supuși și cuminți sub steagul lui de Gaulle — căci — spune d-sa — „noi știm că salvarea noastră, a tuturor, depinde de cîrmaciul care ne conduce; noi știm că acestui cîrmaci nu-i este îngăduit să ia aminte la obstacolele printre care, cu orice chip, trebuie să se strecoare; el nu întoarce măcar capul în spre aceste minți înfierbîntate (comuniștii, n.n.) își astupă urechile la vociferările lor săptămînale“.

Numai că, neținînd seama de atîtea sfaturi și îndrumări, muncitorii agricoli ai Franței au convingerea că există, totuși, un remediu. Ei nu sînt de loc de acord să se mulțumească cu contemplarea cerului, a coroanei arborilor și a norilor; ei nu vor să se resemneze nici cu viermele viței de vie și nici cu mitraliera grindinei; pentru ei mirosul reavăn al pămîntului nu are valoarea olfactivă pe care i-o atribuie dl. François Mauriac; ei vor să-și vîndă griul pe un preț cinstit și înțeleg ca banii cîștigați să-i cheltuiască cu spor, pentru pace.

ILUSTRĂȚIA LA POEZIE

Ilustrația la poezie comportă dificultăți pe care desenul inspirat de un roman sau orice proză, în genere, afară de cea descriptiv-lirică, nu le întâlnește. Acolo unde există desfășurarea epică, ilustratorul găsește nenumărate indicații pentru a contura o scenă ori un personaj. Poezia, trăind din condensarea emoției, este infinit mai zgîrcită în amănunte ce ar putea intra în compoziția desenului. Aici accentul cade pe comunicarea unui sentiment, pe sensibilizarea unei idei, un mare rol revenind sugestiei, atmosferei. Se cere celui ce-și asumă sarcina să însoțească poezia de comentariul penitei cu tuș ori al tentei, capacitatea de a comunica lăuntric, cu mesajul poetului. Trebuie în prealabil, ilustratorul însuși să vibreze de emoție la unison cu poetul pentru a ajunge, prin mijlocirea desenului, să înlesnească apropierea cititorului de adevăratele surse ale lirismului. Expresivitatea și forța de comunicare a ilustrațiilor semnate de Florica Cordescu la „Surșul Hiroshimei“ se datorau tocmai unei asemenea comunicări nemijlocite. Ar fi greșit să se deducă de aici că ilustratorul ar avea rolul pasiv de simplu înregistrator al vibrațiilor poetului. Cine parcurge desenele Floricăi Cordescu resimte cu o intensitate sporită dramatismul și elanul viguros al poemului lui Jebelleanu, subliniate printr-o durere și o mînie cum numai un suflet de mamă, îngrijorată de destinul copiilor, poate exprima. Ilustrația la poezie cere participare și găsirea mijloacelor apte să fixeze atenția asupra esențialului, fără să schematizeze dar și fără să „îmbogățească“ cu elemente străine de universul poetului respectiv.

Printre volumele de poezie apărute în ultima vreme sînt unele care se disting printr-o ilustrare inspirată, îngrijită. Un inspirat ilustrator de poezie se dovedește a fi A. Stoicescu, semnatarul desenelor la volumul „Materia și visele“ de M. Beniuc. Gîndirea cutezătoare, aspirația spre înalt, care străbate poeziile acestui volum, și-au aflat reprezentarea grafică potrivită. Totul în desenele lui Stoicescu converge în sus, stelele ademenitoare apar în fiecare vigneta, omul cu brațe întinse se arîntă printre aștri. Desenul sobru este în perfect acord cu poezia lipsită de verbalism. Interesantă, soluția grafică din ilustrația la poezia „Pod întrerupt“, care relevă capacitatea interpretativă a desenatorului și putința de a transpune figurativ efectele impalpabile. Merituoase sînt și ilustrațiile Tiei Peltz la volumul lui Gh. Tomozei „Lacul cōdrilor, albaștri“. Cunoaștem spiritul de observație, finețea portretistică din ilustrațiile Tiei Peltz la romane (între altele chiar la „Calea Văcărești“). Acum ne apare plină de fantezie și grație în încercarea izbită de a puncta grafic fiorul romantic propriu poeziei lui Tomozei. Ilustrațiile sînt mai interesante privite izolat, decît în ansamblu, lipsindu-le o idee comună, dominantă. Desenatoarea manifestă o anume grijă exagerată față de cadru (probabil reminiscență din experiența ilustrării atîtor cărți de proză), alunecînd spre decorativism. În ilustrația la poezie este loc pentru stilizări variate, apte să scoată în evidență latura emoțională a realității.

Și în reviste, cîțiva desenatori au avut prilejul să-și afirme înzestrarea cerută pentru ilustrarea cu succes a versurilor. Se poate vorbi chiar de conturarea unor „stiluri“ personale, ce încearcă să-și facă remarcată prezența în ilustrație la poezie. Astfel, patosul energic al lui Eugen Mibăescu (d.p. în desenele la „Legenda lacului“) se distinge foarte bine de candoarea lirică a lui Lucian Popa („Cît mai e timp“) sau de linia suplă, diafană, a Geței Brătescu, (din păcate prea rar întîlnită). De un stil se poate vorbi și în cazul lui Miha Vulecănescu, adăugînd imediat însă că îl pîndește pericolul manierei, din cauza unei nesustenute preocupări de adîncire (desenele lui au început să cam semene a serie).

Ilustrarea versurilor nu presupune nici dublarea, nici explicarea poeziei. Cu o încru-cișare de linii ori o suprapunere de planuri se așteaptă înviorarea sufletului și desfere-carea emoției.

G. O.

MUSSOLINI ȘI-A LĂSAT URMAȘI

În Italia, după cum se știe, există un partid neo-fascist. Dar pe lângă activitatea politică a acestei grupări de extremă dreaptă, pe lângă funiile antidemocratice de tot felul ale partizanilor ei, mai ies la iveală și alte reminiscențe ale regimului mussolinian, chiar acum, aproape douăzeci de ani după prăbușire. Și aceasta, datorită obləduirii guvernelor clericale, organelor de stat, diferitelor instituții și magistraturii care dovedesc o toleranță „nimitoare“. Revista lunară de politică și literatură, *Il Ponte* menționează în această privință câteva cazuri revoltătoare, dintre care spicuiem cele de mai jos.

Mussolini a avut în ambasadorul Giuseppe Bastianini un slujitor foarte devotat. Aderând de tînăr la fascism, el a luat parte la Marșul asupra Romei; a deținut sarcini importante în străinătate, a fost ambasador la Londra și, în două rînduri, subsecretar de stat la Externe. La terminarea războiului, în loc să fie epurat, a fost pus în retragere. Acum și-a cerut reintegrarea în funcție, în cadrele Ministerului de Externe. Consiliul de Stat, căruia i s-a adresat, i-a dat satisfacție. Mai mult, i s-a acordat și dreptul la salariu pentru ultimii șaptesprezece ani. Astfel, contribuabilii italieni vor avea de plătit „nedreptățitului“ ambasador vreo douăzeci și cinci de milioane lire. Încă viguros — Bastianini are 62 ani — el mai poate aduce, și de acum, înainte „prețioase“ servicii guvernului democrat-creștin.

Pe la începutul acestui an, trei tineri au furat coroana de bronz ce împodobește monumentul ridicat în amintirea deputatului socialist Giacomo Matteoti la Roma, pe malul Tiburului, chiar pe locul unde fusese răpit, torturat și asasinat de cămășile negre. La proces, procurorul a cerut condamnarea tinerilor scelerați la cîte zece luni recluziune. Judecătorii însă i-au achitat, însușindu-și punctul de vedere al avocaților apărării, că acțiunea lor nu a fost decît o „copilărie“.

La Teatro Ducale din Parma a avut loc, de curînd, un spectacol de varietăți. În program, figura, printre diferiți artiști cunoscuți de la Radio și Televiziune, și numele lui Romano Mussolini. Această progenitură a „ducelui“ dirijează un chintet de Jazz. Amatorii de muzică ușoară au avut surpriza să vadă tipărite pe biletele de intrare trei fascii licitorii. Revoltați, ei au protestat, punînd firește în legătură emblema funestului regim cu prezența pe afiș a fiului fostului dictator. Făcîndu-se cercetări, s-a constatat că biletele cu pricina nu au fost comandate anume pentru această ocazie; ele făceau parte dintr-un stoc vechi de două sute de mii de bilete achiziționate în anul... 1942. Așa că, de atunci și pînă azi, teatrul le-a pus treptat în vînzare și ar fi continuat să le vîndă și în viitor dacă nu ar fi izbucnit scandalul relatat.

O nouă operă muzicală intitulată „Intolleranza 1960“ s-a reprezentat în premieră în cursul Junei aprilie a acestui an la teatrul „La Fenice“ din Venezia, cu concursul orchestrei Radiodifuziunii din Londra. În tema și conținutul ideologic al acestei opere publicul a detectat o pledoarie pentru fascismul mai vechi și mai nou. Spectatorii și-au manifestat ostilitatea cu zgomote și fluietări. Interesantă însă a fost atitudinea ziarului englez *Times* față de această legitimă reacțiune a publicului italian. Criticul său muzical, în cronica sa trimisă din Veneția și publicată în ziar, nu la rubrica obișnuită a spectacolelor, ci în pagina politică, a apreciat că „stînjinînd reprezentația, „compatrioții lui Garibaldi și Verdi s-au compromis“!

IN MEMORIAM: RENE JOUGLET

in Parisul estival, din liniștea de ocean calm a vacanței lui, ne-a venit, în ziua cind răsunau încă în țara noastră cintecele eliberării ei, vestea morții unui mare prieten al omenirii: scriitorul René Jouglet.

Fiul cantonierului din Gomegnies, din nordul Franței, s-a stins la vârsta de 77 de ani, după ce a dat literaturii franceze citeva zeci de volume și a închinat progresului omenirii și umanismului, o viață întreagă.

Dacă voi spune că era vicepreședintele Asociației republicane a vechilor combatanți, veți înțelege destul din viața și ideile sale. Dacă voi adăuga că era membru al Comitetului Național al Scriitorilor, organizație a scriitorilor progresiști francezi, și că, de curind, în luna martie a prezidat conferința internațională pentru amnistie în Spania, îl veți situa perfect ca om și ca scriitor.

L-am cunoscut în 1958 la Paris, acolo, în mica stradă Kepler, unde era biroul Confederației internaționale a societăților de autori și compozitori, al cărei secretar general era, cu prilejul înscrierii Uniunii Scriitorilor din R.P.R. în această Confederație în care luptă pentru ca să-i imprime o orientare democratică.

L-am găsit apoi de multe ori acolo, de parcă ar și fi locuit în străduța aceea îngustă și întunecoasă. Era una din muncile lui de cetățean. Dar nu era singura căci l-am întâlnit și în rue de Richelieu, la redacția revistei „Europe” din al cărei comitet de direcție făcea parte. Pierre Abraham, Pierre Gamarra erau de față, încinși într-o dispută literară care mi-a adus aminte de atmosfera redacțională a „Vieții românești”.

Nu voi uita niciodată chipul lui ca tăiat în piatră, cu liniile feții simplificate de slăbiciune, cu ochii cercetători, rotunzi, curioși, cu o cicatrice adâncă în obraz. Ultima oară ne-am întâlnit într-un mic restaurant din piața Alma. Atunci în citeva ore de tainas prietenesc mi-am dat seama de toată puritatea lui sufletească, de marea lui cinste în atitudine. Instructorul acesta modest care și-a dedicat viața scrisului, era un mare cetățean al omenirii. Puritatea lui mi-a apărut anacronică în tumultul Parisului. Acolo unde nimeni nu se interesează de viața unui om, și, de-i căzut în stradă, trece ca pe lângă un zid, pe Jouglet îl interesa viața tuturor oamenilor.

Ochii lui rotunzi au văzut multe, și mina lui uscată acum, le-a așternut pe hirtie în tinerețe în multe tomuri de călătorie. A avut și nostalgia copilăriei, și melancolia amintirilor juneții, septegenarul pe care l-am cunoscut și le-a pus în tomuri, în „Copilul părăsit”, în „Noul Corsar”, în „Confesiuni de dragoste”, în „Țărani”.

Sufletul a cărui căldură și sensibilitate stăruia în aceiași ochi, a văzut, a simțit și a înțeles și el multe, și le-a adunat prin ani, și l-au făcut să devie unul din romancierii cei mai sinceri atașați cauzei progresiste. Mărturie sînt volumele: „Cronica anilor 50”, „Dezordinea”, „Aurul și piinea”, „Intiile focuri ale zilei”, „Boala secolului”, în care a descris drama algeriană.

Linotipisti de la „Editeurs Français Reunis” culeg și acum, după moartea lui, literile manuscrisului ultimului roman „Marele Carnaval”, de parcă însăși vorba lui ar mai supraviețui.

Volumele lui René Jouglet vor stăruia încă în vitrinele librăriilor și în rafturile bibliotecilor anonime a celor care caută în literatură un mesaj, multă vreme după ce „Bonjour tristesse” va fi trecut doar ca un salut trecător adus într-un veac în care pe lângă universale bucurii, dușmanii omului, aduc din nenorocire și multă tristețe.

Noi scriitorii din Republica Populară Romină, am pierdut în René Jouglet, un neobosit tovarăș de luptă, căci scriitorii ca el, ori unde ar fi, sînt alături de noi în marea bătălie pe care omenirea o duce pentru salvarea păcii în lume.

Demostene Botez

NINA CASSIAN „SĂRBĂTORILE ZILNICE” *)

Poezia Ninei Cassian are ceva din scîlpîrea oțelului și a platiniei. Mai bine zis, e o interesantă îmbinare de lumini și penumbre care determină ceea ce s-a numit (frizînd oarecum contradicția dintre termeni) lirica cerebrală a poetei. Această etichetă, aplicată parcă din oficiu pe coperta fiicărui nou volum al Ninei Cassian, conține fără îndoială un simbul de adevăr, dar numai atît. În rest, prin lipsă de precizie, e vagă, dacă nu greșită. Căci a spune despre cineva că e cerebral, te obligă la explicații de natură să delimiteze afirmația și să-i lămurească sensul exact. Din cîte se știe, un poet cerebral, care face și nu crează poezie, care nu dispune, prin urmare, de mari rezerve afective, rămîne, oricît ar fi de virtuos, la punctul cel mai îndepărtat al preocupărilor și recepției noastre. Or, acesta nu e cîtuși de puțin cazul Ninei Cassian. Autoarea „Sărbătorilor zilnice” și a „Spectacolului în aer liber” demonstrează o sensibilitate acută, un simț al concretului, care poate să deruteze numai prin mijloacele sale de comunicare. Într-adevăr, Nina Cassian preferă expresia direct intelectuală, vorbirea neologistică, pe care însă le nutrește deobicei cu abundență sevă poetică.

Înainte de a-și pune problema caracterului „cerebral” sau „necerebral”, provine acum și dintr-un soi de mică preju-

decată, cititorul admiră în volumul „Sărbătorilor zilnice” o poetă a vieții socialiste, a dragostei și a tinereții, o pasiionată adoratoare a sentimentului de fericire analizat cu luciditate. Știind să descopere autentice semnificații poetice, acolo unde s-ar părea că domnesc răceala și inerția, pătrunzînd sensul major, ideologic, al fenomenelor, Nina Cassian este aproape întotdeauna impetuosă lirică. Imaginile sale chiar cînd împrumută severitatea liniilor și unghiurilor geometrice (Hala), atestă prezența temperamentului în perpetuu dinamism, care găsește oricînd un motiv de vibrație. Ceaial care-i însoțește clipele de singurătate, caietul de „dictando” între liniile căruia se simte ca pe „dungile mării”, un portret, un zîmbet, o vorbă, un gest, — iscă poezia, precum vîntul furtunilor. Și Nina Cassian e o poetă de profunzimi lirice, tocmai pentru că e capabilă să vibreze spontan și să-și acordeze sonorile cu muzica vieții noastre de fiecare zi.

Ciclul de „Reportaje” aduce mărturia contemporaneității pe cîteva din coordonatele ei cele mai importante. Relicvelor sinistre ale războiului (copiii orbi rătăcind „pe o plajă japoneză”), subliniate o dată mai mult de fundalul contradicțiilor acute ale vieții capitaliste („H.H.”), li se dă replica prin intermediul evocării muncii pașnice și înfloritoare de la noi. Adoptînd o anume tehnică picturală, Nina Cassian surprinde în „Tablou” dinamica încordată a portului de pescari, cu sosirea din larg a bărcilor pline de pește, cu descărcarea și conservarea vînatului și, în sfîrșit, cu momentul final de relaxare — evocarea

*) Ed. Tineretului, 1961

mesei la care toți se înfruptă mulțumiți din vestitul borș pescăresc. Aspecte asemănătoare, întâlnim și în „Hala” sau „Industria”, dar nicăieri peisajul socialist nu trăiește mai viu ca în „Scrisoarea de dragoste” (dintr-un sat dobrogean). Sentimentul dureros al despărțirii și al depărțării de cel drag se topește în contemplația pământului roditor, pe care-l scaldă apele veșnic neliniștite ale mării. Asistăm la o nouă bucolică hesiodică sau virgiliană, unde elogiul nu se mai adresează unor stadii arhaice ale civilizației, ci omului modern care năzuiește spre comunism. Elementele de evocare campestre amintesc intrucitva „Priveliștile” lui B. Fundoianu (cu boii care circulă pe străzile urbei provinciale), dar tonalitatea morală e fundamental schimbată. Ninei Cassian îi sînt străine melancoliile deprimante, căutările și evaziunile naturistice. Pasielul (dacă putem numi astfel descrierea satului colectivizat, a turmelor și ogoarelor sale) stimulează optimismul, sporește forța sentimentului de dragoste care devine cu atît mai autentic și mai emoționant.

Că „cerebralitatea”, „Sărbătorilor zilnice” (ca și a „Virstelor anului” sau a „Dialogului vîntului cu marea”) nu alterează elanul liric al poetei, — ne-o dovedesc pe deplin poeziile din ciclul „Amatevi sempre”. Deosebit de evidente apar aici sensibilitatea și simțul de concretizare al Ninei Cassian. Veeritele din „Sufletul pădurii” își poartă neastîmpărate jocul prin arbori ca o roșcată vîlvătaie de foc, iar Copacul negru din poezia cu același nume, simbolizînd alegoric tristețea, pare un exemplar de muzeu, tot mai anacronic în mijlocul vegetației luxuriante a tinereții. De asemeni, anticerebrală în acest ciclu este erotica Ninei Cassian, afirmînd legătura indestructibilă dintre dragoste și poet. Autoarea „Sărbătorilor zilnice” revine mereu asupra motivului, pe care-l menține la loc de cinste în cadrul tematicii sale preferate. În „Sărutările”, „Cînd nu se nasc poeme”, „In goana trenului”, ca să nu mai amintim cunoscutul „Spectacol în aer liber” din celălalt volum recent apărut, regăsim un poet de profunde resurse lirice, un subtil pictor

al bucuriei, cîntată nuanțat și multilateral. Nina Cassian e o poetă foarte receptivă la cuceririle noi și valabile ale poeziei din ultimele trei-patru decenii, o poetă prin excelență intelectuală, manifestîndu-se ca atare în fața vieții. Dacă observăm bine, imaginile, metaforele sale se înscriu deobicei într-un univers destul de abstract și folosesc o terminologie pentru moment deconcertantă în poezie. Puterea de sinteză artistică a Ninei Cassian izbutește să înfrîngă cerbicia prejudecății și să ne dea poeme cu totul sugestive ca amintita „Scrisoare de dragoste”, ca „Lenin” sau „Noaptea în sala de ședințe”. E aici un surprinzător patos al simplității (v. și Adînc), o acordare a poeziei cu sufletul omului descătușat, care cutează încrezător spre Cosmos (v. și „Astronautică”), e un fel de a vorbi, care sparge vechile canoane estetice și prozodice. Toate acestea sînt incontestabile succese ale Ninei Cassian și totodată trăsături care-i definesc poezia.

Dar, cum s-a mai arătat, în modalitatea adoptată de Nina Cassian se manifestă și anumite slăbiciuni. Credem că poeta abuzează de gesturile largi, discursive, de folosirea exagerată a expresiei savante, care apropie prea mult poezia de critica literară și reportaj. Există pe alocuri pericolul prozaismului, pe care Nina Cassian, ca s-o parafrazăm, trebuie să-l prevină și să-l înlătorească cu luciditate. Nu facem exemplificări, pentru că maniera viciază nu atît poezii în întregime, cît fragmente, pasaje ce alternează cu remarcabile metafore intelectuale („Noaptea în sala de ședințe”). Atunci scîlpirile oțelului amenință să dispară, încandescenta sa pălește, făcîndu-ne să medităm la sensul rău al „cerebralității” în poezie. Preferăm vibrația și tensiunea înaltă, cuvîntul ca „extracția de radium”, după vestita formulă maiacovskiană. Aceasta e de altfel și preferința Ninei Cassian, în cea mai mare măsură realizată în volumul „Sărbătorile zilnice”. Are nevoie însă de o ținută ceva mai consecventă și mai riguroasă.

AL. SĂNDULESCU

Există o veche dispută între poezii lirici și poezii umoriști. Adică, nu chiar o dispută, căci asta ar presupune oarecum să fie și de o parte și de alta un adversar de care să iei act, a cărui existență să o cunoști. Ori, liricii, tăgăduiesc umoriștii ca poeți. Nu intră în definiție. Doar cei mai indulgenți îi admit ca pe-o speță inferioară. Nu poate fi vorba chiar de o dispută fiindcă, în general, disprețul liricilor este atât de ireductibil încât nici nu catadixesc să puie umoriștii în discuție.

Atunci când, acum vre-o 40—50 de ani, Iovinescienii vroiau să-l „desființeze” pe Topîrceanu îi spuneau „poet umorist” și cu asta socoteau că l-au dat gata. Curios mi se pare că chiar Topîrceanu se considera foarte ofensat când era taxat drept umorist și devenea de-o ascuțime ironică rară la adresa adversarului.

Se vede că liricii au izbutit să creeze chiar în spiritul umoriștilor un complex de inferioritate.

Tudor Măinescu, autorul volumului „Muzică ușoară” nu scapă de această obsesie ofensatoare. Numai că el bravează cu tot curajul și, nu se apără, ci atacă. El se mindrește cu viziunea lui de poet și își permite, ca și Topîrceanu, nu numai o frinare a propriilor sentimente, dar chiar o persiflare a elanului lor.

Și totuși în această atitudine de frondă, străbate și un pic de amărăciune. Atacă însă.

Volumul doar începe cu aceste versuri, căci „chestia” îi stă la inimă :

„O cronică rimată, când e mărturisită,
E-o operă minoră (se zice), dar cinstită,
Pe cind invers, poema prolixă și umflată
Nu e de cit (să zicem) o cronică rimată.

Dar cronică rimată nu este, după mine. Un lucru derizoriu, cum ar putea susține Un critic cu formule abstracte

(și sterile),
Ce nu vrea să ia-n seamă talentele
umile“.

Mai departe, Măinescu adîncește „problema”, căci asta e o problemă de care criticii de totdeauna s-au ocupat puțin, poate tot după formula romană: „de minimis non curat praetor”. El încearcă chiar, și izbutește, să dea o definiție: justă a „cronicii rimate”, formă de bază a umoristului.

Și iată definiția :

„Să revenim acuma la cronică rimată.
E poezie ? Proză ? Sau ambele deodată ?
De vreți să fie proză, atunci vă dau
de știre

Că proza asta este, cum să vă spun ?
subțire !

Ea cere vervă, spirit, inteligență vie,
Și-n țesătura prozei un fir de poezie“.

E, după mine, în aceste versuri, concluzia sintetică a unei analize, dedusă dintr-o seamă de date, așa cum anumite formule matematice fixează în cîteva litere și cifre, rezultatul unor calcule complexe care s-au desfășurat pe-o tablă, ore întregi.

Cum ați văzut, Măinescu atacă. Atacă în cronici rimate, atacă în fabule, atacă în epigrame, — cu tot felul de arme, deci, — și cu tragere lungă și cu petițe. Cu toate acestea, complexul de inferioritate, zgîndăreala criticii și a contrafrăților lirici îl sîcîie, și-l face să ia o atitudine de falsă modestie. Titlurile volumelor sale: „O picătură de parfum”, „Muzică ușoară” sînt dovadă. Ai spune că se complăce în această postură. Și totuși și în asta e o frondă. E o mindrie în a recunoaște că este așa cum este.

Tudor Măinescu își completează astfel definiția cronicii rimate, după o serie de considerațiuni :

*) Ed. Tineretului, 1961

„Rămîne întrebarea: ce-i? poezie?
proză?

E și-una și-alta, însă din fiecare-o doză.
E-mpietitură suplă dintre real și vis,
Lucrată cu finețe, cu artă și dichis.
Nu vezi nici țesătura, nu simți nici
unde-i așa,
Și totul este simplu și complicat,
ca viața“.

În volumul acesta, ca și în toată poezia sa, Mănescu izbutește să-și confirme cu cinste, definiția formulată. E în poemele lui: vervă, spirit, inteligență vie și mai mult chiar decît „un fir de poezie“.

Genul acesta atît de disprețuit este, mi se pare, greu de realizat. Umorul este anevoie susceptibil de grade, și nu suportă diminutivarea lui. E ca gluma. Ori e bună și rizi, ori e proastă și e penibilă. Nu există ceva intermediar. E un gen al inteligenței tot atît pe cît al spiritului de observație și al sensibilității. Se poate face poezie lirică fără exces de inteligență, dar poezie umoristică fără inteligență vie, nu cred. E un gen care pretinde vervă, firesc în exprimare. Umorul și impresia de casnă, nu merg împreună. Și apoi e un gen care cere o mare artă a versului, o mare virtuozitate a rimei.

Rima bogată, neașteptată, rima surprinzătoare mi se pare a fi un element constitutiv al poeziei umoristice, al „cronicii rimate“ cum îi spune, cu aceeași modestie (falsă?!) Mănescu.

O poezie lirică mai puțin reușită se poate totuși citi, — o cronică rimată la

fel de puțin reușită, nu. Spiritul prost, ironia ratată sînt ucigătoare. Taie de îndată, pofța de citit.

Cerînd inteligență, poezia umoristică e o delectare a intelectualului. Volumul lui Mănescu oferă o asemenea delectare. Aproape fiecare vers aduce o surpriză. Aș releva în acest sens, poezia „Tradiție, stil modern, etc.“ care are în ea ceva molieresc în ideea că soluțiile judicioase vin de la oamenii simpli. Ultimul vers, al cărui sens întreg și cuprinzător nu-i inteligibil decît în contextul întreg, este cu deosebire reușit.

Fabulele au tîlc, epigramele spirit.

Dar satira lui Tudor Mănescu jînteste pe rază mică, se învîrte într-un cerc restrîns: un critic, un poet fecund, un scriitor curajos, unul care prelucrează basme. Ansamblul are aerul unor răfuei personale.

Atît să fie numai de satirizat?

Cu siguranță că nu. Tudor Mănescu trebuie să ia un contact mai larg cu viața care-i altceva decît o masă rotundă de cafea, unde se adună cițiva confracți. Ar simți atunci tentația să facă o satiră care să intereseze societatea, care să demaște lipsuri și tare omenesti, în cadrul complex al vieții. Armele sale trebuie să servească trebii minunate pe care o fac oamenii muncii, să atace pe inamicii lor cunoscuți și necunoscuți. Satira, mai mult decît poezia lirică, nu poate rămîne un joc, o reușită personală.

D. B.

OTILIA CAZIMIR: „PARTIDULUI DE ZIUA LUI”*)

Otilia Cazimir și Alice Călugăru au fost cele două poetese care au adus în marea orchestră lirică a „Vieții românești“ de la începuturile ei, nota delicată a două sensibilități feminine.

*) Ed. Tineretului, 1961

Alice Călugăru a venit mai curînd și a dispărut mai curînd. Existența ei era pe-atunci învăluită în mister. Era totuși, pe undeva, în univers. Versurile ei veneau de departe și erau în mare măsură de departe de simțirea pămîntului nostru.

Otilia Cazimir este, mi se pare, la un pol opus. Ea a adus în vers acea can-

doare care stă auit de bine poeziei. Aș fi tentat să spun „acea naivitate și uluire“ fără de care, spunea cineva, nimeni nu poate fi poet. Poezia ei e limpede și luminoasă ca un izvor de munte.

Poezia Otiliei Cazimir s-a caracterizat totdeauna printr-o rară delicatețe de sentimente, printr-o totală comunicativitate, printr-o confidență subtilă a suferințelor feminine și printr-o formă clasică impecabilă. Sub influența tonică a artei lui Topirceanu, a marelui său respect pentru artă, Otilia Cazimir a lucrat versul cu dragoste și gust, cu grijă mare de orice detaliu, de parcă ar fi făcut o țesătură de preț.

Otilia Cazimir se numără printre accii scriitori din generația sa, care au înțeles umanismul sublim al socialismului și a intrat în frontul luptei pentru el.

Noul ei volum: „Partidului, de ziua lui“ este o grăitoare mărturie a atașamentului ei pentru Partid, pentru socialism, pentru grandioasa operă de prefacere ce se deslășoară în țara noastră. Chiar titlul, cu expresia lui directă, familiară, dulce-moldovenească, cuprinde un cald sentiment de dragoste, ca al unui copil față de părintele său.

Volumul conține cîntarea celor mai arzătoare teme din actualitatea noastră: atașamentul pentru partid:

„Mănunchi de inimi calde, de roșii flori
mănunchi
Azi îți întind copiii care-au uitat să plîngă.
Iar cei șinuși o viață întreagă în genunchi
Se-ndreaptă, și-și înalță spre soare mina
stîngă...”

Sau:

„Inima curată și ușoară,
Darurile-acestea nevisate
Le adun în caldă primăvară“.

Indemn la o contribuție eroică pentru înfăptuirea socialismului, dragostea pentru nou, abandonarea vechiului:

„Prietene, tovarăș de departe,
Deschide cartea, noua lumii carte,
Și scutură rugina amintirii
Ce-nțunecă și dragostea, și trandafirii!

Te uită lung în jurul tău. Nu vezi
Cum am stîrpit omida din livezi?
Hai, pune umărul odată, voinicește,
Dă la pămînt trecutul

— și trăiește!”

Iată, — a trăi este a lăsa balastul trecutului care ținea viața pe loc și care da poeziei o melancolie morbidă și nihilistă.

Ce a însemnat, în viziunea poetei, în universul ei liric, 23 August?

„O zi, și-a fost destul. S-a rupt în două
Istoria bătrînă:

Deoparte

Trecutul greu, învăluit în moarte, —
Iar viitorul s-a desfășurat
În fața noastră, proaspăt și curat
Cu luna nouă...”

Fondul etern al sensibilității Otiliei Cazimir îl găsim cu deosebire în „E ziua lui Lenin, April...” în care, pentru a-l înțelega cît mai aproape de inima și viața oamenilor, Lenin e arătat în chiar viața familiară a oamenilor, ca un personaj de legendă, ca un erou universal al dragostei de om, despre care copiii ascultă istorisindu-se, cu uimire și adîncă pătrundere.

Și Pacea, și Viața nouă a minerilor, și renașterea în orînduirea noastră de azi a lașului în care „trecutu-i doar o moartă amintire“, și creșterea noului om al muncii, și lumina alfabetizării, au cîntul lor în acest volum.

Dar nu pot să nu citez strofe din „Flori albe, flori negre, flori galbene, flori...” în care poeta a găsit o formulă deosebit de fericită pentru a exprima sentimentul internaționalismului:

„Pui mic, pui de negru, păpuși de lut.
Deschide ochi mari spre lumini de-auroră.
N-auzi de departe un glas cunoscut?
Un glas românesc, glasul meu, glas de
soră...

O stampă străveche cu trei flori de măr...
O fată cu ochii pieziși se ridică
Și-un fluture alb își anină în păr...
De unde te știu, chinezoaica mea mică?

Mi-e limba străină de-a voastră. Străină
Vi-e slova cu care însemn cum trec anii.
Și totuși, pe vînt, prin văzduh și lumină,
Vă cînt tuturor, ca la noi: Nani-nani..."

O poezie fără teribilisme, fără obscurități voite care să drapceze nimicul în presupuneri de cosmică filosofare. Un volum scris de un poet pentru oameni.

D. B.

MIHAIL BUBENOV : „STIPA VULTURILOR" *)

firmînd cu mîndrie că realitatea sovietică este „măreață și minunată“, Gorki cerea literaturii să atingă înălțimile acestei realități. Romanul „Stipa vulturilor“ al lui M. Bubennov se numără printre operele literare care răspund cu prisosință acestei exigențe. Izvorînd dintr-o ascuțită și obiectivă observare a realității, romanul este un poem avîntat închinat puterii creatoare a omului care, cu fiecare nouă realizare, face mai apropiată societatea comunistă.

Subiectul acestei cărți este în același timp simplu și eroic. Eroic, pentru că acțiunea la îndeplinirea căreia au alergat, entuziaști, mii de tineri din toate colțurile Uniunii Sovietice, este o „mare campanie“ cum o numește chiar autorul, aceea de cucerire a întinselor pămînturi înfelnite. Obîșnuit, pentru că eroismul civil a devenit în U.R.S.S. un fenomen de masă. Autorul urmărește îndeaproape una din neînumăratele brigăzi de consomoliști plecate să desșelenească stepele altaice. Eroii săi sînt și ei oameni obișnuți, muncitori, funcționari și ingineri de la o uzină din Moscova, ca Leonid Bagreanov, Kosteia Zarnișin și Svetlana Karianova, tractoriști originari din colhozurile siberiene ca Vanka Sobol, agronomi ca siberianul Zima sau

Galina Kmelko din Kuban. Romanul deapănă povestea mai multor vieți care se împletesc, în cele din urmă, în același mare șuvoi. Dacă autorul e atent la trăsăturile care deosebesc destine, creînd tipuri vii, complexe și puternic individualizate, știe totodată să evidențieze și legătura care le apropie, le aseamănă; dragostea de viață și de muncă, puritatea morală a oamenilor sovietici.

Drumul eroilor lui M. Bubennov nu e simplu. Lupta lor cu natura e anevoioasă: o bătălie aspră, înverșunată, o înclăștare pe viață și pe moarte. Entuziasmul tineretii și al tuturor începuturilor nu este absolvit de întîmpinarea unor dificultăți reale: tractoarele se împotmolesc în mlaștini sau în mișcătoare terenuri saline, ascunse perfid de vegetație, plugurile noi plesnesc în solul împietrit al stepelor virgine, furtunile pustiurilor devastează așezările ridicate în grabă, revărsarea apelor primăverii, ploile abundente sau gerurile și zăpezile tirzii se opun, cu vrăjmășie, împlinirii firești a ciclului muncilor agricole. Lupta cu natura se complică, adăugîndu-i-se lupta cu unii oameni, refractari înnoirilor din ignoranță și prejudecăți — ca ciobanul Beisen, herkhelegiul Imanbai sau unii dintre colhoznicii din Lebeajie, care nu vedeau deocamdată în desșeleneire decît micșorarea pășunilor — și lupta cu dușmanii direcți, fie ascunși, fie vi-

*) Ed. Tineretului, 1961

zibili, ca banda lui Derecaba sau ca directorul S.M.T.-ului, Krasniuk.

Această luptă grea e departe însă de a fi demoralizantă. O înțelepciune timpurie îl face pe Leonid Bagreanov să-și spună cu liniște că „nu există muncă nouă în care să nu ai de întâmpinat eșecuri”. (Leonid Bagreanov, conducătorul brigăzii, tânăr muncitor moscovit care și-a luat de curând diploma de inginer urmînd cursurile serale, este eroul îndrăgît de scriitor. Întruchiparea celor mai frumoase trăsături morale ale tineretului sovietic). În focul luptei eroii se călesc, se maturizează, păstrîndu-și neștirbite optimismul și avîntul. Romanul propagă un înalt ideal asupra vieții trăită activ, în luptă cu tot ceea ce se opune progresului. „Și noi o să ne trăim tinerețea în furtună și foc”, promite Leonid Bagreanov, socotind acțiunea de desțelenire și de populare a ținuturilor răsăritene o „revoluție în geografie”, demnă de Marea Revoluție din octombrie. De la comandantul campaniei de tancuri de care se simțea foarte apropiat încă din vremea Marelui război de apărare a patriei, Bagreanov a deprins o filozofie ostășească: „dacă vrei să duci într-adevăr o viață de om, nu scheuna ca un cățel, ci descătușează-ți sufletul, fii îndrăzneț și ai încredere în forțele tale”. După această filozofie se conduce nu numai Bagreanov și nu numai brigada sa, ci majoritatea tineretului muncitor al Uniunii Sovietice.

M. Bubennov consideră munca un izvor de mari virtuți educative. În muncă se formează caracterele, se încheagă legăturile temeinice și durabile de prietenie și respect între oameni, capătă un înțeles nou și bogat dragostea. Experiența vieții l-a învățat pe Leonid că „pasărea o cunoști după zbor, iar omul după atitudinea lui față de muncă”. Fuga de muncă e un fenomen pernicios. Trîndăvia l-a pervertit pînă într-afît pe Stepan Derecaba încît ajunge un dușman sălbatic al societății în care trăiește și în care valoarea omului e dată de cantitatea și calitatea muncii depuse. Inițial fusese și el un băiat oarecare, inimos și grijuliu. Războiul i-a schilodit sufletul, i-a infiltrat viciul hoșiei și

al parazitismului. Viața îi apare într-o imagine deformată. Își împarte semenii în proști și șmecheri, unicul scop al ultimilor fiind să-i înșele pe primii, pentru a se putea lăfăi într-un trai ușor. Cînd descoperă că, de fapt, el este o excepție în timp ce toți ceilalți sînt oameni întregi, animați de idealuri luminoase, în suflet îi se naște o ură care-l mîină pînă la crimă. Viciul lenci l-a ros prea adînc pentru ca regretele tardive și vagi să mai poată genera în sufletul său o îndreptare. Asemenea oameni sînt irecuperabili pentru societate, „animale de pradă” care trebuie scîrpite.

Nepăsarea, totala incapacitate și repulsie față de muncă au făcut și din inginerul Krasniuk un dușman. Ca să-și asigure o viață comodă nu se dă înapoi de la acțiuni de sabotaj. Închis într-un egoism monstruos, e obsedat de speranța unui mare eșec în campania de desțelenire, ceea ce i-ar aduce înapoierea în locuința sa confortabilă din oraș. Abnegația brigadierilor care înfruntă obstacolele, îndeplinind și depășind normele, îl înveninează. Prin crearea unui asemenea personaj, M. Bubennov lansează un apel la vigilență, apel cu atît mai necesar cu cît acest soi de tip parazit, e mai rezistent, ascunzîndu-se în spațiile declarațiilor găunoase și al vorbelor umflate.

În schimb, munca îndeplinită conștiinc'os și cinstit educă și schimbă chiar și pe cei slabi sau superficiali. Frivola și ușuratică Anca Rakitina muncește, la început, pe remorca tractorului, mai mult de dragul flăcăilor ce-i roiesc în jur. Treptat, exemplul și grija tovarășilor ei, bucuria tot mai conștientă a contribuției personale la efortul și realizările colectivei îi deschid ochii asupra drumului greșit pe care mergea pînă atunci în viață. Anca începe să fie sincer și pasionat interesată de triumful final al luptei cu natura îndărătnică. Pe Svetlana, un alt personaj al romanului, munca o transformă dintr-o fetiță slabă, delicată și sfioasă, într-o tînără curajoasă, hotărîtă să înfrunte viața. Ea n-a plecat în stepă mînată de dorul faptelor mari.

La început, dragostea pentru Leonid Bugreanov este cea care o îndemnă să părăsească o viață mărginită, fără visuri și zguduirii, „o viață de vrabie“, cum o numește însuși eroina. Tot dragostea este aceea care îi însuflă voința de a rezista greutăților în mijlocul stepei îndepărtate. Curînd, începe să observe că munca se contopește clipă de clipă cu viața ei personală, începe să simtă căldura prieteniei, înțelegînd cit de minunat e să trăiești, și să te avînți în toiu furtunii. E mîndră că ea, fata firavă, a reușit să muncească alături de cei puternici. Pînă aici evoluția Svetlanei e firească și coerentă. Ulterior apare însă de neînțeles de ce autorul a pus-o să reacționeze, sub impulsul geloziei. Criza ei de apatie și mai ales dezinteresul manifestat față de tot ceea ce se întîmplă în jur (deși finalul o readuce în mijlocul brigăzii) nu apar justificate în intriga romanului.

Mihail Bubennov își însoțește îndeaproape eroii, suferă și se bucură alături de ei, admiră odată cu ei frumusețea stepelor siberiene, care înseamnă pentru scriitor natura sîntului natal. Intensa participare afectivă nu implică însă înfrumusețarea voită a vieții, idealizarea fadă. Fin observator și cunoscător al sufletului omenesc, scriitorul alege momente definitorii pentru a-și caracteriza eroii, lăsîndu-i să se dez-

văluie treptat, să se autoanalizeze curajos, cinstiți cu ei înșiși, scoțîndu-le la iveală deopotrivă scăderile și virtuțile.

Ceea ce caracterizează un asemenea tineret e patriotismul adînc, simplu, lipsit de emfază și capacitatea de a-și reprezenta imaginea de vis a viitorului patriei lor. Tinerii aceștia sînt oameni de o mare forță sufletească, a căror asprime aparentă ascunde inimi arzătoare sau de o cuceritoare candoare.

Romanul lui M. Bubennov este un mare poem închinat tinereții și aventurilor ei romantice. Poezia se degajă din esența faptelor, a caracterelor, a gîndurilor. Titlul romanului e simbolic. Eroii săi sînt ai domă vulturilor, iubesc înălțimile. Și nu e un paradox. Vulturii nu trăiesc numai pe piscurile muntoase; își fac sălaș și în necuprînsul stepei, de unde se vede, nemărginit, cerul albastru și înalt. Din stepă e mai greu să te înalți spre stele, înfrun-tînd adîncimea văzduhului, dar triumful este cu așit mai copleșitor. „Vulturii“ neînfricați și mîndri, cîntați de Bubennov, au dat pustiului viață din inima lor înfocată, l-au desmorțit din stearpa încremenire milenară, au făcut ca natura să se supună, îmblînzită, mîinii fermecate a omului.

R. F.

— din țară —

„TEATRUL”, nr. 6-7/1961

4

Primele două numere ale revistei „Teatrul” cuprind o amplă dezbateră pe marginea celor mai însemnate evenimente teatrale ale acestui sfârșit de stagiune: articole despre decada dramaturgiei contemporane, însemnări critice asupra anului teatral 1960—1961, pagini dedicate turneului întreprins în țara noastră de teatrul „Vl. Maiakovski”, obișnuitele cronici, medalioane și interviuri (medalion: Gorki, Moni Ghelerter și un interviu cu Mihai Beniuc) și, alături de acestea, piesa originală care reprezintă — ca și în precedentele numere ale revistei — punctul cel mai atractiv al sumarului. Și desigur că, prezentând mai ales texte inedite, revista creează o firească și necesară legătură cu începutul stagiunii.

Astfel în cele două numere ale revistei se publică textele integrale ale pieselor: „Milionarii” de Ion Istrati și „În noaptea asta nu doarme nimeni” de Florian Potra. Meritul principal al comediei lui Istrati constă în faptul că este o primă încercare de a oferi o imagine scenică a satului nostru colectivizat. Debutul în dramaturgie al prozatorului — cu toate carențele incrente unui debut — dovedește o reală cunoaștere a unor aspecte legate de lupta pentru întărirea economico-organizatorică a gospodăriilor colective. Savoarea limbajului, plasticitatea, ca o caracteristică esențială a prozei lui Ion Istrati, capacitatea de a creiona caractere și tipuri (Moșne-

guțu, Varvara, Magirloaia, etc.) le regăsim în piesa „Milionarii”. Din păcate, însă, brigadierul Chiper și președintele Ursu, principalele personaje în jurul cărora se țese întregul conflict, sînt insuficient conturați, fapt care văduvește întreaga construcție dramatică de axul ei firesc. Deschizînd în felul ei, căi nebătătorite — piesa lui Istrati se relevă în ansamblul stagiunii, chiar dacă neclaritățile și ezitățile dramaturgului ar fi necesitat un sprijin mai susținut din partea redacției, în special în momentul finisării textului.

Cea de a doua piesă: „În noaptea asta nu doarme nimeni” de Florian Potra surprinde momentul în care locatarii unui colț de mahala „pitorească” se mută într-unul d'n marile cwartaluri ridicate în așii construcției socialiste. Spirit polemic, autorul reușește să spulbere mitul așazisei poezii a mahalalelor sărace. Ideea fundamentală a piesei lui Potra este aceea că, în condițiile societății noastre, mutarea în noile locuințe muncitorești depășește cu mult banalul sens al „schimbului de locuințe”. Rînd pe rînd, personajele dezbat semnificația acestui act. O dată cu părăsirea vechilor locuințe, Silvia Dinu — ca și cei de o seamă cu dînsa — rup cu tot ceea ce reprezenta în viața și conștiința lor rămășițe ale mentalității zilelor de ieri. Judicios construită, folosînd cu pondere anumite date ale experienței neo-realiste, lucrarea aceasta populează scena

cu unele caractere vii, care, deși modeste, au totuși personalitate.

Bogat este sectorul critic al revistei, în aceste două numere. Astfel, Mircea Alexandrescu dezbate unele probleme ale stagiunii trecute (reținem ideea manifest: obligația oamenilor de teatru de a promova o artă teatrală la nivelul epocii pe care o trăim). Articolul semnat de Călin Caliman și Emil Mandric se ocupă de valorificarea scenică a piesei originale contemporane. Remarcăm de asemenea amplele observații ale lui Florin Tornea pe marginea spectacolelor teatrului VI. Maiakovski, și a noii versiuni a „Scrisorii pierdute” realizate de studenții de la I.A.T.C. Cele două numere mai cuprind articole în legătură cu turneul teatrului „Tândărică” în U.R.S.S., cu arta teatrului pentru copii și tineret

din Moscova. sau altele, referitoare la consfătuirea oamenilor de teatru sovietici.

În spirit critic și constructiv, revista a analizat piese ca „Ochiul albastru”, „Marele fluviu își adună apele” sau „Milionarii” de Ion Istrati.

Ca o expunere a sprijinului pe care ea îl acordă dramaturgiei originale contemporane se înscrie și rubrica de „consultații” — recent inaugurată — rubrică ce și propune să analizeze unele piese inedite și, în primul rând, pe acelea ale debutanților. Rubrica a fost deschisă de regizorul Lucian Giurchescu, care analizează comedia în două părți „Autorul local sau jocul de-a „Bricheta”, de Mihai Cimpeanu.

F. H.

POEZIA DIN „LUCEAFĂRUL”, nr. 14,15/1961

precizând eforturile remarcabile ale „Luceafărului” de a cultiva nuvela, schița, reportajul, fragmentul de roman, etc., constatăm că revista rămâne, în conținutul ei, dominant lirică și e un merit al redacției că nu dezmințe simbolică tutela eminesciană. Începând cu poemele pline de avânt ale poezilor tinerei generații (Nichita Stănescu, Nicolae Stoian, Mihai Negulescu, Florența Albu, Victoria Ana Tăușan, Ana Blandiana etc.) și pînă la adesea interesantele „selecții” ale rubricii (devenită pagină) Dintre sute de catarge, „Luceafărul” oferă un câmp de confruntare, de experiență și înnoire lirică. Interesul redacției față de noile valori poetice se îmbină unitar cu tendința de a urmări creșterea acestora, dezvoltarea fizionomiei celor mai tineri poeți. Reținem cele două poeme ale lui Mihai Negulescu, aflat în plin progres, Cântec de dragoste și Sunet

și stea, poeme în care vocea sa se aude din ce în ce mai distinctă, mai personală. Simplitatea versului său, susceptibilă unor de simplism, emfaza adolescentină, fac loc efortului de concentrare a ideii și de nuanțare a expresiei în versuri în care tânărul poet își exprimă euforic credo-ul său liric: „o singură credință-n frumusețe, / o singură încredere-n partid, — / cu orizontu-acestor diminețe / spre inimă statornic arcuit”. Elibertudu-se de ostentația anumitor rime-pedale: „neîntrerupt isecindu-se din mit” sau „de n-ar veghea asupra lor din stele” (în primul caz făcînd obscură ideea iar în celălalt transcendentalizînd-o gratuit), poezia lui M. Negulescu poate căpăta mai multă limpezime și căldură. Impresia de maturizare poetică ne-o sugerează și Ion Crînguleanu, cu cele trei poeme apărute în cadrul aceluiași număr al „Luceafărului” (Copiii, Chemare, Ochi). Depășind nota unui ro-

mantism cam desuet, poetul se străduiește să sublinieze unele sensuri majore contemporane, în versuri pline de candoare, seninătate, frăgezime (Copiii). Adâncirea conținutului, captarea unor idei mai profunde, îl poate absolvi de inconsistență (de pildă finalul poeziei „Chemarea“, unde hipertrofia imaginii „salcimul sădit pe bolțile cîntecului“ (!) dizolvă emoția). Inegală, poezia „Bal sătesc“ de Nicolae Stoian transmite, în părțile ei realizate, optimismul propriu temperamentului său: „Dar eu știu: în curînd, în curînd / In-flori-vei și tu orbitoare. / Împrejur orice boare-mbătînd / cu mireasma ta dulce și tare“. Florența Albu și Ana Blandiana, participante la un „drum“ prin Țara Oașului și împrejurimi, semnează versuri inspirate, exprimînd dragostea pentru aceste regiuni renăscute, scoase la lumină de

către regimul nostru pentru oamenii acestor locuri, harnici constructori ai patriei socialiste. Valoroasă e contribuția în aceste numere și a unora dintre poeții noștri cu experiență, prezenți alături de cei tineri cu versuri mobilizatoare, vibrante („Concert de noapte“ de Mihai Dragomir, „Arie“ de Dan Deșliu). Consemnăm de asemenea apariția cîtorva fragmente din amplul poem „Cetatea tăcerii“ de Ion Bănuță, închinat eroismului clasei noastre muncitoare, luptei comuniștilor. Vigoarea timbrului poetic, alternată cu prospețimea de nuanță folclorică a expresiei, anunță un moment important în creația poetului, — piese ca „Dar mi-am zis nă nu mai secer“ sau „Se duc carele la Roci“ ilustrînd deplin această afirmație.

V. N.

— de peste hotare —

„SIBIRSKIE OGNI“, nr. 6/1961

ai puțin cunoscută la noi, deși de curînd și-a sărbătorit al 40-lea an de apariție revista sovietică „Sibirskie ogni“ („Focuri siberiene“) publică în ultimul număr un bogat material literar și artistic, care îndreptățește popularitatea de care revista se bucură în Uniunea Sovietică (fragmente de roman, schițe, poezii, studii de artă și critică literară, etc.). Construcția desfășurată a comunismului în Siberia, eroismul oamenilor în lupta cu o natură aspră, mîndria poezilor în fața avîntului pe care îl cunosc locurile natale, iată cîteva dintre temele preferate ale scriitorilor siberieni, care publică în acest număr. Poetul

Mihail Skuratov, semnează un entuziast poem despre Siberia zîlelor noastre. „Locul divin“, denumirea dată meleagurilor natale, face parte din ciclul de versuri „Pe Enisei“, în care poetul slăvește munca constructorilor noii Siberii. Poemul zugrăvește frumusețea acestor locuri, deopotrivă prezentă în măreția naturii ca și în construcțiile ridicate prin munca plină de elan a comuniștilor.

Una din cele mai atractive și interesante lucrări publicate în acest număr al revistei, ni se pare fragmentul „Gorki în America“, semnat de Viaceslav Lebedev. Lucrarea se referă la perioada premergătoare Revoluției Socialiste cînd Gorki, ur-

mărit de poliția țaristă, trecuse granița. Faima lui depășise însă cu mult înaintea hotarele Rusiei. Misiunea lui Gorki era aceea a unui revoluționar; el trebuia să se întâlnească în America cu personalități de seamă cu care să discute modul de a sprijini, moral și material, revoluția ce se pregătea în Rusia.

La banchetul dat în cinstea lui Gorki, au participat mulți dintre oamenii de vază ai culturii americane. Dar punctul de atracție l-a constituit întâlnirea dintre Gorki și Mark Twain, care urmau să țină cuvântări la acest banchet. Marele scriitor american a vorbit cu acest prilej despre situația socială din Rusia, despre marea literatură rusă, iar despre oaspete s-a exprimat astfel: „Maxim Gorki este continuatorul celor mai înalte tradiții ale literaturii ruse. Totodată el este unul dintre rarele, chiar dintre cele mai rare exemplare la care se întâlnește un echilibru desăvârșit între cuvânt și faptă. Cu Gorki se poate mândri literatura lumii întregi“. Referindu-se apoi la situația din Rusia, Mark Twain și-a exprimat entuziasta încredere în puterea revoluției, a poporului: „Destul pentru Rusia cu domnia paraziților. Poporul revoluționar rus, cu puteri unite va ști să înlocuiască țarismul cu republica. Eu și alții ca mine, deși simțim aproape încărungiți, credem în ivirea acelei mult așteptate zile când cu ochii noștri vom vedea poporul învingător în Rusia“.

Revista mai cuprinde însemnări despre „Săptămâna scriitorilor siberieni“ care a avut loc la Moscova. Cu această ocazie scriitorii siberieni s-au întâlnit cu confrății lor din capitala Uniunii Sovietice și cu scriitorii moscoviți. Redactorul șef, V. V. Lavrentiev a prezentat un scurt istoric al revistei, vorbind despre orientarea și planurile acesteia, despre sarcinile ce-i revin în întâmpinarea celui de al 22-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. El a amintit că în paginile „Focurilor siberiene“ pot fi întâlnite semnăturile a 50 de poeți și prozatori de pe meleagurile din-

tre Baical și Enisei, dintre stepele Hakasi și Munții Altai.

Multe dintre romanele apărute în revistă, acum deja tipărite, au fost apreciate cu căldură. Despre romanul „Îmblinzitorii Tundrei“ de Al. Malenki, cititorul moscovit, M. Șerki, spunea: „Am fost plăcut impresionat citind acest roman. Mulțumesc revistei „Focuri siberiene“ care mi-a oferit în paginile sale o asemenea lectură“. Referindu-se la finalul cărții același cititor îi reproșează autorului o umare grabă, dar în ansamblu el e de părere că lucrarea aduce un aport deosebit la popularizarea frumuseților noii Siberii.

S-au bucurat de aprecieri și romanele „Cei de peste Baical“ de V. Baleabin, „Angara“ de F. Taurin și altele. Interesante discuții s-au purtat în jurul cărții „Soarele continuă să lumineze“ a lui V. Vorșilov. Autorul, aviator în vremea Marelui Război pentru Apărarea Patriei, și-a pierdut vederea în al 92-lea zbor de luptă. Cartea aceasta de o bogată substanță dramatică ridică din nou problema tragicului în literatura realismului socialist.

Poezii au dezbătut cu mult interes problemele poeziei. Margarita Aligher, Evghenii Dolmatovski, V. Juravliov, au scos în evidență patosul poeziei siberiene, actualitatea ei. M. Aligher a arătat că e necesară mai multă spontaneitate și autenticitate a sentimentului, vorbind de așa numitul „strigăt al inimii“, atribuit, după părerea sa, indispensabil poeziei. Evghenii Dolmatovski a luat atitudine împotriva „surogatelor“ lirice, iar Boris Soloviov a combătut retorismul, banalitatea, ca și strofele de prisos din poezie.

V. Juravliov a făcut un elogiu al poeziei siberiene: „Poezia Siberiei este în plin avânt. Ea se află în primele rânduri ale poeziei sovietice. Și acest fapt este pe deplin justificat, deoarece Siberia a devenit țara romantică a construcției desfășurate a comunismului“.

GH. D. V.

Revista Uniunii Scriitorilor bulgari a lansat o invitație la un fel de „conferință în jurul mesei rotunde” a redacției — termen pus cu modestie între ghilimele, căci participarea este numai prin corespondență. E vorba de o anchetă organizată în rândurile scriitorilor din țările balcanice și din Italia, cărora li se oferă astfel un prilej de a-și spune părerea cu privire la problemele păcii și colaborării în Balcani și, în primul rând, de a formula propuneri concrete în acest sens.

Din partea scriitorilor români, Demostene Botez consenmează cu legitimă mândrie că preocuparea revistei merge pe linia inițiativei luate de țara noastră în 1957 cu privire la încheierea unui acord balcanic multilateral, propunere reinnoită în 1959, precum și la a 15-a sesiune a Adunării Generale O.N.U., de către tovarășul Gh. Gheorghiu-Dcj.

Termenii celor patru întrebări ale anchetei revistei „Septemvri” nu îngăduie un răspuns de mîntuială. Înainte de toate se cere o apreciere a situației politice din Balcani, prin prizma posibilităților de ameliorare; se pune în discuție aportul scriitorilor la bătălia pentru pace în această zonă și — premisă necesară — la cunoașterea reciprocă a popoarelor balcanice. Sarcinile sînt conturate precis: transformarea Balcanilor într-o zonă model de coexistență pașnică; sub această lozină — organizarea unei consfătuiri a scriitorilor balcanici.

Nu este de mirare, așadar, că rezultatele acestui sondaj sînt cît se poate de interesante. Consens unanim în ceea ce privește stringenta actualitate a problemelor: „Din butoi de pulbere — bastion al păcii” și „Ideal nostru comun este omul. Ţelul nostru comun este binele” — răspund bulgarii (Gheorghî Karaslavov și Elisaveta Bagreana); „Să nădăjduim că Balcanii se vor transforma în curînd într-o

regiune a păcii”, „Dacă mîna făcută pumn se întinde pentru o strîngere prietenească — înseamnă o victorie a păcii”, „Uniți în jurul cîntecelor, sîntem cu toții frați” (Markos Avgheris, Rita Boumi Papa, Nikos Pappas — Grecia); „Mai bine să discutăm, decît să nu ne cunoaștem de loc”, „Colaborare culturală între toate popoarele, indiferent de granițe și regimuri politice diferite”, „Țările noastre pot deveni o zonă model de coexistență pașnică” (Giancarlo Vigorelli, Bino Sanminiatielli, Arnaldo Fratelli — Italia); „Colaborarea culturală este o parte a luptei generale pentru pace” (Mira Alecikovici — Iugoslavia). Încrederea aceasta în posibilitatea făuririi unor relații mai bune este formulată lapidar de Demostene Botez: „Lu bună vedere, la prima întîlnire a scriitorilor balcanici”.

Răspunsurile relevă rolul țărilor socialiste ca factor de pace în Balcani.

O mare parte a peninsulei balcanice „după ce în unele state puterea a trecut în mîinile poporului și au fost naționalizate marile întreprinderi particulare, s-a transformat într-o roditoare vale a muncii și a creației” constată Rita Boumi Papa, comparînd acest uluitor progres cu situația din patria ei unde, „datorită politicii impuse Greciei de aliații ei occidentali... orice propunere, orice gest de apropiere și reglementare a divergențelor existente a fost respins, pentru că așa poruncește Statul major al războiului rece”. Nu e nevoie de prea multă perspicacitate pentru a înțelege cui se datorează faptul că „în Balcani se discută ca între țări civilizate”. după cum constată redactorul literar al cotidianului roman „Paese Sera”, Arnaldo Fratelli, care adaugă: „Nu numai că socot posibil ca Balcanii să devină o zonă-model de coexistență pașnică, dar sînt de părere că acest model există, datorită colaborării active dintre țările comuniste”.

Omenirea s-a deprins ca inițiativele de pace să pornească din lagărul țărilor socialiste, inițiative ce limpezesc atmosfera cea mai încărcată și deschid larg porțile coexistenței — „*Cerintele opiniei publice, însuși mersul istoriei, direcția de dezvoltare a societății — totul duce, mai de vreme sau mai târziu la aceasta*“.

 (Din răspunsul lui Demostene Botez).

Firește, în cale stau multe piedici.

Grăitoare este absența scriitorilor turci, absență care denunță, poate mai bine decât orice răspuns trecut prin sita și dirmonul cenzurii, o stare de lucruri alarmantă.

Despre situația din Grecia, Nikos Pappas declară cu amărăciune: „*În ceea ce privește realizarea unor legături mai strânse între popoarele balcanice nu aștept nimic de la marile puteri și de la guvernele noastre*“. Amărăciune ușor de înțeles, într-o țară unde cărțile „*se tipăresc în câteva sute de exemplare la o populație de peste opt milioane de suflete*“, după cum comunică Rita Boumi Papa, care preconizează „*o mișcare panbalcanică pentru apropierea spirituală*“.

Incontestabil, această primă discuție „în jurul mesei rotunde“ a revistei „Septemvri“ s-a dovedit rodnică. S-a vădit odată

mai mult că principiile politice ale socialismului sînt un ferment care trezește conștiințe și descătușează energii, scoate la iveală stări de lucruri în dezacord cu mersul istoriei, condamnîndu-le, și valorifică inepeuzabilele posibilități latente.

Problemele ridicate — probleme de lămurire a coordonatelor prezentului și de trasare a perspectivelor de viitor — capătă însă o semnificație și mai profundă datorită faptului că numărul de fafă al revistei bulgare acordă un loc de cinste evocării Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la agresiunea hitleristă împotriva Uniunii Sovietice, „Septemvri“ publică numeroase traduceri din poezii sovietice, precum și evocări semnate de autori bulgari. Sînt prezenți luptătorii bulgari din rîndurile Armatei Sovietice, precum și cei din detașamentele de partizani. În încheiere — un studiu succint, dar substanțial — intitulat „*Marele Război pentru Apărarea Patriei oglindit în literatura sovietică*“ (Gheorghii Mladjov), impresionantă evocare, menită să amintează tuturor scriitorilor că rostul lor este să apere omenirea de repetarea acestor grozăvii, să lupte pentru întărirea păcii între popoare.

C. V.

„TEMPS MODERNES“, iunie 1961

Oi autori algerieni — Saadia și Lokdax — pregătise o carte despre lupta anticolonialistă a poporului lor. Judecînd după fragmentele publicate în „Temps modernes“ (iunie 1961), cartea se anunță interesantă, în primul rînd, prin prezentarea amănunțită și plastică a varietății imense a formelor în care se manifestă rezistența algeriană. Cititorul își poate face o imagine vie despre atmosfera reală care domnește în sinul poporului algerian, despre o serie de factori importanți care

conferă luptei sale o vigoare neslăbită.

Prin regimul „indigenatului“, poporul algerian a devenit o „nație inferioară“ în propria-i țară. Un sistem întreg de măsuri discriminatorii i-a închis orice posibilități de ascensiune materială și culturală. Pentru a slăbi coeziunea națională a algerienilor, colonialismul francez a recurs la o politică a „naturalizărilor“, prin care a încercat să cîștige de partea sa populația autohtonă. „Naturalizații“ căpătau posibilitatea de plasare în posturi mai avantajoase în administrație și armată,

accesul spre activități economice monopolizate de europeni, etc. Dar în afara unor pături puțin numeroase ale burgheziei, intelectualității înstărite și unor elemente din ierarhia comunităților algeriene, majoritatea poporului algerian a ripostat ostil și — în mod practic — politica „naturalizărilor“ a eșuat. Autorul relevă un fapt interesant: avântul mișcării de eliberare națională a generat la mulți „naturalizați“ adevărate drame de conștiință. Oamenii se simt izolați de poporul lor, aflat în plină efervescență înnoitoare, și care îi desconsideră și îi reneacă, își pun problema originii lor naționale, a viitorului lor, se simt victime ale manevrelor colonialismului, în mrejele cărui s-au lăsat ademeniți.

Administrația colonialistă franceză a depus eforturi considerabile pentru a-i determina pe algerieni „să se angajeze“ în armată. Sub presiunea mizeriei, a șomajului, a discriminărilor fără limită, un număr de algerieni au cedat „ofertelor de angajare“ de „bună voie“ în armată. Dar soldații „angajați“ sînt izolați de comunitatea algeriană. E o formă de manifestare a luptei împotriva colonialismului. Mamele își reneacă fiii — caporalii, sergenții sau brigadierii în armata franceză (gradele mai mari sînt interzise algerienilor). Autorii citează un amănunt semnificativ: în mod obișnuit în Algeria se spune despre o femeie că este „fiica Fatîmei“, „nora Djamillei“ sau „soția lui

X“, dacă tatăl sau soțul vreunuia este un „angajat“ li se spune — „fiica căprului“, „soția sergentului“, etc. Apelația capătă un sens politic pejorativ. Sînt frecvente cazurile cînd asemenea femei sînt huiduite de consătenele lor la fîntînă, la baia satului sau în alte locuri de întîlnire.

Frecvențele dezertări ale soldaților recrutați rămîn nepedepsite, pentru că dezertorii sînt ascunși cu grijă chiar în satele unde nu sînt cunoscuți de localnici. Algerienii recrutați pentru Vietnam, în timpul războiului „murdar“, au servit comandamentului francez multe surprize, dezertînd în masă.

Dacă poporul algerian a refuzat să-și dea armatei franceze feciorii, serii autorii, el este, în schimb, mîndru de acei ce intră în rîndurile armatei de eliberare națională. Prestigiul Frontului de eliberare națională și al A.E.N. a crescut într-o măsură considerabilă (ca un amănunt caracteristic, autorii notează că... de cele mai multe ori fetele refuză pretenții la căsătorie, dacă nu sînt combatanți pentru cauza eliberării naționale!).

Noțiunea de „naționalitate algeriană“ este astăzi strîns asociată de lupta antiimperialistă. În conștiința poporului se cristalizează din ce în ce mai limpede însemnătatea primordială a poziției grupurilor sociale, ca și a indivizilor, în lupta împotriva colonialismului francez.

P. I.

„LE FIGARO LITTERAIRE“, nr. 790/1961

u șovăi să scriu aici, acordîndu-mi dreptul acesta în virtutea unei foarte bogate experiențe: foamea o ia de seori razna. Nu-i, desigur, ușor, să scrii acest lucru cînd ai văzut copii murind de foame. Sîntem însă obligați să vindicăm această nebulie, făcută din distrugere și contaminare, acest cancer al

foamei care — istoria politică a epocii noastre a arătat-o îndeajuns — face să prolifereze într-un mod anarhic celulele și creează consecințe înspăimîntătoare“.

Deocamdată folosind metafora, Pierre Gascar lansează în acești termeni strigătul său profetic în încheierea unei serii de amintiri dintr-o lungă călătorie

le peste 80.000 kilometri în regiunile unde foamea, cu caracter endemic, seceră populații întregi.

În intenția hebdomadarului parizian, articolul lui Gascar urma să răspundă apelului la caritatea publică mondială lansat de O.N.U. în campania organizată vara aceasta pentru agricultură și alimentație. „Caritate?” — se întreabă Gascar. „Cred că a sosit momentul să discutăm și această problemă. Deși există sub o mie de forme, ea jignește întotdeauna. Acum însă nu se pune problema de a ști dacă jignește sau nu; mai rău decît orice este cînd ea jignește fără să-și atingă scopul“.

Birocratismul, necunoașterea situației reale din țările slab dezvoltate (un exemplu tipic: în Etiopia, aparatele medicale electrice de „ultimul tip“ american s-au ruginit fiindcă... orașele și satele cărora le erau destinate nu aveau electricitate!) sau din colonii, incuria și fraudă — iață cițiva din microbii administrației colonialiste ce fac să se descompună organismele vii ale unor populații constituind — spune Gascar — „rasa oamenilor celor mai numeroși și mai ignorați, celor mai răbdători și mai buni, rasa oamenilor care suferă și cărora le este foame“.

Întreprinzînd această călătorie sub patronajul Organizației Mondiale a Sănătății, pretutindeni — în Pakistan, în Kenya, în Etiopia, în jurul golfului Aden, la periferiile Madrasului, în foburgurile Manile — în ținuturi aride, calcinate de soare și chiar în cele a căror natură, de o rară exuberanță vegetală, este mai darnică — pretutindeni n-a întîlnit decît același lung și dureros calvar al foamei. Al foamei biologice, pur și simplu, care relegă pe om la scara animalității, al subnutriției sau al

unei nutriții sărăcite de elementele ei vitale. El a putut vedea în plin centrul Vietnamului de sud cum, din doi copii, unul moare în fragedă vîrstă; cum, în sudul Filipinelor, copiii orbesc din pricina avitaminozei; cum greutatea medie a unui bărbat, în Thailanda, este de 50 de kilograme și cum, în aceeași țară, 44% din copii abia dacă ating vîrsta de 15 ani, iar în Etiopia numărul deceselor îl depășește pe cel al nașterilor.

Lanțul acesta infernal făcut din subalimentație-maladie-analfabetism-mizerie va face într-o zi — spune Gascar — „să explodeze bomba ce va preface lumea în mii de țandări“.

Cum era și firesc, nu ne puteam aștepta ca în „Le Figaro litteraire“ revolta populară să fie numită revoltă populară, iar soluția revoluționară să fie dată drept cea în stare să remedieze într-adevăr nedreptatea socială, mizeria maselor, exploatarea colonialistă. Antipatia d-lui Gascar față de „caritatea“ publică, deși manifestă, este totuși destul de vagă, neizbutind s-o alunge din lista panaceelor pe care burghezia le propune drept remediu împotriva sărăciei la orașe și mizeriei la sate. Totuși, să recunoaștem că teama d-lui Gascar față de „consecințele înspăimîntătoare“ (pentru burghezie...) ale revoltei maselor exploatare reprezintă o tentativă lucidă de avertizare a tuturor sclerozaților și congestivilor care au pornit „război“ împotriva excesului de calorii: există pentru ei o primejdie cu mult mai mare decît supraalimentația, și anume furia generată de foame. Viitorul, nu ne îndoim, va fi mult mai sever decît d. Gascar.

L. D.